ابو خبیب اسلامک لائبریری
اصلاحي
مدلل تقريرونه
اول جلد
دقرآن کریم، نبوي احادیثو او دامت داسلافو دقیمتي اقوالو اصلاحي نصیحتونو، علمي لطائفو او دعبرتونه ډک زړه راښکونکو مُعتمدو واقعاتو په رڼا کې، دمعاشرې د اصلاح، خوف خدا، دحقوق الله او حقوق العبادو اهمیت او د دارینو دسعادت او نیک بختۍ په باره کې، دعلماو، طلباو، مقررینو او عامو مسلمانانو دپاره یو مفصله معتمده علمي او تحقیقي ذخیره:
تالیف
ابو الشمس مولانا نور الهدی عفی عنه
مکتبه غزنویه
کفایت الله
0344-9995990
جاده میوند پخته فروشی کابل: 0764857797
Scanned with CamScanner

أ

دَ قرآن کریم، نبوي احادیثو او د امت د أسلافو د قیمتي اقوالو، اصلاحي نصیحتونو، عِلمي لطائفو او د عِبرت نه ډَکَ ژړه راښکونکو مُستندو واقعاتو په رڼا کښې، د معاشرې د إصلاح، خَوف خُدا، د حقوق الله او حقوق العبادو أهمیت او د داریځو د سَعادت او نیک بختۍ په باره کښې، د علماو، طلباو، مُقرِرینو او عامو مسلمانانو د پاره یوه مفصّله مُستَنَده عِلمي او تحقیقي ذَخِیره:

اِصْلَاحِيْ مُدَلَّلْ تَقْرِيْرُوْنَه

جلد ①

اَبُو الشَّمس مولانا نُورُ الهُدیٰ عُفِيَ عَنْهُ

مُدَرِّس دَارُ العلوم فیضُ القرآن اکاخیل کالونی، مردان

مکتبۂ اعزازیہ
03441999999

اِصْلَاحِيْ مُدَلَّلْ تَقْرِيْرُوْنَه

أَبُو الشَّمْس مولانا نُوْرُالْهُدٰى عُفِيَ عَنْهُ

مُدَرِّس دَارُالعلوم فيض القرآن الاخيل كالونى مردان

مؤلف پخپله

مکتبه اعزازیه

کفایت الله (ارمانی)

0344-9995990

قصه خوانی بازار محله جنگی پشاور۔

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

اجمالي فهرست

بسم الله الرحمن الرحيم

تفصيلي فهرست

Scanned with CamScanner

نمبر شمار	موضوع	صفحه
۱۳۱	د يو ځوان واقعه	۱۲۳
۱۳۲	د صحابه کرامو د نظرونو پښکته ساتلو واقعه	۱۲۴
۱۳۳	د سليمان بن يسار رحمه الله د ګناه نه ديچ کيدلو واقعه	۱۲۵
۱۳۴	د امام غزالي رحمه الله وينا	۱۲۷
۱۳۵	**د ګناهونو دنيوي نقصانات :**	۱۲۷
۱۳۶	۱. د الله ﷻ په نزد بې قدره کيدل	۱۲۷
۱۳۷	حضرت جبريل عليه السلام ته د الله ﷻ فرمان	۱۲۸
۱۳۸	د حضرت ابو الدرداء رضي الله عنه وينا	۱۲۸
۱۳۹	د حضرت عائشې رضي الله عنها وينا	۱۲۹
۱۴۰	د مجاهد بن عوض رحمه الله وينا	۱۲۹
۱۴۱	د يو شاعر وينا	۱۲۹
۱۴۲	۲. په ژمکه کې فساد خوريدل	۱۳۰
۱۴۳	دا معلومول، چې دا مصيبت عذاب دی او که امتحان؟	۱۳۱
۱۴۴	د شاه ولي الله رحمه الله تحقيق	۱۳۱
۱۴۵	د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله تحقيق	۱۳۱
۱۴۶	۳. د زړه اطمينان ختميدل، او ژوند تنګيدل	۱۳۲
۱۴۷	۴. د عبادت نورانيت ختميدل	۱۳۳
۱۴۸	اول مثال	۱۳۳
۱۴۹	دويم مثال	۱۳۴
۱۵۰	د امام مالک رحمه الله وصيت	۱۳۴
۱۵۱	۵. د الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ د لعنت مستحق کيدل	۱۳۵
۱۵۲	په کافرانو او ظالمانو لعنت	۱۳۵
۱۵۳	په شرابي لعنت	۱۳۵
۱۵۴	په سود اخيستونکي او ورکوونکي لعنت	۱۳۶

Scanned with CamScanner

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۱۷٦	**د ګناهونو اُخروي نقصانات :**	۱۵۱
۱۷۷	د هرې ګناه نقصان شته	۱۵۲
۱۷۸	واقعه : د ګناه نه د بچ کېدو په وجه د بدن نه د مُشکو خوشبوئي تلل	۱۵۳
۱۷۹	د الله ﷻ د نافرمانئ نه د يو ځوان توبه	۱۵۴
۱۸۰	واقعه : د جهنم د وېرې نه د يو غر ژړا	۱۵۷
۱۸۱	**د بعضو شُبهو جوابونه :**	۱۵۸
۱۸۲	۱. الله ﷻ غفور رحيم دی ، توبه به او وباسم	۱۵۹
۱۸۳	۲. اوس لا ځوان يم ، چې بوډا شم بيا به توبه اوباسم	۱۵۹
۱۸۴	۳. دا ګناه زما په تقدير کې ليکلې وه	۱٦۰
۱۸۵	۴. که په قسمت کې مې جنت وي نو جنت ته به لاړ شم ، او که جهنم وي نو جهنم ته به ځم	۱٦۱
۱۸٦	۵. الله ﷻ مستغني ذات دی ، هغه ته زمونږ د اعمالو هيڅ ضرورت نشته	۱٦۱
۱۸۷	٦. مونږ د فلانئ بزرګ اولاد يو ، يا د هغه مريدان يو	۱٦۲
۱۸۸	۷. مونږ نورو ته نصيحت کوو ، يا مونږ ته ګناه ختمونکي اعمال معلوم دي	۱٦۳
۱۸۹	۸. د ډيرو چلو او مجاهدو په وجه اوس مونږ ته د اعمالو هيڅ ضرورت نشته	۱٦۴
۱۹۰	**په ګناهګارانو باندې د نزولِ عذاب نور معتمد او زړه پورې واقعات :**	۱٦۷
۱۹۱	په مخکيني امتونو د عذاب بيان	۱٦۹
۱۹۲	د حضرت نوح عليه السلام د قوم انجام	۱٦۹
۱۹۳	د حضرت صالح عليه السلام د قوم (ثموديانو) انجام	۱۷۰

Scanned with CamScanner

Scanned with CamScanner

Scanned with CamScanner

Scanned with CamScanner

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

سریزه

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ خَلَقَ الْإِنْسَانَ وَعَلَّمَهُ الْبَيَانَ ، أَرْسَلَ الرُّسُلَ وَالْأَنْبِيَاءَ لِهِدَايَتِهِ وَسَعَادَتِهِ فِيْ كُلِّ حِيْنٍ وَّزَمَانٍ .

وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى مَنْ قَالَ : " أَنَا خَاتَمُ الْأَنْبِيَاءِ وَلَا نَبِيَّ بَعْدِيْ ، وَعُلَمَاءُ أُمَّتِيْ كَأَنْبِيَاءِ بَنِيْ إِسْرَائِيْلَ ، وَإِنَّ مِنَ الْبَيَانِ لَسِحْرًا " هِدَايَةً وَّرَحْمَةً لِلْإِنْسِ وَالْجَانِّ ، وَشَرَّفَ الْعُلَمَاءَ بِوِرَاثَةِ الرُّسُلِ وَالْأَنْبِيَاءِ لِتَبْلِيْغِ مَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ بِالْقَوْلِ وَاللِّسَانِ .

وَعَلٰى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ الَّذِيْنَ هُمْ مَعَايِيْرُ الْحَقِّ فِي الْعِلْمِ وَالْإِيْمَانِ ، وَعَلٰى مَنْ تَبِعَهُ وَتَبِعَهُمْ إِلٰى يَوْمِ الْجَزَاءِ وَالْإِحْسَانِ . وَبَعْدُ !

الله تعالی په مخ د ځمکه انسانان پیداکړل ، د دوي د رُشد او هدایت لپاره یې دوي ته پیغمبران راولیږل ، چې دا سلسله د حضرت آدم علیه السلام نه شروع او په حضرت محمد صلی الله علیه وسلم باندې ختمه شوې ، ددې نه وروسته د امت عالمان به تر قیامته پورې دا دین خلکو ته رسوي او همدوي د دین په رسَولو کې د پیغمبرانو علیهم السلام وارثان هم دي .

پیغمبرانو علیهم السلام به د وعظ او نصیحت د لارې خلک دین ته رابلل ، او الهي پیغامونه به یې خلکو ته رسول ، الله تعالی فرمایي :

﴿ يَتْلُوْ عَلَيْهِمْ آيَاتِهٖ وَيُزَكِّيْهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ ﴾ (۱)

البته د اُمت د علماو د دعوت او تبلیغ د پاره نور مختلف ذرایع هم شته ، کله په خولې سره وعظ او نصیحت وي ، کله په قلم سره د کتابونو او جرائدو وغیره په شکل کې وي ، خو په دې ذرائعو کې عامه او مؤثره ذریعه کومه چې د پیغمبرانو علیهم السلام معمول هم وو هغه وعظ ، تقریر او خطابت دی چې په مختلفو مواقعو کې علماء خلکو ته وعظ او نصیحت کوي ، الهي او نبوي پیغامونه خلکو ته رسوي .

په وعظ او نصیحت سره د خلکو افکار بدلیږي ، صورت او سیرت بدلیږي ، جامعه او ټولنه بدلیږي ، نظام بدلیږي او د خلکو شقاوت په سعادت بدلیږي .

---

(۱) آل عمران ۱۶۴

لهذا دا ضروري ده چې واعظ او خطيب بايد داسې وعظ وکړي چې د خلکو فکرونه د بې ديني نه دينداري طرف ته راواړوي ، د خلکو په صورت او سيرت کې نيک بدلون راشي ، جامعه د نيکو خلکو نه عبارت وګرځي ، د ټولنې شقاوت په سعادت بدل شي ، د علاقې ، وطن او مُلک نظام بدل شي .

او دا هغه وخت کيدې شي چې د علماؤ سره د وعظ او نصيحت لپاره داسې علمي آثار موجود وي چې په هره موضوع کې د علماو علمي ضرورتونه پوره کړي .

په هر وخت کې ديني عالمانو د وعظ او نصيحت په هکله مؤثرې ليکنې کړي ، خصوصًا په عربي او اُردو کې ډير مفصّل او تحقيقي کتابونه موجود دي . البته په پښتو ژبه کې زما د علم مطابق داسې جامع او تحقيقي آثر وجود نه لري چې په ليدو يې عِلمي تنده ماته شي .

نو دا ضروري ده چې داسې يو کتاب ترتيب شي چې د مساجدو امامانو او خطيبانو ته په آسانه د علمي او مؤثِر تقرير مواد برابر شي ، تر څو مسلمانان د ديني احکاماتو او معلوماتو نه مستفيد شي او عمل پرې وکړي .

که يو طرفته په علمي دُنيا کې نظر وکړو نو د عِلم د زَوال او اِنحطاط دوَر دی ، د اهلِ علمو همتونه ، استعدادونه او شوقونه دومره ضعيفه شوي چې د مساجدو زيات امامان او خطيبان د فن معتَمَد او علمي کتابونه ، نه مطالعه کوي ، بلکه په رسالو او سَرسري معلوماتو اکتفاء کوي او وخت پرې تيروي ، بلکه ډير علماء خو تقليدي بيانونه کوي ، د يو عالم انداز خپل کړي او د هماغه نه اوريدلي معلومات د هماغه په انداز کې بيانوي .

بل طرفته که وګورو نو د اِفراط او تفريط دوَر دی ، بعضې علماء يوازې فضائل بيانوي چې په نتيجه کې خلکو ته په ګناهونو جرأت حاصل شو ، يوازې په مستحباتو تکيه کوي ،

او بعضې علماء په وعظ و تقرير کې دومره سختي کوي چې په اوريدو يې خلک د الله تعالی د رحمت نه مايوسه شي ، د الله تعالی سره تعلق پريږدي ، او د خپل خالق نه پرَدي شي ، په وعظ کې هغه مناسب توازن ختم شوې کوم چې د دين د اسلافو او اکابرو په وعظ کې ؤ ، نتيجه يې دا شوه چې د وعظ په اوريدو سره په خلکو کې هغه بدلون نه راځي کوم چې مناسب وي .

زما عاجز بنده په زړه کې دا داعِيه او تمنّا د ډير وخت نه موجوده وه چې زه په دې موضوع يوه داسې علمي او تحقيقي ليکنه وکړم چې د ذکر شوو ټولو مشکلاتو حل او جواب په کې موجود وي ، د قرآن کريم په آيتونو ، نبوي احاديثو او د امت د آسلافو او اکابرو علماو په قيمتي

ارشاداتو مشتمل وي، كه يو طرف ته دد اسې ليكنې ضرورت او اهميت ډير ؤ خو بل طرف ته زما علمي استعداد د دا رنګې ګران پيچيده علمي خدمت ايجاب نه كولو .

البته ددې نه وړاندې چې كله زما يوه رساله د " اَلْأَسْئِلَةُ وَالْأَجْوِبَةُ الْفَاضِلَةُ لِتَشْحِيْذِ الْأَذْهَانِ الْكَامِلَةِ " په نامه په علمي مَحضَر كې وجود ته راغله، نو په علمي حلقو كې په ډير كم وخت كې د ډيرې استفادې سبب وګرځيده، او په خواصو او عوامو كې يې د توقع نه زيات مقبوليت حاصل كړ، آن تر دې چې اُردو او فارسي ته تَرجمه او چاپ شوه، چې دې سره زما حوصله اوچته شوه او په دې پيچيده موضوع د ليكنې جُرأت راته حاصل شو .

نو په دې خاطر چې په علمي ميدان كې موجوده كمې پوره شي، په علمي حلقو كې علماو، امامانو او خطيبانو ته فائده وشي، د هرې موضوع په هكله عام مسلمانان د قرآني آيتونو، نبوي تعليماتو، او د اكابرو د اِرشاداتو نه خبر شي، په وعظ او نصيحت كې توازن پيدا شي، اِفراط او تفريط ختم شي، د وعظ نه مطلوبه نتيجه تر لاسه شي، دې او ديته وَرته نورو وجوهاتو له مخې مو په مهربان ذات توكل وكړ او ديوې داسې علمي او تحقيقي مُسَوّدې په تيارولو مو شروع وكړه چې د اهلِ علمو علمي تنده پرې ماتيږي او ددې د پاره مو نوم كيښود " اِصْلَاحِيْ مُدَلَّلْ تَقْرِيْرُوْنَه " .

اللہ تعالى دې اِسم او مُسمّیٰ سره مطابق وګرځوي، او اللہ تعالى دې زما دا علمي خدمت په خپل دربار كې قبول او منظور كړي، زما او زما د والدينو، استاذانو، مشرانو او د ټول امتِ مسلمه لپاره دې د مغفرت ذريعه او د فلاح و نجات سبب وګرځوي، او اللہ تعالى دې د علماو، طلباو، امامانو، خطيبانو، مقررينو او عامو مسلمانانو لپاره د ډيرې فائدې او اِصلاح ذريعه وګرځوي. وَمَا ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ بِعَزِيْزٍ .

رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ .

إِنْ أُرِيْدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ وَمَا تَوْفِيْقِيْ إِلَّا بِاللّٰهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيْبُ

وَصَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى خَيْرِ خَلْقِهٖ مُحَمَّدٍ وَّآلِهٖ وَأَصْحَابِهٖ أَجْمَعِيْنَ

ابو الشمس نور الهدیٰ عفي عنه

Scanned with CamScanner

د کتاب ځانګړ تیاوې

ددې کتاب په ليکنه کې مې د لاندينې خبرو لحاظ ساتلې :

۱ . په هره موضوع کې مې د قرآن کريم آيتونه او د هغې تفسير او تشريح د مختلفو تفاسيرو نه ، سره د حوالې نقل کړي .

۲ . د هرې موضوع سره مناسب احاديث مې د عربي عبارت ، ترجمې او تشريح سره ، د احاديثو د معتمدو کتابونو نه نقل کړي .

۳ . د هرې موضوع متعلق مسائل مې د مُعتمدو بَاوَري کتابونو او نورو شروحاتو نه نقل کړي ، او فقهي مسائلو کې مې د فقهاو کتابونو او فتاوو ته رجوع کړې .

۴ . د سامعينو په ذهنونو کې د مضمون په ښه طريقې سره اچولو ، او د خلقو د دِلچسپي دپاره مې د موقع مناسب د هرې موضوع سره مُستَنَد او د عبرت نه ډک واقعات را نقل کړي .
ځکه د عمل جذبه راپيدا کولو دپاره چې واقعاتو ته کوم اهميت حاصل دی هغه هر عاقل ته د رُوښانه ورځې په شان ښکاره دی .

بل دا چې معتمد واقعات يو قسم رُوحاني غذا هم ده ، او د انسان په فطرت کې هم داخبره داخله ده چې په مثال يا واقعې سره کومه خبره بيان شي هغه دده په پوهه کې زر راځي .
دغه وجه ده چې د قرآن کريم ډېره حصه په واقعاتو او امثالو هم مشتمله ده ، ځکه په تيرو واقعاتو کې د انسان دپاره ډېر سبق او عبرت پروت دی .

۵ . هرې غټې خبرې ته يو عنوان ورکړې شوې دی .

۶ . د هرې موضوع په آخر کې د همدې موضوع متعلق نور سبق آموز واقعات هم سره د حوالې ذکر شوي چې هر واعظ او مقرر يې د خپل وعظ او تقرير مؤثر کولو د پاره د خپلې خوښې مطابق ځانته يکې انتخاب کولې شي .

په آخر کې زه دا خبره واضح کول غواړم چې زه خو نه څه خاص مقرر يم ، او نه په دې خپل کتاب کې بلافائده د مُقفّٰى او مُسَجّع الفاظو راوړلو شوقي يم ، بلکه په عام فهمه او مؤثر انداز کې مې داسې قيمتي عِلمي ملغلرې د تاليف په تار کې پائللي چې په لوستو او اوريدو سره يې د انسان عِلمي تنده ماتيږي .

Scanned with CamScanner

بسم الله الرحمن الرحيم

د تقرير مُؤثر کرځولو د پاره ضروري اصول او آداب

د تقرير او خطابت دا فن چونکه ډير اهميت لري، او بيا خاصکر په دې موجوده دَور کې خو د علماو او طلباو دپاره ډير زيات ضروري دی، ځکه چې په موجوده وخت کې د علماو ذمه داري نوره هم زياته شوې، هر طرف ته فتنې او فسادونه خواره دي. غير مسلمه د مسلمانانو په ذهنونو کې د اسلام متعلق ډير شکوک او شبهات اچوي او مسلمانان گمراه کوي.

نو د تقرير په ذريعه په ډيره آسانه طريقې سره د مسلمانانو اصلاح کيږي، د باطلو عقيدو نه بې نفرت پيدا کيږي او په مسلمان قوم کې د باطل سره د مقابلې قوت هم پيدا کيږي.

لهذا د علماو او طلباو دا ذمه داري بلکه فريضه ده چې دا فن ياد کړي، او په دې کې پوره مهارت حاصل کړي.

اوس په لاندې څه ضروري اصول او آداب ليکلې شي چې د تقرير په دوران کې که مقرر د دې اصولو لحاظ او ساتي نو تقرير به يې ډير مؤثر او جاذب او گرځي:

۱. د ټولو نه اول د مُقرر دپاره حوصله، استقامت، خُود اعتمادي او مستقل مزاجي پکار ده ځکه په ابتداء کې اکثر هر مقرر څه نا څه ويره محسوسوي، او دا خيال کوي چې گني دا خلق به ده احتساب کوي، نو بې اختياره يې په خُوله کې الفاظ ونخلي او تقرير يې کمزور شي. لهذا حوصله مضبوطه پکار ده.

بل دا چې که دې حوصله او نه بائلې نو د يو څو جملو ويلو نه روستو دې دا مرحله يقيني طريقې سره په آسانۍ پاس کولې شي.

او که يو ځل، دوه ځل پيرې دې ناکام هم شي نو بيا هم همت د لاسه ور کول نه دي پکار، بلکه د دوباره تياری نه پس دې بيا ميدان ته راشي، آخر خو به کله هم کامياب شي، او د دې دپاره په خارج کې څه مثالونه هم شته:

اول مثال: ماشوم چې کله اول د اودريدو يا تللو کوشش کوي نو دې بار بار راغورځيږي خو دې بيا هم همت نه بائلي او بار بار کوشش کوي، آخر دا چې روان شي. اوس که چيرته دا ماشوم خپله حوصله د لاسه ورکړي، يا يې مور او پلار منع کړي نو هيڅکله به دا هلک روان نه شي.

دوهم مثال: د لامبو زده کولو نه مخکې او بو ته کوزیدل خو ضروري دي بغیر د دینه نه څوک لامبو نشي زده کیدي. نو دغه شان د تقریر زده کولو دپاره هم دې میدان ته وَر دَانګل ضروري دي.

۲. مُقرر به د موضوع متعلق پوره عِلمي معلومات لري، او موضوع به مُدَلَّلــه برابروي، ځکه د دلائلو بیانولو سره د مقرر رُعب نور هم زیاتیږي.

۳. مُقرر ته پکار دي چې د مجلس د خلقو د ذهني سطحې مطابق بیان وکړي او د تقریر الفاظ د سامعینو د استعداد موافق استعمال کړي، دې دپاره چې اوریدونکي وربانديې په آسانه پوهه شي. حدیث شریف کې دي:

كَلِّمِ النَّاسَ عَلٰى قَدْرِ عُقُوْلِهِمْ.

خلکو سره د دوی د عقلونو او پوهې په اندازه خبرې کوئ.

۴. خطیب له د موقع مناسب لاسونو ته حرکت ورکول هم پکار دي. ځکه که لاسونه یې صرف په سینه باندې ایښي وي، او سَریې ښکته کړې وي نو د ا تقریر دومره مؤثر او جالِب نه ګرځي.

البته د ډیرو توپونو او چغو سُورو نه به هم ځان ساتي، ځکه چې په دې سره د مُقرر شخصیت مَجرُوحه کیږي او عزت یې ختمیږي.

۵. تقریر په صفا او واضحه طریقې سره کول پکار دي. ځکه ډیر زیات مَواد جَمع کول او زَر زَر ویل، د دینه ښه لږ تقریر ښه دی چې په صفا او واضحه طریقې سره او کړې شي.

۶. د تقریر په دوران کې د سامعینو توجه پیدا کولو او بیدارولو دپاره خونده وَر د عبرت نه ډک اشعار، مثالونه او معتمد دِلچسپ واقعات بیانول هم ضروري دي.

ځکه د معتمدو واقعاتو په بیانولو سره مضمون د سامع په ذهن کې په آساني طریقې سره کیني او په زړونو باندې ښه اثر هم کوي.

۷. تقریر لفظ په لفظ یادول ندي پکار ځکه که د تقریر په مینځ کې یوه جمله هیره شي نو په دې سره په مقرر ویره راځي او بې اعتمادي راپیدا کیږي، چې په نتیجه کې ټول تقریر ګډوډ او خراب شي. البته که اشارتي نوټس او اهمې نکتې د ځان د پاره اولیکلې شي نود ا خیر دی.

۸. مُقرر له د بل چا طرز اختیارل هم نه دي پکار.

۹. کوم آیت یا حدیث چې مُقرر ته ښه یاد وي نو هغه دې اول ووایي ، ځکه په ابتداء کې بعضې خطیبان څه نا څه ویره محسوسوي. لهذا اول هغه آیت یا حدیث ویل پکار دي کوم چې ورته ښه یاد وي .

۱۰. مُقرر له د خپلو جامو او خپل بدن لحاظ ساتل هم پکار دي ځکه په ښه او صفا لباس سره د عامو خلقو په نظر کې د مقرر عزت او وَقار نور هم زیاتیږي .

۱۱. خطیب چې کله قرآني آیت وایي نو داسې به نه وایي : " قال الله تعالی أَعُوذُ بِاللهِ من الشيطن الرجيم " ځکه دلته د " قَالَ " مقوله " أَعُوذُ بِاللهِ ... " راځي، نو د پناه غوښتلو نسبت الله تعالی ته کیږي ، چې دا نسبت جائز نه دی .

۱۲. د تقریر نه مخکې د بُوج واله خوراک پکار نه دی ځکه په دې سره په مُقرر بُوج راځي او تقریر کې بې فرق راځي . البته که شوده (چې) یا بل سپَک خوراک او کړي نو خیر دی .

۱۳. د تقریر شروع په قلاره او په ښکته آواز پکار ده البته که بیا روستو آواز تیز شي نو خیر دی

۱۴. لکه څرنګ چې د تقریر شروع یو خاص اهمیت لري دغه شان د تقریر اختتام هم د یو خاص اهمیت حامل وي ، لهذا د تقریر په آخر کې که د ټول تقریر خلاصه او خاص خاص ټکتې یو ځل بیا بیان شي ، یا د سامعینو نه د عمل درخواست او کړې شي ، یا د یو شاعر په خونده وَر شعر خپل تقریر ختم کړې شي نو په دې سره په اوریدونکو دیر ښه اثر غورځیږي .

۱۵. د ښه مُقرر یو ښه صفت دا هم دی چې کله هم دې یوه اهمه خبره یا یوه علمي ټکته وګوري ، یا یې واوري نو هغه دې د ځان سره نوټ کړي چې بیا د تقریر په دوران کې ورنه استفاده کولې شي .

خلاصه دا چې په هر انسان کې الله جل جلاله د تقریر کولو استعداد او مَلکه پیدا کړې ، خو که چیرته دې خواري او محنت او کړي او هِمت د لاسه ورنه کړي . ځکه الله تعالی کریم ذات دی د کوشش کوونکي کوشش نه ضائع کوي ، خیر دی که یو ځل ، دوه ځل دې ناکام شي خو دا څه عیب نه دی :

لانّ الجواد قد یکبو ، وانّ الصارم قد ینبو ، وانّ النار قد یخبو ، وانّ الانسان محل النسیان .

خو آخر به هم الله جل جلاله ده ته کامیابي نصیبه کوي .

فَمَا عَلَى الْقِيْرِعَارٌ فِي النَّارِ حِيْنَ يُقَلَّبُ .

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ .

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِيْنَ آمَنُوْا تُوْبُوْا إِلَى اللّٰهِ تَوْبَةً نَّصُوْحًا ﴾ . التحریم آیت ۸ .

﴿ إِسْتَغْفِرُوْا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا . يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِّدْرَارًا .
وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَّبَنِيْنَ وَيَجْعَلْ لَّكُمْ جَنَّاتٍ وَّيَجْعَلْ لَّكُمْ أَنْهَارًا ﴾ .
نوح آیت ۱۰ تا ۱۲ .

د توبې اهمیت ، فوائد او احکام

تألیف :

ابُوالشَّمْس مولانا نُوْرُالْهُدیٰ عُفِيَ عَنْهُ

مُدَرِّس دَارُالعلوم فیضُ القرآن اکاخیل کالونی مردان

Scanned with CamScanner

د توبې اهميت، فضيلت او احکام

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِيْنُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنُؤْمِنُ بِهِ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ، وَنَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُوْرِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا مَنْ يَّهْدِهِ اللّٰهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يُّضْلِلْهُ فَلَا هَادِيَ لَه، وَنَشْهَدُ أَنْ لَّا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيْكَ لَهُ وَنَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَنَبِيَّنَا وَمَوْلَانَا مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُوْلُه.

أَمَّا بَعْدُ فَأَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ. بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِيْنَ آمَنُوْا تُوْبُوْا إِلَى اللّٰهِ تَوْبَةً نَّصُوْحًا عَسٰى رَبُّكُمْ أَنْ يُّكَفِّرَ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ﴾. (۱)

وَقَالَ اللّٰهُ تَعَالٰى: ﴿ اِسْتَغْفِرُوْا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا ﴾. (۲)

((وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ اَلتَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَّا ذَنْبَ لَهُ)). (۳)

صَدَقَ اللّٰهُ الْعَظِيْم.

زما خوږو قدرمنو او عزت مندو مسلمانانو ورونو! الله رب العزت په خپل بنده باندې دومره زيات مهربانه دی چې که يو انسان هر څومره ګناهګار وي او د الله جل جلاله په نافرمانۍ کې د سر نه تر څېو پورې ډوب وي، بلکه که دده د ګناهونو په وجه د زمکې او آسمان دا مينځنۍ حصه هم ډکه شي، ليکن بيا هم الله جل جلاله د توبې دروازه ده ته خلاصه ساتلې، چې که کله هم دې په اخلاص باندې توبه اوباسي نو الله جل جلاله دده مخکينۍ ټول ګناهونه معاف کوي، او د ده خطاګانې د مغفرت په صابون وينځي.

او دا د دين اسلام حُسن هم دی چې په دې کې يې انسان ته داسې يو عمل خودلې چې که دې هر څومره د مايوسۍ او نااميدۍ په تياره کې پروت وي او د خپل رب ته يې بغاوت او سرکشي اختيار کړې وي ليکن بيا هم رحيم وکريم رب په خپل آخري کتاب کې ده ته دا خوشخبري

---

(۱) التحريم آيت ۸.

(۲) نوح آيت ۱۰.

(۳) رواه ابن ماجه کتاب الزهد باب ۳۰ والطبراني ورواه ابن ابي الدنيا والبيهقي مرفوعًا، الترغيب والترهيب ج ۴ ص ۴۸ کتاب التوبة والزهد، مشکوة ج ۱ ص ۲۲۳ باب الاستغفار والتوبة، کنز العمال.

اوزيرې آوروي چې کهپه اخلاص دې توبه وباسي نو الله جل جلاله به دده مخکيني ټول ګناهونه معاف کړي بلکه په نيکيو به يې ورته بدل کړي.

بل دا چې د انسان د ژوندګۍ مقصد هم الله ﷻ ته رسيدل، د الله ﷻ رضا او خوشحالي ده. اوس که د دې مقصد د وړاندې د انسان خراب عمل مانع او ګرځي، نو د دې مانع ختمولو او خپل هدف ته د رسيدلو لويه ذريعه انابت الى الله (الله ﷻ ته رجوع کول) او توبه ويستل دي.

د توبې تعريف

اوس توبه څه ته وايي؟ نو توبه لغت کې "رجوع" راګرځيدل او واپس کيدلو ته وايي، يعنې د ګناهونو نه بيرته ګرځيدل او منع کيدل (۱)

د قرآن وسنت په اصطلاح کې توبه دېته وايي چې انسان په ژبه استغفار ووايي، په تيرو ګناهونو باندې پښيمانه شي، او په آينده کې د دې ګناه د نه کولو پخه اراده وکړي.(۲)

د علامه طيبي رحمه الله تحقيق:

علامه طيبي رحمه الله د توبې تعريف داسې کوي:

تَرْكُ الذَّنْبِ لِقُبْحِهِ وَالنَّدَمُ عَلَى مَا فَرَطَ مِنْهُ وَالْعَزِيمَةُ عَلَى تَرْكِ الْمُعَاوَدَةِ وَتَدَارُكِ مَا أَمْكَنَهُ أَنْ يَتَدَارَكَ مِنَ الْأَعْمَالِ بِالْإِعَادَةِ.

وَزَادَ النَّوَوِيُّ: إِنْ كَانَتِ الذَّنْبُ مُتَعَلِّقًا بِحَقِّ آدَمَ ....(۳)

د ګناه د قباحت د وجې ګناه پريښودل، په تيرو ګناهونو پښيمانه کيدل، او د بيا نه کولو پخه اراده کول، چې کوم فرائض يا واجبات ورنه پاتې وي حتى الوسع د هغې راګرځول.

امام نووي رحمه الله ورسره يو بل شرط هم زياتې کړې چې که د دې ګناه تعلق د حقوق العباد وسره وي، نو صاحب حق ته خپل حق سپارل، يا د هغه نه معافي غوښتل هم ضروري دي.

بعضې علماؤ دې ندامت او پښيمانتيا ته هم توبه وايي لکه حديث شريف کې راځي:

(۱) تكملة فتح الملهم ج ٦ ص ٥ . ملاعلي قاري په مرقات شرح مشكوة كې فرمائي: هي الرجوع عن المعصية الى الطاعة... (مرقاة شرح مشكوة ج ٥ ص ١٢٢ باب الاستغفار والتوبة، القاموس الوحيد ص ٢٠٥، معارف القرآن سورة التحريم آيت نمبر ٨

(۲) معارف القرآن سورة التحريم آيت ٨.

(۳) مرقاة شرح مشكوة ج ٥ ص ١٢٢ باب الاستغفار والتوبة.

((اَلنَّدَمُ تَوْبَةٌ)) (۱) پښېمانتيا توبه ده.

د علامه قرطبي رحمه الله تحقيق:

علامه قرطبي رحمه الله په خپل تفسير "تفسير قرطبي" کې د آيت: ﴿ إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوْءَ بِجَهَالَةٍ.... ﴾ (۲) په تفسير کې ليکي:

چې کله څلور شرائط موجود شي نو الله جل جلاله د هغه انسان توبه قبلوي:

اَلنَّدَمُ بِالْقَلْبِ، وَتَرْكُ الْمَعْصِيَةِ فِي الْحَالِ، وَالْعَزْمُ عَلَى أَلَّا يَعُوْدَ إِلَى مِثْلِهَا، وَأَنْ يَكُوْنَ ذَلِكَ حَيَاءً مِنَ اللهِ تَعَالَى لَا مِنْ غَيْرِهِ. (۳)

۱. په زړه کې په تيره ګناه پښېمانه کيدل، ۲. ګناه في الحال پريښودل، ۳. او دا پخه اراده کول چې بيا به يې نه کوي، ۴. او دا ګناه پريښودل به د الله نه د حياء په وجه وي، د بل څه غرض په وجه به نه وي.

بعضو علماو ورسره دا هم زياتي کړې چې په ژبه باندې به استغفار هم وايي.

د علامه تقي عثماني دامت برکاتهم العالية تحقيق:

علامه محمد تقي عثماني دامت برکاتهم العالية په تکمله د فتح الملهم کې د توبې تعريف داسې کوي:

اَلتَّوْبَةُ: تَرْكُ الذَّنْبِ وَالنَّدَمُ عَلَى فِعْلِهِ وَالْعَزْمُ عَلَى عَدَمِ الْعَوْدِ وَرَدُّ الْمَظْلِمَةِ إِنْ كَانَتْ. أَوْ طَلَبُ الْبَرَاءَةِ مِنْ صَاحِبِهَا. وَأَدَاءُ مَا ضَيَّعَ مِنَ الْفَرَائِضِ. (۴)

ترجمه: د ګناه پريښودل، په کړې ګناه پښېمانه کيدل، د بيا نه کولو پخه اراده کول، چې په ظلم د چانه څه شي اخيستل شوې وي هغه ورته واپس کول، يا ورنه د هغې معافي غوښتل، او کوم فرائض او واجبات يې چې ضائع کړي وي هغه اداء کول.

---

(۱) رواه الحاکم وقال صحيح الاسناد، ورواه ابن ماجه وابن حبان، مشکوة باب الاستغفار والتوبة.

نوټ: امام غزالي رحمه الله په احياء العلوم ج ۴ ص ۵ کې د توبې دغه تعريف هم ذکر کړی.

(۲) النساء آيت ۱۷.

(۳) تفسير قرطبي ج۵ ص ۸۸.

(۴) تکملة فتح الملهم ج۵ ص ۵.

Scanned with CamScanner

د توبې حکم

د امام قرطبي رحمه الله وينا:

د هر انسان دپاره د ګناهونو نه توبه ويستل ډيره ضروري ده بلکه علامه قرطبي رحمه الله خو ترديې ليکلي دي چې

وَاتَّفَقَتِ الْأُمَّةُ عَلَى أَنَّ التَّوْبَةَ فَرْضٌ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ لِقَوْلِهِ تَعَالَى : ﴿ وَتُوبُوا إِلَى اللهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾.[1]،[2]

آيمه وُ په دې باندې اتفاق کړې چې په مومنانو باندې (د ګناهونو نه) توبه ويستل فرض دي او دليل يې د قرآن مجيد دا آيتِ مبارکه پيش کړې چې الله رب العزت فرمايي:

او تاسو ټول الله ته توبه وباسئ اې مؤمنانو، د پاره د دې چې تاسو کامياب شئ.

د امام نووي رحمه الله وينا:

امام نووي رحمه الله په خپل کتاب (رياض الصالحين) کې دا خبره واضح کړې چې د هرې ګناه نه توبه ويستل فرض دي[3]

د امام غزالي رحمه الله وينا:

همدا رنګې امام غزالي رحمه الله هم فرمايي:

إِعْلَمْ أَنَّ وُجُوْبَ التَّوْبَةِ ظَاهِرٌ بِالْأَخْبَارِ [4]

د توبې وُجوب په اخبارو سره ظاهر دی. (يعنې د قرآن کريم او احاديثو مبارکه وُ نه د توبې وجوب په دلائلو سره معلوميږي).

---

(۱) النور آيت ۳۱.

(۲) قرطبي ج۵ ص ۸۷، بل ځاې علامه قرطبي رحمه الله د آيت ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا﴾ لاندې ليکي: وهي فرض على الاعيان في كل الاحوال و كل الازمان. قرطبي ج۱۸ التحريم آيت ۸.

(۳) كتاب التوابين لابن قدامه المقدسي ص ۲۸۳.

(۴) احياء العلوم ج۴ ص ۵.

د آیت تشریح:

کوم آیتِ مبارکه چې ما په خطبه کې تلاوت کړې، په دغې کې هم الله جل جلاله مؤمنانو ته د توبې امر کوي. الله رب العزت فرمايي:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا﴾.(۱)

ترجمه: اې د ایمان خاوندانو! تاسو توبه او باسئ الله ته رښتینې او خالصه توبه.

نَصُوح که د "نصح" او "نصحیت" نه واخیستل شي نو معنی یې ده "خالصه" یعنی داسې توبه وباسئ چې د ریا او نمائش نه پاکه وي او خالصه د الله ﷻ د رضا دپاره وي، او د ګناه پرېښودل هم خاص د الله جل جلاله د عذاب نه د وېرې په خاطر وي.(۲)

د حافظ جلال الدین سیوطي رحمه الله تحقیق:

حافظ جلال الدین سیوطي رحمه الله په خپل تفسیر [الدر المنثور فی التفسیر بالماثور] کې ددې آیت په تفسیر کې لیکلي چې حضرت معاذ بن جبل رضی الله عنه د نبي کریم صلی الله علیه وسلم نه پوښتنه وکړه:

يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا التَّوْبَةُ النَّصُوحُ؟

اې د الله رسوله! توبه نصوح څه شي دی؟ نو نبي کریم صلی الله علیه وسلم ورته او فرمایل:

((أَنْ يَنْدَمَ الْعَبْدُ عَلَى الذَّنْبِ الَّذِي أَصَابَ فَيَعْتَذِرَ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ لَا يَعُودُ إِلَيْهِ كَمَا لَا يَعُودُ اللَّبَنُ إِلَى الضَّرْعِ)).(۳)

ترجمه: چې بنده په کړې ګناه باندې پښیمانه شي او د الله د وړاندې خپل عذر پیش کړي، او بیا ددې ګناه نه داسې ځان بچ کړي او رجوع ورته ونکړي لکه څرنګ چې شوده (پۍ) غولانځې ته نه راواپس کیږي (یعنی بیا هیڅ کله دا عمل اونکړي).

---

(۱) التحریم آیت ۸.

(۲) معارف القرآن التحریم آیت ۸.

(۳) الدر المنثور فی التفسیر بالماثور ج۸ ص ۲۱۲. ترج: حافظ جلال الدین سیوطي رحمه الله تور اقوال هم د توبة نصوحا په تشریح کې نقل کړي.

Scanned with CamScanner

د علامه قرطبي رحمه الله تحقيق :

همدارنګې علامه قرطبي رحمه الله هم په خپل تفسير کې د دې آيت په تفسير کې د توبة نصوح په باره کې درويشت (۲۳) اقوال رانقل کړي دي .

امام کلبي رحمه الله فرمائي :

اَلتَّوْبَةُ النَّصُوْحُ : اَلنَّدَمُ بِالْقَلْبِ وَالْاِسْتِغْفَارُ بِاللِّسَانِ وَالْاِقْلَاعُ عَنِ الذَّنْبِ وَالْاِطْمِئْنَانُ عَلٰى اَنَّهٗ لَا يَعُوْدُ . (۱)

توبة نصوح داده چې په زړه کې (په تيره ګناه) پښيمانه وي په ژبه استغفار غواړي ، (في الحال) ګناه پريږدي ، او دا پوخ عزم او پخه اراده وکړي چې دوباره به دا کار نکوي .

د قاضي ثناء الله پاني پتي او علامه آلوسي رحمهما الله تحقيق :

قاضي ثناء الله پاني پتي رحمه الله په خپل تفسير (تفسير مظهري) کې ، او علامه آلوسي رحمه الله په خپل تفسير (روح المعاني) کې ليکي :

چې د حضرت علي رضی الله عنه نه د توبې باره کې تپوس اوشو چې توبه څه شي دی ؟

نو حضرت علي رضی الله عنه جواب ورکړو چې توبه هغه ده چې شپږ (٦) شيان پکې جمع وي :

۱ . عَلَى الْمَاضِيْ مِنَ الذُّنُوْبِ النَّدَامَةُ ، ۲ . وَلِلْفَرَائِضِ الْاِعَادَةُ ، ۳ . وَرَدُّ الْمَظَالِمِ ، ۴ . وَاسْتِحْلَالُ الْخُصُوْمِ ، ۵ . وَاَنْ تَعْزِمَ عَلٰى اَنْ لَا تَعُوْدَ ، ٦ . وَاَنْ تُرَبِّيَ نَفْسَكَ فِيْ طَاعَةِ اللّٰهِ تَعَالٰى كَمَا رَبَّيْتَهَا فِي الْمَعْصِيَةِ . (۲)

۱ . په خپلو تيرو ګناهونو پښيمانه کيدل ، ۲ . کوم فرائض او واجبات چې درنه پاتې وي د هغې قضاء راوړل ، ۳ . په ظلم چې کوم مال د بل چانه اخيستې شوې وي هغه واپس کول ، ۴ . په ژبه ، لاس يا خپو باندې چې دې بل مسلمان ته تکليف رسولې وي د هغه نه معافي غوښتل

(۱) قرطبي ج۱۸ التحريم آيت ۸ ، ومعارف القرآن .

(۲) تفسير مظهري ج۹ ص۳۳۵ ، تفسير روح المعاني ج ۲۸ ص ۴۹۰ التحريم آيت ۸ ، بيضاوي مع حاشية القونوي ج۱۹ ص۱٦۵ التحريم آيت ۸ .

۵. په آئنده کې دې گناه ته د نه ورتللو پوخ قصد او اراده کول. ۶. لکه څرنگې چې دې مخکې خپل ځان د الله جل جلاله په نافرمانۍ کې ليدلی ؤ اوس خپل ځان د الله جل جلاله په فرمانبردارۍ کې اووينې.

د توبې فضايل او فوائد:

په قرآن کريم او احاديثو مبارکه ؤ کې د توبې ډير زيات فضيلتونه راغلي دي خو زه به درته صرف يو څو فضيلتونه بيان کړم:

۱. په توبې سره د انسان مخکيني ټول گناهونه معاف کيږي

الله رب العزت فرمائي:

﴿ وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ ﴾ [۱]

ترجمه: الله هغه ذات دی چې قبلوي توبه د خپلو بندگانو او گناهونه ورته معاف کوي.

رب کريم په خپلو بندگانو دومره مهربانه دی چې يو انسان په اخلاص ورته توبه اوباسي نو يو څو دده گناه معاف کړي، بلکه دا سې په تيرو گناهونو پښيمانتيا ښکاره کوي او استغفار وايي نو الله جل جلاله به دده بديانې په نيکيو بدلې کړي. الله ﷻ فرمائي:

﴿ إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴾ [۲]

مگر څوک چې توبه اوباسي او ايمان راوړي او د نيکۍ کارونه کوي نو الله به د داسې خلکو بديانې په نيکيو بدلې کړي او (دا ځکه چې) الله بخښونکې او مهربان دی.

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمائي:

((اَلتَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ)). [۳]

---

(۱) الشورى آيت ۲۵.

(۲) الفرقان آيت ۷۰. نوټ: د بديانو په نيکيو سره د بدلېدلو تشريح علامه آلوسي رحمه الله په خپل تفسير روح المعاني ج ۱۹ ص ۶۷ کې د همدی آيت د لاندی کړې.

(۳) رواه ابن ماجه کتاب الزهد باب ۳۰، والطبراني اوورواه ابن ابي الدنيا والبيهقي مرفوعا، مشکوة ج ۱ ص ۲۰۳، الترغيب والترهيب ج ۴ ص ۴۸ کتاب التوبة والزهد، کنز العمال ۱۰۲۲۲.

ترجمه: د ګناه نه توبه کوونکې داسې دی لکه د سره يې چې ګناه نوي کړي.

همدا رنګې نبي عليه الصلوة والسلام فرمايي:

((لَوْ أَخْطَأْتُمْ حَتَّى تَبْلُغَ السَّمَاءَ ثُمَّ تُبْتُمْ لَتَابَ اللهُ عَلَيْكُمْ)). [1]

ترجمه: که چيرته تاسو ګناهونه اوکړی تردې چې دا ګناهونه د آسمان غاړو ته اورسي (يعنې د زمکې او آسمان مينځنې حصه مکمل ډکه شي او آسمان ته اورسي) او بيا تاسو توبه اوباسئ نو الله جل جلاله به ستاسو توبه قبوله کړي (او ګناهونه به درته معاف کړي).

حديث قدسي:

حديث قدسي دی، الله تبارک وتعالى فرمائي:

((يَا ابْنَ آدَمَ لَوْ بَلَغَتْ ذُنُوبُكَ عَنَانَ السَّمَاءِ ثُمَّ اسْتَغْفَرْتَنِي غَفَرْتُ لَكَ وَلَا أُبَالِي)) [2]

اې د آدم ځويه! که چيرته ستا ګناهونه (دومره ډير شي چې) د آسمان غاړو ته ورسيږي (يعنې د زمکې او آسمان دا مينځنې غونډه حصه د ګناهونو نه ډکه شي تردې چې آسمان ته ورسي) او بيا ته د مانه بخښنه وغواړې (او توبه وباسې) نو زه به ستا ټول ګناهونه معاف کړم، او زه د هيڅا پرواه هم نه ساتم (يعنې د مانه څوک تپوس کونکې هم نشته چې دا ګناهونه دې ورته ولې معاف کړه).

د بني اسرائيلو د سلو(۱۰۰) کسانو د قاتل توبه

امام بخاري او امام مسلم رحمهما الله د نبي کريم صلى الله عليه وسلم يو حديث رانقل کړې چې په هغې کې رسول الله صلى الله عليه وسلم د بني اسرائيلو د يو کس د توبې ذکر کړی:

إِنَّ نَبِيَّ اللهِ ﷺ قَالَ: كَانَ فِيمَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ رَجُلٌ قَتَلَ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ نَفْسًا فَسَأَلَ عَنْ أَعْلَمِ أَهْلِ الْأَرْضِ فَدُلَّ عَلَى رَاهِبٍ فَأَتَاهُ فَقَالَ: إِنَّهُ قَتَلَ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ نَفْسًا فَهَلْ لَهُ مِنْ تَوْبَةٍ؟ فَقَالَ: لَا. فَقَتَلَهُ. فَكَمَّلَ بِهِ مِئَةً. ثُمَّ سَأَلَ عَنْ أَعْلَمِ أَهْلِ الْأَرْضِ فَدُلَّ عَلَى رَجُلٍ عَالِمٍ فَقَالَ إِنَّهُ

---

(۱) ابن ماجه كتاب الدعوات باب ۱۱۴، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۴۶ كتاب التوبة والزهد.

(۲) ترمذي باب الدعوات ج۲ ص ۱۹۴، مشكوة باب الاستغفار والتوبة ص ۲۰۴، رواه احمد والدارمي عن ابي ذر رضي الله عنه.

قَتَلَ مِئَةَ نَفْسٍ فَهَلْ لَهُ مِنْ تَوْبَةٍ؟ فَقَالَ: نَعَمْ، وَمَنْ يَحُولُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ التَّوْبَةِ؟ اِنْطَلِقْ إِلَى أَرْضِ كَذَا وَكَذَا فَإِنَّ بِهَا أُنَاسًا يَعْبُدُونَ اللهَ فَاعْبُدِ اللهَ مَعَهُمْ وَلَا تَرْجِعْ إِلَى أَرْضِكَ فَإِنَّهَا أَرْضُ سُوْءٍ. فَانْطَلَقَ حَتَّى اِذَا نَصَفَ الطَّرِيقَ أَتَاهُ الْمَوْتُ. فَاخْتَصَمَتْ فِيهِ مَلَائِكَةُ الرَّحْمَةِ وَمَلَائِكَةُ الْعَذَابِ فَقَالَتْ مَلَائِكَةُ الرَّحْمَةِ: جَاءَ تَائِبًا مُقْبِلًا بِقَلْبِهِ إِلَى اللهِ. وَقَالَتْ مَلَائِكَةُ الْعَذَابِ: إِنَّهُ لَمْ يَعْمَلْ خَيْرًا قَطُّ. فَأَتَاهُمْ مَلَكٌ فِي صُورَةِ آدَمِيٍّ فَجَعَلُوهُ بَيْنَهُمْ فَقَالَ: قِيسُوا مَا بَيْنَ الْأَرْضَيْنِ فَإِلَى أَيَّتِهِمَا كَانَ أَدْنَى فَهُوَ لَهُ. فَقَاسُوهُ فَوَجَدُوهُ أَدْنَى إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي أَرَادَ. فَقَبَضَتْهُ مَلَائِكَةُ الرَّحْمَةِ.[1]

وَفِي رِوَايَةٍ: فَكَانَ إِلَى الْقَرْيَةِ الصَّالِحَةِ أَقْرَبَ بِشِبْرٍ فَجُعِلَ مِنْ أَهْلِهَا.

وَفِي رِوَايَةٍ: فَأَوْحَى اللهُ إِلَى هٰذِهِ أَنْ تَبَاعَدِي وَإِلَى هٰذِهِ أَنْ تَقَرَّبِي. وَقَالَ: قِيسُوا بَيْنَهُمَا فَوَجَدُوهُ إِلَى هٰذِهِ أَقْرَبَ بِشِبْرٍ فَغُفِرَ لَهُ.[2]

وَفِي رِوَايَةٍ قَالَ قَتَادَةُ قَالَ الْحَسَنُ: ذُكِرَ لَنَا أَنَّهُ لَمَّا أَتَاهُ مَلَكُ الْمَوْتِ نَأَى بِصَدْرِهِ نَحْوَهَا. رواه البخاري ومسلم وابن ماجه بنحوه.[3]

نبي عليه الصلوة والسلام فرمائي چې د تاسونه وړاندې په بني اسرائيلو کې يو کس ؤ، هغه يو کم سل (۹۹) قتلونه کړي وو، نو د د خلقو نه د يو ښه عالم او پوهه کس متعلق تپوس وکړو نو خلقو ورته يو راهب وخود، دې راهب ته راغې او ورته وې ويل چې ما خو يو کم سل (۹۹) قتلونه کړي دي نو آيا اوس زما د پاره توبه شته او که نه؟ هغه ورته وويل چې: نه، نو ده هغه راهب هم قتل کړو، نو سل کسان يې پوره کړل.

بيا يې د خلقو نه د يو ښه عالم په باره کې پوښتنه وکړه نو خلقو ورته يو بل عالم وخودو، نو دا کس دې عالم ته راغې او ده ته يې هم هغه خپله خبره وکړه چې ما خو سل (۱۰۰) کسان وژلي دي نو آيا زما د پاره اوس توبه شته او که نه؟

---

(۱) اخرجه البخاري في الانبياء باب ما ذكر عن بني اسرائيل ۳۴۷۰، ومسلم باب قبول توبة القاتل وان كثر قتله حديث ۴۶، ۴۷ وابن ماجه في الديات باب هل للقاتل مؤمن توبة ۲ ۲۶۵۱.

(۲) مسلم شريف ج۲ ص ۳۵۹.

(۳) الترغيب والترهيب ج۴ كتاب التوبة والزهد.

Scanned with CamScanner

هغه عالم ورته وويل چې : آو ستا د پاره توبه شته ، ستا او دتوبې په مينځ کې څوک حائل کيدې شي ؟ (يعنی ستا د توبې نه څه مانع نشته) .

خو ته فلاني فلاني ښار ته لاړ شه ځکه هلته داسې خلق دي چې د الله جل جلاله عبادت کوي نو ته هم د هغوی سره د الله رب العزت عبادت کوه ، او خپل ځای ته مه راځه ، ځکه دا د گناهونو زمکه ده (يعنی دلته خلق گناهونه کوي) ، نو دا قاتل روان شو کله چې نيمايي لارې ته ورسيده ، نو مرگ ورته راغې (يعنی وخت يې پوره شو) نو دده باره کې د رحمت او عذاب فرښتو په خپل مينځ کې سره اختلاف راغې ، د رحمت ملائکو ويل چې : روح يې مونږ اخلو ځکه ده الله ته توبه ويستې وه ، او د عذاب فرښتو ويل چې : ده خو د سره د خير کار ترا اوسه نه دې کړې (لهذا روح يې مونږ اخلو) ، نو په انساني شکل کې يوه فرښته ورته راغله هغې ورته وويل : چې تاسو دواړه طرفته زمکې اندازه کړئ ، نو چې کوم طرفته دې نژدې وي نو په هغې خلقو کې يې حساب کړئ ، نو چې کله يې اندازه اولېوله نو هغه کلي طرفته چې دې ورته روان ؤ د يو لويښت په اندازه نژدې اوموندې شو ، نو د رحمت ملائکو يې روح قبض کړو (او مغفرت يې نصيب شو) .

په بعضو رواياتو کې راځي چې الله جل جلاله دې يو طرف زمکې ته (د کومې نه چې راغلې ؤ) حکم وکړو چې لرې شه ، او دې بل طرف زمکې ته (کومې ته چې روان ؤ) يې حکم وکړو چې نژدې شه . بيا الله جل جلاله فرښتو ته حکم وکړو چې اوس يې اندازه کړئ نو چې اندازه يې ولېوله نو کومې زمکې طرفته چې دې روان ؤ هغې ته د يو لويښت په اندازه نژدې وو فَغُفِرَ لَهٗ نو دده بخښنه اوشوه .

فائده : سبحان الله ، الله رب العزت په خپل بنده باندې څومره مهربان دی چې هغه کس چې د سره يې چيرته د خير کار نه ؤ کړې خو چې په اخلاص يې توبه اوويسته ، او الله ﷻ طرفته متوجه شو نو الله جل جلاله يې څومره قدرداني وکړه ، گناهونه يې ورته ټول معاف کړه او بخښنه يې ورته وکړه .

د اسلام راوړو په وجه کافرته بخښنه

محترمو مسلمانانو ! د کفرنه پله غټه ګناه نشته خو الله تعالی د کافرپه باره کې نبي عليه الصلوة والسلام ته فرمائي :

﴿ قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ ﴾ (۱)

ترجمه : اې پيغمبره ! ته دې کافرانو ته ووايه که چيرته دوی د کفرنه منع شي (د خپل کفرنه توبه وباسي ، او اسلام قبول کړي) نو تيرشوي ګناهونه به ورته وبخښلې شي .

نو اوس چې د کفرنه کومه کمه ګناه ده هغه خو به الله جل جلاله په توبې سره په طريقِ اولی معاف کوي .

الله جل جلاله توبه قبلوونکې دی

په بل ځای کې الله تعالی فرمائي :

﴿ وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴾ (۲)

ترجمه : او څوک چې بد کار وکړي يا په خپل ځان باندې ظلم وکړي ، بيا د الله تعالی نه بخښنه وغواړي نو الله تعالی به ډير بخښونکې او زيات مهربان بيامومي .

بل ځای الله جل جلاله فرمائي :

﴿ وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ ﴾ (۳)

ترجمه : او الله هغه ذات دی چې د خپلو بندګانو توبه قبلوي او ګناهونه ورته معاف کوي .

بل ځای الله ﷻ فرمائي :

﴿ وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَى ﴾ (۴)

ترجمه : بيشکه زه ډير بخښونکې يم هغه چالره چې څوک توبه اوباسي ا و ايمان راوړي او نيک عمل وکړي ، بيا په سمه لاره قائم پاتې شي .

---

(۱) الانفال آيت ۳۸ .

(۲) النساء آيت ۱۱۰ .

(۳) الشوریٰ آيت ۲۵ .

(۴) طه آيت ۸۲ .

د عرش چاپيره کلمات:

نبي کريم صلى الله عليه وسلم فرمائي:

((مَكْتُوبٌ حَوْلَ الْعَرْشِ قَبْلَ خَلْقِ آدَمَ عليه السلام بِأَرْبَعَةِ آلَافِ سَنَةٍ ﴿ وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِّمَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَىٰ ﴾ (۱))) (۲).

د حضرت آدم عليه السلام د پيدائش نه څلور زره (۴۰۰۰) کاله مخکې د عرش چاپيره دا کلمات ليکل شوي و چې بيشکه زه ډير بخښونکې يم هغه چالره چې څوک توبه وباسي او ايمان راوړي او نيک عمل وکړي، او بيا په سمه لاره قائم پاتې شي.

د حضرت موسى عليه السلام د يو ګناهګار امتي د توبې واقعه:

علامه ابن قدامه مقدسي رحمه الله په خپل کتاب "كتاب التَّوَّابِين" کې يوه واقعه رانقل کړې چې وهب بن منبه رحمه الله فرمائي:

د حضرت موسى عليه السلام په زمانه کې يو کس ؤ چې ډير سرکش او نافرمان ؤ، خلق دده د وراني نه ډير په تنګ وو، آخر خلقو دې د خپل کلي نه وويسته، کله چې دې د کلي نه ووتو، نو د ښار دروازې سره نژدې په يو شاړ ځاى کې وفات شو، الله جل جلاله حضرت موسى عليه السلام ته وحي وکړه:

إِنَّ وَلِيًّا مِنْ أَوْلِيَائِي حَضَرَهُ الْمَوْتُ فَاحْضِرْهُ وَاغْسِلْهُ وَصَلِّ عَلَيْهِ وَقُلْ لِمَنْ كَثُرَ عِصْيَانُهُ يَحْضُرُ جَنَازَتَهُ لِأَغْفِرَ لَهُمْ.

زما د اولياو نه يو ولي وفات شوې دى، ته ورشه غسل ورته ورکړه او جنازه ورباندې وکړه، او په خلقو کې دا اعلان هم وکړه چې د کوم سړي ګناهونه زيات وي هغه دې هم دده ولي په جنازه کې شريک شي چې دده په برکت سره د هغه ګناهونه هم معاف کړم.

حضرت موسى عليه السلام په خلقو کې دا اعلان وکړو، ډير زيات خلق جمع شو (ځکه هر سړي دا غوښتل چې زما ګناهونه معاف شي)، چې کله خلق هلته ورغلل نو وي پيژندو چې دا خو هغه فاسق کس دى چې د ډيرو ګناهونو په وجه مونږ د خپل کلي نه ويستلې ؤ.

(۱) طه آيت ۸۲.

(۲) مكاشفة القلوب ص ۷۸، تنبيه الغافلين.

Scanned with CamScanner

حضرت موسٰی علیه السلام هم ډیر حیران پاتې شو، الله جل جلاله ورته وحی وکړه چې اې موسی! ستا د قوم خبره صحیح ده داهم هغه کس دی، خوچې کله دده د مرګ وخت نږدې شو نو ده خي او ګس طرفته اوکتل نو په دې دشته کې یې خپل څه دوست یا خپلوان په نظر رانغې او خپل ځان یې ځانله په ذِلت کې ولیده، نو آسمان ته یې سر اوچت کړو اودا دُعا یې وغوښته:

اِلٰهِي عَبْدٌ مِّنْ عِبَادِكَ غَرِيْبٌ فِيْ بِلَادِكَ لَوْعَلِمْتُ اَنَّ عَذَابِيْ يَزِيْدُ فِيْ مُلْكِكَ . وَعَفْوُكَ عَنِّيْ يَنْقُصُ مِنْ مُلْكِكَ لَمَا سَاَلْتُكَ الْمَغْفِرَةَ . وَلَيْسَ لِيْ مَلْجَاءٌ وَّلَارَجَاءٌ اِلَّا اَنْتَ وَقَدْ سَمِعْتُ فِيْمَا اَنْزَلْتَ اَنَّكَ قُلْتَ ﴿ اَنِّيْ اَنَا الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ﴾ فَلَا تُخَيِّبْ رَجَائِيْ .

اې الله! زه ستا د بندګانو نه یو بنده یم، ستا په کائناتو کې مسافر یم (خلقو د کلي نه راشړلې یم)، اې الله که چیرته ماته په عذاب راکولو سره ستا بادشاهي مضبوطیدې، او زما په معاف کولو سره ستا بادشاهي کمزورې کیدې نو ما به هیڅکله د تانه د مغفرت او بخښنې سوال نهٔ کړې، خو یا الله زما د پاره ستا نه علاوه بل ځای د پناه او امید نشته، او ما اوریدلي چې تا دا آیت نازل کړې: " چې زه ډیر غفور ورحیم ذات یم " نو اې الله ته ما نهٔ ورسه کوه (زما ګناهونه معاف کړه). بیا الله جل جلاله اوفرمایل:

يَا مُوْسٰى اَفَكَانَ يُحْسِنُ بِيْ اَنْ اَرُدَّهٗ......

اې موسی! آیا د ما سره دا مناسب وه چې ما دده سوال رَد کړې وې؟ حالانکه دې مسافرو، زما د وړاندې یې عاجزي ښکاره کړه (توبه یې اووېسته) او ماته یې زما د رحمت واسطه راکړه، بیا الله جل جلاله اوفرمایل:

وَعِزَّتِيْ لَوْ سَاَلَنِيْ فِي الْمُذْنِبِيْنَ مِنْ اَهْلِ الْاَرْضِ جَمِيْعًا لَوَهَبْتُهُمْ لَهٗ .

زما دې په خپل عزت قسم وي که چیرته ده د مانه د ټولې دنیا د ګناهګارانو متعلق د بخښنې سوال کړې وې نو ما به دده د عاجزۍ د وجې نه ټولو ته معافي کړې وې، ځکه زه د عاجزي کوونکو او مسافرو د پاره ځاي د پناه یم، د دوی دوست یم او په دوی رحم کوونکې یم.[1]

فائده: محترمو مسلمانانو تاسو اوریده چې الله جل جلاله د دې کس توبه هم قبوله کړه او دا یې هم اوفرمایل: که چیرته ده د مانه د ټولې دنیا د ګناهګارانو متعلق د مغفرت سوال کړې وې نو ما به ټولو ته بخښنه کړې وې. سبحان الله، الله رب العزة څومره غفور رحیم ذات دی.

---

[1] کتاب التوابین ص ۷۲.

د ګناهګارانو دپاره د اميد آيت :

الله رب العزت فرمائي :

﴿ قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴾ (۱)

ترجمه : اې پيغمبره زما د طرف نه دې خلقو ته ووايه چې اې زما هغه بندګانو چاچې زياتې کړې په خپلو ځانونو باندې (يعنې کفر ، شرک او کبيره ګناهونه يې کړي (۲)) تاسو د الله د رحمت نه مه نا اميده کيږئ ، بيشکه الله ټول ګناهونه بخښي ، بيشکه هم دې بخښونکې او مهربانه دې .

د حضرت علي ﷺ وينا :

د دې آيت په باره کې حضرت علي رضي الله عنه فرمائي :

مَا فِي الْقُرْآنِ أَوْسَعُ آيَةً مِنْ ﴿ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ ﴾ (۳)

په قرآن کې د ټولو نه زيات د اميد آيت (د ګناهګارانو د پاره) د دينه علاوه بل نشته (يعنې په دې کې د د ګناهګارانو د پاره غټ ترغيب دی تو بې ته) .

د حافظ ابن کثير رحمه الله وينا :

حافظ ابن کثير رحمه الله هم په خپل تفسير کې د همدې آيت د لاندې ليکي :

هٰذِهِ الْآيَةُ الْكَرِيمَةُ دَعْوَةٌ لِجَمِيعِ الْعُصَاةِ مِنَ الْكَفَرَةِ وَغَيْرِهِمْ إِلَى التَّوْبَةِ وَالْإِنَابَةِ ، وَإِخْبَارٌ بِأَنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا لِمَنْ تَابَ مِنْهَا وَرَجَعَ عَنْهَا وَإِنْ كَانَتْ مَهْمَا كَانَتْ وَإِنْ كَثُرَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ . (۴)

په دې آيت کې د ټولو نافرمانو کافرانو او نورو ګناهګارانو ته د توبې دعوت دی ، او دا خبر

---

(۱) الزمر آيت ۵۳ .

(۲) اسرفوا على انفسهم : اى ارتكبوا الكبائر . (زاد المسير)

(۳) الدر المنثور في التفسير بالماثور ج۷ ص ۲۰۵ ، تفسير روح المعاني ص ۲۷۰ ، تفسير الطبري ج۹ ص ۷۰۸۶ الزمر آيت ۵۳ ، قرطبي ۱۵ \ ۲۶۹ .

(۴) تفسير ابن كثير ج۶ ص ۲۱۵ .

ورکول دي چې الله جل جلاله د توبې په ذریعه د انسان ټول ګناهونه بخښي اګر چې د سمندر د ژګ په مقدار وي .

د آيت شانِ نزول :

ددې آيت په شانِ نزول کې امام بخاري او امام مسلم رحمهما الله د حضرت ابن عباس رضی الله عنه نه نقل کوي چې

انَّ نَاسًا مِن اَهلِ الشِّرکِ کَانُوا قَد قَتَلُوا فَاَکثَرُوا . وَزَنَوا فَاَکثَرُوا فَاَتَوا مُحَمَّدًا صَلَّى اللهُ عَلَيهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا : إِنَّ الَّذِي تَقُولُ وَتَدعُوا إِلَيهِ لَحَسَنٌ لَو تُخبِرُنَا اَنَّ لِمَا عَمِلنَا کَفَّارَةً ، فَنَزَلَ:

﴿ وَالَّذِينَ لاَ يَدعُونَ مَعَ اللهِ إِلَهًا آخَرَ وَلاَ يَقتُلُونَ النَّفسَ الَّتِي حَرَّمَ اللهُ إِلاَّ بِالحَقِّ ....

الى قوله : وَكَانَ اللهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴾

وَنَزَلَ " ﴿ قُل يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسرَفُوا عَلَى أَنفُسِهِم لاَ تَقنَطُوا مِن رَّحمَةِ اللهِ إِنَّ اللهَ يَغفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴾ .[1]،[2]

څه خلق د مشرکينو نه کوم چې ډير قتلونه او ډير زِنا يې کړي وه ، د نبي کريم صلى الله عليه وسلم دَربار ته راغلل او عرض يې وکړو چې بيشکه تاسو چې کومې خبرې کوئ او کوم دين طرفته خلق رابلئ دا خو ډير ښه دی ، خو که موږ ته دا اووايئ : چې موږ دا کوم ګناهونه کړي دي آيا ددې څه کفاره شته او که نه ؟ (يعنی دا په توبه معاف کيدې شي او که نه ؟) نو په دې هکله الله جل جلاله دا آيتونه نازل کړل :

﴿ وَالَّذِينَ لاَ يَدعُونَ مَعَ اللهِ إِلَهًا آخَرَ.... ﴿ قُل يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسرَفُوا عَلَى أَنفُسِهِم...﴾

خلاصه دا چې د الله رب العزت د رحمت نه نااُميده کيدل ندي پکار، بلکه که هر څومره غټه ګناه وي خو چې په اخلاص سره سړې ورنه توبه اوباسي نو الله جل جلاله به ده ګناه معاف کوي .

يو شاعر وايي :

۱. فَرضٌ عَلَى النَّاسِ اَن يَتُوبُوا + وَلَكِنَّ تَركَ الذُّنُوبِ اَوجَبُ

---

(۱) الزمر آيت ۵۳ . (۲) اخرجه البخاري ۴۸۱۰ ، ومسلم ۱۲۲ \ ۱۹۳ ، وابوداود ۴۲۷۴ ، والنسائي في التفسير ۴۶۹ ، ابن كثير ج۵ ص ۴۱۶ الزمر آيت ۵۳ ، زاد المسير ج۳ ص ۲۲ الزمر آيت ۵۳ .

۲. وَالدَّهْرُ فِي صَرْفِهِ عَجِيبٌ + وَلَكِنَّ غَفْلَةَ النَّاسِ أَعْجَبُ (۱)

۱. په خلقو باندې فرض دي چې توبه اوباسي ليکن د گناه پرېښودل زيات واجب دي،

۲. زمانه په خپل گردش کې عجيبه ده خو ليکن د خلقو غفلت د دينه هم ډېر عجيبه دى.

الله رب العزت فرمائي:

﴿كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِن بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ (۲)

ترجمه: ستاسو رب په خپل ځان مهرباني لازمه کړې (هغه مهرباني داده) چې څوک د جهالت په وجه څه بدي (گناه) وکړي بيا روستو توبه اوباسي او خپل عمل درست کړي نو بېشکه الله ﷻ ډېر بخښونکې دى (دده گناه به معاف کړي)، او ډېر رحم کوونکې دى (نور انعامات به هم ورباندې وکړي).

د بنده په نافرمانۍ د زمکې او آسمان الله جل جلاله ته عرض

امام غزالي رحمه الله وېلي: چې کله يو بنده د الله نافرماني کوي نو د زمکې هغه حصه په کومه چې گناه کيږي الله ته عرض وکړي: اې الله! ماته اجازت راکړه چې زه دا سړې په زمکه کې ننباسم. د آسمان هغه حصه د کومې لاندې چې گناه کيږي هغه الله جل جلاله ته عرض وکړي: اې الله! ماته اجازت راکړه چې زه په دې سړي ورا ولوېږم (او ختم يې کړم)، نو الله رب العزت دوى ته اوفرمائي:

إِنْ كَانَ عَبْدُكُمْ فَشَأْنُكُمْ بِهِ وَإِنْ كَانَ عَبْدِي فَخَلِّي وَإِلَيَّ عَبْدِي إِنْ أَتَانِي نَهَارًا قَبِلْتُهُ وَإِنْ أَتَانِي لَيْلًا قَبِلْتُهُ لَوَجَدَ اللهَ تَوَّابًا رَّحِيمًا. (۳)

که چېرته دې ستاسو بنده وي او تاسو پيدا کړې وي نو بيا ستاسو خوښه ده، وې نيسى، او که دا زما بنده وي نو بيا زه پوهه شه او زما بنده پوهه شه (زمونږ په مينځ کې دَخَل اندازي مکوئ) ځکه که چېرته دې ماته د ورځې راشي (او په خپلو گناهونو پښېمانه شي، توبه اوباسي) نو زه به

(۱) منبهات ابن حجر عسقلاني باب الرباعي.

(۲) الانعام آيت ۵۴.

(۳) قرآن کې عجيب وغريب حالات، وجوهات محبت ص ۱۷.

Scanned with CamScanner

يې قبوله کړم، او که دې د شپې راشي او په ټول ګناهونو پښيمانه شي نو زه به يې توبه قبوله کړم، او دې به وګوري چې الله ﷻ څومره زيات توبه قبلونکي او مهربانه ذات دی.

الله جل جلاله فرمائي:

﴿ نَبِّئْ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴾ (۱)

ترجمه: اې پيغمبره ته زما بندګانو ته دا خبر ورکړه چې زه ډير بخښونکي او زيات مهربانه يم، او زما عذاب هم ډير دردناک عذاب دی.

بل ځای الله تعالی فرمائي:

﴿ وَرَبُّكَ الْغَفُورُ ذُو الرَّحْمَةِ ﴾. (۲)

ترجمه: او ستا رب بخښونکي او خاوند د رحمت دی.

۲. توبه کوونکي سره الله جل جلاله محبت کوي:

د توبې دريمه فائده دا ده چې توبه کونکي سره الله جل جلاله محبت کوي، الله جل جلاله فرمائي:

﴿ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ ﴾ (۳)

ترجمه: بيشکه الله ﷻ توبه کوونکي او ځان پاک لرونکي خلق خوښوي.

بل ځای الله جل جلاله فرمائي:

﴿ وَهُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُ ﴾ (۴)

ترجمه: او همدا الله بخښونکي (د ګناهونو) دی او محبت کوونکي دی.

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمائي:

((اَلتَّائِبُ حَبِيبُ اللهِ)). (۵)

توبه کوونکي د الله محبوب دی.

(۱) الحجر آيت ۴۹.
(۲) الکهف آيت ۵۸.
(۳) البقرة آيت ۲۲۲.
(۴) البروج آيت ۱۴.
(۵) ابن ابي الدنيا في التوبة.

د حضرت عمر رضي الله عنه په دورِ خلافت کې د يو بوډا سندر غاړي د توبې واقعه:

مولانائي روم رحمه الله يو واقعه ليکلې چې د حضرت عمر رضي الله عنه په دورِ خلافت کې يو بوډا سړي اسلام قبول کړو، خو د دينه مخکې به هغه سندرې ويلې، ځکه ډير ښکلې غږ يې ؤ، په سوونو خلق به ورته جمع وو، او د آمدن ذريعه يې هم زياته وه.

کله چې دې بوډا شو، غاښونه يې اوغورځيده، نو بيا خو يې سندرې نه شوې ويلې نو د آمدن هغه ذريعه يې ختمه شوه، بچي يې هم نه وو، صرف يوه ښځه يې وه هغه هم وفات شوه، نو دې به خپلو دوستانو او واقف خلقو ته ورتلو، هغوئې به چې څه ورکړه هغه به يې خواره.

څه وخت دا سلسله جاري وه، آخر دا چې خپل دوستان هم ورنه تنګ شو، بيا به يې څه ته ورکول، داسې وخت ورباندې راغې چې څو څو وخته به ورته د خوراک څه نه پيدا کيده، يوه ورځ يې د ځان سره دا سوچ وکړو چې کله زه ځوان وم او سندرې مې ويلې نو په سوونو خلق به راته جمع ؤ، قدر و عزت به مې هم زيات ؤ، اوس چې زه سندرې نشم ويلې نو خلق را له ديو وخت ډوډۍ راکولو ته هم تيار ندي، نو زړه يې ډير خفه شو او افسوس يې وکړو چې کاش ما خو دا ځواني د الله ﷻ په عبادت او اطاعت کې تيره کړې وې، نو دومره به ذليله نه ووم، اوس خو بوډا شوې يم نو څه به دا الله جل جلاله عبادت اوکړم.

دې په دې سوچ کې ډوب ؤ او جنت البقيع طرفته روان شو، او هلته د قبرونو په مينځ کې په يو ځای کې کيناست، توبه يې اوويسته، او په ژړا ژړا کې يې دا دعا او غوښته:

اې الله! ما خو خپله ځواني ضائع کړې ده، اوس خود ماسره هيڅ شي نشته چې ستا په حضور کې يې پيش کړم، بوډا يم، په عَصا ګرځم، د سترګو نظر مې هم ختم دی، خو اې الله! زه په خپلو تيرو ګناهونو ډير شرمنده او پښيمانه يم، اوس راغلې يم ته مې تو به قبوله کړې.

کله يې چې دا دعا او غوښته، د غرمې وخت ؤ، نو خوب ورغې، اوده شو، څه وخت پس چې راپاڅيده، نو ګوري چې مخامخ يو کس را روان دی او په سَر باندې يې څه ايښي دي، ده چې اوکته نو خليفة وخت امير المؤمنين حضرت عمر رضي الله عنه ؤ، دې اويريده چې زه خو ډير ګناهګار يم، حضرت عمر رضي الله عنه خو زما غوندې کس په دُوړُو وهي، هسې نه چې ما هم په دُوړُو اووهي، چې کله حضرت عمر رضي الله عنه را اورسيده نو ده ته تير شو مخکې لاړ!

څه وخت پس بيا حضرت عمر رضي الله عنه راواپس شو او ده طرفته را روان شو نو دې نور هم زيات اوبريده ، خو چې کله حضرت عمر رضي الله عنه ده ته راغې نو د سر نه يې هغه لوخې راښکته کړو او ده ته وايې چې وروره ! روټۍ اوخوره ، دا بوډا حيران شو چې امير المؤمنين د مسلمانانو خليفه ماته خوراک پيش کوي (دا څه عجيبه ده ؟) ډير زيات حيران شو ، تپوس يې ورنه وکړو چې اې امير المؤمنين ! تاسو ماته دا خوراک څنګه راوړو ؟ چا درته ووېل ؟

حضرت عمر رضي الله عنه ورته اوفرمايل :

اوس لږ وخت مخکې د غرمې په وخت ما د غرمې خوب (قيلوله) کول ، نو خوب مې اوليد ، او په خوب کې راته د الله جل جلاله د طرفه دا پيغام ملاؤ شو چې اې عمره ! پاڅه ، لاړشه او په جنت البقيع قبرستان کې زما يو دوست (محبوب) خفه او وږې ناست دى هغه ته خوراک ويسه . نو چې راپاڅيدم ، کور والاته مې ووېل چې : شا به جلتې وکړه چې څه تيار وي هغه راله راکړه چې د الله محبوب ته يې ويسم ، نو هغې راله دا خوراک اوتړلو ، نو په ځاى دد ې چې زه يې په لاس کې راوړم ، ما وې چې د الله محبوب له يې وړم نو راشه په دې خپل سر يې کيده ، دد ې دپاره چې د الله جل جلاله د محبوب اکرام او عزت اوشي (نو ځکه مې په خپل سر راخيستې ؤ) اې د الله محبوبه ! اوس يې په ډير شوق اوخوره .

کله چې دې بوډا دا خبرې واوريدې نو وې ويل : سبحان الله زما پروردګار څومره کريم او مهربانه دى ما خو لږ ساعت مخکې هغه ته توبه اوويسته ، هغه دې دومره ګناهونو باوجود زما توبه قبوله کړه او د وخت امير المؤمنين ته يې حکم وکړو چې لاړشه او زما يو دوست اوږې دى ، هغه ته خوراک ويسه .

چې کله بوډا دا خبره وکړه نو په ژړا شو ، او دومره يې اوژړل چې په هماغه ځاى د حضرت عمر رضي الله عنه د وړاندې وفات شو .

محترمو تاسو واوريده چې الله جل جلاله د انسان د توبې څومره قدرداني کوونکې دى خو کاش چې انسان خو هم الله ﷻ طرفته متوجه شي .[1]

(۱) خطبات فقير ج۱۲ ص ۶۷ .

۳. په توبې سره الله جل جلاله ډير خوشحاليږي

کله چې يو بنده د الله د ورانديې توبه اوباسي او په خپلو گناهونو باندې پښيمانه شي نو الله رب العزت په دې باندې ډير زيات خوشحاليږي.

امام بخاري او امام مسلم رحمهما الله او نورو محدثينو د نبي كريم صلى الله عليه وسلم دا حديث مبارک رانقل کړې چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائي:

((لَلَّهُ أَشَدُّ فَرَحًا بِتَوْبَةِ عَبْدِهِ الْمُؤْمِنِ مِنْ رَجُلٍ فِي أَرْضٍ دَوِيَّةٍ مُهْلِكَةٍ مَعَهُ رَاحِلَتُهُ، عَلَيْهَا طَعَامُهُ وَشَرَابُهُ، فَنَامَ فَاسْتَيْقَظَ وَقَدْ ذَهَبَتْ فَطَلَبَهَا حَتَّى أَدْرَكَهُ الْعَطَشُ ثُمَّ قَالَ أَرْجِعُ إِلَى مَكَانِيَ الَّذِي كُنْتُ فِيهِ فَأَنَامُ حَتَّى أَمُوتَ فَوَضَعَ رَأْسَهُ عَلَى سَاعِدِهِ لِيَمُوتَ فَاسْتَيْقَظَ وَعِنْدَهُ رَاحِلَتُهُ وَعَلَيْهَا زَادُهُ وَطَعَامُهُ وَشَرَابُهُ. فَاللَّهُ أَشَدُّ فَرَحًا بِتَوْبَةِ الْعَبْدِ الْمُؤْمِنِ مِنْ هَذَا بِرَاحِلَتِهِ وَزَادِهِ)). (۱)

وَفِي رِوَايَةٍ ثُمَّ قَالَ مِنْ شِدَّةِ الْفَرَحِ: " اَللّٰهُمَّ أَنْتَ عَبْدِي وَأَنَا رَبُّكَ " أَخْطَأَ مِنْ شِدَّةِ الْفَرَحِ. (۲)

الله جل جلاله د يو مؤمن بنده په توبه باندې د هغه سړي نه هم زيات خوشحاليږي کوم چې په بې آب و گياه دښته کې روان وي، او د ده سره يوه سورلي وي چې په هغې باندې د ده خوراک او څښاک تړلي وي، نو دې د استراحت دپاره څملي او اوده شي، کله چې راپاځي نو د ده هغه سورلي تللي وي، دې پې ډيره او لټوي خو پيدا نشي.

آخر دې (سخت) تږي شي (خو په دې دښته کې اوبه چيرته نه پيدا کيږي) نو د ځان سره فيصله وکړي چې واپس هغه خپل د خوب ځاي ته ځم، هلته به اوده شم، تر دې چې هم هلته مړ شم، نو راشي او د مرګ په انتظار سر په خپل مټ (ليچي) کيدي او اوده شي، کله چې (څه وخت پس) راويښ شي نو گوري چې هغه سورلي يې په همغه زور ځاي ولاړه وي، او په هغې باندې د ده توښه، خوراک او څکاک هم موجود وي (نو دې ډير زيات خوشحاله شي)

(۱) اخرجه البخاري في الدعوات باب التوبة ۶۳۰۸، ومسلم في التوبة، والترمذي في صفة القيامة باب المؤمن يرى ذنبه كالجبل ۲۴۹۹، ۲۵۰۰، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۵۳.

(۲) مسلم كتاب التوبة حديث نمبر ۷.

نبي کريم صلی الله علیه وسلم او فرمایل چي الله جل جلاله د یو مؤمن بنده په توبه باندي ددي نه هم زيات خوشحاليږي څومره چي داسړي په دې سورلۍ او په دې توښه (خوراک او څکاک) خوشحال شو .

په يو روايت کي دا هم ذکر دي چي دا سړي د سورلۍ په پيدا کيدو دومره خوشحاله شي چي د ډيري خوشحالۍ نه دا ووايي :

اَللّٰهُمَّ اَنْتَ عَبْدِيْ وَاَنَا رَبُّكَ .

اې الله ! ته زما بنده يې او زه ستا رب يم . يعنی د ډيري خوشحالۍ نه خطاء شي (په ځاى ددې چي دې داسې ووايي :

اَللّٰهُمَّ اَنْتَ رَبِّيْ وَاَنَا عَبْدُكَ . اې الله ! ته زما رب يې او زه ستا بنده يم . خو د ډيري خوشحالۍ نه: اَللّٰهُمَّ اَنْتَ عَبْدِيْ وَاَنَا رَبُّكَ ووايي).

۴ . د انسان د فلاح او کاميابۍ ذريعه ده :

د توبې څلورمه فائده داده چي کوم کس په اخلاص باندي توبه اوباسي نو الله جل جلاله د داسي کس سره د فلاح او کاميابۍ وعده کړې ، الله تعالی فرمائي :

﴿ وَتُوْبُوْا إِلَى اللّٰهِ جَمِيْعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُوْنَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ﴾ (۱)

اې مومنانو ! تاسو ټول الله جل جلاله ته توبه وباسئ دپاره ددې چي تاسو کامياب شئ .

۵ . انسان ته ښکلې ژوند او د دنيا نعمتونه نصيبه کيږي :

د توبې پنځمه فايده داده چي ددې په وجه الله جل جلاله انسان ته بهترين د راحت واله ژوند نصيبه کوي ، الله رب العزت فرمائي :

﴿ اسْتَغْفِرُوْا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوْبُوْا إِلَيْهِ يُمَتِّعْكُمْ مَتَاعًا حَسَنًا إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى وَيُؤْتِ كُلَّ ذِيْ فَضْلٍ فَضْلَهُ ﴾ (۲)

---

(۱) النور آيت ۳۱ .

(۲) هود آيت ۳ .

Scanned with CamScanner

ترجمه: تاسو بخښنه غواړئ د خپل رب نه، بیا توبه اوباسئ هغه ته، نو هغه به درله د یو مقرر وخت (مرګ) پورې د ژوند ښکلې سازو سامان درکړي او په آخرت کې به هر خاوند د فضل (نیک عمل کونکي) ته خپل فضل (جنت) ورکړي.

د حضرت هود علیه السلام خپل قوم ته نصیحت:

حضرت هود علیه السلام هم چې کله خپل قوم ته نصیحت کولو نو دایې هم ورته فرمائلي وو:

﴿ وَيَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَى قُوَّتِكُمْ ﴾ . (۱)

ترجمه: اې زما قومه! تاسو بخښنه غواړئ د خپل رب نه، او بیا توبه اوباسئ ده ته، نو هغه به را اووروي په تاسو باندې په ښېبو ښېبو باران، او ستاسو په دې موجوده قوت کې به درته د نور قوت زیادت هم وکړي.

٦. د انسان زړه د ګناه د خیرې نه صفا کیږي

د توبې پنځمه فائده داده چې کله انسان توبه اوباسي نو په دې سره دده زړه د ګناهونو د خیرې نه صفا شي. نبي علیه الصلوٰة والسلام فرمائي:

((إِنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا أَذْنَبَ ذَنْبًا كَانَتْ نُكْتَةٌ سَوْدَاءُ فِي قَلْبِهِ فَإِنْ تَابَ وَنَزَعَ وَاسْتَغْفَرَ صُقِلَ مِنْهَا .....)) (۲)

بیشکه مؤمن چې کله یو ګناه وکړي نو دده ګناه په وجه دده په زړه باندې یو تور داغ اولږي، نو که دې توبه اوباسي او استغفار ووایي نو زړه یې ددې تور داغ نه صفا شي.

د الله جل جلاله رحم او مهرباني په خپلو بندګانو باندې

محترمو مسلمانانو وروڼو! الله تبارک وتعالی په خپلو بندګانو باندې ډیر زیات مهربانه دی تر دې چې یو حدیث مبارکه کې راځي چې د اویا (۷۰) مورانو نه هم زیات په خپل بنده مهربانه دی.

---

(۱) هود آیت ۵۲.

(۲) رواه الترمذي في التفسير، والنسائي وابن ماجه وابن حبان في صحيحه والحاكم، الترغيب والترهيب ج ۴ ص ۴۷ كتاب التوبة والزهد حديث ۱۳، مشكوة باب الاستغفار والتوبة.

Scanned with CamScanner

د توبې دروازه هر وخت انسان ته خلاصه وي

الله رب العزت دومره غفور رحيم دی چې تر قيامته پورې يې د خپلو ګناهګارو بندګانو دپاره د توبې دروازه پرانستې ده چې که کله هم دا بنده په خپلو تيرو ګناهونو پښيمانه شي او ماته توبه اوباسي نو زه به يې مخکينې ټول ګناهونه معاف کړم.

امام مسلم رحمه الله د سردارِ دوجهان محمدٌ رسولُ الله صلی الله عليه وسلم يو ارشاد رانقل کړی:

((إِنَّ اللهَ عَزَّوَجَلَّ يَبْسُطُ يَدَهُ بِاللَّيْلِ لِيَتُوبَ مُسِيءُ النَّهَارِ وَيَبْسُطُ يَدَهُ بِالنَّهَارِ لِيَتُوبَ مُسِيءُ اللَّيْلِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا)). (۱)

بيشکه الله جل جلاله د خپل رحمت لاسونه د شپې غوړوي (کما يليق بشانه. يعنی د انسان د توبې منتظر وي (۲)) د دې دپاره چې د ورځې ګناه کوونکې کس توبه اوباسي، او د ورځې خپل د رحمت لاسونه غوړوي د دې دپاره چې د شپې ګناه کوونکې کس توبه اوباسي (د الله جل جلاله د توبې دا دروازه انسان ته هر وخت خلاصه وي) تر دې چې نمر د مغرب نه راوخيجي (يعنی قيامت قائم شي).

د ابليس قسم او د الله جل جلاله جواب:

حديث کې راځي چې کله الله رب العزت ابليس لعنتي کړو (او راوې شړلو) نو د الله ﷻ نه يې مُهلت اوغوختو، نو الله ﷻ د قيامته پورې مهلت ورکړو، نو ابليس قَسَم وکړو او وې ويل:

وَعِزَّتِكَ لَا خَرَجْتُ مِنْ قَلْبِ ابْنِ آدَمَ مَادَامَ فِيهِ الرُّوحُ.

زما دې ستا په عزت قسم وي چې زه به تر هغې پورې د بني آدم د زړونه جدا نه شم تر څو پورې چې په ده کې روح وي (يعنی هميشه به يې ګمراه کوم).

(۱) مسلم کتاب التوبة حديث ۳۱، النسائي، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۳۵ کتاب التوبة والزهد، مسند احمد، کنز العمال ۱۰،۱۸۶.

(۲) قال النووي رحمه الله: البسط: کناية عن قبول التوبة. مرقاة ج۵ ص ۱۲۹ باب الاستغفار والتوبة.

Scanned with CamScanner

نو الله رب العزت ورته او فرمايل:

وَعِزَّتِي وَجَلَالِي لَا حَجَبْتُ عَنْهُ التَّوْبَةَ مَادَامَ الرُّوحُ فِيْهِ. (۱)

زما دې هم په خپل عزت او جلال قسم وي چې تر څو پورې په ده کې روح وي زه به ورنه توبه بنده نه کړم (يعنې توبه به يې قبلوم).

په بعضو رواياتو کې داسې هم نقل دي:

وَعِزَّتِي وَجَلَالِي لَا أَزَالُ أَغْفِرُ لَهُمْ مَا اسْتَغْفَرُوْنِي. (۲)

زما دې په خپل عزت او جلال قسم وي چې تر څو پورې دوی د ما نه بخښنه غواړي زه به هميشه د دوی بخښنه کوم.

دبني اسرائيلو د يو ځوان د توبې واقعه:

امام غزالي رحمه الله په احياء العلوم کې يو واقعه ذکر کړې، چې بني اسرائيلو کې يو ځوان و، شل (۲۰) کاله يې د الله ﷻ عبادت کړی و، بيا يې شل (۲۰) کاله د الله ﷻ په نافرمانۍ کې تير کړه، بيا يو ورځې آئينې (شيشې) ته ولاړ و، په آئينه کې يې اوليده چې ګيره يې سپينه شوې ده نو ډير خفه شو چې ګيره مې سپينه ده او اوس هم د الله جل جلاله نافرماني کوم، نو الله تعالى ته يې عرض وکړو:

اِلٰهِيْ أَطَعْتُكَ عِشْرِيْنَ سَنَةً ثُمَّ عَصَيْتُكَ عِشْرِيْنَ سَنَةً فَإِنْ رَجَعْتُ إِلَيْكَ أَتَقْبَلُنِيْ؟

اې الله! ما خوستا شل کاله فرمانبرداري وکړه، بيا مې شل کاله ستا نافرماني وکړه، اوس که زه تاته واپس درشم (او ستا فرمانبرداري شروع کړم) نو آيا ته به ما توبه قبوله کړې؟

نو يو غائبانه آواز يې واوريده:

أَحْبَبْتَنَا فَأَحْبَبْنَاكَ وَتَرَكْتَنَا فَتَرَكْنَاكَ وَعَصَيْتَنَا فَأَمْهَلْنَاكَ وَإِنْ رَجَعْتَ إِلَيْنَا قَبِلْنَاكَ.

اې زما بنده تا د موږ سره محبت وکړو نو موږ هم در سره محبت وکړو، تا موږ پريښودو نو موږ هم ته پريښودې، تا زموږ نافرماني وکړه نو موږ مهلت درکړو، او س چې ته موږ ته بيا

(۱) اخرجه احمد ۱۰۸۱۴، ۱۰۹۴۰، وابو يعلى والحاكم، احياء العلوم ج ۴ ص ۱۹.

(۲) رواه احمد، مشكوة باب الاستغفار والتوبة.

راوابس کيږي (او توبه اوباسي) نو موږ به تا قبول کړو .[۱]

معلومه شوه چې الله رب العزت انسان ته د توبې دروازه هر وخت کلاؤ ساتلې .

حديث قدسي :

حديث قدسي دی الله جل جلاله فرمائي :

((مَنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ شِبْرًا تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ ذِرَاعًا وَمَنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ ذِرَاعًا تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ بَاعًا وَإِذَا أَقْبَلَ إِلَيَّ يَمْشِي أَقْبَلْتُ إِلَيْهِ أُهَرْوِلُ)) .[۲]

کوم کس چې ماته د يو لويشت په اندازه رانژدې کيږي زه ورته د يو ګز په اندازه ورنژدې کيږم ، او څوک چې ماته يو ګز رانژدې کيږي نو زه به ورته يو باع (يعنی د دواړو لاسونود خورولو په مقدار ورنژدې کيږم[۳]) او چې کله دا انسان ماته را روان شي نو زه په منډه ورځم .

همدغه شان بل حديث قدسي دی الله تعالی فرمايي :

يَا ابْنَ آدَمَ قُمْ إِلَيَّ أَمْشِ إِلَيْكَ ، وَامْشِ إِلَيَّ أُهَرْوِلُ إِلَيْكَ .[۴]

اې د آدم ځويه ! ته ماته راولاړ شه زه به ستا طرفته در روان شم ، او ته ماته را روان شه زه به په منډه تاته درشم . (يعنی چې ماته لږ هم متوجه شې زه به درباندې ډير رحمتونه را اُووَروم) .

د کُرد قبيلې د يو ډاکو واقعه :

علامه ابن قدامه مقدسي رحمه الله په خپل کتاب (کتاب التَّوَّابِين) کې ، او مولانا زکريا رحمه الله په فضائل صدقات کې يو واقعه رانقل کړې چې په کُرد قبيله کې يو مشهور ډاکو او غَل (عيکر الکردي) اوسيده ، هغه د خپلې توبې واقعه دا رنګې بيانوي : چې يو ورځ زه د خپلو ملګرو سره د غَلا دپاره اووتم ، موږ په لاره روان وو ، مزل مو کولو ، يو ځای کې د دَمې دپاره

---

(۱) احياء العلوم ج۴ ص ۲۰ کتاب التوبة، حياة القلوب .

(۲) اخرجه البخاري في التوحيد ۷۵۳۷ ، ومسلم في التوبة حديث ۱ ، والترمذي في الدعوات ۳۵۹۸ ، وابن ماجه في الاداب باب فضل العمل ۳۸۶۷ .

(۳) منجد ، قاموس الوحيد

(۴) رواه احمد في المسند باسناد صحيح ۳ ۴۷۸ ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۴۸ كتاب التوبة والزهد حديث ۱۵ ، مشكوة باب الاستغفار والتوبة

Scanned with CamScanner

کیناستو ، هلته مو د قجورو دري (۳) اونې اوليدې ، چې دا دوه (۲) اونې تکې شنې وې او د قجورو نه خې ډکې وې ، او دا دريمه اونه او چه وه قجورې پکې نه وې ، او يوه مرغۍ مو اوليده چې بار بار دې ميوه دارې اونې ته راتله او يوه يوه قجوره يې په خپله مخوکه کې اخيسته ، او دې اوچې اونې ته به تلله ، او هلته به يې په يو ځای کې دا قجوره اچوله ، دا غُل وايي چې : زه ډير حيران شوم چې دا مرغۍ دا قجورې چيرته وړي ؟

نو زه دې اوچې اونې ته اوختم چې اوګورم دا څه تماشه ده ؟ کله چې پاس اوختم ، نو ما اوليده چې هلته يو ړوند مار پروت دی ، خوله يې وازه کړې او دا مرغۍ دا تازه قجورې دې مار ته په خوله کې اچوي ، دامې چې اوليده نو زه ډير حيران شوم او په ژړا شوم چې يا الله ! مار خو داسې يو شی دی چې د دې د وژلو حکم اګر چې زمونږ پيغمبر محمد صلی الله عليه وسلم کړې ، خو چې دا ړوند دی نو بيا هم ده ته د روزي رسولو د پاره تا يوه مرغۍ مقرر کړې .

يا الله ! زه خو ستا بنده يم ، مسلمان يم ، او بيا هم د خلقو نه په غلا کولو خپله روزي پيدا کوم .
يا الله ! چې ته دې ړوند مار ته روزي ورکولې شې نو ما ته هم حلال رزق راکولې شې .

نو په زړه کې مې ويره پيدا شوه ، يو هاتفي آواز را باندې اوشو :

بَابِيْ مَفْتُوْحٌ لِلْقَاصِدِيْنَ .

چې زما د روازه خو توبه کوونکو ته خلاصه ده .

نو په هماغه ځای کې مې د غلا نه توبه اوويسته ، او کومه توره مې چې د غلا د پاره استعمالوله هغه مې هم په هماغه ځای ماته کړه او چغې مې کړې :

اَلتَّوْبَةُ اَلتَّوْبَةُ يا الله ! معافي راته وکړه زما توبه ده ، زما توبه ده .

نو يو غائبانه آواز مې واوريدو :

قَدْقَبِلْنَاكَ اې بنده ! مونږ ته قبول کړې ، معافي مو درته وکړه .

چې رابنکته شوم ملګرو راته تپوس وکړو چې څه په تا څه اوشو ؟ نو ما ورته ټوله قصه بيان کړه چې ما خو توبه اوويسته او د الله ﷻ سره مې صُلحه وکړه ، هغوی چې دا خبرې واوريدې نو هغوی هم توري اوغورځولې او ټولو توبه اوويسته ، مونږ ټولو حرام مال خلقو ته واپس کړو او مکې معظمې ته د حج په اراده روان شو ، چې کله مونږ دري (۳) ورځې سفر وکړو او يو کلي ته اورسيدو ، نو هلته يوه بوډۍ زنانه چې په سترګو ړنده وه را آووته او مونږ نه يې پوښتنه وکړه :

أَفِيكُمْ فُلَانُ الْكُرْدِيّ ؟

آيا په تاسو کې د کُرد قبيلې فلانکې نومې کس شته ؟ د اداکو وايي چې زما توم يې واخيست، خلقو ورته ويل چې : آو دادى . نو هغې زنانه څه جامې ماته راکړې او راته وې ويل چې ته دريمه ورځ ده چې رسول الله صلى الله عليه وسلم په خوب کې ګورم او ماته دا فرمائي :

إِعْطِيْ هٰذِهِ الثِّيَابَ لِفُلَانِ الْكُرْدِيّ .

داجامې د کُرد قبيلې فلانکي کس ته ورکړه ، دا کس وايي چې ما ورته هغه کپړې راواخيستې او په خپلو ملګرو مې تقسيم کړې .[1]

فائده : سبحان الله . په رښتينې توبې سره ورته څومره عزت حاصل شو چې ګناهونه يې هم معاف شو او د نبي کريم صلى الله عليه وسلم د طرفه ورته جامې هم اعزازًا ورسيدې .

محترمو مسلمانانو الله جل جلاله د انسان د اعمالو او توبې ډير قدرداني کوونکې دی خو چې انسان په اخلاص الله ﷻ ته متوجه شي .

حضرت داؤد عليه السلام ته د الله جل جلاله وحي :

امام غزالي رحمه الله په خپل کتاب احياء العلوم کې ذکر کړي دي چې يو کرت الله جل جلاله حضرت داؤد عليه السلام ته وحي وکړه :

يَا دَاوُدُ لَوْ يَعْلَمُ الْمُدْبِرُوْنَ عَنِّيْ كَيْفَ اِنْتِظَارِيْ لَهُمْ وَرِفْقِيْ بِهِمْ وَشَوْقِيْ إِلٰى تَرْكِ مَعَاصِيْهِمْ لَمَاتُوْا شَوْقًا إِلَيَّ وَتَقَطَّعَتْ أَوْصَالُهُمْ مِنْ مَحَبَّتِيْ . يَا دَاوُدُ ! هٰذِهِ إِرَادَتِيْ فِي الْمُدْبِرِيْنَ عَنِّيْ . فَكَيْفَ إِرَادَتِيْ فِي الْمُقْبِلِيْنَ عَلَيَّ ؟ [2]

اې داؤد ! که چيرته هغه خلق کوم چې ماته شاکړې (زما په نافرماني او ګناهونو کې ژوند تيروي) که دوی ته دا پته اولږي چې زه د دوی (د توبې) څومره منتظريم او په دوی څومره مهربان يم ، او د دوی د ګناه پريښودلو څومره په شوق (او انتظار) کې يم ، نو دوی به زما د شوق د وجې مړه شي او د دوی اندام اندام به زما د محبت په وجه جدا شي .

(۱) كتاب التوابين لابن قدامة المقدسي ص ۲۰۲ ، فضائل صدقات حصه دوم ص ٦٦ ، معالي فكر الكبير والغات ولطائف ص ۹۰

(۲) احياء العلوم ج۴ ص ۴۳۵ .

اې داؤد ! داخو زما د هغه خلقو متعلق اراده وه کوم چې ماته شا کړې (او زه يې هير کړې يم ، په ګناهونو کې اخته دي) نو که کوم کس د مخکې نه ماته متوجه وي (زما عبادت کوي) نو د هغوی به څه حال وي ؟ (يعنې زه به په هغوی څومره ډير رحم کوم ، او څومره زيات به زه د هغوی په انتظار او شوق کې يم) .

دهندوستان د يوبُت پرست د توبې واقعه :

حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله يو واقعه ذکر کړې چې د هندوستان يو بُت پرست کافر خپل بُت ته نوي (۹۰) کاله د يَاصَنَمُ يَاصَنَمُ (اې بُته اې بُته) آواز کولو ، خو د بُت د طرف نه به ورته هيڅ جواب نه راتلو . يو ورځ يې په غلطئ کې د خُولې نه د يَاصَنَمُ په ځاې يَاصَمَدُ اووت .

(صَمَد د الله ﷻ د نومونو نه يو نوم دى چې معنى يې ده : اَلْمُسْتَغْنِيُ عَنْ كُلِّ اَحَدٍ اَلْمُحْتَاجُ اِلَيْهِ كُلُّ اَحَدٍ . هغه بې نيازه ذات چې د هر چا نه بې پروا دى او ده ته هر څوک محتاج دي) .

نو د الله ﷻ د طرفه ورته آواز راغې :

لَبَّيْكَ يَا عَبْدِيْ . (اې زما بنده زه حاضر يم) . نو هغه کس په هماغه ځاې باندې هغه خپل بُت ټوټې ټوټې کړو او کلمه يې ووېله چې لَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللهِ . او نورو هندوانو ته يې ووېل : چې ظالمانو ما خو نوي (۹۰) کاله دې بُت ته آواز ونه کول خو څه جواب به نه راتلو ، نن مې په غلطئ کې د مسلمانانو د رَب نوم د خُولې نه اووت نو د آسمان نه جواب راغې چې لَبَّيْكَ يَا عَبْدِيْ زه حاضر يم اې بنده . تازه ولې پرېښې يم او هغه کانړو ته آوازونه کوې چې هغه خالله کانړه او ګونګيان دي .

ددې واقعې بيانولو نه روستو مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله ليکلي چې کله الله ﷻ يو بُت پرست طرفته (چې په غلطئ کې يې د الله جل جلاله نوم اخيستې وُ) دومره متوجه دى نو که يو کس مسلمان وي او هغه الله راضي کول غواړي نو هغه طرفته به الله څومره زيات متوجه وي [1]

---

[1] مواعظ حکيم الامت ونعليات حلب .

د زنكدن په حالت كې توبه نه قبليږي :

البته چې كله په انسان باندې د زنكدن حالت شروع شي نو بيا د انسان توبه نه قبليږي ، ځكه دې په دې وخت كې هر څه په خپلو سترګو ګوري نو بيا خو ايمان بالغيب نه پاتې كيږي .

حديث كې راځي :

((إِنَّ اللهَ يَقْبَلُ تَوْبَةَ الْعَبْدِ مَا لَمْ يُغَرْغِرْ)) .(۱)

بيشكه الله جل جلاله د بنده توبه قبلوي تر څو پورې چې دده روح مرۍ ته نه وي رارسيدلې .

د مرګ په وخت خو فرعون هم ويلي وو :

﴿ آمَنتُ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا الَّذِي آمَنَتْ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴾.(۲)

ما دا يقين وكړو چې نشته دی څوک معبود سوا د هغه ذات نه په كوم ذات چې بني اسرائيلو ايمان راوړې دی ، او زه د فرمانبردارو نه يم .

نو ورته وويل شو :

﴿ آلْآنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ ﴾.(۳)

ترجمه : آيا اوس ايمان راوړې حال دا دې چې له دې نه وړاندې تا نافرماني كړې ده او ته د فساد كوونكو نه وې .

حافظ البوري رحمه الله فرمائي :

په زنكدن كې دې توبه رب ته قبوله نده * چې په حيات د ناروا وُ نه سوګند اونكړې

د توبې نه روستو الله ﷻ د انسان ګناه د حفظه فرشتو او اندامونو نه هم هيره كړي :

كله چې انسان يو ګناه كوي نو كرامًا كاتبين فرشتې هم دده په عملنامه كې دده ګناه ليكي ، د انسان خپل اندامونه (لاس ، خپې وغيره) به هم د قيامت په ورځ دده خلاف ګواهي وركوي ، د زمكې په كومه حصه كې چې ګناه شوې وي هغه به هم د قيامت په ورځ دده خلاف ګواهي وركوي

(۱) اخرجه الترمذي في الدعوات باب ۹۸ ، وابن ماجه في الزهد باب ۳۰ وقال حديث حسن ، الترغيب والترهيب ج۴ ص۴۸ كتاب التوبة والزهد حديث ۱۵ ، مشكوة باب الاستغفار والتوبة .

(۲) يونس آيت ۹۰ .

(۳) يونس آيت ۹۱ .

او دا ورځ او شپه (په كومه كې چې ګناه شوي وي دا) به هم د قيامت په ورځ د انسان خلاف ګواهي وركوي.

خو د رب كريم دې مهرباني ته ګوره چې كله انسان په اخلاص توبه اوباسي نو الله جل جلاله يې ګناه هم معاف كړي، دده د عملنامې نه يې هم ختمه كړي، د هغه فرښتو نه يې هم هيره كړي كوم چې دا ليكلې، دده د اندامونو نه يې هم هيره كړي او په كومه ځمكه يې چې كړې د هغې نه يې هم هيره كړي، ددې دپاره چې صبا د قيامت په ورځ دوی د انسان خلاف ګواهي ورنكړي.

نبي عليه الصلوة والسلام فرمائي:

((إِذَا تَابَ الْعَبْدُ مِنْ ذُنُوبِهِ أَنْسَى اللهُ عَزَّ وَجَلَّ حَفَظَتَهُ ذُنُوبَهُ وَأَنْسَى ذَلِكَ جَوَارِحَهُ وَمَعَالِمَهُ مِنَ الْأَرْضِ حَتَّى يَلْقَى اللهَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَيْسَ عَلَيْهِ شَاهِدٌ مِنَ اللهِ بِذَنْبٍ)) .(۱)

كله چې يو بنده د خپلو ګناهونو نه توبه اوباسي نو الله رب العزت د حفظه فرښتو نه هم دده ګناه هيره كړي، دده د اندامونو نه يې هم هيره كړي او په كومه ځمكه يې چې كړې وي د هغې نه يې هم هيره كړي.

دا ددې د پاره چې كله دې د قيامت په ورځ د الله جل جلاله سره ملاويږي نو په دده د ګناه څوك ګواه نه وي (ځكه كه ددوی نه هيره نشي نو دوی خو به بيا د انسان خلاف ګواهي وركوي).

ددنيا او دالله تعالى په عدالت كې فرق :

محترمو مسلمانانو الله ﷻ د انسان د توبې ډير قدرداني كوونكې دی. تاسو ديته سوچ وكړئ چې كه چيرته دنيا كې په يو كس بانديې د دورغو دعوي اوشي او عدالت (قضاء) ته فيصله لاړه شي، تحقيقات اوشي، د تحقيقاتو نه پس پته اولږي چې دا دعوي د دروغو وه، نو عدالت (قضاء) ددې سړي دا مقدمه ختمه كړي خو ددې مقدمې ريكارډ د ځان سره بيا هم ساتي. اوس كه چيرته دا سړی دې عدالت ته هر څومره دا وو وايي چې كله خبره دروغ ثابت شوه نو دا ريكارډ خو ختم كړئ. نو عدالت به ورته وايي چې نه. دا ريكارډ به موږ د ځان سره خامخا ساتو.

او بل طرفته د الله ﷻ معامله وګورئ چې كله يو سړي واقعي مُجرم او ګناهګار وي، خو دې د الله جل جلاله دراندې په اخلاص توبه اوباسي، او معافي اوغواړي نو الله رب العزت يې

(۱) الترغيب والترهيب ج۴ ص۴۸ كتاب التوبة والزهد حديث ۱۷، الجامع الصغير ج۱ ص ۲۱.

Scanned with CamScanner

توبه هم قبوله کړي ، د عمل نامې نه يې د ګناه ريکارډ هم ختم کړي ، ترڅو چې دده د لاس ، خپو ، کومو فرشتو چې دا ګناه ليکلې او په کومه زمکه شوې د دوی ټولو نه دا ګناه هيره کړي . ددې دپاره چې صبا د قيامت په ورځ دوی دده خلاف ګواهي ورنکړي .

الله ﷻ بار بار ګناه معاف کوي

محترمو که انسان په اخلاص باندې توبه اوباسي او بيا د ګناه نه کولو پخه اراده وکړي ليکن د غلبه شهوت او شيطاني وسوسو په وجه ورنه بيا ګناه اوشي او دې بيا توبه اوباسي ، استغفار ووايي ، نو الله جل جلاله بيا هم دده ګناه معاف کوي . اګر چې په يوه ورځ کې اويا (۷۰) پيرې ورنه دا ګناه اوشي او په هر ځل ورنه په اخلاص توبه اوباسي نو الله ﷻ يې معاف کوي او دې کس ته مُصِر (اِصرار کوونکې په ګناه) نشي ويلې .[1]

د ابوداؤد شريف حديث دی ، نبي عليه الصلوة و السلام فرمائي :

((مَا أَصَرَّ مَنِ اسْتَغْفَرَ وَإِنْ عَادَ فِي الْيَوْمِ سَبْعِيْنَ مَرَّةً)) (۲)

هغه کس هميشه والې په ګناه ندې کړې چې بخښنه يې غوښتې وي اګر چې د ورځې اويا ځله يې دا ګناه کړې وي او توبه يې ورنه ويستې وي .

يعنی که چيرته د يو کس نه په يوه ورځ کې اويا (۷۰) پيرې ګناه اوشي او اويا پيرې ورنه توبه اوباسي ، استغفار ووايي نو ده ته په ګناه اِصرار کوونکې نشي ويلې .

امام بخاري رحمه الله او امام مسلم رحمه الله يو حديث رانقل کړې ، په کوم کې چې نبي کريم صلی الله عليه وسلم د خپل رب نه حکايت کوي :

((أَذْنَبَ عَبْدٌ ذَنْبًا فَقَالَ اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِي ذَنْبِي . فَقَالَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى : أَذْنَبَ عَبْدِي ذَنْبًا فَعَلِمَ أَنَّ لَهُ رَبًّا يَغْفِرُ الذَّنْبَ وَيَأْخُذُ بِالذَّنْبِ (غَفَرْتُ لِعَبْدِي (۳)) ثُمَّ عَادَ فَأَذْنَبَ فَقَالَ : أَيْ رَبِّ ! اغْفِرْ لِي ذَنْبِي فَقَالَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى : عَبْدِي أَذْنَبَ ذَنْبًا فَعَلِمَ أَنَّ لَهُ رَبًّا يَغْفِرُ الذَّنْبَ وَيَأْخُذُ

(۱) مجمع بحار الانوار ص ۳/۲۱۱ ، مرقاة ص ۶۷ ، ۳/۶۸ باب الاستغفار و التوبة الفصل الثاني ، فتاوی محموديه ج ۲۹ ص ۲۳۲ .

(۲) ابوداؤد ۱۵۱۴ ، ترمذي ۳۵۵۹ ، مشکوة ص ۲۰۴ باب الاستغفار و التوبة ، کنز العمال ۱۰۳۰۷ .

(۳) بخاري .

Scanned with CamScanner

Scanned with CamScanner

بِالذَّنْبِ ثُمَّ عَادَ فَأَذْنَبَ فَقَالَ : أَيْ رَبِّ اغْفِرْ لِي ذَنْبِي فَقَالَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى : أَذْنَبَ عَبْدِي ذَنْبًا فَعَلِمَ أَنَّ لَهُ رَبًّا يَغْفِرُ الذَّنْبَ وَيَأْخُذُ بِالذَّنْبِ . اِعْمَلْ مَا شِئْتَ فَقَدْ غَفَرْتُ لَكَ)) . (۱)

چې کله بنده یو ګناه وکړي او دا ووایي : اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِي ذَنْبِي یا الله ماته زما ګناه اوبخښې، نو الله رب العزت فرمائي چې زما بنده یو ګناه وکړه خو ده ته دا پته (معلومه) ده چې دده داسې یو رب شته چې هغه دا ګناه بخي هم ، او نیول هم پرې کوي . نو ما دې خپل بنده ته بخښنه وکړه . بیا دې په دویمه پیره دا ګناه وکړي (روستو پښیمانه شي) او ووایي : اې ربه ماته زما دا ګناه معاف کړه . نو الله رب العزت فرمائي : چې زما بنده ګناه وکړه او دې پوهه دی چې دده یو رب شته چې ګناه بخښي هم ، او په ګناه نیول هم کوي نو ما دې خپل بنده ته بخښنه وکړه . بیا دې په دریمه پیره دا ګناه وکړي ، روستو ووایي : اې الله ماته دا ګناه معاف کړه ، الله جل جلاله اوفرمائي زما بنده ګناه وکړه خو ده ته پته (معلومه) ده چې دده داسې یو رب شته چې ګناه بخښي هم ، اونیول هم پرې کوي . الله ﷻ ورته اوفرمائي :

اِعْمَلْ مَا شِئْتَ (۲) فَقَدْ غَفَرْتُ لَكَ .

اې زما بنده که د تا نه کله هم ګناه اوشي ، بیا ته د ما نه بخښنه اوغواړې نو زه به درته معافي کوم ، ځه . تاته مې بخښنه وکړه .

حدیث قدسي :

حدیث قدسي دی ، الله ﷻ فرمائي :

وَيْحَ ابْنَ آدَمَ يُذْنِبُ الذَّنْبَ فَيَسْتَغْفِرُنِي فَأَغْفِرُ لَهُ ثُمَّ يَعُودُ فَيَسْتَغْفِرُنِي فَأَغْفِرُ لَهُ (۳)

(۱) اخرجه البخاري في التوحيد باب قول الله تعالى ﴿يُرِيدُونَ أَنْ يُبَدِّلُوا كَلَامَ اللّٰهِ﴾ ۷۵۰۷ ، ومسلم باب قبول التوبة من الذنوب وان تكررت الذنوب والتوبة ۶۹۲۱ ، مشكوة باب الاستغفار والتوبة .

(۲) علامه تقي عثماني دامت بركاتهم العالية په تكمله د فتح الملهم کې د اِعْمَلْ مَا شِئْتَ معنی کوي چې ما دُمْتَ تُذْنِبُ ثُمَّ تَتُوبُ غَفَرْتُ لَكَ چې کله هم ته ګناه کوې بیا ورته په اخلاص توبه اوباسې نو زه به هم درته معافي کوم . تكملة فتح الملهم ۶ ص ۱۵ هكذا في الترغيب والترهيب ج۴ ص ۴۷ كتاب التوبة والزهد .

(۳) تنبيه الغافلين باب التوبة ص ۴۷ ط. بيروت .

د بني آدم په حال تعجب دی چې گناه وکړي بيا د مانه معافي اوغواړي (توبه اوباسي) نو زه ورته معافي وکړم ، دې بيا گناه وکړي او بيا د مانه معافي اوغواړي نو زه ورته بيا هم معافي اوکړم . په ده تعجب دی چې نه خو گناه پريږدي ، او نه زما د رحمت نه نا اميده کيږي . خو اې فرښتو ! تاسو گواه اوسئ چې ما ده ته ټول گناهونه اوبخل (ځکه دې خو توبه هم اوباسي او زما د رحمت نه هم نه نا اميده کيږي) .

دحبيب بن الحارث ﷺ واقعه :

رسول الله ﷺ ته يو کس (حبيب بن الحارث ﷺ) راغې او عرض يې وکړو :

يَارَسُوْلَ اللّٰهِ اِنِّيْ رَجُلٌ مِقْرَافٌ .

اې د الله ﷻ رسوله ! زه ډير گناهگاريم . نو نبي ﷺ ورته اوفرمايل :

تُبْ اِلَى اللّٰهِ يَا حَبِيْبُ . اې حبيب ! الله ﷻ ته توبه اوباسه .

هغه ورته عرض وکړو :

يَارَسُوْلَ اللّٰهِ اِنِّيْ اَتُوْبُ ثُمَّ اَعُوْدُ .

اې د الله ﷻ رسوله ! زه توبه اوباسم خو بيا رانه گناه اوشي .

نبي عليه السلام ورته اوفرمايل :

كُلَّمَا اَذْنَبْتَ فَتُبْ . چې کله هم درنه گناه اوشي نو توبه اوباسه .

هغه عرض وکړو :

يَارَسُوْلَ اللّٰهِ ! اِذًا تَكْثُرُ ذُنُوْبِيْ .

که چيرته زما گناهونه ډير زيات وي او بار بار وي (او زه توبه اوباسم نو آيا الله ﷻ به يې قبلوي ؟)

نبي عليه السلام ورته اوفرمايل :

عَفْوُ اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ اَكْثَرُ مِنْ ذُنُوْبِكَ يَا حَبِيْبُ .

اې حبيب ! د الله ﷻ عفوه ستا د گناهونو نه ډيره زياته ده (ته چې هرڅومره ډيرې توبه اوباسې نو الله ﷻ يې قبلوي) .

Scanned with CamScanner

فائده: معلومه شوه چې که انسان هرڅومره پيرې په اخلاص توبه اوباسي نو الله ﷻ يې قبلوي. (١)

نبي عليه الصلوة والسلام هم توبه ويسته :

پدې خو اتفاق دی چې نبي کريم صلی الله عليه وسلم معصوم دی : الله تعالی فرمائي :

﴿ لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِن ذَنبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ ﴾ (٢)

ليکن بيا هم پيغمبر عليه السلام د ورځې سل (١٠٠) پيرې توبه اوباسي او استغفار وايي.

نبي عليه السلام فرمائي :

((يَاأَيُّهَا النَّاسُ تُوبُوا إِلَى اللهِ فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْهِ فِي الْيَوْمِ مِائَةَ مَرَّةٍ)) (٣)

ترجمه : اي خلقو تاسو الله ته توبه ووباسئ . بيشکه زه الله ته د ورځې سل پيرې توبه اويايم.

نو چې کله نبي عليه السلام باوجود د دينه چې معصوم دی د ورځې سل پيرې توبه اوباسي نو بيا خو موږ ته په کار دي چې موږ خو يې زياته اوباسو ، ځکه موږ خو ډير ګناهګاريو .

بار بار توبه ويستونکي مُصِر ندی

پاتې شوه دا خبره چې الله رب العزت فرمائي :

﴿ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَىٰ مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴾ (٣)

الله ﷻ دا انسانانو ګناهونه بخښي خو چې دوی په خپلو ګناهونو باندې اصرار (ټينګوالی) نکوي (يعني بار بار يې نه کوي) .

---

(١) خطبات فقير ج٣٦ ص٧٨ .

(٢) الفتح آيت ٢ .

(٣) رواه مسلم ، ورواه الامام احمد ١٨٨٤١ ، مشكوة باب الاستغفار والتوبة . د بخاري شريف الفاظ داسي دي : والله اني لاستغفر الله واتوب اليه في اليوم اكثر من سبعين مرة . رواه البخاري ، مشكوة ج٥ ص ١٢٣ باب الاستغفار والتوبة .

(٤) آل عمران آيت ١٣٥ .

د علامه آلوسي رحمه الله تحقيق:

د دې آيت په تفسير کې علامه آلوسي رحمه الله په خپل تفسير (روح المعاني) کې ليکلي چې اصرار دېته وايي:

اَلْإِقَامَةُ عَلَى الْقَبِيْحِ بِدُوْنِ الْاِسْتِغْفَارِ وَالتَّوْبَةِ. (۱)

په يو قبيح (او د ګناه په) کار سړې هميش والې کوي خو استغفار هم نه وايي او توبه هم نه اوباسي. نو دېته اصرار ويلې شي.

او که چيرته د يوې ګناه کولو نه پس يې استغفار ووېل، په زړه کې په تيره ګناه پښيمانه شو او آئنده کې يې دا پخه اراده وکړه چې بيا به يې نه کوم نو الله جل جلاله به ورته دا ګناه معاف کړي. اوس که بيا ورنه دا ګناه اوشوه او بيا يې هم همدغه شان توبه اوويسته نو الله ﷻ به دوباره ورته ګناه معاف کړي اګر چې د ورځې اويا (۷۰) پيرې ګناه وکړي او توبه اوباسي.

او همدا د حديث مطلب دی چې:

((مَا أَصَرَّ مَنِ اسْتَغْفَرَ وَإِنْ عَادَ فِي الْيَوْمِ سَبْعِيْنَ مَرَّةً)) (۲)

هغه کس هميشه والې په ګناه نه دې کړې چې بخښنه يې غوښتې وي اګر چې د ورځې اويا (۷۰) پيرې يې دا ګناه کړې وي او توبه يې ورنه ويستې وي.

د ملا علي قاري رحمه الله تحقيق:

ملا علي قاري رحمه الله هم په مرقاة شرح د مشکوة کې فرمائي:

مَنْ أَتْبَعَ ذَنْبَهُ بِالْاِسْتِغْفَارِ فَلَيْسَ بِمُصِرٍّ عَلَيْهِ وَإِنْ تَكَرَّرَ مِنْهُ. (۳)

څوک چې د ګناه نه روستو استغفار ووايي (په اخلاص توبه اوباسي او بيا يې د ئه کولو پخه اراده وکړي) اوس ورنه بيا بيا ګناه کيږي (او دې بيا په اخلاص توبه اوباسي) نو دا سړې په ګناه اصرار کوونکې نه دې.

---

(۱) روح المعاني ج۴ ص ۶۱.

(۲) ابوداؤد ۱۵۱۴، ترمذي ۳۵۵۹، مشکوة ص ۲۰۴ باب الاستغفار والتوبة، کنزالعمال ۱۰۳۰۷.

(۳) مرقاة ص ۶۷، ۶۸/۳ باب الاستغفار والتوبة الفصل الثاني، مجمع بحار الانوار ص ۳/۳۱۹، فتاوی محموديه ج۲۹ ص ۴۳۲.

وعيد

البته که يو سړي تش په خله استغفار وايي او په زړه کې په تيره ګناه پښيمانه نه وي او آئنده يې دا اراده هم نه وي چې ګنې بيا به يې نه کوم او تش د خولې توبه اُوباسي او بار بار ګناه کوي نو د داسي کس باره کې سخت وعيد ونه هم راغلي دي . نبي عليه السلام فرمائي :

((وَالْمُسْتَغْفِرُ مِنَ الذَّنْبِ وَهُوَ مُقِيمٌ عَلَيْهِ كَالْمُسْتَهْزِئِ بِرَبِّهِ)) .(۱)

کوم سړي چې په خولې خو د ګناه نه استغفار غواړي حالانکه په ګناه باندې قائم وي ، د پرېښودلو اراده يې هم نه وي نو دې د خپل رب پورې خندا کوونکي دی .

د توبې طريقه :

اوس دا چې د توبې طريقه څه ده ؟

نو توبه صرف دېته نه وايي چې انسان تش په خوله باندې وايي : چې توبه توبه .

بلکه د توبې خپله طريقه ده چې علماو بيان کړې ده :

د امام قرطبي رحمه الله تحقيق :

امام قرطبي رحمه الله په خپل تفسير کې ددې پوره تشريح کړې ، چې حقوق په دوه (۲) قسمه دي :

۱. حقوق الله ۲. حقوق العباد . نو که انسان حقوق الله ضائع کړي وي نو ددينه توبه دا ده : چې انسان درې (۳) کارونه وکړي :

۱ . په ژبه باندې استغفار ووايي . ۲ . په زړه کې په کړې ګناه پښيمانه شي ۳ . او په آئنده کې ددې ګناه د نه کولو پخه اراده وکړي .

که په دې طريقه يې توبه اُوويسته نو د ځای نه د پاڅيدو نه مخکې به ورته الله ﷻ ټول ګناهونه معاف کړي .

البته که فرائض (لکه مونځ ، روژه ، زکوة وغيره) يا واجبات ورنه پاتې شوي وي نو د هغې په قضاء هم راوړي نو بيا به يې توبه قبليږي .

(۱) اخرجه البيهقي في السنن ۱۵۲/۱۰ ، وابن ابي الدنيا من حديث ابن عباس مرفوعا وذكره الحافظ في فتح الباري ۴۷۱/۱۳

او كه انسان حقوق العباد ضائع كړي وي (لكه د يو مسلمان مال يې په ناجائزې طريقې سره خوړلي وي يا يې د هغه بې عزتي كړې وي) نو د دې سره بيا يو بله خبره هم ضروري ده:

چې مسلمان ته خپل حق واپس كړي يا د هغه نه معافي اوغواړي ، نو بيا به يې توبه قبليږي .

او كه يو بل مسلمان يې په ناحقه وژلې وي ، نو كه د مقتول وارثانو دې معاف كړو خو ډيره ښه ده ، دې به صرف استغفار وايي او په آئنده كې به د بيا نه كولو پخه اراده وكړي .

او كه هغوى د قصاص مطالبه كوله ، نو ځان به هغوى ته د قصاص اخيستو د پاره حواله كوي

او كه په يو پاكدامنه مسلمانه ژنانه يې د زنا تهمت لږولې وو او هغوى معاف نه كړو بلكه د حد قذف مطالبه يې كوله نو ځان به كوړو وهلو ته هم حواله كوي.[1]

د حضرت علي رضي الله عنه نه تپوس:

(لكه دا خبره مخكې تيره شوې ده چې) د حضرت علي رضي الله عنه نه پوښتنه اوشوه چې توبه څه ته وايي؟ نو هغه ورته ووېل چې توبه هغه ده چې په هغې كې شپږ خبرې وي:

١ . عَنِ الْمَاضِيْ مِنَ الذُّنُوْبِ النَّدَامَةُ، ٢ . وَلِلْفَرَائِضِ الْإِعَادَةُ ، ٣ . وَرَدُّ الْمَظَالِمِ ، ۴ . وَاسْتِحْلَالُ الْخُصُوْمِ ، ۵ . وَأَنْ تَعْزِمَ عَلٰى أَنْ لَا تَعُوْدَ، ٦ . وَأَنْ تُرَبِّيَ نَفْسَكَ فِيْ طَاعَةِ اللهِ تَعَالٰى كَمَا رَبَّيْتَهَا فِي الْمَعْصِيَةِ .[2]

١ . په خپلو تيرو ګناهونو پښيمانه كېدل ، ٢ . كوم فرائض او واجبات چې د رنه پاتې شوي وي د هغې قضاء راوړل ، ٣ . په ظلم چې كوم مال د بل چا نه اخيستې شوې وي هغه واپس كول ، ۴ . په ژبه ، لاس يا خپو باندې چې دې بل مسلمان ته تكليف رسولې وي د هغه نه معافي غوښتل ۵ . په آئنده كې دې ګناه ته د نه ورتللو پوخ قصد او اراده كول ، ٦ . لكه څرنګ چې دې مخكې خپل ځان د الله جل جلاله په نافرمانۍ كې ليدلې وو اوس خپل ځان د الله ﷻ په فرمانبردارۍ كې اووينې.

يو شاعر وايي:

په عادتي توبه به خلاص د معصيته نشې * څو نصوحا غوندې توبه محكم سوګند او نكړې

(۱) تفسير قرطبي ج۱۸ ص۱۷٦ التحريم آيت ۸ . هكذا ذكر في مرقاة شرح مشكوة ج ۵ ص ۱۲۲ باب الاستغفار والتوبة .

(۲) تفسير مظهري ج۹ ص ۳۳۵ ، تفسير روح المعاني ج ۲۸ ص ۲۹۰ التحريم آيت ۸ ، بيضاوي مع حاشية القونوي ج۱۹ ص ۱٦۵ التحريم آيت ۸ .

فقهي مسائل :

۱ : حقوق العباد تش په توبه نه معاف کيږي

اوله مسئله داده : چې حقوق العباد تش په توبه نه معاف کيږي بلکه د حق خاوند ته به خپل حق سپاري يا به ورنه معافي غواړي.[۱]

وَأَمَّا حُقُوقُ الْآدَمِيِّينَ فَلَا بُدَّ مِنْ إِيصَالِهَا إِلَى مُسْتَحِقِّيهَا فَإِنْ لَمْ تُوصَلْ إِلَى أَرْبَابِهَا لَمْ يَتَخَلَّصْ مِنْ ضَرَرِ ذَلِكَ الذَّنْبِ إِلَّا بِتَرْكِهِ........(۲)

هر چې حقوق العباد دي نو ددې د پاره دا ضروري ده چې خپل مُستحق ته به يې سپاري. ځکه که د حق خاوند ته دا حق اونه رسي نو دا کس ددې ګناه د ضرر نه نه خلاصيږي. البته که هغه ورته خپل حق پريږدي او معاف يې کړي نو بيا صحيح ده.

د ملا علي قاري رحمه الله تحقيق :

ملا علي قاري رحمه الله په شرح د فقه اکبر کې ليکلي :

وَإِنْ كَانَتْ مِمَّا يَتَعَلَّقُ بِالْعِبَادِ فَتَتَوَقَّفُ صِحَّةُ التَّوْبَةِ مِنْهَا عَلَى أَنْ يَتَحَلَّلَ أَوْ يَرُدَّهُ إِلَيْهِمْ (۳)

او که ددې ګناه تعلق د حقوق العبادو سره وي نو بيا د توبې صحت په دې موقوف دی چې يا خو د هغه نه معافي او غواړي يا هغه ته خپل حق واپس کړي .

همدا رنګې ملا علي قاري رحمه الله په مرقاة شرح د مشکوة کې ليکلي :

فَإِنَّ حُقُوقَ الْعِبَادِ يَتَوَقَّفُ عَلَى إِرْضَائِهِمْ......(۴)

بيشکه د حقوق العبادو نه توبه موقوف ده په راضي کولو د صاحبِ حق باندې. يا هغه ته په خپل حق واپس کولو باندې.

---

(۱) فتاوی محموديه ج۲۹ ص ۴۳۵.

(۲) المفهم شرح مسلم ج۷ ص ۷۱ کتاب الرقاق باب وجوب التوبة وفضلها ، فتاوی محموديه ج۲۹ ص ۴۳۵.

(۳) شرح فقه اکبر ص ۱۹۳ بيان اقسام التوبة ، رياض الصالحين ص ۱۰ ، ۱۱ باب التوبة ، فتاوی محموديه ج۲۹ ص ۴۳۵.

(۴) مرقاة شرح مشکوة ج۳ ص ۱۶۸ کتاب الحج الفصل الاول ، فتاوی محموديه ج۲۹ ص ۴۳۵.

Scanned with CamScanner

د امام نووي رحمه الله تحقيق :

امام نووي رحمه الله فرمائي :

إِنْ كَانَتِ الذَّنْبُ مُتَعَلِّقًا بِبَنِيْ آدَمَ فَلَهَا شَرْطٌ آخَر وَهُوَ رَدُّ الْمَظْلِمَةِ إِلَى صَاحِبِهَا أَوْ تَحْصِيْلُ الْبَرَاءَةِ مِنْهُ . (۱)

که د ګناه تعلق د بندګانو د حقونو سره وْ نو ددې د پاره (د استغفار او توبې سره سره) يو بل شرط هم دی چې صاحبِ حق ته خپل حق سپارل يا د هغه نه معافي غوښتل .

۲ : د هرې ګناه نه توبه د هغې موافق وي :

دويمه مسئله داده چې د هرې ګناه نه توبه د هغې موافق وي . يعنی که د سرې نه مونځ ، روژه ، زکوة ، حج وغيره قضاء شوي وي نو ددې توبه داده چې د ددې فرائضو قضاء به راوړي . او که د چا مالي حق يې ضائع کړي وي نو يا خو به هغه ته خپل حق سپاري يا به ورنه معافي غواړي .

د صاحب د هدايې وينا :

صاحب د هدايې ليکلي : اَلتَّوْبَةُ عَلٰى حَسَبِ الْجِنَايَةِ . (۲)

توبه د جنايت موافق وي . يعنی چې څنګه جنايت وي همغه شان يې توبه وي .

۳ : که حقدار ته خپل حق واپس نکړي نو قيامت کې به دده نه نيکۍ اخيستلې شي

دريمه مسئله داده چې که په دنيا کې د حق خاوند ته خپل حق واپس نکړي نو په آخرت کې خو به د ده سره څه مال و دولت نه وي چې هغوی ته يې ورکړي ، لهذا دده نه به نيکۍ اخيستلې شي او د حق دار په عملنامه کې به جمع کولې شي .

(۱) مرقاة شرح مشکوة ج۵ ص ۱۲۲ باب الاستغفار والتوبة .

(۲) هداية ج۳ ص ۱۷۳ کتاب الرجوع عن الشهادة .

او كه د ده سره نيكي ختمې شي او په ده د خلقو حقونه پاتې وي نو بيا به د هغوى ګناهونه راخيستلې شي او په ده باندې به بار كولې شي.[1]

امام بخاري رحمه الله د نبي كريم صلى الله عليه وسلم دا حديث رانقل كړې چې نبي عليه السلام فرمائي:

((مَنْ كَانَتْ لَهُ مَظْلِمَةٌ لِأَخِيهِ مِنْ عِرْضِهِ أَوْ شَيْءٍ فَلْيَتَحَلَّلْهُ مِنْهُ الْيَوْمَ قَبْلَ أَنْ لَا يَكُونَ دِينَارٌ وَلَا دِرْهَمٌ إِنْ كَانَ لَهُ عَمَلٌ صَالِحٌ أُخِذَ مِنْهُ بِقَدْرِ مَظْلِمَتِهِ، وَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ حَسَنَاتٌ أُخِذَ مِنْ سَيِّئَاتِ صَاحِبِهِ فَحُمِلَ عَلَيْهِ)).[2]

په دې باندې چې د بل ورور مسلمان حق وي كه په هغه يې ظلم كړې وي، د هغه عزت ته يې نقصان رسولې وي يا يې نور حقوق ورباندې وي نو د هغه نه دې نن ورځ معافي او غواړي، ځكه چې د هغه ورځې نه په كومه ورځ چې د چا سره نه دينار وي او نه درهم. (يعنې محكې د قيامت د ورځې نه. ځكه كه نن ورنه معافي او نه غواړي نو د قيامت په ورځ خو به د ده سره درهم و دينار نوي) نو كه د ده سره نيكي وي نو د ظلم (او حق) په مقدار به د ده نه نيكي اخيستلې شي (مظلوم او حقدار ته به وركولې شي) او كه د ده سره نيكي نه وي نو د مظلوم او حقدار ګناهونه به راخيستلې شي او په ده باندې به بار كولې شي.

۴: كه صاحبِ حق وفات او يا معلوم نوي د هغې نه د توبې طريقه:

څلورمه مسئله دا ده: چې كه صاحبِ حق پخپله وفات شوې وي نو د هغه وارثو ته به دا حق سپاري. او كه د ده ته دا معلومه نه وي چې دا مال ما د چانه په ناجائزه طريقې سره اخيستې دی (يعنې اصلي مالک ورته معلوم نه وي) نو بيا به دې دغه مال صدقه كوي.

---

(۱) احياء العلوم ج۴ ص ۵۰ كتاب التوبة.

(۲) بخاري ابواب المظالم والقصاص باب من كانت له مظلمة عند الرجل .... ۳۳۱/۱ طبعه قديمي، كفايت المفتي ج۱ ص ۲۸۰، بارعنوان باب معاصي اور توبه.

د امام غزالي رحمه الله وينا :

امام غزالي رحمه الله ليکلي :

وَمَالَايُعْرَفُ لَهُ مَالِكًا فَعَلَيْهِ أَنْ يَتَصَدَّقَ بِهِ . (۱)

د کوم مال چې د هغه مالک معلوم نوي نو په ده لازم دي چې دې دا مال صدقه کړي .

۵ : په توبې سره حرام مال نه حلالیږي :

پنځمه مسئله داده چې په توبې سره حرام مال (مثلا په غلا يا زِنا وغیره سره جمع شوي مال) نه حلالیږي بلکه په توبې سره صرف د ګناه وَبال ختم شي (۲)

۶ : په کوچني والي کې د کړل شوي ګناه حُکم :

شپږمه مسئله داده : چې که په کوچني والي او نابالغۍ کې کومه ګناه شوي وي نو د هغې مؤاخذه نشته . ځکه صریح حدیث موجود دی ، نبي علیه الصلوة والسلام فرمائي :

((رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلٰثَةٍ : عَنِ الْمَعْتُوْهِ حَتّٰى يَفِيْقَ وَالنَّائِمِ حَتّٰى يَسْتَيْقِظَ وَالصَّبِيِّ حَتّٰى يَحْتَلِمَ)) . (۳)

ترجمه : د درې (۳) تنو څخه د مکلفیت قلم پورته کړل شوي :

۱ . هغه کس چې عقل يې ګډوډ وي تر څو چې عقلمند شوی نه وي .

۲ . اوده انسان تر څو چې راويدار شوی نه وي .

۳ . نابالغه هلک تر څو چې بالغ شوی نه وي .

---

(۱) احياء العلوم ج۵ ص ۰ ۵ كتاب التوبة .

(۲) كفايت المفتي ج۱ ص ۲۸۴ .

(۳) ابن ماجه ابواب الطلاق باب طلاق المعتوه والصغير والنائم ص ۱۴۷ طبعه قديمي . كفايت المفتي ج۱ ص ۲۸۵ باره‌وال باب معاصي اور توبه

Scanned with CamScanner

خلاصه :

عزتمند و مسلمانانو ! انسان عاجزه او کمزوري دی ، معصوم خو صرف انبیاء کرام دي نور انسانان خو معصوم نه دي . نو که د بشریت په تقاضانې ، د شیطاني وسوسو او د نفسي خواهشاتو د غلبې په وجه ورنه گناه اوشي نو ده ته پکار دي چې ژر په وخت ورنه توبه اوباسي او په هغه دي کې د انسان کامیابي هم ده . نبي ﷺ فرمائي :

((كُلُّ ابْنِ آدَمَ خَطَّاءٌ وَخَيْرُ الْخَطَّائِينَ التَّوَّابُونَ)) .(١)

د هر انسان نه گناه کیږي خو بهترین په دوی کې هغه دي چې توبه اوباسي .

الله رب العزت دي مونږ ته د صحیح توبې ویستلو توفیق راکړي او بیا دې راته په دې توبه باندې د استقامت توفیق هم رانصیب کړي .

آمِيْن يَا رَبَّ الْعَالَمِيْن .

وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ

وَصَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى خَيْرِ خَلْقِهٖ مُحَمَّدٍ وَّآلِهٖ وَأَصْحَابِهٖ أَجْمَعِيْن

(١) رواه الترمذي في القيامة باب ٩٣ ، وابن ماجه في الزهد باب ٣٠ والدارمي والحاكم وقال الحاكم صحيح الاسناد . مشكوة باب الاستغفار والتوبة ، الترغيب والترهيب ج ٣ ص ٣٦ كتاب التوبة والزهد .

د توبې په باره کې نور معتمد واقعات :

(نوټ : د توبې متعلق مې نور ډېر راښکونکي او معتمد واقعات هم ذکر کړي، چې که موقع ډېره وي، وخت زيات وي نو مقررين حضرات د دې واقعاتو نه هم استفاده کولی شي . ځکه هره واقعه داسې د عبرت نه ډکه ده چې په اوريدو يې انسان په توبه ويستلو آماده کيږي او د ګناهونو نه يې پخپله نفرت پيدا کيږي).

د کفل د توبې واقعه :

امام ترمذي رحمه الله په خپل کتاب کې او نورمحدثينو هم د بني اسرائيلو د يو کس (کِفل) واقعه رانقل کړې .

حضرت عبدالله بن عمر ﷺ فرمائي چې ما دا واقعه د پيغمبر عليه الصلوة والسلام نه د اووه (۷) پيرو نه زياته اوريدلې ده .

(په بعضو رواياتو کې ذکر دي چې سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللهِ ﷺ اَكْثَرَ مِنْ عِشْرِيْنَ مَرَّةً .
ما دا واقعه د نبي عليه السلام نه د شلو (۲۰) پيرو نه زياته اوريدلې ده)

نبي عليه السلام فرمائي چې په بني اسرائيلو کې يو کس ؤ کِفل نوم يې ؤ، د ګناهونو نه به يې ځان بالکل نه ساتلو، نو يوه ښځه ورته راغله (کومه چې ډېر زياته ډيره مجبوره وه) نو ده ورته شپيته (۶۰) ديناره ورکړه، خو په دې شرط چې دې به خپل حاجت ورنه پوره کوي، هر کله چې دې د زِنا د پاره ورغې، نو ښځه اوږيده او په ژړا شوه، ده ورنه تپوس وکړو : ولې ژاړې ؟

هغې ورته ووېل : چې دا کار (زِنا) ما چيرته مخکې د سره کړې ندې، خو زه اوس سخته مجبوره يم . نو دده په زړه کې هم ډېره پيدا شوه او ورته وې ويل : چې کله تا دا کار مخکې ندې کړې او اوس يې صرف د مجبورۍ نه کوې، نو واخله دا دينار خالصه د الله ﷻ د رضا د پاره (بغير د زِنا کولو نه) . او دې کفل قسم وکړو :

لَا وَاللهِ لَا اَعْصِي اللهَ بَعْدَهَا اَبَدًا .

قسم په الله، د دې نه پس به بيا هيڅري نافرماني او نکړم (او په اخلاص يې توبه او ويسته د الله شان کوره چې) دې په همدغه شپه وفات شو نو سهر يې په دروازه ليکلي و :

إِنَّ اللهَ قَدْ غَفَرَ لِلْكِفْلِ .

بيشکه الله ﷻ کِفل ته مغفرت او بخښنه کړې . [1]

فائده: محترمو مسلمانانو تاسو واوريده چې کِفل کوم چې ټول عمر د الله ﷻ نافرماني کړې وه خو چې په اخلاص يې توبه اوويسته نو الله ورته معافي وکړه او ټول ګناهونه يې ورته معاف کړه .

څلويښت (۴۰) کاله د الله ﷻ نافرماني کوونکي کس د توبې واقعه :

علامه ابن قدامة المقدسي رحمه الله په خپل کتاب (کتاب التوابين) کې يو واقعه رانقل کړې: چې د حضرت موسى عليه السلام په زمانه کې سخت قحط راغې ، خلق راجمع شو او حضرت موسى عليه السلام ته راغلل او عرض يې وکړو :

اې د الله رسوله ! ته د خپل رب نه دُعا اوغواړه چې په مونږ باندې باران را اووروي .

نو حضرت موسى عليه السلام د دوى سره صحرا ته اوووت ، تقريبًا اويا زره (۷۰۰۰۰) ، يا زيات خلق وو ، دُعا يې اوغوښته چې يا الله ! په مونږ باران را اووروې ، په مونږ خپل رحمت را اوورو ي ، او د شير خوار بچو ، چارپايانو او بوډاګانو په وجه په مونږ خپل رحم وکړې .

مګر آسمان نور هم صفا شو او نمر نور هم تيز شو .

حضرت موسى عليه السلام الله ﷻ ته عرض وکړو چې يا الله ! که چيرته ستا په حضور کې زما مقام او مرتبه غورځيدلې وي نو د آخيري زمانې پيغمبر نبي أُمّي محمد رَسولُ الله ﷺ په وسيله درنه دُعا غواړم چې په مونږ باران وکړه .

وحي راغله چې اې موسى (عليه السلام) ! زما په نزد ستا په مرتبه کې څه فرق ندې راغلې ، خو په تاسو کې يو کس دې چې د څلويښتو (۴۰) کالو نه راپه ديخوا زما په نافرمانۍ کې مبتلاء دې او ګناهونه کوي . ته په خلقو کې اعلان وکړه چې دغه کس د تاسو نه اووځي .

---

(۱) رواه الترمذي وحسنه كتاب القيامة باب ۴۸ ، وابن حبان في صحيحه ، والحاكم والبيهقي ، وقال الحاكم صحيح الاسناد. الترغيب والترهيب ج۴ ص ۵۰ كتاب التوبة والزهد حديث ۲۶ .

Scanned with CamScanner

څکه د هغه د وجې مې په تاسو هم باران بند کړي . حضرت موسی علیه السلام عرض وکړو چې اې الله ﷻ! زه خو یو کمزورې بنده یم ، زما آواز هم کمزورې دی نو د اویا زرو ته زیات تو خلقو ته به زما آواز څنګه اورسي ؟ الله ﷻ ورته اوفرمایل : چې ته اعلان وکړه او خلقو ته رَسَوَل یې زما کار دی . نو حضرت موسی علیه السلام اودریده ، اعلان یې وکړو :

يَاأَيُّهَا الْعَاصِيْ ! اَلَّذِيْ لَهُ أَرْبَعُوْنَ سَنَةً يَعْصِيْ رَبَّهُ أَقْسَمْتُ عَلَيْكَ أَنْ تَخْرُجَ مِنْ بَيْنِنَا .

اې هغه ګناهګار بنده ! چې د څلویښتو کالو نه راپه دیخوا د الله ﷻ نافرماني کوې ، زه تاته قسم درکوم چې زمونږ د صفونو نه اُوځه . څکه ستا په وجه الله ﷻ په مونږ هم باران بند کړي .

دا اعلان چې دې ګناهګار کس واوریده ، نو پاڅیده او څلور واړه طرفته یې اوکتل ، نو هیڅوک هم د صفونو نه او نه وتلو . دې پوهه شو چې دا کس همدا زه یم . خو ده په زړه کې سوچ وکړو چې که اوس زه اووځم نو په ټولو بني اسرائیلو کې به رَسوا شم ، او که نه اووځم نو زما په وجه په ټولو بني اسرائیلو باران بند دی ، نو کیناست او په سَر یې څادر واچول ، الله ﷻ ته متوجه شو او دا دُعا یې اوغوښته :

اِلٰهِيْ أَعْصَيْتُكَ أَرْبَعِيْنَ سَنَةً فَأَمْهَلْتَنِيْ ، جِئْتُكَ تَائِبًا فَاقْبَلْنِيْ .

اې الله ﷻ ما څلویښت کاله ستا نافرماني وکړه خو تا مهلت راکړو اوس تاته توبه اوباسم نو ما قبول کړه (یعنې زما توبه قبوله کړه) . ده لا دا خبره پوره کړې هم نوه چې یوه سپینه وریځ راغله او د ومره ډیر باران ورته اوشو ګویا چې د مشکیزې څوله چا کلاؤ کړې .

حضرت موسی علیه السلام الله ﷻ ته عرض وکړو چې یا الله ! تر اوسه خو لا څوک د صفونو نه اوتې هم ندې نو تا څنګه په مونږ باران وکړو ؟ الله ﷻ ورته اوفرمایل : ای موسی !

سَقَيْتُكُمْ بِالَّذِيْ بِهِ مَنَعْتُكُمْ .

د کوم کس په وجه مې چې درباندې باران بند کړې ؤ اوس مې د همغه په وجه درباندې باران اوورَول (څکه هغه راته توبه اوویسته) . حضرت موسی علیه السلام الله جل جلاله ته عرض وکړو چې یا الله ! دغه بنده خو ماته اوښایه (چې زه یې اوګورم چې دا څوک دی ؟)

الله ﷻ ورته اوفرمایل :

مَا فَضَحْتُهُ حَالَ مَعْصِيَتِهِ فَكَيْفَ أَفْضَحُهُ وَقَدْ تَابَ؟

کله چې ده زما نافرماني کوله هلته ما نه دې رسوا کړې ، نو چې اوس يې توبه اوويسته (اوفرمانبردار جوړ شو) نو څنګه يې رسوا کړم.[1]

فائده : محترمو مسلمانانو وروڼو ! تاسو واوريده چې کوم کس خلوبښت کاله د الله ﷻ نافرماني کړې وه خو چې په اخلاص يې توبه اوويسته نو الله ﷻ يې متصل توبه قبوله کړه اوبيايې ده ده پرده هم اوساتله ، چې په خلقو کې رسوا نشي.

دشرابو په سرکه باندې د بدليدلو واقعه :

يو ورځ حضرت عمر رضي الله د مدينې منورې په يوه کوڅه کې روان ؤ ، نو يو ځوان ورته مخې ته راغې چې د جامو د لاندې يې پټ څه شي په لاس کې نيولې ؤ ، حضرت عمر رضي الله عنه ورته تپوس وکړو : اې ځوانه ! ددې کپړو د لاندې دې څه شي په لاس کې پټ نيولې ؟

دده سره په بوتل کې شراب ؤ ، خو ده ته حيا ورغله چې حضرت عمر رضي الله عنه ته ووايي چې دا شراب دي ، بل يې په زړه کې د حضرت عمر رضي الله عنه نه يره هم وه چې هسې نه جزاء راکړي ، نو زړه کې سخت خفه شو او الله جل جلاله ته يې سوال وکړو چې يا الله ! که تا اوس زما پرده اوساتله او زه دې د رسوايي نه بچ کړم نو زما توبه ده ، زه به بيا هيڅکله شراب اونه څکم.

نو حضرت عمر رضي الله عنه ته يې جواب ورکړو چې اې اميرالمؤمنين ! دا سرکه ده . هغه ورته وويل: ته اوښايه چې زه يې اوګورم . ده چې ورته اوخوده نو يقيني الله جل جلاله دا شراب په سرکه بدل کړي وو .[2]

فائده : قدرمنو ! تاسو واوريده چې دې ځوان په اخلاص توبه وويسته نو الله جل جلاله يې پرده هم خوندي کړه او دده خبره يې هم دروغ نکړه بلکه شراب يې ورله په سرکه بدل کړه.

(۱) كتاب التوابين لابن قدامة المقدسي ص ۷۳ ، كرامات اولياء ، نزهة البساتين .

(۲) درة الناصحين ص ۳۲۲ .

د يو کفن کش د توبې قبليدلو واقعه :

فقيه ابو الليث سمرقندي رحمه الله په خپل کتاب (تنبيه الغافلين) کې د عبرت نه ډکه يوه واقعه رانقل کړې ده : چې يو ورځ حضرت عمر ﷺ د نبي کريم صلى الله عليه وسلم دربار ته حاضر شو نو ژړل يې . نبي عليه السلام ورته پوښتنه وکړه :

مَا يُبْكِيكَ يَا عُمَرُ ؟ اې عمر ! تا څه شی ژړوي ؟ (يعنی ولې ژاړې ؟)

جواب يې ورکړو چې اې د الله ﷺ رسوله ! چې راتلم نو په دروازه کې مې يو ځوان اوليدو چې د يو ګناه په وجه يې ډير زيات ژړل . د هغې په وجه ماله هم ژړا راغله .

نبي عليه السلام ورته او فرمايل چې ورشه دننه يې راوله . کله چې هغه ځوان دننه راغې نو نبي ﷺ ورنه تپوس وکړو : مَا يُبْكِيكَ يَا شَابُّ ؟ اې ځوانه ! څه له ژاړې ؟

هغه جواب ورکړو چې ډير ګناهونه مې کړي دي او د هغه جبّار ذات (الله ﷺ) نه ويريږم (چې سخته سزا به راکړي) . نبي عليه السلام ورنه پوښتنه وکړه :

أَشْرَكْتَ بِاللهِ يَا شَابُّ ؟ اې ځوانه د الله ﷺ سره دې شرک کړې ؟ هغه ويل نه .

بيا يې ورنه تپوس وکړو : أَقَتَلْتَ نَفْسًا بِغَيْرِ حَقٍّ ؟ آيا په ناحقه دې څوک وژلې دی ؟

هغه ويل : نه . نبي عليه السلام ورته او فرمايل :

فَإِنَّ اللهَ يَغْفِرُ ذَنْبَكَ وَلَوْ كَانَ مِثْلَ السَّمٰوَاتِ السَّبْعِ وَالْأَرَضِيْنَ السَّبْعِ وَالْجِبَالِ الرَّوَاسِي .

که چيرته ستا ګناهونه د اوو (۷) آسمانونو ، او و (۷) زمکو او د دې مضبوطو غرونو برابروي نو هم الله ﷺ يې معاف کوي .

هغه ورته وويل : اې د الله رسوله ! زما ګناه د دينه هم لويه ده ؟ نبي ﷺ ورته او فرمايل :

ذَنْبُكَ أَعْظَمُ أَمِ الْكُرْسِيُّ ؟ ستا ګناه لويه ده يا کرسي ؟ هغه جواب ورکړو : زما ګناه .

بيا ورته نبي ﷺ او فرمايل : ذَنْبُكَ أَعْظَمُ أَمِ الْعَرْشُ ؟ ستا ګناه لويه ده يا عرش ؟

هغه وويل : زما ګناه . بيا ورنه نبي ﷺ پوښتنه وکړه : ذَنْبُكَ أَعْظَمُ أَمْ إِلٰهُكَ ؟

هغه وويل : الله ﷻ خو ډير لوي او ستا ګناه لويه ده او که الله ﷻ ؟ (يعني د هغه عفوه ؟) هغه وويل : الله ﷻ خو ډير لوي او اعظم دى . (د هغه عفوه او بخښنه ډيره لويه ده) . نبي ﷺ ورته اوفرمايل :

فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذَّنْبَ الْعَظِيمَ إِلَّا اللهُ . چې دا لوي لوي ګناهونه خو صرف هغه ذات بخي خو اې ځوانه ! دا راته اووايه چې هغه کومه ګناه تا کړې ؟ (چې تاته د ومره غټه معلوميږي) هغه ورته وويل : اې د الله ﷺ رسوله ! د تاته حياء راځي (نه يې شم درته ويلى) ، نبي عليه السلام بيا ورته اوفرمايل : چې خير دې اووايه ، څه ګناه دې کړې ؟ هغه ورته شروع شو :

اې د الله رسوله ﷺ ! زه کفن کش يم ، د اوو (۷) کالونه راپه ديخوا د مړو نه کفنونه اوباسم (او بيا يې خرڅوم) . يو څو ورځې مخکې د انصارو يو جينۍ وفات شوه ، چې کله د شپې زه د کفن ويستلو د پاره ورغلم او کفن مې ورنه را اوويست ، رارawan شوم ، چې څه اندازه راغلم نو شيطان رابانديې غلبه وکړه ، دوباره ورغلم او د هغه جينۍ سره مې زِنا هم وکړه . چې کله ورنه رارawan شوم ، نو هغه جينۍ راپسې آواز وکړو :

وَيْلَكَ يَا شَابُّ أَمَا تَسْتَحْيِيْ مِنْ دَيَّانِ يَوْمِ الدِّيْنِ يَضَعُ كُرْسِيَّهُ لِلْقَضَاءِ وَيَأْخُذُ لِلْمَظْلُوْمِ مِنَ الظَّالِمِ ، تَرَكْتَنِيْ عُرْيَانَةً فِيْ عَسْكَرِ الْمَوْتٰى وَأَوْقَفْتَنِيْ جُنُبًا بَيْنَ يَدَيِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ .

افسوس دې په تا باندې اې ځوانه ! آيا تاته د قيامت د هغه ورځې نه حياء نه درځي ؟ په کومه ورځ چې به الله ﷻ د فيصلې د پاره کرسۍ اولږوي ، د ظالم نه به د مظلوم د پاره حق اخلي ، تا خو زه د مړو په ډله کې بربنډه پريښودم ، او په دې دې مجبوره کړم چې د قيامت په ورځ د الله ﷻ په دربار کې د جُنابت په حالت کې اودريږم .

کله چې نبي ﷺ دا خبرې واوريدې نو ډير غصه شو او دې ځوان ته يې اوفرمايل : چې اې فاسقه ! اُوځه د مانه . نو دا ځوان را اووت ، او يو غره طرفته لاړ ، هلته يې په اخلاص توبه اوويسته ، او څلويښت ورځې يې الله ﷻ ته سوال و زاري وکړې ، کله چې څلويښتمه ورځ شوه نو دې ځوان سَر آسمان طرفته اوچت کړو او دا دُعا يې وکړه :

اې د آدم او حوا بې بې ربه ! که چيرته تا زما توبه قبوله کړې وي نو د دې خبر پيغمبر عليه السلام او د ده ملګرو (صحابه کرامو) ته ورکړه ، او که نه دې وي قبوله کړې نو بيا د آسمان نه اُور رانازل کړه ، ما پرې دلته اوسوزوه ، خو د آخرت د اُور نه راته نجات راکړه .

بل طرفته حضرت جبريل ﷺ نبي کريم ﷺ ته راغلو، سلام يې واچول، او عرض يې وکړو چې اې د الله رسوله! په تاسو باندې الله ﷻ سلام وايي، نبي عليه السلام د سلام ښکلې جواب ورکړو.

بيا حضرت جبريل ﷺ عرض وکړو: اې د الله رسوله! الله ﷻ فرمائي:

أَنْتَ خَلَقْتَ الْخَلْقَ؟ آيا دا مخلوق تاسو پيدا کړي؟ نبي ﷺ جواب ورکړو چې نه. بلکه الله ﷻ زه هم پيدا کړې يم، او دا مخلوق يې هم پيدا کړي.

حضرت جبريل ﷺ دوباره اوفرمايل چې الله ﷻ تپوس کوي: أَنْتَ تَرْزُقُهُمْ؟ آيا دې مخلوق ته تاسو رزق ورکوئ؟ نبي ﷺ جواب ورکړو چې نه. بلکه الله ﷻ ماته او دې ټول مخلوق ته رزق ورکوي.

حضرت جبريل ﷺ په دريم ځل عرض وکړو چې الله ﷻ پوښتنه کوي: أَنْتَ تَتُوبُ عَلَيْهِمْ؟ آيا تاسو ددې مخلوق توبه قبلوئ؟ نبي ﷺ جواب ورکړو چې نه. بلکه الله ﷻ زما او ددې ټول مخلوق توبه قبلوي.

آخير کې جبريل عليه السلام عرض وکړو: چې الله ﷻ فرمائي:

تُبْ عَلَىٰ عَبْدِيْ فَإِنِّيْ تُبْتُ عَلَيْهِ.

ته زما دابنده معاف کړه ځکه ما دده توبه قبوله کړه. (ځکه ده ماته ډيرې زارۍ وکړې او په اخلاص يې توبه اوويسته). نبي کريم صلى الله عليه وسلم هغه ځوان را اوغوښتو او زيرې يې ورکړو چې الله ﷻ ستا توبه قبوله کړه.

فائده: محترمو مسلمانانو تاسو ديته سوچ اوکړئ چې ددې ځوان نه څومره غټه ګناه شوې وه خو چې په اخلاص يې توبه وويسته، او الله ﷻ طرفته متوجه شو نو الله ﷻ يې توبه قبوله کړه. (۱)

(۱) تنبيه الغافلين باب التوبة ص ۳۸ ط دارالفکر بيروت.

په توبه کوونکې ځوان باندې دوریځې دسورې واقعه :

د حضرت عبدالله بن مبارک رحمه الله په باره کې ذکر دې چې دده په زړه کې د يوې ښځې سره ډير محبت وو ، يو ځل يې ټوله شپه د هغې په انتظار کې تيره کړه ، خو هغه رانغله ، آخر د صبا آذان اوشو ، ده د ځان سره سوچ وکړو چې صرف د يوې ښځې د پاره مې ټوله شپه ويخه تيره کړه، او ملاقات هم اونشو ، که چيرته د الله ﷻ په عبادت کې مې ټوله شپه ويخه تيره کړې وې نو الله ﷻ به را باندې څومره رحم کړې وی ، او څومره آجر به يې راکړې وې .

نو ښخه توبه يې اوويسته ، او د علم حاصلولو دپاره د علماو يوې علاقې طرفته روان شو ، چې کله د ښهر نه بهر آووت ، سخته ګرمي وه ، په لاره کې ورسره يو بزرګ هم ملګرې شو ، دواړه د علماو علاقې طرفته روان وو ، د الله ﷻ شان ګوره چې په دې سخته ګرمی کې د دوی دپاسه وريځ روانه وه ، او سورې يې ورباندې کړې وُ ، حضرت عبدالله بن مبارک دا سوچ کولو چې دې وريځ ددې بزرګ په وجه په مونږ سورې کړې ، او دې بزرګ هم همدا ګمان کولو چې دا په ما باندې د الله ﷻ خصوصي رحمت دی .

خو چې کله دواړه هغه علاقې ته اورسيده ، نو دواړه جدا شو ، او خپل خپل مقصدې ځاي طرفته روان شو ، نو دا وريځ د عبدالله بن مبارک رحمه الله په سَر روانه شوه ، دې بزرګ چې دا اوليده نو ډير حيران شو او راستنه يې کړې ، دده نه يې پوښتنه وکړه : چې ستا دې په الله ﷻ قَسَم وي ريښتيا راته اووايه چې تا کوم عمل کړې چې د هغې په وجه ستا په سَر باندې وريځ روانه ده او د ګرمی نه يې بچ اوساتلې ؟

د حضرت عبدالله بن مبارک رحمه الله په سترګو کې اُوښکې راغلې او وې ويل چې ما خود يو ګناه نه توبه اوويسته ، او د علم حاصلولو دپاره مې ددې علماو د علاقې نيت راکړې ، خو زما پروردګار د ومره غفور رحيم او قدردان ذات دی چې هغه په دُنيا کې زما دپاره د ګرمی نه د بچ کيدو دپاره انتظام وکړو ، زه اميد لرم چې په آخرت کې به مې هم د جهنم د اور نه حفاظت کوي[1]

(۱) اللہ والوں کے دلربا ایمان والے واقعات ج ۲ ص ۱۵۵ .

فائده: قدرمنو مسلمانانو ! تاسو واوريده چې الله ﷻ د انسان د توبې څومره قدرداني کوونکې دی چې يو کس د ګناه نه په اخلاص توبه اوويسته نو د دنيا د ټمر د ګرمائش نه يې ورله حفاظت وکړو ، نو د جهنم په أور به يې څنګه اوسوزوي ؟

د قارون په واقعه کې عبرت :

علامه جلال الدين سيوطي رحمه الله په خپل تفسير (اَلدُّرُّالمنثور في التّفسير بالماثور) ، او علامه جارالله زمخشري رحمه الله په خپل تفسير (تفسير کشاف) کې د آيت :

﴿ فَخَسَفْنَا بِهٖ وَبِدَارِهِ الْأَرْضَ ﴾(۱) دلاندې د قارون تفصيلي واقعه رانقل کړې ، چې پکې د مسلمانانو دپاره ډير لوي عبرت او نصيحت پروت دی . زه به يې درته څه خلاصه بيان کړم :

قارون د حضرت موسی ﷺ د تره څوي ؤ ، ډير مال و دولت ورسره ؤ ، او دده مال په نشه کې ډير مست ؤ . خو دده د دومره ډير مال و دولت باوجود بيا هم ډير حريص ؤ ، او هر وخت به يې حضرت موسی ﷺ ته د ضرر رسولو کوشش کولو . کله چې د زکوة حکم راغې ، نو هم ده انکار وکړو ، او قوم ته يې وويل چې موسی ﷺ د تاسو نه صرف په چل کې مال اخلي .

ملګرو ورته وويل چې ته زمونږ مشر يې ، ته چې څه حکم کوې مونږ يې منو . قارون وويل چې زه به يوه زِناکاره ښځه د مال و دولت په زُور په دې راضي کړم چې په حضرت موسی ﷺ باندې د زِنا تهمت اولږوي . (نو په خلقو کې به بدنام شي ، خلق به بيا دده خبرو ته غوږ نه ږدي)

نو دده يوې زِنا کاره ښځې سره خبره وکړه چې کله د اختر په ورځ حضرت موسی ﷺ د تورات احکامات بيانوي نو ته به پرې تهمت اولږوې ، هغې وويل چې صحيح ده .

کله چې د اختر ورځ شوه ، او حضرت موسی ﷺ خپل قوم ته د تورات احکامات بيانول شروع کړه : چې اې بني اسرائيلو ! که چا غلا وکړه نو مونږ به يې لاس پريکوو ..... که چا زِنا وکړه او شادي شده کس ؤ نو مونږ به يې رَجَم کوو . نو په دې کې قارون راپاڅيده او وې ويل : که دا کار تا وکړو نو بيا ؟ حضرت موسی ﷺ ورته اوفرمايل چې زما هم همدا حکم دی .

---

(۱) القصص آيت ۸۱ .

قاروني وويل چې بعضې خلق دا ګمان کوي چې تا دا کار د فلانکۍ ښځې سره کړې دی. کله چې هغه ښځه را وستې شوه ، حضرت موسی ﷺ ورته قَسَم ورکړو چې ريښتيا ووايه ، او صحيح خبره بيان کړه . هغې اقرار وکړو چې ماته قارون دومره دومره مال و دولت راکړې دی چې ته به حضرت موسی عليه السلام باندې تهمت اولږوه ، خو زه دا ګواهي ورکوم چې ته پاک يې او د الله ﷻ رسول يې .

حضرت موسی ﷺ په سجده پريوت او الله ﷻ ته په ژړا شو . الله ﷻ ورته وحي وکړه :

مُرِ الْاَرْضَ بِمَا شِئْتَ فَاِنَّهَا مُطِيْعَةٌ لَكَ .

اې موسی ! زمکې ته حکم وکړه چې څه ستا خوښه وي ، زمکه به ستا تابعداري کوي .

نو حضرت موسی ﷺ زمکې ته حکم وکړو :

يَا اَرْضُ خُذِيْهِمْ . اې زمکې دې او دده ملګري اونيسه .

نو زمکې تول لاندې رانښکل ، تر دې چې د زنګنونو پورې ډوب شو .

قارون او دده ملګرو حضرت موسی ﷺ ته سوال او زاري شروع کړې ، چې موږ معاف کړه ، او قَسَمُونه يې کول چې بيا به هيڅکله داسې نه کوو . خو حضرت موسی ﷺ معاف نکړه ، حضرت موسی عليه السلام په دويمه پيره زمکې ته حکم وکړو :

خُذِيْهِمْ . دوی تول اونيسه (راېې کاږه) نو زمکې تر تيماييې بدن پورې رانښکوده . دوی بيا سوال او زاری شروع کړې . خو حضرت موسی ﷺ معاف نکړه . ځکه دې ډير غصه ؤ .

په دريمه پيره حضرت موسی ﷺ زمکې ته حکم وکړو : خُذِيْهِمْ . دوی تول اونيسه . نو زمکې تول ډوب کړه .

د دوی د غرقيدلو نه روستو الله ﷻ حضرت موسی ﷺ ته وحي را اوليږله چې :

يَا مُوْسٰى مَا اَفَظَّكَ اِسْتَغَاثُوْا بِكَ مِرَارًا فَلَمْ تَرْحَمْهُمْ اَمَا وَعِزَّتِيْ لَوْ اِيَّايَ دَعَوْا مَرَّةً وَّاحِدَةً لَوَجَدُوْنِيْ قَرِيْبًا مُّجِيْبًا . (۱)

(۱) تفسير کشاف ج۳ ص ۴۳۷ القصص آيت ۸۱ ، الدّرّ المنثور في التفسير بالمأثور ج۶ ص ۳۸۶ ، تفسير مدارک ج۳ ص ۲۷۷ القصص آيت ۸۱ .

اې موسى! دا ستا څومره سخت زړه دی چې قارون او دده ملګرو درته څومره زاري وکړې خو تا پرې رحم اونکړو (اومعاف دې نکړه) . زما دې په خپل عزت قسم وي که چيرته دوی صرف يو ځيره ماته آواز کړي وې او د ماندې مدد غوښتې وې نو دوی به زه توبه قبلوونکې موندلې وی (يعنې مابه معاف کړي وو) .

فائده: محترمو مسلمانانو تاسو دالله ﷻ دې دومره لوي رحم و کرم ته اوګورئ چې هغه قارون چې هر وخت به يې حضرت موسى ﷺ ته ضرر رسولو ، د زکوة نه يې انکار کړې ؤ ، حتى چې په حضرت موسى ﷺ باندې يې د تهمت لږولو جُراءت هم کړې ؤ خو الله ﷻ حضرت موسى ﷺ ته فرمايي : که دې قارون او دده ملګرو ستا په ځاي د ماندې معافي غوښتې وې او ماته يې زاري کړې وې نو مابه معاف کړي وو .

نو اوس تاسو ووايي چې يو کس مسلمان وي ، او د پيغمبر عليه السلام امتي وي او دده نه څه نافرماني اوشي او دې په اخلاص باندې الله ﷻ ته توبه اوباسي نو آيا الله ﷻ به دده توبه نه قبلوي ؟ بلکه قبلوي به يې . الله جل جلاله فرمائي :

﴿ وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ ﴾ (١)

ترجمه : الله ﷻ هغه ذات دی چې د خپلو بندګانو توبه قبلوي او ګناهونه ورته معاف کوي .

بل ځاي الله ﷻ فرمائي :

﴿ وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَنْ تَابَ ﴾ (٢)

بيشکه زه ډير بخښونکې يم هغه چا لره چې هغه توبه اوباسي .

د يو شرابي د توبې واقعه :

يو ځيره حضرت سفيان ثوري رحمه الله اُوده ؤ ، په خوب کې يې د يو بزرګ سره ملاقات اوشو ، هغه ورته ووېل چې اې سفيان ! پاڅه . ستا ګاونډي وفات شوی دی ، د هغه جنازه تياره دده ، هغه وکړه . سفيان ثوري رحمه الله چې راپاڅيده نو حيران ؤ چې زما ګاونډي خو شرابي او ګناهګار دی نو څنګه ماته حکم اوشو چې دده جنازه وکړه ؟

(١) الشورى آيت ٢٥ .

(٢) طه آيت ٨٢ .

خو بيا يې سوچ وکړو چې راشه هلته ورشه ، معلومات خو به اوکړې ، نو چې هلته ورغې د کلي والاؤ نه يې پوښتنه وکړه چې دې په څه حال کې وفات شوې وو؟ هغوی ورته وويل چې دا خو يو ګناهګار شرابي کس وو ، خو د مرګ نه مخکې ده الله ﷻ ته په اخلاص توبه او ويسته ، او د الله ﷻ د وړاندې يې ژړا او زارۍ وکړې او دا دُعا يې وکړه چې اې د دُنيا او آخرت مالکه ! د ما سره خو هيڅ نيک اعمال نشته په ما باندې خپل رحم وکړه .

سفيان ثوري رحمه الله پوهه شو چې الله ﷻ د ده توبه قبوله کړې ، او ګناهونه يې ورته معاف کړي ، نو ځکه ما ته د ده د جنازې حکم وکړې شو . (۱)

واقعه : په معافي غوښتلو سره په هماغه ځاي ګناه معاف کيدل :

حضرت جابر رضی الله عنه فرمايي چې يو ځوان د نبي کريم صلی الله عليه وسلم دَربار ته حاضر شو ، او دوه (۲) يا درې (۳) پيرې يې دا کلمات وويل :

وَاذُنُوْبَاه ، وَاذُنُوْبَاه ، وَاذُنُوْبَاه . هائې زما ګناهونو (درې پيرې يې دا کلمات وويل)

نبي عليه السلام ورته اوفرمايل چې داسې اووايه :

اَللّٰهُمَّ مَغْفِرَتُكَ اَوْسَعُ مِنْ ذُنُوْبِيْ وَرَحْمَتُكَ اَرْجٰى عِنْدِيْ مِنْ عَمَلِيْ .

اې الله ستا مغفرت زما د ګناهونو نه زيات وسيع (او فراخه) دی ، او د خپلو اعمالو په نسبت ستا د رحمت ما ته ډير اميد دی (نو زما مغفرت وکړه او په ما خپل رحم وکړه)

نو هغه نوجوان دا کلمات وويل ، نبي عليه السلام ورته اوفرمايل :

عُدْ . دوباره يې ووايه ، هغه دوباره وويل ، بيا ورته نبي ﷺ په دريمه پيره اوفرمايل :

عُدْ . بيا يې ووايه ، نو هغه بيا وويل ، آخر کې نبي ﷺ ورته اوفرمايل :

قُمْ فَقَدْ غَفَرَ اللّٰهُ لَكَ . اې ځوانه پاځه ، الله جل جلاله درته ګناهونه معاف کړه .

فائده : محترمو ځومره د خوشخبرۍ زيرې دی چې صرف په درې پيرې مذکوره کلماتو

---

(۱) اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۲ ص ۱۰۹ .

Scanned with CamScanner

ويلو سره ورته الله ﷻ ټول ګناهونه معاف کړه، نو موږ ته هم پکار دي چې د الله ﷻ نه د خپلو ګناهونو د بخلو سوال وکړو.[1]

د زاذان سندر غاړي د توبې واقعه:

ملا علي قاري رحمه الله په مرقاة شرحه د مشکوة کې د شيخ عبدالقادر جيلاني رحمه الله په حواله يو واقعه ذکر کړې ده: چې حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنهما يو ورځ د کوفې په اطرافو کې تيريده نو څه فاسقان په يو کور کې راجمع شوي وو، شراب يې څکل. په دوی کې يو کس سندرغاړي (سندرې ويونکې) زاذان هم و، چې رَباب به يې وهلو او ورسره به يې سندرې هم ويلې.

کله چې حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنهما د ده آواز واوريده نو وې ويل:

مَا أَحْسَنَ هٰذَا الصَّوْتُ، لَوْكَانَ بِقِرَاءَةِ كِتَابِ اللّٰهِ تَعَالٰى كَانَ أَحْسَن.

څه ښه دی دا آواز کاش چې ده ورباندې د الله ﷻ د کتاب (قرآن) تلاوت کولې نو ډير به ښه وو. ابن مسعود رضی الله عنه په سَر باندې څادر واچول او روان شو. زاذان د ده خبرې واوريدې پوښتنه يې وکړه دا څوک و؟ او څه يې ويلې؟ خلقو ورته وويل چې: دا حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنهما د رسول الله ﷺ صحابي و، او ويل يې: چې څومره ښه آواز دی، خو کاش چې ده ورباندې د قرآن مجيد تلاوت کولې. نو د زاذان په زړه کې يَره پيدا شوه، راپاڅيد، خپله شپيلۍ يې ماته کړه، او په منډه يې د حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنهما پسې ځان اورسول.

زاذان په غاړه کې خپل دَسمال (رُومال) اچولې و، او د ابن مسعود رضی الله عنهما مخې ته په ژړا شو. ابن مسعود رضی الله عنهما غاړه ورکړه او دواړه په ژړا شو، بيا حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه اوفرمايل:

كَيْفَ لَا أُحِبُّ مَنْ أَحَبَّ اللّٰهُ.

زه څنګه د هغه کس سره محبت اونکړم چا سره چې الله ﷻ محبت کوي. (يعنی چې څنګه د ده سره اوس الله ﷻ محبت کوي نو زه هم ورسره محبت کوم)

---

(۱) خطبات فقير ج ۳۲ ص ۷۳

نو زاذان په اخلاص توبه اوويسته، او د حضرت عبدالله ابن مسعود رضی الله عنهما سره ملګرې شو، هميشه به دده سره ؤ، قرآن کريم يې هم ياد کړو، او د ير عِلم يې هم ورته زده کړو، بلکه د عِلم امام شو، تردې چې ډيرو رواياتو کې راځي:

عَنْ زَاذَانٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُوْدٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا.....

چې دا روايت د زاذان نه نقل دی، هغه د حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنهما نه نقل کړې ...... [1]

(۱) مرقاة شرح مشكوة ج۵ ص۹ ، ط ، مكتبه امداديه ملتان ، تنبيه الغافلين باب آخر من التوبة ص ۵۵ ط ، دارالفكر بيروت.

۸۵ م

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

﴿إِنَّ رَحْمَتَ اللّٰهِ قَرِيْبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِيْنَ﴾. الاعراف آیت ۵۶.

﴿وَرَحْمَتِيْ وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ﴾. الاعراف آیت ۱۵۶.

د الله جل جلاله رحمت او مهرباني

تالیف :

اَبُو الشَّمْس مولانا نُوْرُ الْهُدٰى عُفِيَ عَنْهُ

مُدَرِّس دَارُالعلوم فیض القرآن اکاخیل کالونی مردان

د ابان بن ابي عياش رحمه الله د مغفرت سبب :

امام غزالي رحمه الله په احياء العلوم کې ذکر کړي دي : چې ابان بن ابي عياش يو عالم ؤ ، خلقو ته به يې د الله جل جلاله د رحمت او د الله ﷻ نه د ښه اميد ساتلو ډير ذکر کولو ، کله چې دې وفات شو ، نو چا په خوب کې وليد پوښتنه يې ترې وکړه :

چې الله ﷻ در سره څه معامله وکړه ؟ ده ورته په جواب کې وويل چې کله زه د الله ﷻ حضور ته پيش شوم ، نو الله ﷻ رانه پوښتنه وکړه :

مَا الَّذِي حَمَلَكَ عَلَى ذَلِكَ ؟

په تا باندې څه شي باعث ؤ ، چې خلقو ته دې زما د رحمت او د ما نه د ښه اميد تذکره زياته کوله ؟

ما ورته جواب ورکړو :

اَرَدْتُ أَنْ أُحَبِّبَكَ إِلَى خَلْقِكَ .

اې الله ! زما خو اراده دا وه چې زه تا خلقو ته محبوب کړم ، او د خلقو په زړونو کې ستا محبت واچوم (بيا به ستا عبادت پخپله کوي ، او د ګناهونو نه به هم ځان ساتي) .

نو الله ﷻ راته اوفرمايل :

قَدْ غَفَرْتُ لَكَ . (۱)

(اې ابان بن ابي عياش ! چې کله ستا اراده دا وه نو) ما ستا بخښنه وکړه .

---

(۱) احياء العلوم ج۴ ص ۱۹۳ كتاب الخوف والرجاء .

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

د الله جل جلاله رحمت او مهرباني

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَحْدَهٗ ، وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى مَنْ لَّا نَبِيَّ بَعْدَهٗ ، وَلَارَسُوْلَ بَعْدَهٗ ، وَهُوَ خَاتَمُ النَّبِيِّيْنَ ، وَعَلٰى اٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ اَجْمَعِيْنَ ، وَعَلٰى مَنْ تَبِعَهٗ وَتَبِعَهُمْ بِاِحْسَانٍ اِلٰى يَوْمِ الدِّيْنِ .

اَمَّا بَعْدُ فَاَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ . بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ . قَالَ اللّٰهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى فِي الْقُرْاٰنِ الْمَجِيْدِ وَالْفُرْقَانِ الْحَمِيْدِ : ﴿ إِنَّ رَحْمَتَ اللّٰهِ قَرِيْبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِيْنَ ﴾ . (١)

وَقَالَ فِيْ مَوْضِعٍ اٰخَرَ ﴿ وَرَحْمَتِيْ وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ﴾ (٢)

((وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : قَالَ اللّٰهُ عَزَّوَجَلَّ : اَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِيْ بِيْ وَاَنَا مَعَهٗ حَيْثُ يَذْكُرُنِيْ)) . (٣)

صَدَقَ اللّٰهُ الْعَظِيْمُ .

زما خوږو قدرمنو او عزت منو مسلمانانو وروڼو ! الله رب العزت په خپل بنده باندي ډېر زيات مهربانه دي ، تر دي چي يو حديث شريف کي راځي :

چي الله ﷻ د خپل بنده سره د اويا (٧٠) موراڼو نه هم زيات محبت کوي .

قدرمنو ! تاسو ديته سوچ وکړئ چي يو مور د خپل بچي سره څومره زيات محبت کوي :

په خپله بنه خوراک نه کوي خو بچي ته يې ورکوي ، په خپله په لمده بستره څملي خو بچي په اوچه بستره څملوي ، او چي بچي يې مريض شي نو څو څو شپې ورسره ويښې هم تيروي ، تر هغې يې زړه قرار نه مومي تر څو يې چي دا بچي روغ شوی نه وي .

نو چي کله يو مور د بچي سره دومره محبت کوي ، نو الله ﷻ خو د خپل بنده سره د اويا (٧٠) موراڼو نه هم زيات محبت کوي (او رحمتونه پرې راوروي) .

(١) الاعراف آيت ٥٦ .

(٢) الاعراف آيت ١٥٦ .

(٣) اخرجه البخاري في التوحيد باب ١٥ ، ٣٥ . ومسلم في التوبة حديث ١ ، والذكر حديث ٢ و ١٩ . الترغيب والترهيب ج٣ ص ٣٥ باب الترغيب في الرجاء وحسن الظن بالله عز وجل .

رحمت په وجه مخلوقات په يو بل مهرباني (مينه) کوي، په يو بل رحم کوي، او د همدغه يو رحمت په وجه وحشي حيوان په خپل بچي باندې رحم (مينه) کوي.

او الله ﷻ دا يو کم سل (۹۹) رحمتونه د قيامت ورځې ته مؤخر کړي (ساتلي)، چې بيا به په خپلو خاصو بندګانو باندې ددې په ذريعه رحم کوي (او دا پوره سل (۱۰۰) واړه رحمتونه به د خاص مؤمنانو بندګانو د پاره وي).

د الله ﷻ رحمت په دنيا کې هر شي ته عام دی :

الله جل جلاله فرمائي :

﴿ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ﴾ (۱)

ترجمه : زما عام دی هر شي ته (په دنيا کې (۲))

حافظ جلال الدين سيوطي رحمه الله په خپل تفسير [الدر المنثور في التفسير بالماثور] کې ددې آيت د لاندې ليکلي :

حضرت ابن عباس رضي الله عنهما فرمائي : چې کله دا آيت ﴿ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ﴾ نازل شو، نو ابليس ووېل : أَنَا مِنَ الشَّيْءِ زه هم په شيانو کې يو شي يم نو ماته به هم (په آخرت کې) د الله ﷻ رحمت رسيږي.

نو چې کله الله جل جلاله او فرمايل :

﴿ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ ﴾ (۳)

ترجمه : پس ديرزر به زه دا رحمت اوليکم (خاص کرم) د هغه خلقو د پاره چې پرهيزګاري کوي (په دنيا کې) زکوة ورکوي، او هغه خلق کوم چې زمونږ په آيتونو ايمان راوړي.

نو ابليس نااميد شو. بيا يهود او نصارئ وو وويل : چې په دې رحمت کې به (د قيامت په ورځ) مونږ هم شامل يو، ځکه مونږ هم متقيان يو، په خپل خپل کتاب (توراة او انجيل) ايمان لرو، او زکوة هم ورکوو. نو چې کله الله ﷻ اوفرمايل :

---

(۱) الاعراف آيت ۱۵۶.

(۲) حسن صاحب فرمائي : إنّ هذه الرحمة على العموم في الدنيا والخصوص في الآخرة. زادالمسير ج۲ ص ۱۶۰.

(۳) الاعراف آيت ۱۵۶.

﴿ اَلَّذِيْنَ يَتَّبِعُوْنَ الرَّسُوْلَ النَّبِيَّ الْاُمِّيَّ ﴾ (۱)

دا رحمت به دغه چا د پاره خاص وي چې هغوی تابعداري د هغه رسول کوي کوم چې نبي امّي دی.

نو يهود او نصاری هم نا اميده شو ، او د قيامت د ورځې سل (۱۰۰) واړه رحمتونه د مومنانو د پاره خاص شو .(۲)

د بني اسرائيلو د يو کفن کش واقعه :

نبي عليه الصلوة والسلام خپل امت د نا اُميدۍ او مايوسۍ نه د بچ کولو د پاره د وی ته د نبي اسرائيلو د يو کس واقعه ذکر کړې ، دا واقعه امام بخاري رحمه الله او امام مسلم رحمه الله رانقل کړې چې نبي عليه الصلوة والسلام فرمايلي :

قَالَ رَجُلٌ لَمْ يَعْمَلْ حَسَنَةً قَطُّ لِأَهْلِهِ : إِذَا مَاتَ فَحَرِّقُوْهُ ثُمَّ اذْرُوْا نِصْفَهُ فِي الْبَرِّ وَنِصْفَهُ فِي الْبَحْرِ فَوَاللّٰهِ لَئِنْ قَدَرَ اللّٰهُ عَلَيْهِ لَيُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا لَا يُعَذِّبُهُ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِيْنَ . فَلَمَّا مَاتَ الرَّجُلُ فَعَلُوْا مَا أَمَرَهُمْ فَأَمَرَ اللّٰهُ الْبَرَّ فَجَمَعَ مَا فِيْهِ ، وَأَمَرَ الْبَحْرَ فَجَمَعَ مَا فِيْهِ ، ثُمَّ قَالَ : لِمَ فَعَلْتَ هٰذَا؟ قَالَ مِنْ خَشْيَتِكَ يَارَبِّ ! وَأَنْتَ أَعْلَمُ . فَغَفَرَ اللّٰهُ لَهُ .(۳)

د بني اسرائيلو يو گناهگار کس کوم چې د ايمان نه علاوه بل هيڅ نيک عمل نه وو کړې (بلکه کفن کش ؤ (۴)) ، کله چې د ده د مرګ وخت نزدې شو نو خپل اولاد ته يې وويل : چې کله زه مړ شم نو ما اوسوزوئ ، بيا دا ايره نيمه په اُوچه کې واُلوزوئ ، او نيمه په درياب کې پريږدئ،

(۱) الاعراف آيت ۱۵۷.

(۲) اخرج البيهقي في الشعب عن سفيان بن عيينه ، الدرالمنثور في التفسير بالماثور ج۳ الاعراف آيت ۱۵۶ ، زاد المسير ج۴ ص ۱۶۰ ، معارف القرآن الاعراف آيت ۱۵۶ .

(۳) اخرجه البخاري في الانبياء باب ما ذكر عن بني اسرائيل ۳۴۸۱ ، وفي التوحيد ۷۵۰۶ . واخرجه ايضا عن حذيفة وابي سعيد رضى الله عنهما في باب ما ذكر عن بني اسرائيل ۳۴۵۲ ، ۳۴۷۸ ، ۳۴۷۹ . ومسلم في سعة رحمة الله تعالى ۶۹۳۵ . واخرجه النسائي في الجنائز باب ارواح المؤمنين ۲۰۷۹ . ومالك في جنائز الموطا ، جامع الجنائز وابن ماجه في الزهد باب ذكر التوبة ۴۲۰۹ .

(۴) ذكر الحافظ عن رواية للطبراني انه كان من بني اسرائيل وكان ينبش القبور وقد صرح عقبة بن عمرو رضى الله عنه بكونه نباشا وذلك في حديثه عند البخاري في الانبياء . تكملة فتح الملهم ج۶ ص ۱۲.

Scanned with CamScanner

قسم په الله، که چيرته د الله ﷻ راباندې وَس بَر شو نو د اسې عذاب به راکړي چې په مخلوقاتو کې به يې بل هيچاته داسې عذاب نه وي ورکړي (دا خبره يې د ډيرې ويرې د وجې وکړه[1]). کله چې دې وفات شو نو خپلو ځامنو ورسره د وصيت مطابق معامله وکړه. بل طرفته الله ﷻ اوچې ته حکم وکړو چې دده اجزاء راجمع کړئ، او سمندر ته يې هم حکم وکړو چې دده اجزاء راجمع کړه. او پوره انسان يې ورنه جوړ کړو، بيا الله ﷻ ورته اوفرمايل:

اې بنده دا کار دې ولې کړې؟ (آيا ستا په ما يقين نه ؤ چې زه انسان دوباره ژوندې کولې شم؟) هغه ورته جواب ورکړو:

مِنْ خَشْيَتِكَ يَا رَبِّ وَأَنْتَ أَعْلَمُ.

اې ربه! ستا د ويرې د وجې مې دا کار کړې، او تاته ښه معلومه ده چې ما هيڅ نيک کار ندې کړې (ستا د عذاب نه ويريدم، نو ځکه مې بچو ته حکم کړې وو چې ما اُوسوزوئ). نبي عليه السلام اوفرمايل: چې د الله جل جلاله رحمت په جوش کې راغې

فَغَفَرَ اللّٰهُ لَهُ او ده ته يې بخښنه وکړه.

د الله ﷻ رحمت په غضب غالب دی

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمائي:

((لَمَّا خَلَقَ اللّٰهُ الْخَلْقَ كَتَبَ فِي كِتَابِهِ فَهُوَ عِنْدَهُ فَوْقَ الْعَرْشِ: إِنَّ رَحْمَتِي تَغْلِبُ غَضَبِي)) [2]

کله چې الله رب العزت مخلوق پيدا کړو نو په يو کتاب کې يې اوليکل، کوم چې دده سره د عرش دپاسه دی: بيشکه زما رحمت زما په غضب باندې غالب دی.

(۱) قال ذلك في حال دهشته وغلبة الخوف عليه. تكملة فتح الملهم ج٦ ص١٣ حديث ٦٩٣٥.

(۲) اخرجه البخاري في بدء الخلق باب ما جاء في قوله تعالى: وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ٣١٩٤، وفي التوحيد ٧٤٠٤، وباب قوله قول الله تعالى: وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ ٧٤٥٣. واخرجه ابن ماجه في الزهد باب ما يرجى من رحمة الله يوم القيامة ٤٣٣٩. ومسلم باب في سعة رحمة الله تعالى ٦٩٢٣. مشكوة.

الله ﷻ په خپلو بندګانو باندې د مورنه ډير مهربانه دی :

په بخاري او مسلم شريف کې يو واقعه ذکر ده :

عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ أَنَّهُ قَالَ : قَدِمَ عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ بِسَبْيٍ فَإِذَا امْرَأَةٌ مِنَ السَّبْيِ تَبْتَغِي إِذَا وَجَدَتْ صَبِيًّا فِي السَّبْيِ أَخَذَتْهُ فَأَلْصَقَتْهُ بِبَطْنِهَا وَأَرْضَعَتْهُ فَقَالَ لَنَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : أَتَرَوْنَ هٰذِهِ الْمَرْأَةَ طَارِحَةً وَلَدَهَا فِي النَّارِ ؟ قُلْنَا : لَا وَاللهِ وَهِيَ تَقْدِرُ عَلَى أَنْ لَا تَطْرَحَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ : لَلّٰهُ أَرْحَمُ بِعِبَادِهِ مِنْ هٰذِهِ بِوَلَدِهَا (۱)

حضرت عمر رضی الله عنه فرمائي : چې يو ځل نبي کريم صلی الله عليه وسلم ته څه قيديان (بنديان) راوستې شو ، نو په دې قيديانو کې يو ښځه وه چې ډير په ناقلارۍ سره يې خپل بچې تلاش کولو (ځکه د دې نه خپل بچې ورک شوې و (۲)) ، ناګهانه دې خپل بچې په قيديانو کې اوموندو ، نو راوايې خيست ، خپلې سينې سره يې اولګولو او شوده (پی) يې ورکړه .

(کله چې نبي کريم صلی الله عليه وسلم او صحابه کرامو دا اوليده چې دا مور د بچې په ليدو څومره خوشحاله شوه او څومره پرې مهربانه ده)

نو نبي عليه السلام د صحابه کرامو نه پوښتنه وکړه : ستاسو څه خيال دې چې دا ښځه به دا خپل بچې أور ته اوغورځوي ؟

صحابه کرام فرمائي چې مونږ ورته وويل : په الله قسم هيڅ کله به يې اونه غورځوي . نو نبي عليه السلام اوفرمايل :

لَلّٰهُ أَرْحَمُ بِعِبَادِهِ مِنْ هٰذِهِ بِوَلَدِهَا .

خامخا الله ﷻ په خپلو بندګانو باندې د دې نه هم زيات مهربانه دی څومره چې دا مور په دې خپل بچې مهربانه ده .

---

(۱) اخرجه البخاري في الادب باب رحمة الولد وتقبيله ومعانقته ۵۹۹۹ ، ومسلم باب في سعة رحمة الله تعالى ۶۹۳۳ ، مشکوٰة

(۲) مرقات شرح مشکوٰة ج ۵ ص ۱۵۶ .

واقعه :

همدغه شان يو واقعه امام ابوداؤد رحمه الله هم نقل کړي :

عَنْ عَامِرٍ الرَّامِ قَالَ بَيْنَا نَحْنُ عِنْدَهُ يَعْنِي عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ أَقْبَلَ رَجُلٌ عَلَيْهِ كِسَاءٌ وَفِي يَدِهِ شَيْءٌ قَدْ إِلْتَفَّ عَلَيْهِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللهِ! مَرَرْتُ بِغَيْضَةِ شَجَرٍ فَسَمِعْتُ فِيهَا أَصْوَاتَ فِرَاخِ طَائِرٍ فَأَخَذْتُهُنَّ فَوَضَعْتُهُنَّ فِي كِسَائِي فَجَاءَتْ أُمُّهُنَّ فَاسْتَدَارَتْ عَلَى رَأْسِي فَكَشَفْتُ لَهَا عَنْهُنَّ فَوَقَعَتْ عَلَيْهِنَّ فَلَفَفْتُهُنَّ بِكِسَائِي فَهُنَّ أُولَاءِ مَعِي . قَالَ ضَعْهُنَّ فَوَضَعْتُهُنَّ وَأَبَتْ أُمُّهُنَّ إِلَّا لُزُومَهُنَّ . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَتَعْجَبُونَ لِرُحْمِ أُمِّ الْأَفْرَاخِ فِرَاخَهَا . فَوَالَّذِي بَعَثَنِي بِالْحَقِّ لَلّٰهُ أَرْحَمُ بِعِبَادِهِ مِنْ أُمِّ الْأَفْرَاخِ بِفِرَاخِهَا . إِرْجِعْ بِهِنَّ حَتَّى تَضَعَهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَخَذْتَهُنَّ وَأُمُّهُنَّ مَعَهُنَّ فَرَجَعَ بِهِنَّ (۱)

حضرت عامر رضی الله عنه فرمائي چې يو ورځ مونږ د نبي کريم صلی الله عليه وسلم سره ناست وو ، چې په دې کې يو کس راغې ، څادر يې اغوستې وُ ، او په لاس کې ورسره څه وو چې په څادر کې يې راتاؤ کړي وو ، او وی فرمايل : (ای د الله رسوله ! کله چې زه ستاسو د راتلو نه خبر شوم نو ستاسو ملاقات ته را روان شوم) نو په لاره کې د اُونو په يو ځنګل را تيريدم ، نو ما په دې اُونو کې د مرغو د بچو آوازونه واوريده ، نو ما هغه بچي را واخيست او په دې څادر کې مې واچول (چې کله را روان شوم) نو د دې بچو مور راغله او زما د سر دپاسه تاويده راتاويده ، ما څادر د دې بچو نه لرې کړو (چې دا مور يې اوګوري ، کله چې دې مور دا بچي وکتل) نو مور يې راغله او په دې بچو يې وزرې خورې کړې او نه ورته پاڅيده ، نو ما په دې هم څادر واچول ، او دا دې ټول او س د ما سره دي .

نبي عليه السلام ورته او فرمايل : چې ته دا کيده ، دا صحابي وايي چې ما کيښوده (او څادر مې ورته لرې کړو) چه ګورو چې د دې مور همداغه شان په دې بچو خپلې وزرې خورې کړي دي ، او نه ورته پاڅيده ، (صحابه کرامو چې دا اوليده نو ډير تعجب يې وکړو چې دا مور په دې خپلو بچو څومره مهربانه ده چې خپل ځان يې قيد کې ورکړو خو د بچو نه جدا نه شوه نو) نبي عليه السلام صحابه کرامو ته وفرمايل :

(۱) ابوداؤد کتاب الجنائز ،۳۰۸۹، مشکوة .

اې صحابه ؤ تاسو تعجب کوئ چې دا مور په دې خپلو بچو څومره مهربانه ده ؟
زما دې قسم وي په هغه ذات ، چاچې زه برحق رسول رالیږلی یم ، الله تعالی په خپلو بندګانو باندې ددې نه زیات مهربانه دی څومره چې دا مور په دې بچو مهربانه ده .
صحابي فرمائي چې بیا نبي کریم صلی الله علیه وسلم حکم وکړو چې واپس دا ټول هماغه ځای ته ویسه د کوم ځای نه دې چې راخیستي دي .
نو واپس هماغه ځای ته وی وړل شو ، او مور یې هماغه شان ورسره وه .

فائده : محترمو مسلمانانو تاسو واوریده چې الله جل جلاله په خپلو بندګانو باندې څومره مهربانه دی ، مور چې په بچي څومره مهربانه وي د هغې نه زیات الله ﷻ په خپلو بندګانو مهربانه دی .
د مور د محبت څو تاسو روزانه مشاهده کوئ. زه درته د مور د محبت یو واقعه بیانوم :

د مور د شفقت واقعه :

په تیرو وختونو کې یو پیره په چین کې خطرناکه زلزله راغلې وه ، چې په هغې کې په زرهاؤ خلق مړه شوي وو ، په یو ځای کې ډیر غټ بلډنګ راغورځیدلې ؤ ، د هغې په راسپرولو کې هم دوه دری ورځې اولږیدې ، چې کله یې دا راآوسپړل ، نو څه ګوري چې د یوی کمرې (کوټې) چت روغ راپریوتې ، چت داسې په ترس (ځنګ) ولاړ ؤ ، او په یو ګوټ کې یوه ښځه او ورو کې تي خور ماشوم دواړه پراته دي ، ژوندي دي خو بې هوشه دي (پدوی د چت ملبه نه وه راغلې ځکه دوی د کوټې په یو ګنج کې وو) . دواړه یې هسپتال ته وی وړل ، څه وخت پس دواړه په هوش کې راغلل ، ډاکټرانو ددې ښځې نه پوښتنه وکړه : چې دا څه وجه ده چې ستا د دواړو لاسونو د ګوتو سرونه زخمي دي ؟ پدې خود چت ملبه هم نده راغلې ؟ هغې ورته وویل :
چې کله دا چت راآ غورځیده نو موږ د کوټې په یو ګنج کې ناست وو ، موږ محفوظ شو خو دراوتلو لاره نوه ، دې ورو کي تي خور ماشوم ژړل ، ما به ورته خپله سینه ورکړه ، دې به قرار شو ، آخر دوه دری ورځې پس زما په سینه کې شوده (پی) هم ختم شو ، ځکه د خوراک او څښاک څه نه ؤ چې ما خوړلي وی ، نو دې ماشوم به ډیر ژړل ، ما به ورته کله خپله ګوته په خُله کې ورکړه چې قلار شي ، خو دې به نه قلاریده ، ځکه دده خیټې ته به د خوراک څه نه تلل .

کله چې دده ولړه او ژړا زیاته شوه ، او زما د برداشت نه بهر شوه ، نو ما د ځان سره سوچ وکړو چې که زما په سینه کې شوده (پی) نشته ، نو په وجود کې خو مې وینه شته ، نو ما د خپل لاس دا یوه ګوته په غاښونو اوچیچله او زخمي مې کړه ، چې کله ورته وینه را اووته ، نو ما دې ماشوم ته په خُله کې کیښوده ، نو ده به اوچوپله ، څه وخت به قرار شو .

کله به چې بیا په ژړا شو نو ما به دا دویمه ګوته په غاښونو اوچیچله او ده ته به مې په خُله کې کیښوده . دغه شان نمبر په نمبر مې لس (۱۰) واړه ګوتې په غاښونو اوچیچلې ، او ده ته به مې په خُله کې کیښودې . آخر د مانه هم ډیره وینه لاړه ، زه هم د کمزورتیا نه بې هوشه شوم ، او دې ماشوم چونکه ډیره وینه څکلې وه ، نو دې هم بې هوشه شو . مونږ بیا په ځان ته یو پُوهه شوي . اوس دا دې تاسو دلته هسپتال ته راوړي یو .

کله چې ډاکټرانو دا خبره واوریده نو سخت حیران شو چې ګوره مور د بچي سره دومره محبت کوي ، که مورته دا پته اولږي چې زما په وینه څکلو دا بچې ژوندي پاتې کیږي نو هم ورته ورکوي یې .

فائده : محترمو تاسو دیته سوچ وکړئ چې کله یو مور په خپل بچي دومره مهربانه ده ، نو الله رب العزت خو په خپل بنده باندې د اویا (۷۰) مورانو نه هم زیات مهربانه دی[1]

رسول الله ﷺ فرمائي :

((لَوْ يَعْلَمُ الْكَافِرُ مَا عِنْدَ اللّٰهِ مِنَ الرَّحْمَةِ مَا قَنَطَ مِنْ جَنَّتِهِ أَحَدٌ)) [2]

که چیرته کافرته دا پته اولږي چې د الله ﷻ سره څومره رحمتونه دي نو بیا به هیڅوک هم د جنت نه نه وي نا امیده شوي (بلکه تولو به اسلام قبول کړي وي) .

د یو مجوسي د اسلام قبلولو واقعه :

حضرت ابراهیم علیه السلام ډیر زیات میلمه دوست انسان ؤ ، یو ورځ ورته یو مجوسي راغې او خوراک یې ورته اوغوښت ، حضرت ابراهیم علیه السلام ورته اوفرمایل : چې که مسلمانیږې نو خوراک به درباندې اوخورم . هغه مجوسي وویل : چې زه خو خپل دین نشم

(۱) اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج ۳ ص ۳۴ .

(۲) اخرجه المسلم باب فی سعة رحمة الله تعالی ۶۹۳۲ ، والترمذي فی الدعوات باب عظم العقوبة وعظم الرجاء ۳۵۳۶ .

Scanned with CamScanner

پريښودي . داپي ورپل او لاړ ، بل طرفته الله ﷻ داتوله معامله او کتله ، چې يو مجوسي د ولږې د وجې ګرځي راګرځي ، او سخت خفه دی ، نو دالله ﷻ ورباندې رحم راغې .

(ځکه حديث کې راځي ، أَنَا عِنْدَ الْمُنْكَسِرَةِ قُلُوبِهِمْ . زه د غمجن زړونو والـه سره يم)

نو الله ﷻ حضرت ابراهيم السلام ته حضرت جبريل عليه السلام را وليږلو :

يَا إِبْرَاهِيمُ ! لَمْ تُطْعِمْهُ إِلَّا بِتَغْيِيرِ دِينِهِ . وَنَحْنُ مِنْ سَبْعِينَ سَنَةً نُطْعِمُهُ عَلَى كُفْرِهِ . فَلَوْ أَضَفْتَهُ لَيْلَةً مَاذَا كَانَ عَلَيْكَ .

اې زما خليله ! دې مجوسي خو زما نافرماني کوله ، او د اويا (٧٠) کالو نه راپه ديخوا ما رزق ورکولو ، ډوډۍ مې پرې نه ده بنده کړې . خير دې که ده تن ستا ډوډۍ خوړلې وې (نو څه به شوي وو ؟)

اې ابراهيم ! اوس لاړشه او واپس يې راوله ، او ډوډۍ پرې اوخوره . حضرت ابراهيم عليه السلام په منډه منډه لاړ ، او هغه مجوسي ته يې د خوراک دعوت ورکړو ، هغه ورته ووېل :

اې ابراهيم ! دا څه وجه ده تا خو اول د ماته روټۍ منع کړې وه او اوس مې په خپله غواړې ؟

ابراهيم عليه السلام ورته اوفرمايل : چې الله جل جلاله حضرت جبريل عليه السلام را اوليږل ... ابراهيم عليه السلام ټوله خبره ورته بيان کړه .

کله چې مجوسي دا خبرې واورېدې نو وې ويل :

اې ابراهيم ! چې کله ستا رب دومره مهربانه دی نو أَعْرِضْ عَلَيَّ الْإِسْلَامَ . فَأَسْلَمَ . ماته اسلام پېش کړه (زه هم مسلمانيږم) نو هماغه مسلمان شو .[1]

معلومه شوه چې الله رب العزت په خپلو بندګانو باندې ډېر مهربانه دی .

د الله ﷻ مهرباني :

يو صحابي فرمايي چې يو کرت مونږ صحابه کرام ناست وو ، او خندل مو ، په دې کې رسول الله صلى الله عليه وسلم تشريف راورو (چې مونږيې په دې حالت کې اوليدو) نو وې فرمايل :

---

(١) احياء العلوم ج٣ ص ٢٠٥ كتاب الخوف والرجاء .

Scanned with CamScanner

أَتَضْحَكُونَ وَالنَّارُ مِنْ وَرَائِكُمْ .....

آيا تاسو خاندئ او حال دادي چې اور ستاسو چاپيره دی..

بيا نبي عليه السلام روان شو، مونږ دومره خفه شو چې ګويا زمونږ په سرونو باندي يو غټ غر پروت دی. (څه وخت پس) بيا نبي عليه السلام تشريف راوړو چې د خندا په حالت کې و، او وې فرمايل: چې حضرت جبريل عليه السلام ماته راغی او د الله ﷻ د طرفه يې دا پيغام راوړو:

لِمَ تُقْنِطُ عِبَادِيَ مِنْ رَحْمَتِي ؟ ﴿ نَبِّئْ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ . وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ ﴾ . (۱)، (۲)

ای پيغمبره! ته زما بندګان زما د رحمت نه ولې نا اُميده (مايوسه) کوی؟ زما بندګانو ته دا خبر ورکړه چې زه ډير بخښونکې او زيات مهربانه يم، او زما عذاب هم ډير دردناک عذاب دی.

د يو زنانه د پيغمبر عليه السلام نه پوښتنه :

عَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ : كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَعْضِ غَزَوَاتِهِ فَمَرَّ بِقَوْمٍ فَقَالَ : مَنِ الْقَوْمُ ؟ قَالُوا : نَحْنُ الْمُسْلِمُونَ . وَامْرَأَةٌ تَحْضِبُ بِقِدْرِهَا ، وَمَعَهَا ابْنٌ لَهَا فَإِذَا ارْتَفَعَ وَهَجٌ تَنَحَّتْ بِهِ فَأَتَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ : أَنْتَ رَسُولُ اللهِ ؟ قَالَ نَعَمْ .

قَالَتْ : بِأَبِي أَنْتَ وَأُمِّي أَلَيْسَ اللهُ أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ ؟ قَالَ : بَلَى . قَالَتْ : أَلَيْسَ اللهُ أَرْحَمَ بِعِبَادِهِ مِنَ الْأُمِّ بِوَلَدِهَا ؟ قَالَ : بَلَى . قَالَتْ : إِنَّ الْأُمَّ لَا تُلْقِي وَلَدَهَا فِي النَّارِ . فَأَكَبَّ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَبْكِي . ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ إِلَيْهَا فَقَالَ :

إِنَّ اللهَ لَا يُعَذِّبُ مِنْ عِبَادِهِ إِلَّا الْمَارِدَ الْمُتَمَرِّدَ الَّذِي يَتَمَرَّدُ عَلَى اللهِ وَأَبَى أَنْ يَقُولَ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ (۳)

---

(۱) الحجر آيت ۵۹.

(۲) تنبيه الغافلين باب ما يرجى من رحمة الله تعالى ص ۳۸ ط مكتبه دار الفكر بيروت.

(۳) رواه ابن ماجه، مشكوة.

حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما فرمائي : چې يو کرت مونږ د پيغمبر عليه السلام سره په يو غزا کې شريک وو ، نو زمونږ تيريدل په يو قوم باندې اوشو ، هغوی پوښتنه وکړه چې تاسو څوک يئ ؟ نو صحابه کرامو ورته اوفرمايل : چې مونږ مسلمانان يو .

په دې قوم کې يوه ښځه وه ، هغې سره په غيږ کې يو وړوکې بچې هم ؤ ، هغې د کټوی پسی اور بلول . چې کله به د اور لمبه را اوچته شوه نو دې به دا خپل بچې ددې اور د لمبې نه راديخوا کړو (ددې دپاره چې د اور ګرمائش پرې او نه لږي . کله چې دې ښځې ته دا معلومه شوه چې دلته په يو ځای کې نبي کريم ﷺ تشريف فرما دی)

نو دا ښځه نبي کريم ﷺ ته راغله ، او پوښتنه يې ترې وکړه :

أَنْتَ رَسُوْلُ اللهِ؟ آيا تاسو د الله ﷻ رسول يئ ؟

نبي عليه السلام جواب ورکړو چې آو . (زه د الله ﷻ رسول يم) .

هغې بيا تپوس وکړو : بِأَبِيْ وَأُمِّيْ أَلَيْسَ اللهُ أَرْحَمُ الرَّاحِمِيْنَ ؟ زما مور او پلار دې په تاسو قربان وي . آيا الله ﷻ أَرْحَمُ الرَّاحِمِيْن او ډير مهربانه ذات نه دې ؟

پيغمبر عليه السلام جواب ورکړو : چې هو . (الله ﷻ ډير مهربانه ذات دی) .

هغې بيا پوښتنه وکړه : أَلَيْسَ اللهُ أَرْحَمُ بِعِبَادِهٖ مِنَ الْأُمِّ بِوَلَدِهَا ؟

آيا الله ﷻ په خپلو بندګانو باندې د مورنه زيات مهربانه نه دې ؟ نبي عليه السلام ورته وفرمايل : چې هو . (الله ﷻ په خپلو بندګانو باندې د مور نه هم زيات مهربانه دی) .

(دا ښځه ډير هوښياره وه) هغې بيا پوښتنه وکړه : إِنَّ الْأُمَّ لَا تُلْقِيْ وَلَدَهَا فِي النَّارِ .

مور خو خپل بچې په اور کې نه غورځوي (نو الله ﷻ څنګه خپل بنده په جهنم کې غورځوي ؟) . نبي کريم صلى الله عليه وسلم په ژړا شو (ډير يې اوژړل) ، بيا يې خپل سر را اوچت کړو ، او وی فرمايل :

إِنَّ اللهَ لَا يُعَذِّبُ مِنْ عِبَادِهٖ إِلَّا الْمَارِدَ الْمُتَمَرِّدَ ......

بيشکه الله ﷻ په خپلو بندګانو کې هيچاته (دائمي) عذاب نه ورکوي ، مګر هغه کس چې ډير زيات سرکشه وي ، په ګناهونو زړه ور وي (نو دوی ته به عذاب د ګناهونو نه د صفايي د پاره ورکولی شي)

صرف د توحید په ګواهي ورکولو سره د الله ﷻ بې شماره نعمتونه

د حضرت یوسف علیه السلام په زمانه کې د غنمو کمې وه ، حکومت غنم ذخیره کړي وو ، او حضرت یوسف علیه السلام خپلو ماموړینو ته حکم کړی و چې هر کس ته په یو معلوم مقدار سره غنم ورکوئ ، زیات نه ورکوئ د دې د پاره چې ټولو خلقو ته یو شان غنم ورسیږي .

یو کرت یو ځوان راغی ، او غنم یې او غوښت ، دوی ورته د عام معمول مطابق غنم ورکړه ، ځو مره به یې چې نورو ته ورکول . ده به ویل چې ماته نور هم راکړئ . هغوی ورته وویل : چې نور غنم ورکول خو زموږ په اختیار کې نه دي ، که ستا نور غنم پکار وي نو ته حضرت یوسف علیه السلام ته ورشه ، ځکه دا اختیار صرف د هغه سره دی ، چې چاته ځو مره غنم وغواړي ، ورکولې یې شي . دی راغی ، او حضرت یوسف علیه السلام ته یې وویل :

چې ماته نور غنم هم راکړه . ده ورته نور غنم هم ورکړه . هغه ځوان وویل : چې نور هم راکړه .
حضرت یوسف علیه السلام ورته وویل چې ای د الله بنده ! هغوی هم غنم درکړل ، ما هم درکړه ، او ته اوس نور هم غواړې . دا څه کوې ؟ مړیږې نه ؟

ده ورته وویل : چې ته ما نه پیژنې ؟ که تا ته پته او لیږده چې زه څوک یم ، نو ته به ماته نور غنم هم راکړې . حضرت یوسف علیه السلام چې دا خبره واوریده ، نو ورته متوجه شو ، پوښتنه یې تري وکړه چې ته څوک یې ؟

هغه ورته وویل : چې کله زلیخې په تا باندې تهمت ولږول [۱] ، نو کوم ماشوم چې ستا د برائت او پاکدامنۍ ګواهي ورکړې وه ، هغه ماشوم زه ووم . [۲] اوس غټ شوی یم .

---

[۱] زلیخې خپل خاوند ته وویل : ﴿ مَا جَزَاءُ مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَنْ يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾ . یوسف آیت ۲۵ .
ترجمه : بله هیڅ جزا نشته د هغه چا د پاره څوک چې ستا د کور واله سره د بدۍ اراده لري مګر دا چې بندیوان کړی شي ، یا درد ناک عذاب ورکړی شي .

[۲] الله تعالی فرمائي : ﴿ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ أَهْلِهَا إِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ . وَإِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ فَكَذَبَتْ وَهُوَ مِنَ الصَّادِقِينَ . فَلَمَّا رَأَى قَمِيصَهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ قَالَ إِنَّهُ مِنْ كَيْدِكُنَّ إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ ﴾
ترجمه : او د دې ښځې د خاندان نه یو ګواه (ماشوم) دا ګواهي ورکړه چې که د دې یوسف (علیه السلام) قمیص د وړاندې طرف نه شلېدلی وي نو بیا دا ښځه رښتینې ده او دی دروغجن دی ، او که د ده قمیص د روستو طرف نه شلېدلی وي نو بیا دا ښځه دروغجنه ده او حضرت یوسف علیه السلام رښتینی دی . هرکله چې عزیز مصر اولیده چې د حضرت یوسف علیه السلام قمیص د روستو نه شلېدلی دی ، نو وې ویل چې بېشکه دا خو ستاسو د ښځو یو فریب (دعوکه) ده ، بېشکه ستاسو فریب ډیر لوی دی . معارف القرآن .
نوټ : د حضرت یوسف علیه السلام تفصیلي واقعه په قرآن مجید کې سورة یوسف کې ذکر ده .

Scanned with CamScanner

حضرت يوسف عليه السلام چې دا واوريده، نو ډير خوشحاله شو، زړيې سينې ته راټړدي کړو، او ډير قدر يې دده وکړو، بيايې نو ډير غنم هم ورکړه. انعام يې هم ورکړو، او خپلو ماتحتو کارکنانو ته يې حکم وکړو: چې دا غنم ورسره د کور پوري هم ويسئ.

کله چې دې لاړ، نو الله ﷻ وحي نازله کړه:

اى زما خوږه پيغمبره! تا خو ددې ځوان ډير زيات عزت او اکرام وکړو (دا ولې؟) ده ورته اوفرمايل: چې يا الله! دا خو هغه کس دی چا چې زما د پاکدامنۍ ګواهي ورکړې وه، نن چې دې زما مخې ته راغې نو زما زړه غوښتنه چې ده ته زه د ومره څه ورکړم څومره چې زما زړه غواړي (او زما په وس کې وي).

الله ﷻ ورته اوفرمايل: اى يوسف (عليه السلام)! ته ګواه اوسه چې دې کس چې ستا د پاکدامنۍ ګواهي ورکړې وه او تاته راغې نو تا دومره څه ورکړه څومره چې ستا د شان لائق وو، نو ته ګواه اوسه چې زه دا وايم: چې کوم کس په دنيا کې زما د وحدانيت او يو والي ګواهي ورکړي، او دې د قيامت په ورځ ماته راشي نو زه به هم ده ته دومره څه ورکړم څومره چې زما د شان مناسب وي (يعنې جنت او دومره نعمتونه به ورکړم څومره چې زما د شان لائق وي).

سبحان الله. الله رب العزت په خپل بنده څومره مهربانه دی، چې صرف د توحيد په ګواهي ورکولو سره په انسان باندې دومره زياته مهرباني کوي، نو چې بيا انسان نور عبادات هم کوي نو د هغې خو بيا د سره اندازه نشي کيدې. (۱)

محترمو مسلمانانو! د الله تبارک وتعالى د مهربانۍ اندازه ددينه کيدې شي چې هر وخت په انسان باندې بې شماره نعمتونه نازلوي. الله ﷻ فرمائي:

﴿ وَإِن تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا ۗ إِنَّ اللَّهَ لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴾ (۲)

ترجمه: که چيرته تاسو د الله نعمتونه شميرل وغواړئ نو دا نشئ شميرلي، بيشکه الله بخښونکي او مهربان دی.

بلکه که انسان يو معمولي عمل په اخلاص وکړي، نو الله رب العزت دده دا عمل نه ضائع کوي، بلکه په دې ورته هم اجر ورکوي.

(۱) الزهر الفائح ۳۹، شمس الدين ابوالخير محمد بن محمد بن يوسف الجزري المتوفى ۸۳۳هـ، اهل دل کے تڑپادينے والے واقعات ج۳ ص۲۹.
(۲) النحل آيت ۱۸.

Scanned with CamScanner

د دُنيا د بادشاهانو دا قانون دی چې دوی وړه تحفه نه قبلوي ، ځکه دوی وايي : چې مونږ ځومره لوی شان لوي دی ، دغه شان مونږ له تحفه هم غټه پکار ده ، ليکن د الله جل جلاله شان ګوره چې اعلان کوي :

﴿ فَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ﴾ . (۱)

کوم کس چې د يوې ذرې برابر نيکي وکړي نو د قيامت په ورځ به دا کس ددې اجر او ګوري .

بل ځای الله ﷻ فرمائي :

﴿ أَنِّي لَا أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِّنكُم مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ ﴾ . (۲)

ترجمه : بيشکه زه په تاسو کې د هيچا عمل نه ضائع کوم ، که هغه نارينه وي او که ښځينه .

ليکن بل طرفته د انسان ناشکري او ناقدري ته او ګوره چې الله ﷻ پيدا کړو ، روغ صورت يې ورکړو ، ښکلې شکل يې ورکړو ، رزق ورکوي ، او نور بې شماره انعامات ورباندې کوي ، ليکن دې بيا هم ناشکري کوي ، د خپل رب عبادت نکوي . الله رب العزت فرمائي :

﴿ إِنَّ الْإِنسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ . وَإِنَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ لَشَهِيدٌ ﴾ . (۳)

بيشکه انسان د خپل رب ډير زيات ناشکره دی ، او دی په دې خپله ناشکرۍ باندې ګواه هم دی (چې زه د الله ﷻ ډير ناشکره يم) .

بل ځای الله تبارک وتعالی فرمائي :

﴿ يَا حَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ مَا يَأْتِيهِم مِّن رَّسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴾ . (۴)

ترجمه : هائې افسوس ! په بندګانو باندې ، چې کله هم دوی ته رسول راغلې ، نو دوی ورپورې توقې او خنداګانې کړې .

خو ليکن بيا هم ددې ټولو کمزوريو باوجود الله ﷻ انسان ځومره د محبت او شفقت په انداز ځان طرفته رابلي . الله تعالی فرمائي . ﴿ يَا أَيُّهَا الْإِنسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ ﴾ . (۵)

---

(۱) الزلزال آيت ۷ .

(۲) آل عمران آيت ۶۷ :

(۳) العاديات آيت ۶ ، ۷ .

(۴) يس آيت ۳۰ .

(۵) الانفطار آيت ۶ .

اى انسانه! د خپل رب کريم په حقله ته څه شي دهوکه کړې يې؟ (چې د خپل رب نه دې بغاوت او سرکشي اختيار کړې، نافرماني يې کوې. ستا رب خو تا طرفته متوجه دى، ستا د توبې منتظر دى چې کله به دا بنده د گناهونو نه توبه او باسي او ما طرفته به متوجه کيږي).

حديث قُدسي:

حديثِ قُدسي دى، الله تعالى فرمائي:

((مَنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ شِبْرًا تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ ذِرَاعًا وَمَنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ ذِرَاعًا تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ بَاعًا، وَإِذَا أَقْبَلَ إِلَيَّ يَمْشِي أَقْبَلْتُ إِلَيْهِ أُهَرْوِلُ)). (۱)

کوم کس چې ماته د يو لويشت په اندازه رانزدې کيږي نو زه ورته د يو گز په اندازه ورنزدې کيږم، او څوک چې ماته د يو گز په اندازه رانزدې کيږي نو زه ورته د يو باع (يعنى د دواړو لاسونو د خوروولو په مقدار) ورنزدې کيږم، او چې کله انسان ماته را روان شي نو زه ورته په منډه ورځم.

حضرت داؤد عليه السلام ته د الله جل جلاله وحي:

امام غزالي رحمه الله په خپل کتاب احياء العلوم کې ذکر کړې دي، چې يو پيره الله جل جلاله حضرت داؤد عليه السلام ته وحي وکړه:

يَا دَاوُدُ لَوْ يَعْلَمُ الْمُدْبِرُوْنَ عَنِّيْ كَيْفَ اِنْتِظَارِيْ لَهُمْ وَرِفْقِيْ بِهِمْ وَشَوْقِيْ إِلَى تَرْكِ مَعَاصِيْهِمْ لَمَاتُوْا شَوْقًا إِلَيَّ وَتَقَطَّعَتْ أَوْصَالُهُمْ مِنْ مَحَبَّتِيْ. يَا دَاوُدُ هٰذِهِ إِرَادَتِيْ فِي الْمُدْبِرِيْنَ عَنِّيْ. فَكَيْفَ إِرَادَتِيْ فِي الْمُقْبِلِيْنَ عَلَيَّ. (۲)

اې داؤد! که چيرته هغه خلق، کوم چې ماته شاکړې (زما په نافرمانۍ او گناهونو کې ژوند تيروي) که دوى ته دا پته اولږي چې زه د دوى څومره منتظريم، او په دوى څومره مهربان يم، او

---

(۱) اخرجه البخاري في التوحيد ۷۵۳۷، ومسلم في التوبة حديث ۱، والترمذي في الدعوات ۳۵۹۸، وابن ماجه في الادب باب فضل العمل ۳۸۶۷.

(۲) احياء العلوم ج ۳ ص ۲۳۵.

د دوی د گناه پرېښودلو څومره په شوق (او انتظار) کې یم، نو دوی به زما د شوق د وجې مړه شي، او د دوی اندام اندام به زما د محبت په وجه جدا شي.

اې داؤد! دا خو زما د هغه خلقو متعلق اراده وه کوم چې ماته شا کړې (او زه یې هېر کړې یم، په گناهونو کې اخته دي) نو که کوم کس د مخکې نه ماته متوجه وي (زما عبادت کوي) نو د هغوی به څه حال وي؟ (یعنې زه به په هغوی څومره ډېر رحم کوم، او څومره زیات به زه د هغوی په انتظار او شوق کې یم).

محترمو! الله رب العزت په خپل بنده دومره مهربانه دی چې که دا بنده د الله ﷻ نافرماني هم کوي خو بیا هم په ده باندې خپل رزق نه بندوي او بیا هم دده د حفاظت اسباب برابروي.

د یو ځوان شرابي د حفاظت واقعه:

مولانا مفتي عبدالرؤف صاحب سکهروي په خپل کتاب (اصلاحي بیانات)، او مولانا مفتي تقي عثماني صاحب په اصلاحي خطبات کې یوه واقعه رانقل کړې:

مالک بن دینار رحمه الله وايي: چې یو ورځ زه د دریاب په غاړه ناست ووم، نا څاپه مې اولیده چې یو لړم ډېر په تېزۍ سره د دریاب غاړې ته را روان دی، چې څنگه د دریاب غاړې ته را اورسیده، نو دلته د دریاب په غاړه ورته د مخکې نه یوه شمشتې تیاره ولاړه وه، لړم په تېزۍ باندې د شمشتې په شا سور شو، شمشتې اخوا غاړې طرفته روانه شوه.

ما چې دا اولیده نو زه ډېر حیران شوم چې یا الله! د دې لړم او د دې شمشتې دوستانه د کله نه جوړه شوې؟ او دا چېرته لاړ؟

نو ما هم کشتۍ په کرایه اونیوه، او زه هم د دوی پسې شاته روان شوم، کله چې شمشتې د دریاب اخوا غاړې ته اورسیده، نو لړم ورنه ډېر په جلتۍ سره کوز شو، او په منډه اخوا اُوچې علاقې طرفته روان شو.

مالک بن دینار رحمه الله وايي: چې زه هم ورپسې شاته په قلاره قلاره روان ووم، لړم چې لږ مخکې لاړ، نو ما اولیده چې هلته یو ځوان د شرابو په نشه کې مست پروت دی، اُوده دی، او د دې ځوان د سر سره نژدې یو تک تور مار دی، خوله یې وازه کړې، او د دې ځوان د چیچلو اراده لري، نو دا لړم په تېزۍ سره ورغی، او د غه مار له یې یو ټک ورکړو، وې چیچلو.

دې چیچلو سره مار تاؤ راتاؤ شو، او په هماغه ځای مړ شو. لړم واپس روان شو، لاړ.

Scanned with CamScanner

ما چې دا منظر اوليده نو زه نور هم زيات حيران شوم ، چې يا الله ﷻ ! تا د يو نافرمان (شرابي) بنده حفاظت په څه عجيبه طريقې سره وکړو .

مالک بن دينار رحمه الله وايي : چې بيا مې دا ځوان راپاڅول ، او ټوله واقعه مې ورته بيان کړه ، چې ګوره ته د الله ﷻ په نافرماني او شرابو کې مست يې ، ليکن بل طرفته خالق کائنات ستا حفاظت په کومه طريقه وکړو ؟ چې يو خو يې لړم ته حکم وکړو چې د دومره لرې نه په چټکۍ سره راغې ، بل يې ورته د مخکې نه د درياب په غاړه شمشتي مقرر کړې وه ، چې هغه يې ديخوا غاړې ته را اورسول ، بيا دې لړم دا مار او چيچل او مار مړ شو ، او ته يې د مار د چيچلو نه محفوظ کړې .

کله چې ځوان دا واقعه واوريده نو ډير زيات يې وژړل ، او وې ويل چې يا الله ! زه خو ستا ډير ګناهګار او نافرمان بنده يم ، ليکن بيا هم ته په ما باندې دومره مهربانه يې چې زما حفاظت دې په څه عجيبه طريقې سره وکړو . اې الله ! چې کله ستا په نافرمانو بندګانو باندې دومره رحم دی نو په فرمانبردارو خلقو به دې څومره رحم وي ؟

نو ځوان په هماغه ځای توبه وويسته ، او دا يې کلکه وعده وکړه چې د نن نه پس به د الله ﷻ نافرماني نه کوم ، بلکه د الله ﷻ او د هغه د رسول صلى الله عليه وسلم د احکاماتو مطابق به خپل ژوند تيروم . [1]

الله رب العزت فرمائي :

﴿ هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا ﴾ . [2]

ترجمه : الله هغه ذات دی چې دې او د ده فرښتې په تاسو باندې رحمت رالېږي ، د دې د پاره چې تاسو د کفر د تيارو نه د اسلام رڼا ته را اوباسي ، او الله په مؤمنانو باندې ډير مهربانه دی .

(۱) اصلاحي بيانات ج۲ ص۲۰۸ ، اصلاحي خطبات ج۵ ص۱۵۹ . نوټ : حضرت شاه صاحب رحمه الله هم دا واقعه علامه ابن قدامه المقدسي رحمه الله هم په خپل کتاب (کتاب التوابين واقعه نمبر ۸۷) کې ذکر کړې .

(۲) الاحزاب آيت ۴۳ .

محترمو ! تاسو د الله ﷻ د رحم اندازه ددينه هم لږولګی شئ : چې کله يو بنده د الله ﷻ نافرماني کوي ، نو ژريې مؤاخذه هم نه کوي (بلکه مهلت ورکوي). الله ﷻ ورباندې خپل رزق هم نه بندوي ، او د خپل دَر نه يې هم نه شړي .

د بني اسرائيلو د يو بزرګ واقعه :

فقيه ابو الليث سمرقندي رحمه الله يو واقعه رانقل کړې ، چې د بني اسرائيلو يو بادشاه ؤ ، هغه ته خلقو د يو بزرګ ډېر صفت وکړو (چې دا ډېر نيک سړی دې ، خو دا بزرګ ډېر لرې اوسيده).

بادشاه دې را اوغوښت ، او ورته وې ويل : چې ګوره زما د تاسره ډېر محبت دې ، ته ډېر لرې اوسيږې ، نو ته راشه او د ماسره دلته په دربار کې اوسيږه .

دې بزرګ ورته ووېل : چې بادشاه سلامت ! يو ه پوښتنه درنه کوم ، هغه دا چې که چيرته زه دلته راشم ، او يو ورځ ته ما اوګورې چې ستا په کور کې ستا د وينځې سره لوبې کوم ، نو ته به د ماسره څه سلوک کوې ؟

بادشاه چې دا واوريده نو سخت غصه شو ، او وې ويل چې اې فاسقه ! اوڅه زما د دربار نه ، ته دومره زړه وَرېې ، چې دلته راشې نو ددې کار اراده هم لرې ؟ نو دې بزرګ ورته ووېل :

إِنَّ لِيْ رَبًّا كَرِيْمًا لَوْ رَأٰى مِنِّيْ سَبْعِيْنَ ذَنْبًا فِي الْيَوْمِ مَا غَضِبَ عَلَيَّ وَلَا طَرَدَنِيْ عَنْ بَابِهٖ وَلَا أَحْرَمَنِيْ رِزْقَهٗ فَكَيْفَ أُفَارِقُ بَابَهٗ......

زما رب خو دومره کريم دې چې که چيرته هغه د مانه د ورځې اويا (۷۰) ګناهونه هم اوګوري ، نو بيا هم په ما نه غصه کيږي ، او نه ما د خپل دَر نه شړي ، او نه راباندې خپل رزق بندوي ، نو زه څنګه د هغه رب دربار پريدم ، او د هغه چا (بادشاه) دربار ته راشم ، چې لا تر اوسه مې دا کار کړې هم ندې او بيا هم راباندې دومره غصه شو ، نو که دا کار مې وکړو نو خدای خبر چې بيا به راسره څه کوي ، دا يې ووېل او تيغ د بادشاه د دربار نه رااووت ، او واپس هماغه زوړ ځای ته لاړ .[1]

(۱) تنبيه الغافلين باب التوبة ص ۴۹ ط مكتبة دار الفكر بيروت .

Scanned with CamScanner

الله ﷻ ډير صبر کوونکې ذات دی :

نبي عليه الصلوة والسلام فرمائي :

((مَا أَحَدٌ أَصْبَرَ (۱) عَلَى أَذًى يَسْمَعُهُ مِنَ اللهِ تَعَالَى : إِنَّهُمْ يَجْعَلُونَ لَهُ نِدًّا وَيَجْعَلُونَ لَهُ وَلَدًا، وَهُوَ مَعَ ذَلِكَ يَرْزُقُهُمْ وَيُعَافِيهِمْ وَيُعْطِيهِمْ)) . (۲)

الله ﷻ دومره صابره ذات دی چي کافران د الله ﷻ سره بُتان شريکوي ، د الله ﷻ د پاره ولد ثابتوي ، خو بيا هم الله ﷻ دوی ته رزق ورکوي ، روغ صحت ورکوي او نور نعمتونه هم ورکوي (او که توبه او باسي نو مخکيني ګناهونه يې هم معاف کوي) .

محترمو مسلمانانو ! لکه څرنګ چي يو طرفته د الله ﷻ د عذاب نه ويره پکار ده ، دغه شان بل طرفته د الله ﷻ د رحمت اميد هم په کار دی ، ځکه چي د کوم سړي په زړه کي د الله ﷻ د عذاب نه ويره وي نو الله ﷻ ده ته د عذاب نه پناه ورکوي ، او چي ورسره يې د الله ﷻ د رحمت اميد هم وي نو الله ﷻ يې بيا نه مايوسه کوي .

حديث قدسي :

حديث قدسي دی ، الله تعالى فرمائي :

أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي . (۳)

زه د خپل بنده د ګمان مطابق فيصلې کوم ، چي دې په ما څنګه ګمان کوي همغه شان معامله ورسره کوم .

(۱) قال النووي : قال العلماء معناه انّ الله تعالى واسع الحلم حتى على الكافر الذي ينسب اليه الولد والندّ . فتح الملهم ج۶ ص۲۵

(۲) مسلم باب لا احدٌ أصبر على اذى من الله عز وجل ۷۰۳۸ ، بخاري باب الصبر في الاذى ۶۰۹۹ .

(۳) اخرجه البخاري في التوحيد باب ذكر النبي صلى الله عليه وسلم وروايته عن ربه ۷۵۳۷ ، ومسلم في كتاب التوبة حديث ۱ والذكر حديث ۲ و ۱۹ ، والترمذي في الدعوات باب حسن الظنّ بالله ۳۵۹۸ ، وابن ماجه في الآداب باب فضل العمل ۴۸۶۷

د الله ﷻ نه د يري او اميد فضيلت :

حضرت انس رضی الله عنه فرمائي : چې يو ورځ نبي عليه الصلوة والسلام داسې يو ځوان ته راغې چې هغه قريب الموت ؤ ، ځنکدن يې شروع ؤ ، نبي ﷺ ورته پوښتنه وکړه :

كَيْفَ تَجِدُكَ ؟ ته ځنګه محسوسوې ؟ هغه ورته جواب ورکړو :

أَرْجُو اللهَ يَا رَسُوْلَ اللهِ وَإِنِّي أَخَافُ ذُنُوْبِي.

ای د الله رسوله ! يو طرفته د الله ﷻ ته به اميد لرم ، او بل طرفته د خپلو ګناهونو نه ويريږم هم . نو نبي عليه السلام وفرمايل :

لَا يَجْتَمِعَانِ فِي قَلْبِ عَبْدٍ فِي مِثْلِ هَذَا الْمَوْطِنِ إِلَّا أَعْطَاهُ اللهُ مَا يَرْجُوا وَآمَنَهُ مِمَّا يَخَافُ .(١)

کله چې د يو بنده په زړه کې په دې وخت کې دا دوه (٢) خبرې موجود شي ، نو چې دا کس د الله ﷻ نه د څه شي اميد لري الله ﷻ هغه ورکوي ، او چې د څه شي نه ويريږي د هغې نه پناه ورکوي .

د قيامت په ورځ مؤمنانو ته دالله ﷻ اوله خبره :

په يو موقعه نبي کريم صلى الله عليه وسلم صحابه کرامو ته وفرمايل :

إِنْ شِئْتُمْ أَنْبَأْتُكُمْ مَا أَوَّلُ مَا يَقُوْلُ عَزَّوَجَلَّ لِلْمُؤْمِنِيْنَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ؟ وَمَا أَوَّلُ مَا يَقُوْلُوْنَ لَهُ ؟ قُلْنَا : نَعَمْ يَا رَسُوْلَ اللهِ . قَالَ : إِنَّ اللهَ عَزَّوَجَلَّ يَقُوْلُ لِلْمُؤْمِنِيْنَ : هَلْ أَحْبَبْتُمْ لِقَائِي ؟ فَيَقُوْلُوْنَ نَعَمْ يَا رَبَّنَا فَيَقُوْلُ لِمَ ؟ فَيَقُوْلُوْنَ رَجَوْنَا عَفْوَكَ وَمَغْفِرَتَكَ، فَيَقُوْلُ :

قَدْ وَجَبَتْ لَكُمْ مَغْفِرَتِي .(٢)

(ای صحابه کرامو) که چیرته ستاسو خوښه وي نو زه به تاسو ته خبر درکړم چې د قيامت په ورځ به الله رب العزت مؤمنانو ته اوله کومه خبره کوي ؟ او مؤمنان به ورته اول کومه خبره

---

(١) اخرجه الترمذي في الجنائز باب ١١ ، وابن ماجه في الزهد باب ٣١ ، والنسائي في الكبرى وقال النووي اسناده جيد ، الترغيب والترهيب ج٤ ص ١٣٤ الرجاء وحسن الظن بالله عزوجل .

(٢) رواه احمد المسند ٥/ ٢٣٨ ، الترغيب والترهيب ج٤ ص ١٣٥ باب الترغيب في الرجاء وحسن الظن بالله عزوجل

Scanned with CamScanner

کوي؟ (صحابه کرام فرمائي چې) مونږ ورته او فرمایل: ای د الله رسوله! هو، خبر راکړه. نبي علیه السلام ورته وفرمایل: چې الله ﷻ به د قیامت په ورځ مؤمنانو ته او فرمائي:

هَلْ أَحْبَبْتُمْ لِقَائِي؟ آیا تاسو زما ملاقات خوښوئ؟

مومنان به ورته جواب ورکړي: نَعَمْ يَا رَبَّنَا. آو، ای زمونږ ربه (مونږ ستا ملاقات خوښه وو). الله جل جلاله به ورته پوښتنه وکړي: لِمَ؟ ولې زما ملاقات خوښوئ؟ (څه نیک اعمال مو کړي دي چې د هغې په وجه زما ملاقات خوښوئ؟).

مؤمنان به ورته جواب ورکړي: رَجَوْنَا عَفْوَكَ وَمَغْفِرَتَكَ. مونږ خو د مخکې نه ستا عفوې او مغفرت امید لرل (چې مونږ ته به خپل دیدار را نصیب کوې او زمونږ مغفرت به کوې) نو الله تعالی به ورته وفرمائي:

قَدْ وَجَبَتْ لَكُمْ مَغْفِرَتِي. په تحقیق سره تاسو د پاره زما مغفرت واجب شو (څکه تاسو په ما باندې د مغفرت او بخښنې امید لرل، نو ما هم درته مغفرت وکړو، چې مایوسه نشئ، او زما ملاقات به هم درته په جنت کې نصیب شي).

نو چې کله هم دیو انسان په الله جل جلاله باندې ښه امید وي نو الله ﷻ دې نه مایوسه کوي.

الله ﷻ نه د ښه امید لرلو په وجه جنت ته داخلیدل:

نبي علیه السلام فرمائي:

إِنَّ رَجُلًا يدخل النَّار فَيَمْكُثُ فِيهَا أَلْفَ سَنَةٍ يُنَادِي: يَا حَنَّانُ يَا مَنَّانُ. فَيَقُولُ اللهُ لِجِبْرِيلَ: إِذْهَبْ فَأْتِنِي بِعَبْدِي. قَالَ فَيَجِيئُ بِهِ فَيُوقِفُهُ عَلَى رَبِّهِ. فَيَقُولُ اللهُ تَعَالَى: كَيْفَ وَجَدْتَ مَكَانَكَ؟ فَيَقُولُ شَرَّ مَكَانٍ. قَالَ فَيَقُولُ رُدُّوهُ إِلَى مَكَانِهِ. قَالَ فَيَمْشِي وَيَلْتَفِتُ إِلَى وَرَائِهِ. فَيَقُولُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: إِلَى أَيِّ شَيْءٍ تَلْتَفِتُ؟ فَيَقُولُ: لَقَدْ رَجَوْتُ أَنْ لَا تُعِيدَنِي إِلَيْهَا بَعْدَ إِذْ أَخْرَجْتَنِي مِنْهَا. فَيَقُولُ اللهُ تَعَالَى: إِذْهَبُوا بِهِ إِلَى الْجَنَّةِ. (۱)

---

(۱) اخرجه ابن ابی الدنیا فی کتاب حسن الظن بالله، والبیهقی فی الشعب، احیاء العلوم ج۴ ص ۱۹۴، کتاب الخوف والرجاء ابن کثیر ج۳ ص ۱۹.

یو کس به جهنم ته داخل کړی شي ، دزر (۱۰۰۰) کاله پس به دي الله ﷻ ته یو آواز وکړي :
يَا حَنَّانُ يَا مَنَّانُ . الله رب العزت به حضرت جبریل علیه السلام ته او فرمائي : ای جبریل !
ته لاړ شه او زما دغه بنده ما ته راوله . نو حضرت جبریل علیه السلام به دي راولي ، او د الله ﷻ د
وړاندې به یې او دروي ، الله ﷻ به ورته تپوس وکړي :
كَيْفَ وَجَدْتَ مَكَانَكَ؟ خپل ځای دې څنګه او موندو ؟ (یعنی جهنم څنګه ځای ؤ ؟)
دې به ورته جواب ورکړي : ډیر بد ترین ځای ؤ ، الله به دوباره حکم وکړي :
رُدُّوْهُ إِلَى مَكَانِهِ . دوباره یې خپل زوړ ځای ته بوځئ .
نو دا کس به روان شي او شاته شاته به راګوري ، الله جل جلاله به ورته تپوس وکړي :
إِلَى أَيِّ شَيْءٍ تَلْتَفِتُ؟ څه شي ته شاته شاته ګورې ؟ دې به ورته جواب ورکړي :
لَقَدْ رَجَوْتُ أَنْ لَا تُعِيْدَنِيْ إِلَيْهَا بَعْدَ إِذْ أَخْرَجْتَنِيْ مِنْهَا .
(اې الله !) تا چې کله زه یو ځل د جهنم نه را اوویستم نو زما خو دا اُمید ؤ چې ته به ما
دوباره دیته نه واپس کوې (الله ﷻ چې کله د ده دا اُمید اوګوري) نو فرشتو به حکم وکړي :
إِذْهَبُوْا بِهِ إِلَى الْجَنَّةِ . زما دا بنده جنت ته بوځئ (ځکه د ده په ما باندې ښه امید او ساتلو ، نو ما
هم مایوسه نه کړو ، او جنت ته یې داخل کړو) .
ددې واقعې نه روستو امام غزالي رحمه الله لیکلي :
فَدَلَّ هٰذَا أَنَّ رَجَاءَهُ كَانَ سَبَبَ نَجَاتِهِ .
دا واقعه په دې دلالت کوي چې ددې کس د نجات سبب د الله ﷻ نه ښه امید لرل وو .
دغه شان د قیامت په ورځ د الله ﷻ د رحمت او مهربانۍ نور اقوال او واقعات هم په احادیثو
کې ذکر دي .

د قیامت په ورځ د الله ﷻ رحم:

امام غزالي رحمه الله په احياء العلوم کې ذکر کړي:

يُؤْمَرُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِإِخْرَاجِ رَجُلَيْنِ مِنَ النَّارِ فَيَقُوْلُ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيْكُمَا وَمَا أَنَا بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيْدِ. وَيَأْمُرُ بِرَدِّهِمَا إِلَى النَّارِ. فَيَعْدُو أَحَدُهُمَا فِيْ سَلَاسِلِهِ حَتَّى يَقْتَحِمَهَا، وَيَتَلَكَّأُ الْآخَرُ. وَيَأْمُرُ بِرَدِّهِمَا وَيَسْأَلُهُمَا عَنْ فِعْلِهِمَا. فَيَقُوْلُ الَّذِيْ عَدَا إِلَى النَّارِ: قَدْ حَذِرْتُ مِنْ وَبَالِ الْمَعْصِيَةِ فَلَمْ أَكُنْ لِأَتَعَرَّضَ لِسَخَطِكَ ثَانِيَةً. وَيَقُوْلُ الَّذِيْ تَلَكَّأَ: حُسْنُ ظَنِّيْ بِكَ كَانَ يُشْعِرُنِيْ أَنْ لَا تَرُدَّنِيْ إِلَيْهَا بَعْدَ مَا أَخْرَجْتَنِيْ مِنْهَا. فَيَأْمُرُ بِهِمَا إِلَى الْجَنَّةِ. (۱)

د قیامت په ورځ به د یو دوه کسانو د جهنم نه د راویستلو حکم اوشي (چې کله دا دوه کسان راوستی شي)، الله ﷻ به ورته او فرمائي:

ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيْكُمَا وَمَا أَنَا بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيْدِ.

دا ما چې تاسو جهنم ته داخل کړي وئ نو دا ستاسو د خپلو اعمالو وجه وه ځکه زه خو په (خپلو) بندګانو باندې ظلم نه کوم. بیا به الله ﷻ حکم وکړي: دا دواړه واپس جهنم ته بوځئ. نو په دې دواړو کې به یو کس په خپلو ځنځیرونو کې جهنم ته منډه کړي، او ځان به غورځولو ته نږدې کړي، او دا دویم کس به په ټلاره ټلاره روان وي.

الله ﷻ به حکم وکړي: دا دواړه کسان واپس راولئ (چې کله دواړه راوستې شي)، نو الله ﷻ به ورته تپوس وکړي: چې تاسو داسې ولې وکړه؟ (چې یو په منډه لاړئ، او بل په ټلاره ټلاره؟) دا څوک چې په منډه تللي ؤ هغه به عرض وکړي:

اې الله! زه د خپلو ګناهونو نه ویریدم نو ما دا نه غوښتل چې ستا د حکم نافرماني وکړم، او دوباره ستا غضب او غصې ته ځان وروړاندې کړم.

او کوم کس چې په ټلاره ټلاره تللو، هغه به ورته عرض وکړي چې اې الله! زما چې په تا باندې کوم ښه ګمان ؤ، هغې ماته دا خودله چې ته به ما دوباره جهنم ته نه لیږې (نو ځکه زه روستو روستو کیدم).

(۱) احياء العلوم ج ۴ خاتمة الكتاب في رحمة الله.

نو د الله ﷻ رحمت به په جوش کې راشي : فَيَأْمُرُ بِهِمَا إِلَى الْجَنَّةِ. د دې دواړو په باره کې به حکم وکړي چې دا دواړه جنت ته بوځئ (ځکه د دې يو کس په زړه کې زما يره ده ، زه به دې نور په يره کې وانه چوم ، او د دې بل کس په ما باندې ښه گمان دی او أَنَا عِنْدَ حُسْنِ ظَنِّ عَبْدِيْ بِيْ .
زه د خپل بنده د نيک گمان موافق د ده باره کې فيصلې کوم .
دې په ما ښه گمان کوي چې دوباره به مې جهنم ته نه داخلوي ، نو ما هم د جهنم نه پناه ورکړه . نو دواړه به جنت ته بوتلې شي) .

د الله ﷻ د رحمت نه مايوسه کيدل نه دي پکار

نو انسان ته پکار دي چې د الله ﷻ د رحمت نه مايوسه نشي .
الله رب العزت فرمائي :

﴿ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَّحْمَةِ اللهِ ﴾ (۱)

تاسو د الله ﷻ د رحمت نه مه نا اميده کيږئ .
بل ځاى الله جل جلاله فرمائي :

﴿ إِنَّهُ لَا يَيْأَسُ مِن رَّوْحِ اللهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ ﴾ (۲)

بيشکه د الله د رحمت نه نه نااميده کيږي مگر صرف کافران قوم (د الله ﷻ د رحمت نه نااميده کيږي) .

دا ځکه چې د الله ﷻ په نزد قابليت ته اعتبار نشته ، بلکه قبوليت ته اعتبار دی ، چې د فضيل بن عياض غوندې د ډاکوانو د سردار نه د اولياؤ سردار جوړولې شي ، نو پکار ده چې بنده هيڅکله د الله ﷻ د رحمت نه نا اميده نشي . اگر چې دې هر څومره غټ گناهگار او خطا کار ولې نوي . ځکه که په ده يو پيره د رحمت نظر اوشو ، توبه يې اوويسته ، او الله ﷻ ته مقبول شوه ، نو الله جل جلاله به د ده مخکيني ټول گناهونه معاف کړي ، بلکه گناهونه به ورله په نيکيو بدل کړي

(۱) الزمر ۵۳ .
(۲) يوسف آيت ۸۷ .

الله تعالى فرمائي:

﴿ إِلَّا مَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴾ (۱)

ترجمه: مگر څوک چې توبه اوباسي، ايمان راوړي او د نيکۍ کارونه کوي نو الله به د داسې خلکو بديانې په نيکيو بدلې کړي او (دا ځکه چې) الله بخښونکې او مهربان دی.

د حضرت موسى عليه السلام د الله ﷻ نه سوال:

يو کرت حضرت موسى عليه السلام د الله جل جلاله نه سوال وکړو: چې اې الله! په دې وخت کې چې په مخ د زمکه کوم کس ډېر زيات گناهگار وي هغه راته اوښايه، چې زه يې اوگورم چې هغه څوک دی؟ وحې ورته راغله: چې په فلانکي ځاى کې يو کس دی هغه ډېر گناهگار دی.

حضرت موسى عليه السلام هلته ورغی، نو وې کتل چې يو کس دی، د ځوانۍ په مستۍ کې ډوب دی، هر وخت يې ځان د الله ﷻ په نافرمانۍ کې مشغوله کړې، او گناهونه کوي.

څه وخت پس بيا حضرت موسى عليه السلام الله ﷻ ته عرض وکړو چې اې الله! په دې وخت کې ستا ډير عبادت گزار بنده څوک دی؟ هغه راته وښايه چې زه يې اوگورم، وحې ورته اوشوه چې په فلانکي ځاى کې يو کس دی، هغه ډير زيات عبادت کوي.

کله چې حضرت موسى عليه السلام هلته ورغی، نو وې کتل، چې هماغه مخکينې کس و،

دا چې حضرت موسى عليه السلام اوليده، نو ډير زيات حيران شو، الله ﷻ ته يې عرض وکړو: اې الله! دا خو هماغه مخکينی گناهگار کس دی؟
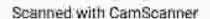
الله ﷻ ورته اوفرمايل: آو، دې هماغه کس دی، خو دې يو پيره په کور کې د خپلې ښځې سره ناست و، څه خبرې يې کولې نو هغې ورته وويل: چې ته خو داسې غټ گناهگار يې، چې يقيني جهنمي يې، ده ورته جواب ورکړو: چې ستا خبره صحيح ده، چې زه غټ گناهگار يم، خو زه د الله ﷻ د رحمت نه نه نا اميده کيږم (اميد شته چې الله ﷻ ما ته د توبې توفيق راکړي).

(۱) الفرقان آيت ۷۰، نوټ: د بديانو په نيکيو سره د بدلولو تشريح علامه آلوسي رحمه الله په خپل تفسير [روح المعاني ج ۱۹ ص ۶۷] کې د همدې آيت د لاندې کړې.

الله ﷻ او فرمايل : دې بنده چونکه د اُميد خيره کړې وه (چې زه دالله ﷻ د رحمت نه نه نااميده کيږم) ، نو زما رحمت په جوش کې راغې (ده ته مې د توبې توفيق ورکړو) ، ددة مخکيني ټول ګناهونه مې معاف کړه ، بلکه ګناهونه مې ورته په نيکۍ بدل کړه ، او س يې څکه دومره زيا ت عبادت شروع کړې دی .[1]

نو انسان ته پکار دي چې پخپله هم د الله ﷻ د رحمت نه نا اُميده نشي ، او بل کس هم نا اميده نکري .

نور خلق د الله ﷻ د رحمت نه مايوسه کول ندي پکار:

بعضي انسان بل چاته د مايوسی داسې خبرې وکړي ، چې هغه بالکل د الله ﷻ د رحمت نه نااميده شي ، او داسې مايوسه شي ، چې مخکې به يې څه لږ عبادت کولو هغه هم پريږدي ، نو د داسې نااميده کوونکي کس د پاره په احاديثو کې سخته سزا راغلې . په حديث شريف کې راځي

إِنَّ رَجُلًا مِنْ بَنِيْ إِسْرَائِيْلَ كَانَ يُقَنِّطُ النَّاسَ وَيُشَدِّدُ عَلَيْهِمْ قَالَ : فَيَقُوْلُ اللهُ تَعَالَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ: اَلْيَوْمَ اويسك مِنْ رَحْمَتِيْ كَمَا كُنْتَ تُقَنِّطُ عِبَادِيْ مِنْهَا .[2]

په بني اسرائيلو کې يو کس ؤ ، چې هغه به خلق د الله ﷻ د رحمت نه نااميده کول ، او په دوی به يې سختي کوله (يعنی داسې خبرې به يې ورته کولې چې دوی به د الله ﷻ د رحمت نه نا اميده کيدل) .

نبي عليه السلام فرمائي : الله ﷻ به ورته د قيامت په ورځ او فرمائي :
لکه څرنګ چې تا په دُنيا کې زما بندګان زما د رحمت نه نا اميده کول ، دغه شان به زه هم نن تا د خپل رحمت نه نا اميده کوم .

په بعضو رواياتو کې داسې دي : چې دا کس پخپله ډير عبادت ګزار ؤ ، خو خلقو ته به يې داسې خبرې کولې چې خلق به د الله ﷻ د رحمت نه مايوسه کيدل ، نو چې کله دې وفات شو نو الله ﷻ ته يې عرض وکړو :

(۱) عظمات قابر ج۱۷ ص ۲۹ .
(۲) رواه البيهقي في الشعب عن زيد بن اسلم . احياء العلوم ج ۴ ص ۱۳۹ كتاب الخوف والرجاء .

أَيْ رَبِّ مَا لِي عِنْدَكَ ؟

اى ربه زما د پاره تا سره څه دي ؟ (يعنې ماله دې څه شي تيار كړي ؟) الله ﷻ ورته او فرمايل: اَلنَّارُ. د جهنم اور. ده ورته عرض وكړو: اې الله هغه زما عبادتونه او كوششونه څه شو ؟ (ما خو ډير عبادتونه كړي وو، هغه چيرته لاړ ؟) نو الله ﷻ ورته او فرمايل:

إِنَّكَ كُنْتَ تُقْنِطُ النَّاسَ مِنْ رَحْمَتِي فِي الدُّنْيَا وَأَنَا أُقْنِطُكَ.

تا په دنيا كې خلق زما د رحمت نه نا اميده كول، زه به هم نن تا د خپل رحمت نه نا اميده كوم.(۱)

امام مسلم رحمه الله يو باب قائم كړي : [باب النهي عن تقنيط الانسان من رحمة الله] چې د انسان د پاره دا منع دي چې دې د الله ﷻ د رحمت نه نا اميده شي، او د دې باب لاندې يې يو حديث ذكر كړي، پيغمبر عليه السلام فرمائي:

إِنَّ رَجُلًا قَالَ: وَاللهِ لَا يَغْفِرُ اللهُ لِفُلَانٍ. وَإِنَّ اللهَ تَعَالَى قَالَ: مَنِ الَّذِي يَتَأَلَّى عَلَيَّ ؟ أَنْ لَا أَغْفِرَ لِفُلَانٍ فَإِنِّي قَدْ غَفَرْتُ لِفُلَانٍ، وَأَحْبَطْتُ عَمَلَكَ. أَوْ كَمَا قَالَ.(۲)

بيشكه يو سړي ووېل: قسم په الله چې الله ﷻ به فلانكي كس ته هيڅ كله بخښنه اونكړي. الله رب العزت او فرمايل:

څوك دى چې قسمونه خوري په ما باندې، چې گني زه به فلاني ته بخښنه نه كوم، بيشكه ما فلاني ته بخښنه وكړه او ستا عملونه مې ضائع كړه.

محترمو مسلمانانو ! انسان كه هر څومره گناهگار او خطاء كار وي نو بيا هم مايوسي ته پكار، ځكه د ده گناهونه او نافرماني محدودي دي، او بل طرفته د الله ﷻ د رحمت لامحدوده دى. الله ﷻ فرمائي:

﴿ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ﴾(۳) ترجمه: زما رحمت عام دى هر څيز ته.

(۱) رواه البيهقي، التذكرة ج۲ ص ۴۱۲.

(۲) مسلم باب النهي عن تقنيط الانسان من رحمة الله ۶۶۲۰.

(۳) الأعراف ۱۵۷

نو الله ﷻ داسې کولې شي چې دې د ګناهونو نه را اوباسي، او ولې الله ورته جوړ کړي، او داسې ډېر شوي هم دي.

د يو شاعر وينا:

ابو نواس شاعر فرمائي:

ذُنُوبِي إِنْ فَكَّرْتُ فِيهَا كَثِيرَةٌ ❁ وَرَحْمَةُ رَبِّي مِنْ ذُنُوبِي أَوْسَعُ

وَمَا طَمَعِي فِي صَالِحٍ إِنْ عَمِلْتُهُ ❁ وَلَكِنَّنِي فِي رَحْمَةِ اللهِ أَطْمَعُ

فَإِنْ تَكُ غُفْرَانٌ فَذَلِكَ رَحْمَةٌ ❁ وَإِنْ تَكُنِ الْأُخْرَى فَمَا أَنَا أَصْنَعُ (١)

که زه په خپلو په خپلو ګناهونو کې سوچ او کرم نو دا خو ډېر زيات دي، خو ليکن نا اميده کيږم نه، ځکه زما د رب رحمت د ګناهونو نه ډېر فراخه دی.

که زه نيک اعمال وکړم نو د هغې نه مې ډېره طمع نوي (ځکه پته نه لږي چې قبول شوي به وي او که نه)، خو ليکن زه د الله ﷻ د رحمت نه ډېره طمع لرم.

که چيرته الله ﷻ زما ګناهونه او بخل نو دا به د هغه رحمت وي، او که چيرته زما د پاره عذاب مقرر وي، نو بيا زه د الله ﷻ د وړاندې څه کولې شم؟

الله جل جلاله په خپل بنده ډېر مهربانه دی:

په دنيا کې که د يو سړي غټ دشمن وي، هغه ګير شي. بيا هغه دده د وړاندې اورته غورځولې شي نو بيا هم دده زړه دا غواړي چې دا دې اورته او نه غورځولې شي.

او س په دې دشمن دده دا ترس او رحم صرف د هغه يو رحمت وجه ده، چې الله ﷻ دنيا ته رانازل کړي، او په ټوله مخلوق کې يې تقسيم کړې، نو د قيامت په ورځ چې الله ﷻ پوره سل (۱۰۰) واړه رحمتونه راجمع کړي او د مؤمنانو د پاره يې خاص کړي، نو الله ﷻ کله دا خوښوي چې يو کلمه ګو انسان دې جهنم ته لاړ شي، بلکه د مسلمان جهنم ته تلل خو صرف دده د صفائي د پاره وي چې دې د ګناهونو نه صفا شي.

(١) منبهات ابن حجر عسقلاني باب الرباعي.

بلکه الله ﷻ خو په دنيا کې د انسان د پاره د مغفرت او بخښنې بهانې ګوري، په معمولي معمولي عمل چې په اخلاص اوشي، په هغې د انسان مغفرت کوي.

او دا يو دوه واقعې نه، بلکه په زرهاؤ داسې واقعات شته چې الله ﷻ په معمولي اخلاص والا عمل د انسان مغفرت نصيبه کړې، او ډير اجرونه ورکړي، ځکه الله ﷻ د انسان د اعمالو ډير قدرداني کوونکې دی.

الله رب العزت فرمائي:

﴿ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴾ (۱)

ترجمه: الله ﷻ ستاسو ايمان (اعمال) نه ضائع کوي، بيشکه الله ﷻ په خلقو ډير مهربان او رحم کوونکې دی.

په معمولي اخلاص والا عمل سره د انسان د مغفرت يو څو نمونې درته پيش کوم:

د ازغي دارې څانګې په لرې کولو سره مغفرت:

رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائي:

بَيْنَمَا رَجُلٌ يَمْشِي بِطَرِيقٍ وَجَدَ غُصْنَ شَوْكٍ عَلَى الطَّرِيقِ فَأَخَّرَهُ فَشَكَرَ اللَّهُ لَهُ فَغَفَرَ لَهُ . (۲)

يو سړي په لاره روان ؤ، نو په لاره کې يې يو آزغيداره څانګه اوليده، نو هغه يې لرې کړه، نو الله تعالى د ده دا عمل قبول کړو، او بخښنه يې ورته وکړه.

په تږي سپي باندې اوبو څکلو سره مغفرت:

امام بخاري او امام مسلم رحمهما الله او نورو محدثينو د نبي کريم صلى الله عليه وسلم دا حديث مبارک رانقل کړې چې نبي عليه السلام فرمائي:

بَيْنَمَا رَجُلٌ يَمْشِي بِطَرِيقٍ اشْتَدَّ عَلَيْهِ الْعَطَشُ فَوَجَدَ بِئْرًا فَنَزَلَ فِيهَا فَشَرِبَ ثُمَّ خَرَجَ فَإِذَا كَلْبٌ يَلْهَثُ الثَّرَى مِنَ الْعَطَشِ فَقَالَ الرَّجُلُ: لَقَدْ بَلَغَ هَذَا الْكَلْبَ مِنَ الْعَطَشِ مِثْلُ الَّذِي كَانَ بَلَغَ مِنِّي

---

(۱) البقرة آيت ۱۴۳.

(۲) رواه البخاري في الاذان باب فضل التهجير الى الظهر ۶۵۲، وفي المظالم باب من اخذ الغصن وما يؤذي الناس في الطرق فرمى به ۲۴۷۲، ومسلم باب فضل ازالة الاذى عن الطريق ۶۶۲۸، واخرجه ابوداؤد في الادب باب اماطة الاذى عن الطريق ۵۲۴۵، والترمذي في البر والصلة باب ما جاء في اماطة الاذى ۱۹۵۸، ومالک في صلاة الجماعة باب ما جاء في العتمة والصبح وابن ماجه في الآداب باب اماطة الاذى عن الطريق ۳۷۲۶.

Scanned with CamScanner

فَنَزَلَ الْبِئْرَ فَمَلَأَ خُفَّهُ مَاءً ثُمَّ أَمْسَكَهُ بِفِيهِ حَتَّى رَقِيَ فَسَقَى الْكَلْبَ . فَشَكَرَ اللَّهُ لَهُ . فَغَفَرَ لَهُ .
قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَإِنَّ لَنَا فِي هَذِهِ الْبَهَائِمِ لَأَجْرًا ؟ فَقَالَ فِي كُلِّ كَبِدٍ رَطْبَةٍ أَجْرٌ (١)

يو كس په لاره روان ؤ (په مكه معظمه كې (٢)) ، سخت تږى شو ، نو په لاره كې يې يو كوهي اوليد ، دې كوهي ته ورښكته شو ، اوبه يې اوڅكلې . كله چې پاس را اوخت ، نو يو سپې يې وليد چې هغه هم ډير تږى شوى ؤ ، او د تندې نه يې ژبه راويستې وه ، او د ډيرې تندې د وجې يې لمده خټه څټله . نو دې سړي د ځان سره وويل : چې څنګه زه تږى شوى ووم ، دغه شان دى هم سخت تږى شوى ، نو دوباره كوهي ته ورښكته شو ، او خپله موزه يې د اوبو نه ډكه كړه ، په خُله كې يې ونيوه ، بَره را اوخت او په دې سپي يې اوبه اوڅكلې .

نبي ﷺ فرمائي : فَشَكَرَ اللَّهُ تَعَالَى لَهُ . فَغَفَرَ لَهُ . الله تعالى دده د دا عمل قبول كړ ، او ده ته يې د همدې عمل په وجه بخښنه وكړه .

صحابه كرامو پوښتنه وكړه : اى د الله ﷺ رسوله ! آيا زمونږ د پاره ددې چارپيانو سره احسان كولو او په دوى اوبه څكلو كې هم اجر شته ؟

نبي عليه السلام اوفرمايل : د هر لوند جګر (ژوندي) شي سره احسان كولو كې اجر دى .

د زبيده خاتون د مغفرت واقعه :

د هارون الرشيد بي بي [زبيده خاتون] يوه ډيره نيكه بي بي وه ، كله چې دې ته پته اولګيده چې خلق حج ته ځي ، نو په لاره كې ورته د اوبو سخت تكليف وي ، ډير خلق به اكثر د تندې د لاسه په تكليف كې وو ، نو د ې خپل خاوند هارون الرشيد ته وويل : چې زما په زړه كې دا تمنّى ده چې ته يو نهر اوباسې ، او د ميدان عرفات پورې يې بوځې ، چې حاجيانو ته د اوبو تكليف نه وي .

نو هارون الرشيد ددې دا غوښتنه پوره كړه ، او يو غټ نهر يې اوكيستو چې د هغې نه په زرهاؤ انسانانو ، حيوانانو او مرغو فائده اخيستنه .

(١) اخرجه البخاري في المساقاة باب فضل سقي الماء ٢٣٦٣ وفي الادب باب رحمة الناس والبهائم ٦٠٠٩ ، ومسلم باب فضل سقي البهائم المحترمة واطعامها ٥٨١٣ ، وابوداؤد في الجهاد باب ما يؤمر به من القيام على الدواب والبهائم ٢٥٥٠
(٢) وفي رواية للدار قطني في الموطآت : يمشي بطريق مكة كما في فتح الباري ٤١/٥ . تكملة فتح الملهم ج٣ ص ٢٣٠ باب فضل سقي البهائم المحترمة واطعامها .

Scanned with CamScanner

کله چي دا وفات شوه ، نو چا په خوب کي اوليده ، پوښتنه يي ورنه وکړه : چي الله ﷻ درسره څه معامله وکړه ؟ دي ورته جواب ورکړو : چي الله ﷻ زما مغفرت وکړو .

دي خوب ليدونکي ورنه پوښتنه وکړه : چي الله ﷻ به ستا مغفرت ځکه کولو چي تا خو ډير نيک کارونه کړي وو ، او نهر زبيده دي کِنستي ؤ . دي ورته جواب ورکړو : چي زما مغفرت يي د دي نهر په وجه ندي کړي . ځکه چي کله د الله ﷻ د وړاندي دا د نهر کِنستلو واله عمل پيش شو نو الله ﷻ اوفرمايل :

دا نهر چي تا کنيستی ، نو دا خو دي د بيت المال په روپو کنيستی ، که د بيت المال روپۍ درسره نه وي ، نو تاخو بيا نشو کنيستی . خو ای زبيدي ! دا راته ووايه : چي تا زما د رضا دپاره کوم عمل کړي ؟

زبيده خاتون ويل : چي زه اوپيلدم چي د ماسره بل کوم عمل دی چي هغه ما خالصه د الله ﷻ د رضا دپاره کړي وي ، زه په دي ويره کي ووم ، چي الله ﷻ راته اوفرمايل : هو . تا يو عمل زما د رضا دپاره کړي .

هغه دا چي يو ورځ ته ډيره ويږي شوي وی ، په دستر خوان د روټۍ د پاره ناسته وی ، کله چي دي نوړی خولي ته را اوچته کړه ، نو په دي کي يو مؤذِن آذان وکړو . تا چي کله د الله ﷻ نوم واوريده ، نو په دي وخت کي ستا په سَر لوپټه پوره نوه پُرته ، بلکه نيم سَر دي ښکاره ؤ ، او نيم پټ ؤ .

ستا په زړه کي دا خيال راغي چي د الله ﷻ نوم اخيستل کيږي او زما په سَر لوپټه پوره نشته ، او دا خو د ادب خلاف ده ، نو تا زَر هغه نوړی کيښوده او په سَر دي لوپټه برابره کړه ، او بيا دي نوړی اوخوړه ، نو تا چي زما د نوم د ادب په وجه په نوړی خوړلو کي کوم تاخير وکړو ، دغه عمل ماته ډير خوښ شو ، او تا ته مي د همدغه عمل په وجه مغفرت او بخښنه وکړه .

سبحان الله ! الله ﷻ په انسان څومره مهربانه دي ، کوم عمل چي په اخلاص شوي وي ، که هغه وړوکي هم وي ، خو بيا هم الله ﷻ په هغې سره د انسان مغفرت او بخښنه نصيب کوي .[1]

---

(۱) کشکول حکايات ص ۵۲ ، خطبات فقير ج ۱۲ ص ۴۷ ، ماهنامه الدعوة الی الله ج ۲ ص ۲ ، ياد گار ملاقاتيں .

Scanned with CamScanner

د امام ابوداؤد رحمه الله د مغفرت واقعه :

د دارالعلوم ديوبند مهتمم مولانا قاري محمد طيب صاحب په خپل كتاب [خطبات حكيم الاسلام] كې د امام ابوداؤد رحمه الله يو واقعه رانقل كړې .

امام ابوداؤد رحمه الله ډير لوي محدث تير شوي دی ، ابوداؤد شريف دده كتاب دی چې په مدارسو كې لوستل كيږي ، دده په واقعاتو كې راځي : چې يو ورځ دې د سمندر په غاړه ولاړ ؤ ، ديو فرلانګ په فاصله كې يو غټ جهاز په سمندر كې ولاړ ؤ ، په هغې كې يو كس پرنجي وكړو ، او په زوره يې ووېل : اَلْحَمْدُ لِلّٰه .

(د شريعت دا مسئله ده : چې څوک پرنجې وكړي نو هغه له په كار دي چې اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ ووايي ، او چې څوک يې واوري ، مجلس هم يو وي ، نو هغه به يَرْحَمُكَ اللّٰهُ وايي)

د هغه سړي آواز چونكه ډير تيز ؤ ، نو ځكه امام ابوداؤد رحمه الله د هغه آواز واوريده . او دده آواز خو دومره تيز نه ؤ چې دې يَرْحَمُكَ اللّٰهُ ووايي او هغه يې واوري ، بلكه په ده باندې يَرْحَمُكَ اللّٰهُ ويل لازم هم نه ؤ ، ځكه چې مجلس جدا جدا وو .

خو چونكه ده سره د نيكۍ ګټلو ډير زيات حرص ؤ ، نو په دري (۳) درهمه يې ځانله وړه كشتۍ اونيوه ، په هغې كې سور شو ، چې كله هغه غټ جهاز ته ورغې ، نو هغه سړي ته يې د پرنجي جواب وركړو : يَرْحَمُكَ اللّٰهُ .

مؤرخين ليكي : چې كله ده يَرْحَمُكَ اللّٰهُ ووېل ، نو يو غيبي آواز يې واوريده :

ای ابوداؤد ! تا ته دې مبارک وي ، تا نن د ځان دپاره جنت په دری (۳) درهمه واخيست .

سبحان الله . امام ابوداؤد رحمه الله چې د احاديثو لوي كتاب [ابوداؤد شريف] يې ليكي ، نور به يې هم څومره ډير د نيكۍ كارونه كړي وي ، د هغې ټولو اجر به الله ﷻ وركوي ، خو ليكن الله رب العزت دومره قدردان ذات دی چې د امام ابوداؤد رحمه الله دغه وړه نيكي يې هم ضائع نكړه ، بلكه د همدغې نيكۍ په عوض كې يې ورته جنت وركړو .[1]

---

(۱) خطبات حكيم الاسلام ص ۴۲۶ ، كشكول حكايات ص ۷۶ ، خطبات فقير ج ۱۲ ص ۱۹۶ .

Scanned with CamScanner

خلاصه دا چې انسان ته پکار دي چې د الله ﷻ د عذاب نه د ويرې سره سره، د الله ﷻ د رحمت مغفرت او بخښنې اميد هم ساتي. نيک اعمال هم کوي.

ضروري تنبيه :

قدرمنو ! تاسو د الله ﷻ د رحمت او مهرباني په باره کې چې کوم بيان واوريده، هسې نه چې تاسو په دې دهوکه کې پريوځئ، چې گڼي الله ﷻ غفور رحيم دی، بخښنه به راته وکړي نو سر دا ت پريږدئ، او په گناهونو هم زړه ور شئ.

بلکه دا خو بيا د شيطان غټه دهوکه ده چې انسان په گناهونو زړه ور کوي، او نيک اعمال ورنه پاتې کړي. لهذا انسان به فرائض، واجبات او نور عبادات اداء کوي، د ټولو گناهونو نه به ځان ساتي او ورسره ورسره به د الله ﷻ د رحمت اميد هم ساتي، نو بيا دغه انسان کامياب دی.
الله رب العزت فرمائي :

﴿ فَمَن كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا ﴾ (۱)

ترجمه : پس څوک چې د خپل رب د ملاقات (او مهرباني) اميد لري، نو په کار ده چې هغه نيک کارونه وکړي، او د خپل رب په عبادت کې دې بل هيڅوک نه شريکوي.

او که يو انسان مسلسل په گناهونو کې اخته وي، او صرف په دې طمعه وي چې ځه، الله ﷻ غفور رحيم دی، نو دا خو بيا د حياء او غيرت خلاف هم ده.
يو شاعر وايي :

يَرْجُو النَّجَاةَ وَلَا يَسْلُكُ مَسْلَكَهَا ◆ إِنَّ السَّفِينَةَ لَا تَجْرِيْ عَلَى الْيُبْسِ (۲)

دوی د نجات اميد لري، خو د نجات په لاره نه ځي (نيک اعمال نه کوي). بيشکه کشتۍ خو په اوچه زمکه نه ځي.

بيا خاصکر چې يو سړی سپين گيری شي او بيا هم د الله ﷻ نا فرماني نه پريږدي، نو دا خو بيا ډيره د افسوس خبره ده.

(۱) الكهف آيت ۱۱۰.
(۲) منبهات ابن حجر عسقلاني باب السداسي.

سپین ګیري سړي ته هم د الله ﷻ نه حیاء په کار ده :

حضرت عمر رضی الله عنه فرمائي : چې یو ورځ زه په نبي کریم صلی الله علیه وسلم باندې داخل شوم ، نو ما اولیده چې نبي علیه الصلوة والسلام ژړل ، ما ترې پوښتنه وکړه :

مَا يُبْكِيكَ يَا رَسُولَ اللهِ ؟ اې د الله ﷺ رسوله ولې ژاړې ؟ نبي ﷺ راته او فرمایل :

((جَاءَنِي جِبْرِيلُ عَلَيْهِ الصَّلوةُ وَالسَّلَامُ وَقَالَ : إِنَّ اللهَ يَسْتَحْيِي أَنْ يُعَذِّبَ أَحَدًا قَدْ شَابَ فِي الْإِسْلَامِ . فَكَيْفَ لَا يَسْتَحْيِي مَنْ شَابَ فِي الْإِسْلَامِ أَنْ يَعْصِيَ اللهَ تَعَالَى)) . (۱)

ماته اوس حضرت جبریل علیه السلام راغلې ؤ ، او دا یې راته او فرمایل : چې الله جل جلاله د هغه چانه په عذاب ورکولو کې حیاء کوي ، کوم چې په اسلام کې بوډا شوي وي (یعنی الله ﷻ سپین ګیري سړي ته په عذاب ورکول کې حیاء کوي) .

نبي علیه السلام او فرمایل : چې ژاړم په دې ، چې دغه بوډاګان په نافرماني کولو سره د الله ﷻ نه حیاء ولې نه کوي ؟ (بلکه دې سپین ګیري ته هم پکار دي چې د الله ﷻ نه حیاء وکړي او د هغه نافرماني پریږدي) .

نو په کار ده چې سپین ګیري سړي دا خپل عزت او مرتبه اوپیژني چې ماته الله جل جلاله څومره لوي عزت او مقام راکړې ، خپل ځان د ګناهونو نه اوساتي ، د الله ﷻ نه حیاء وکړي ، د کراماً کاتبین فرشتو نه حیاء وکړي او د الله ﷻ عبادت طرفته متوجه شي .

دغه شان ځوان ته هم پکار دي چې د الله ﷻ په عبادت کې ځان مشغوله کړي .

ځکه یو څوک د مرګ هیڅ پته نه لري .

دویم دا چې کوم ځوان په ځوانۍ کې د الله ﷻ عبادت کوي ، نو الله ﷻ به ده ته ددې په عوض کې د قیامت په هغه سخته ورځ کې د خپل عرش د سیوري لاندې ځای ورکړي .

---

(۱) تنبیه الغافلین ص ۴۱ . ط مکتبه دار الفکر بیروت .

په یو روایت کې دا سې الفاظ دي : إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ يَسْتَحْيِي أَنْ يُعَذِّبَ عَبْدَهُ أَوْ أَمَتَهُ إِذَا أَسَنَّا فِي الْإِسْلَامِ " كنز العمال ج ۱۵ الباب الرابع في فضيلة طول العمر ... حديث نمبر ۴۲۶۷۴ .

إِنَّ اللهَ يَسْتَحْيِي عَنْ عَبْدِهِ أَوْ أَمَتِهِ يَشِيبَانِ فِي الْإِسْلَامِ أَنْ يُعَذِّبَهُمَا . كنز العمال ج ۱۵ الباب الرابع في فضيلة طول العمر ... حديث نمبر ۴۲۶۷۴ .

Scanned with CamScanner

لکه حديث شريف کې راځي ، نبي عليه السلام فرمائي :

((سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمُ اللهُ فِي ظِلِّهِ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ .....))

اووه (۷) کسان داسې دي چې د قيامت په هغه سخته ورځ کې به الله ﷻ دوی ته د خپل عرش د سيوري لاندې ځای ورکړي ، په کومه ورځ چې د عرش د سيوري نه علاوه بل سيوری نوي .

په دې اووه (۷) کسانو کې يو :

شَابٌّ نَشَأَ فِي عِبَادَةِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ . (۱)

هغه ځوان چې په ځوانۍ کې يې د الله ﷻ عبادت کړې وي .

الله تبارک وتعالى دې موږ ټولو ته د عبادت توفيق رانصيب کړي ، او الله ﷻ دې موږ ټولو سره د خپل رحم او فضل معامله وکړي ، او زموږ د ټولو په ګناهونو باندې دې قلم د عفوې راکاږي ، او آينده دې راته د نيکو اعمالو توفيق رانصيب کړي .

آمِيْن يَا رَبَّ الْعَالَمِيْن .

وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ

(۱) اخرجه البخاري في الاذان باب ۳۶ ، والرقاق باب ۲۴ ، والزكوة باب ۱۶ والحدود باب ۱۹ . ومسلم في الزكوة حديث ۹۱ . والترمذي في الزهد باب ۵۳ . والنسائي في القضاة باب ۲ .

Scanned with CamScanner

د الله ﷻ د رحمت په باره کې نور زړه راښکونکې معتمد واقعات:

(د الله ﷻ د رحمت او مهربانۍ متعلق مې نور دلچسپ او معتمد واقعات هم ذکر کړي ، ځکه بعض وخت مقرر ته د اوږد بيان کولو موقع په لاس ورشي ، نو بيا دا سې زړه راښکونکو ، علمي او مؤثرو واقعاتو ته اَشد ضرورت هم وي . لهذا مقررين حضرات د دينه هم استفاده کولې شي).

د قيامت په ورځ د ګناهونو نهه نوي (۹۹) دفترونه معاف کيدل:

که انسان په اخلاص باندې يو وړوکې عمل هم وکړي ، خو الله ﷻ په ده دومره مهربانه دی چې ده ته په دې وړوکي عمل هم ډير لوی اجر ورکوي ، او د ده د نيکو اعمالو تله ورباندې دروند ګرځوي .

امام ترمذي رحمه الله د نبي کريم صلى الله عليه وسلم يو حديث مبارک رانقل کړي :

((إِنَّ اللهَ يَسْتَخْلِصُ رَجُلًا مِنْ أُمَّتِيْ عَلَى رُؤُوْسِ الْخَلَائِقِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَنْشُرُ عَلَيْهِ تِسْعَةً وَتِسْعِيْنَ سِجِلًّا كُلُّ سِجِلٍّ مِثْلُ مَدِّ الْبَصَرِ ثُمَّ يَقُوْلُ : أَتُنْكِرُ مِنْ هٰذَا شَيْئًا ، أَظَلَمَكَ كَتَبَتِي الْحَافِظُوْنَ ؟ فَيَقُوْلُ : لَا يَا رَبِّ . فَيَقُوْلُ : أَفَلَكَ عُذْرٌ ؟ فَقَالَ : لَا يَا رَبِّ . فَيَقُوْلُ اللهُ تَعَالَى : بَلٰى إِنَّ لَكَ عِنْدَنَا حَسَنَةً فَإِنَّهُ لَا ظُلْمَ عَلَيْكَ الْيَوْمَ فَتَخْرُجُ بِطَاقَةٌ فِيْهَا : أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُوْلُهُ . فَيَقُوْلُ أُحْضُرْ وَزْنَكَ . فَيَقُوْلُ يَا رَبِّ مَا هٰذِهِ الْبِطَاقَةُ مَعَ هٰذِهِ السِّجِلَّاتِ . فَقَالَ فَإِنَّكَ لَا تُظْلَمُ . فَتُوْضَعُ السِّجِلَّاتُ فِيْ كَفَّةٍ ، وَالْبِطَاقَةُ فِيْ كَفَّةٍ . فَطَاشَتِ السِّجِلَّاتُ وَثَقُلَتِ الْبِطَاقَةُ فَلَا يَثْقُلُ مَعَ اسْمِ اللهِ شَيْءٌ)).(۱)

(۱) رواه الترمذي كتاب الإيمان باب ۱۷ وقال حديث حسن غريب ، وابن ماجه وابن حبان في صحيحه ، والحاكم والبيهقي وقال الحاكم صحيح على شرط مسلم ، الترغيب والترهيب ج۲ ص ۲۷۰ باب : الترغيب في قول لا اله الا الله وما جاء في فضلها .

بيشکه الله ﷻ به د قيامت په ورځ د ټولو مخلوقاتو د وړاندې زما يو امتي را جدا کړي، او دده په د ګناهونو نهه نوي (۹۹) دفترونه وړاندې کړي، هر يو دفتر به دده د سترګو د نظر په اندازه اوږده وي (يعنې هر دفتر به دومره غځېدلی وي چې تر کومه ځايه پورې دده د سترګو نظر رسي تر هغې ځايه پورې به يو يو دفتر اوږده وي، او دا ټول به د ګناهونو نه ډک وي)، بيا به الله ﷻ ورته اوفرمائي:

أَتُنكِرُ مِنْ هَذَا شَيْئًا. أَظَلَمَكَ كَتَبَتِي الْحَافِظُونَ؟

آيا ته په دې کې د کومې ګناه نه انکار کوې؟ آيا زما فرښتو خو په تا باندې ظلم نه دې کړې؟ (چې تا يو ګناه نوې کړې او دوی دوه پسې ليکلې وي؟)، دې به ووايي: چې اې زما ربه! نه خو زه د دينه انکار کوم، او نه ستا فرښتو په ما ظلم کړې، بلکه دا ټول ګناهونه ما يقيني کړي دي.

الله ﷻ به بيا ورته پوښتنه وکړي:

أَفَلَكَ عُذْرٌ؟ آيا تا ته څه عذر شته چې د هغې په وجه تا دا ګناهونه کړي؟

دې به ورته جواب ورکړي: اې ربه ما ته هيڅ عذر نه شته (خو ما بيا هم دا ګناهونه کړي).

الله ﷻ به ورته اوفرمائي:

بَلَىٰ إِنَّ لَكَ عِنْدَنَا حَسَنَةً فَإِنَّهُ لَا ظُلْمَ عَلَيْكَ الْيَوْمَ.

او، بلکه ستا د پاره زمونږ سره، ستا يوه نيکي هم شته، او نن به په تا ظلم نشي کيدی،

بيا به يو وړوکې غوندې پرچه را اويستلې شي چې په هغې کې به کلمه شهادت (: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.) ليکلې وي، او دده ته به اوفرمائي:

أُحْضُرْ وَزْنَكَ: هغه خپل د ګناهونو دفترې دې را ديخوا کړه (چې ددې پرچې سره يې اوتلو) دا بنده به عرض وکړي: اې زما ربه! ددې وړوکې پرچې به ددې نهه نوي دفترونو د وړاندې څه حيثيت وي؟ الله جل جلاله به ورته اوفرمائي:

فَإِنَّكَ لَا تُظْلَمُ. بيشکه په تا باندې به ظلم نشي کولې. نو دا نهه نوي دفترونه د ګناهونو به د تلې په يو چابرې کې کيښودلې شي او دا وړه پرچې به د تلې په بل چابرې کې کيښودې شي،

نو دا تول گناهونه به سپک شي او دغه د نیکۍ چابړې به دروند شي . ځکه د الله د نوم نه وزنې شی بل نشته . (نو چې کله د انسان د نیکۍ چابړې دروند شي ، نو ده ته بیا نجات ملاویږي) .

د الله ﷻ په نزد د سپین ګیري مسلمان قدر:

فقیه ابو اللیث سمرقندي رحمه الله په تنبیه الغافلین کې یو واقعه رانقل کړي :

احمد بن سهل رحمه الله فرمائي : چې کله یحیی بن اکثم رحمه الله د بوډا والي په حالت کې وفات شو ، نو د وفات نه څو ورځې روستو ما په خوب کې اولید ، پوښتنه مې تری وکړه :

چې الله ﷻ درسره څه معامله وکړه ؟ هغه راته وویل چې کله زه د الله ﷻ حضور ته پیش شوم ، نو راته وې فرمایل :

يَا شَيْخَ السُّوْءِ ! فَعَلْتَ مَا فَعَلْتَ .

اې ګناهګار بوډا ! تا دا فلانې فلانې کار ولې کړي ؟

ما ورته عرض وکړو : یا الله ! ماته خو ستا د طرف نه دا خبره نه وه رارسیدلې . الله ﷻ راته اوفرمایل : تاته زما د طرف نه کومه خبره در رسیدلې وه ؟ ما ورته وویل :

ماته خو حدیث بیان کړي عبد الرزاق ، او هغه د معمر نه اوریدلي ، هغه د زهري نه اوریدلي ، هغه د عروه نه اوریدلي ، هغه د حضرت عائشې رضی الله عنها نه اوریدلي ، هغې د پیغمبر علیه السلام نه اوریدلي ، پیغمبر علیه السلام د حضرت جبریل علیه السلام نه دا خبره اوریدلې ، او حضرت جبریل علیه السلام د تا نه دا خبره اوریدلې ، چې تا فرمایلي :

مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَشِيْبُ فِي الْإِسْلَامِ إِلَّا وَأَنَا أُرِيْدُ أَنْ أُعَذِّبَهُ إِلَّا وَأَنَا أَسْتَحْيِيْ أَنْ أُعَذِّبَهُ .

کوم مسلمان چې په اسلام کې سپین ګیرۍ شي ، او زه هغه ته د عذاب ورکولو اراده وکړم ، نو ماته حیاء راځي چې زه ده ته عذاب ورکوم .

نو اې الله ! زه خو هم بوډا یم (ماته هم د عذاب نه نجات راکړه) .

(امام غزالي رحمه الله هم په احیاء العلوم کې دا واقعه ذکر کړې ، په هغې کې ورسره دا سې الفاظ هم دي چې دې یحیی بن اکثم رحمه الله ، الله جل جلاله ته اوفرمایل : چې ماته خو ستا د طرف نه دا خبره رارسیدلې و چې تا فرمایلي :

أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي فَلْيَظُنَّ بِي مَا شَاءَ. وَكُنْتُ أَظُنُّ بِكَ أَنْ لَا تُعَذِّبَنِي.(۱)

بنده چې په ما باندې څنګه ګمان کوي زه ددده د ګمان مطابق دده سره معامله کوم، او س دده خوښه ده چې په ما هر څنګه ګمان کوي (هماغه شان معامله به ورسره کوم) اې الله! زما خو په تا باندې دا ګمان و چې ته به ما ته عذاب نه راکوې.)

يحيی بن اکثم رحمه الله وايي: چې الله ﷻ راته او فرمايل:

صَدَقَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ وَصَدَقَ مَعْمَرٌ وَصَدَقَ الزُّهْرِيُّ وَصَدَقَ عُرْوَةُ وَصَدَقَتْ عَائِشَةُ وَصَدَقَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَصَدَقَ جِبْرِيْلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَصَدَقْتُ أَنَا. يَا يَحْيَى إِنِّي لَا أُعَذِّبُ مَنْ شَابَ فِي الْإِسْلَامِ.

عبدالرزاق هم ريښتيا ويلي، معمر هم ريښتيا ويلي، زهري هم ريښتيا ويلي، عروة هم ريښتيا ويلي، حضرت عائشي رضی الله عنها هم ريښتيا ويلي، نبي کريم صلی الله عليه وسلم هم ريښتيا ويلي، حضرت جبريل عليه السلام هم ريښتيا ويلي، او ما هم ريښتيا ويلي؛ چې زه هغه کس ته عذاب نه ورکوم، کوم چې په اسلام کې سپين ګيرې شوی وي.

يحيی بن اکثم رحمه الله وايي: چې بيا الله ﷻ حکم وکړو چې دې جنت ته يو ځئ، نو زه جنت ته بوتلې شوم.(۲)

د يو بانړه د شفاعت په وجه مغفرت:

د قيامت په ورځ به مختلف خلق د ګناهګارانو باره کې شفاعت کوي، انبياء کرام به شفاعت کوي، علماء کرام به شفاعت کوي، شهداء به شفاعت کوي، د قرآن کريم حافظان به شفاعت کوي، او جنتيان به هم شفاعت کوي، تردې چې يو حديث شريف کې راځي:

چې د قيامت په ورځ به د ګناهګار سړي د خې سترګې يو بانړه د الله ﷻ نه د خبرو کولو اجازت او غواړي، الله ﷻ به اجازت ورکړي. دا بانړه به الله رب العزت ته عرض وکړي:

(۱) احياء العلوم ج۴ ص۱۹۴ کتاب الخوف والرجاء.
(۲) تنبيه الغافلين ص۳۱ باب ما يرجی من رحمة الله تعالی. ط. دارالفکر بيروت. احياء العلوم ج۴ ص۱۹۴ کتاب الخوف والرجاء.

اې الله! آيا تا دا ندي فرمايلي: چې کوم سړی زما د وېرې د وجې اوژاړي او د سترګو يو باڼه په اوښکو باندې لوند کړي، زه به دې انسان ته د جهنم د اور نه پناه ورکوم؟ (۱)

الله ﷻ به ورته اوفرمائي: چې هو، ما دا فرمائلي دي، دا باڼه به عرض وکړي:

أَنَا أَشْهَدُ أَنَّ هٰذَا الْعَبْدَ الْمُذْنِبَ قَدْ أَغْرَقَنِيْ بِالدُّمُوْعِ مِنْ خَشْيَتِكَ. فَيَأْمُرُ اللّٰهُ تَعَالٰى بِهٖ إِلَى الْجَنَّةِ.

اې الله! زه دا ګواهي ورکوم چې دې ګناهګار بنده ستا د وېرې د وجې نه يو پېره ژړلي، او زه يې په اوښکو لوند کړې يم، نو الله ﷻ به حکم وکړي چې دې جنت ته يوځئ.

بيا به يو آواز کوونکې دا آواز وکړي:

أَلَا إِنَّ فُلَانَ بْنَ فُلَانٍ قَدْ نَجَا مِنَ النَّارِ بِشَعْرَةٍ وَاحِدَةٍ مِنْ أَجْفَانِ عَيْنَيْهِ.

بيشکه فلانی چې د فلاني خوي دی د د جهنم د اور نه د سترګو د يو باڼه د شفاعت په وجه نجات اوموندو. (۲)

د قيامت په ورځ د الله رب العزت د يو بنده سره مکالمه:

علامه ابن جوزي رحمه الله په خپل کتاب [بستان الواعظين] کې يو حديث رانقل کړي:

نبي عليه السلام فرمائي: الله رب العزت به د قيامت په ورځ يو بنده د نورو خلقو نه راجدا کړي، ځانته به يې مخاطب کړي، دده او د الله ﷻ په مينځ کې به هيڅ حجاب نوي، او الله ﷻ به ورته اوفرمائي:

أَمَا عَلِمْتَ أَنِّيْ مُطَّلِعٌ عَلَيْكَ يَا عَبْدِيْ، أَفَجَعَلْتَنِيْ أَهْوَنَ النَّاظِرِيْنَ إِلَيْكَ؟ أَمَا اسْتَحْيَيْتَ مِنِّيْ، أَمَا اسْتَحْيَيْتَ مِنْ مَلَائِكَتِيْ، أَمَا خِفْتَ مِنْ عِقَابِيْ، عَبْدِيْ أَرْوَيْتُكَ مِنَ الْمَاءِ الْبَارِدِ، وَقَوَّيْتُ جِسْمَكَ، وَوَسَّعْتُ عَلَيْكَ مِنْ سَعَةِ رِزْقِيْ فَعَصَيْتَنِيْ!

---

(۱) نبي عليه السلام فرمائي: حُرِّمَتِ النَّارُ عَلٰى عَيْنٍ دَمَعَتْ أَوْ بَكَتْ مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ ...... اخرجه احمد في المسند ۴/۱۳۴، والنسائي والحاکم وقال صحيح الاسناد، الترغيب والترهيب ج ۴ ص ۱۱۳ الترغيب في البکاء من خشية الله تعالى.

(۲) حياة القلوب، اهل دل کې تړپا دينے والے واقعات ج ۳ ص ۹۸، خطبات فقير ج ۲۲ ص ۱۵۲، درة الناصحين ص ۳۰۹.

(ای زما بنده تا چې زما نافرماني کوله) آیا تا ته دا معلومه چې زه په تا باندې خبر داریم، ای زما بنده! آیا تا ته زه دومره کمزوری ښکاره شوم چې گنې زه تا نه گورم؟ آیا تا د ما نه حیاء نه کوله؟ زما د فرښتو نه دې حیاء نه کوله؟ آیا ته زما د عذاب نه نه ویریدې؟

اې زما بنده ما خو تا ته پخې اوبه درکړې وې، ستا جسم مې قوي کړې وو، په تا باندې مې هر قسم فراخي راوستې وه، نو تا بیا هم زما نافرماني کوله؟

نبي علیه السلام فرمائي: چې کله بنده دا خبرې واورې، نو د حیاء د وجې به سم ویلې شي، او په خولو کې به ډوب شي، تردې چې مرگ ته به نژدې شي.

دا بنده به عرض وکړي: ای ربه! ما ته د تا نه او ددې بندگانو دومره حیاء راځي چې ما د پاره دې په جهنم غوره دی. الله ﷻ به حکم وکړي چې دې جهنم له یوسئ. نو دې به روان شي، بیا به دا کس شا ته مخ راواړوي، او او به وایي:

اې الله! زما دې ستا په عزت او جلال قسم وي ما چې دا کوم گناهونه کړي، دا مې ستا د سپکاوې په غرض ندي کړي، بلکه زما خو په تا باندې دا گمان ؤ چې څرنگه دې په دنیا کې په ما باندې پرده اچولې وه، دغه شان په آخرت کې به مې گناهونه هم معاف کوې.

اې الله! زما خو دا یقین ؤ: چې زما دا گناهونه تا ته هیڅ نقصان نشي دررسولې، او ستا رحمت په ما باندې ستا په خدائي کې څه کمې نه راولي. نو الله ﷻ به ورته او فرمائي:

عَبْدِيْ صَدَقْتَ. لَمْ تَقْطَعْ رَجَاءَكَ مِنْ رَحْمَتِيْ. فَوَعِزَّتِيْ وَجَلَالِيْ لَأَغْفِرَنَّ لَكَ الْيَوْمَ. يَا مَلَائِكَتِيْ مُرُوْا بِعَبْدِيْ إِلَى الْجَنَّةِ.

اې زما بنده! تا رښتیا وویل، زما د رحمت نه ستا اُمید قطع نه ؤ (بلکه زما د رحمت امید دې ؤ)، زما دې په خپل عزت او جلال قسم وي چې زه به نن خامخا تا ته بخښنه وکړم، اې زما فرښتو زما دا بنده جنت ته یوسئ. [1]

قدرمنو! الله ﷻ په خپل بنده دومره مهربانه دی او دده د اعمالو دومره قدرداني کوونکی دی چې که دې یو معمولي عمل هم په اخلاص سره وکړي، نو الله جل جلاله دده دا عمل نه ضائع کوي، او ده ته پرې ډیر اجر ورکوي.

---

(۱) بستان الواعظین لابن جوزي رحمه الله ص ۸۱.

د يو مچ سره د احسان کولو په وجه مغفرت :

مولانا تقي عثماني رحمه الله فرمائي : چې ما څو څو پېرې دا واقعه د خپل شيخ حضرت ډاکټر عبدالحي صاحب قدّس الله سرّه نه اورېدلې ده .

چې يو بزرګ ؤ ، ډېر لوي عالم ، فاضل ، محدث او مفسر ؤ ، ټول عمر يې په درس و تدريس ، تصنيف او تاليف کې تير کړې ؤ . (دا امام غزالي رحمه الله ؤ ، کوم چې احياء العلوم او کيميائې سعادت وغيره کتابونه ليکلي [1])

کله چې دې وفات شو ، نو چا په خوب کې اوليد ، تپوس يې ترې وکړو :

جناب ! الله ﷻ درسره څه معامله وکړه ؟ ده ورته وويل : چې الله ﷻ راباندې خپل فضل و کرم وکړو ، زما مغفرت يې وکړو . خو مغفرت يې په څه عجيبه شي راته وکړو :

هغه دا چې کله زما پيش کيدل د الله ﷻ د وړاندې اوشو ، نو الله ﷻ راته اوفرمايل :

اې امام غزالي ! مونږ ستا مغفرت وکړو . خو آيا تاته معلومه ده چې په کوم عمل مو ستا مغفرت وکړو ؟ زما په ذهن کې راغله چې ما خو ټول عمر د الله ﷻ د دين خدمت کړې ، وعظ او تقريرونه مې کړي ، تاليف و تصنيف مې کړې ، خلق مې د الله ﷻ دين ته رابللي نو په دې وجه به يې زما مغفرت کړې وي .

الله ﷻ راته اوفرمايل : چې نه . د دې کارونو ثواب په خپل ځاى دى ، خو مونږ چې تاته بخښنه کړې هغه په يو بل شي سره .

هغه دا چې يو ورځ تا ليکل کول ، دلرګي نه جوړ شوې قلم درسره ؤ ، تا په سياهى کې ښکته کړو ، کله چې دې را اوچت کړو نو يو مچ راغې ، په دې قلم کيناست ، او سياهي څکل يې شروع کړه . تا چې ورته اوکتل ، نو تا ليکل د لږ وخت د پاره اودرول ، او دا سوچ دې وکړو چې دا مچ به تږې شوې وي ، پريده چې دې دا سياهي اوڅکي ، زه به خير لږ انتظار وکړم ، نو تا په ليکلو کې داسې لږه غونډې وقفه وکړه ، چې کله مچ پاڅيده ، نو تا بيا ليکل شروع کړه ، نو تا چې په دې ليکلو کې کومه لږه وقفه کړې وه نو دا خالصه زما د رضا د پاره وه ، او زما ديو مخلوق سره دې احسان کړې ؤ .

[1] ايک هزار پُر تاثير واقعات ص ۳۸۷ .

نو اې امام غزالي ! تا ته چې ما ته کومه بخښنه وکړه ، دا صرف د هغې وړوکې عمل په بدله کې ده کوم چې تا په ليکلو کې لږ انتظار زما د رضا د پاره کړی وو .[1]

(۱) دين و دانش ج۳ ، ايک هزار پُر تاثير واقعات ص ۲۰۱ .

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

﴿ وَذَرُوْا ظَاهِرَ الْإِثْمِ وَبَاطِنَهٗ ﴾ . الانعام آیت ۱۲۰ .

﴿ ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيْقَهُمْ بَعْضَ الَّذِيْ عَمِلُوْا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ﴾ . الروم آیت ۴۱ .

د ګناهونو نقصانات:

تألیف :

اَبُو الشَّمس مولانا نُوْرُ الْهُدیٰ عُفِیَ عَنْهُ

مُدَرِّس دَارُالعلوم فیضُ القرآن اکاخیل کالونی مردان

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

د ګناهونو نقصانات :

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَكَفٰى ، وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِيْنَ اصْطَفٰى .

اَمَّا بَعْدُ فَاَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ . قَالَ اللّٰهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى فِي الْقُرْآنِ الْمَجِيْدِ وَالْفُرْقَانِ الْحَمِيْدِ :

﴿ ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ اَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيْقَهُمْ بَعْضَ الَّذِيْ عَمِلُوْا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ﴾ . (۱)

وَقَالَ فِيْ مَوْضِعٍ آخَرَ ﴿ وَذَرُوْا ظَاهِرَ الْاِثْمِ وَبَاطِنَهُ اِنَّ الَّذِيْنَ يَكْسِبُوْنَ الْاِثْمَ سَيُجْزَوْنَ بِمَا كَانُوْا يَقْتَرِفُوْنَ ﴾ . (۲)

((وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : اِنَّ الْمُؤْمِنَ اِذَا اَذْنَبَ ذَنْبًا كَانَتْ نُكْتَةٌ سَوْدَآءُ فِيْ قَلْبِهِ فَاِنْ تَابَ وَنَزَعَ وَاسْتَغْفَرَ صُقِلَ مِنْهَا ، وَاِنْ زَادَ زَادَتْ حَتّٰى يُغَلَّفَ بِهَا قَلْبُهُ . فَذٰلِكَ الرَّانُ الَّذِيْ ذَكَرَ اللّٰهُ فِيْ كِتَابِهِ : ﴿ كَلَّا بَلْ رَانَ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ مَّا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ (۳) ﴾)) . (۴)

صَدَقَ اللّٰهُ الْعَظِيْمُ .

زما خوږو قدرمنو او عزتمندو مسلمانانو ورونو ! الله رب العزت په خپل آخيري كتاب كې انسانانو ته دا حكم كوي :

﴿ وَذَرُوْا ظَاهِرَ الْاِثْمِ وَبَاطِنَهُ ﴾ . (۵)

---

(۱) الروم آيت ۴۱ .

(۲) الانعام آيت ۱۲۰ .

(۳) المطففين آيت ۱۴ .

(۴) اخرجه الترمذي في التفسير تفسير سورة ۸۳ باب ۱ ، والنسائي ، وابن ماجه ، وابن حبان في صحيحه ، والحاكم ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۴۷ كتاب التوبة والزهد .

(۵) الانعام آيت ۱۲۰ .

ترجمه: تاسو ښکاره او پټه ګناه پرېږدئ. (يعني هر قسمه ګناهونه پرېږدئ) (۱)

د ګناهونو ضرر او نقصان زيات دی:

د انسان د پاره په دُنيا کې د ټولو نه زيات ضرر ناک شي ګناهونه ګڼل دي. وجه دا ده: چې د دنيا نور ضرري شيان اګر چې نقصاني دي، خو دهغوی نقصان عارضي دی، يا به په خپله ختم شي، يا به په څه دوائي سره ختم شي، يا زيات نه زيات په مرګ سره خو به دهغه تکليف نه خامخا نجات او مومي (او د مرګ نه خو انکار نشي کيدې).

خو ليکن د ګناهونو چې کوم نقصانات دي، هغه نه ختميدونکي نقصانات دي. په دُنيا کې هم انسان ته د ګناهونو نقصان رسيږي، او په آخرت کې خو به په طريقِ اولیٰ سره انسان ته د دې جزاء رسيږي.

الله جل جلاله فرمايي:

﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَكۡسِبُونَ ٱلۡإِثۡمَ سَيُجۡزَوۡنَ بِمَا كَانُواْ يَقۡتَرِفُونَ ﴾. (۲)

ترجمه: بيشکه کوم خلق چې ګناهونه کوي، دير زر به دوی ته بدله ورکړې شي د هغه عملونو کوم چې دوی کول.

بل ځای الله ﷻ فرمائي:

﴿ وَمَن يَعۡمَلۡ مِثۡقَالَ ذَرَّةٖ شَرّٗا يَرَهُۥ ﴾. (۳)

ترجمه: او څوک چې د يو ذرې برابر بدي وکړي، نو دې به د قيامت په ورځ د دې جزاء وګوري.

الله رب العزت يو قانون بيانوي:

﴿ مَن يَعۡمَلۡ سُوٓءٗا يُجۡزَ بِهِۦ ﴾. (۴)

ترجمه: څوک چې بد کار وکړي (او توبه ورنه اونه باسي) نو ده ته به د هغې جزاء ورکولې شي.

---

(۱) المعنى: وَذَرُوا الاثم من جميع جهاته. زاد المسير ج ۳ ص ۷۹.
(۲) الانعام آيت ۱۲۰.
(۳) الزلزال آيت ۸.
(۴) النساء آيت ۱۲۳.

Scanned with CamScanner

د مخکيني قومونو د هلاکت وجه ګناهونه وو:

محترمو مسلمانانو! که چيرته مونږ په قرآن کريم نظر واچوو، نو دا به راته واضحه شي چې الله ﷻ چې مخکيني غټ غټ قومونه تباه کړي نو د هغې واحد سبب د الله ﷻ نافرماني کول، او د الله ﷻ د حکمونو نه مخ اړول وو.

الله رب العزت د بني اسرائيلو د هلاک شوي يو قوم (اصحب السبت) باره کې فرمائي:

﴿ فَلَمَّا عَتَوۡا عَن مَّا نُهُوا عَنۡهُ قُلۡنَا لَهُمۡ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ ﴾. (۱)

ترجمه: هر کله چې دوی سرکشي وکړه د هغې شي نه، د کوم نه چې دوی منع شوي وو (يعنې د الله جل جلاله حکم يې اونه منل)، نو مونږ دوی ته وويل: چې تاسو ذليله بيزو ګان شئ.

بل ځای الله ﷻ د فرعون او د هغه د ملګرو باره کې فرمايي:

﴿ فَلَمَّا آسَفُونَا انتَقَمۡنَا مِنۡهُمۡ فَأَغۡرَقۡنَاهُمۡ أَجۡمَعِينَ ﴾. (۲)

ترجمه: هر کله چې دوی زه ناراضه کړم، نو مونږ د هغوی نه بدله واخيسته، بيا مو ټول غرق کړل.

د بعضو هلاک شوو قومونو اجمالي تذکره:

عزت منډو مسلمانانو! تاسو آخر ديته سوچ وکړئ:

چې هغه څه شی ؤ، چې د هغې په وجه الله ﷻ د حضرت لوط عليه السلام ټول قوم (بغير د يو څو کسانو نه) د آسمانه پورې اوچت کړو، بيا يې الټه (پړ مخ) را اوغورځول، او د پاسه يې پرې د کاڼو باران وکړو؟

هغه څه شی ؤ، چې د هغې په وجه الله جل جلاله د حضرت نوح عليه السلام ټول قوم (بغير د يو څو کسانو نه نور ټول) په طوفان کې غرق کړه؟

هغه څه شی ؤ، چې د هغې په وجه الله ﷻ د حضرت هود عليه السلام په قوم (عاديانو) باندې سخته تيزه هوا مسلط کړه، او ټول قوم يې په زمکه ويشتلو را ويشتلو سره تباه کړو؟

---

(۱) الاعراف آيت ۱۶۶.

(۲) الزخرف آيت ۵۵.

Scanned with CamScanner

هغه څه شی ؤ ، چې د هغې په وجه د حضرت صالح علیه السلام په قوم (ثمودیانو) باندې حضرت جبریل علیه السلام د الله ﷻ په حکم یوه تیزه چغه او وهله ، چې د هغې په وجه د ټولو زړونه اُوچاودیدل ، او ځای په ځای ټول هلاک شو ؟

هغه څه شی ؤ ، چې د هغې په وجه د حضرت شعیب علیه السلام په قوم باندې د وریځې نه اُور رااُو وریدنه ، او ټول قوم تباه شو ؟

هغه څه شی ؤ ، چې د هغې په وجه په بني اسرائیلو باندې مختلف قسمه عذابونه راغلل : کله قید شو ، کله یې کورونه اوسوزیدل ، کله جلا وطن شو ، او کله مره شو ؟

هغه څه شی ؤ ، چې د هغې په وجه قارون سره د ملګرو او مال و دولت په زمکه کې ښخ کړې شو ؟

هغه څه شی ؤ ، چې د هغې په وجه ابلیس باوجود د ډیر عبادت نه پیاهم د اسمانونه رااوویستلې شو ، شکل یې بدل شو ، لعنتي شو ، او همیشه د پاره تباه وبرباد شو ؟

قدرمنو ! هغه شی د الله جلاله نافرماني کول او ګناهونه کول وو .

چې کله هم یو قوم د الله ﷻ نافرماني کړې ، د خپل وخت د پیغمبر خبره یې نده منلې ، نو الله رب العزت هغه قوم تباه کړې .

الله ﷻ فرمائي :

﴿ فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذَنبِهِ فَمِنْهُم مَّنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا وَمِنْهُم مَّنْ أَخَذَتْهُ الصَّيْحَةُ وَمِنْهُم مَّنْ خَسَفْنَا بِهِ الْأَرْضَ وَمِنْهُم مَّنْ أَغْرَقْنَا وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴾ .(۱)

ترجمه : پس هر یو مونږ د هغوی د ګناه په وجه اونیولو ، په بعضو مو کانړي را اُوورول ، بعضی یو چغې (د حضرت جبریل علیه السلام) اونیوه ، بعضی مو په زمکه کې ورننویستل ، او بعضې مو (په اُوبو کې) غرق کړه .

او الله ﷻ په دوی ظلم نه دې کړې ، بلکه دوی په خپلو ځانونو ظلم کوونکي وو (چې ګناهونه یې کول) .

(۱) العنکبوت آیت ۴۰ .

عبرت :

عزتمندو ! قرآن کریم کې، چې د مخکیني امتونو د هلاکت کوم واقعات بیان شوي، نو دا خو د یو مقصد د پاره ذکر شوي، چې انسان د دینه عبرت واخلي، چې څوک هم د الله ﷻ نافرماني کوي، ګناهونه کوي، د الله ﷻ او د هغه د رسول احکامات نه مني، نو د دغه خلقو سره به هم هغه شان معامله کولې شي، څنګه چې د مخکیني امتونو سره شوې وه.

ګناه ته ګناه نه ویل خطرناک دي :

د ټولو نه غټه ګمراهي داده چې یو سړی په ګناه کې اخته وي، خو د ده سره د احساس هم نوي چې زه ګناه کوم، بلکه ده ته دا ګناه د سره ګناه نه معلومیږي، نو دا ډیر د خطرې خبره ده، په دې سره په انسان باندې د الله ﷻ قهر او غضب نازلیږي، او داسې کس ته الله ﷻ د توبې توفیق هم نه ورکوي.

البته کله یو کس ګناه کوي خو ده سره دا احساس هم شته چې زه د الله ﷻ نافرماني کوم، په خپل زړه کې وربانديې پښیمانه دي، نو امید شته چې داسې کس ته الله ﷻ د توبې توفیق هم ورکړي.

د حضرت آدم علیه السلام د توبې قبلیدو وجه :

الله ﷻ چې کله حضرت آدم علیه السلام پیدا کړو، نو جنت کې یې ورته د هر شي د خوراک اجازت ورکړو، خو صرف د یوې اونې (غنم) د خوراک نه یې منع کړو، الله ﷻ فرمائي :

﴿ وَيَا آدَمُ اسْكُنْ أَنتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ فَكُلَا مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴾ . (۱)

ترجمه: ای آدم ! ته او ستا بي بي په جنت کې اوسیږئ، او د کوم ځای نه مو چې خوښه وي خوراک کوئ، خو (خبردار) دغې خاص اونې (غنم) ته مه ورنږدې کیږئ، ګني بیا به په ځان باندې د زیاتي کوونکو نه وګرځئ.

---

(۱) الاعراف آیت ۱۹.

کله چې د حضرت آدم علیه السلام نه د شیطان د وسوسې په وجه دا اونه او خوړل شوه ، نو الله جل جلاله ورته او فرمایل :

﴿ أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَن تِلْكُمَا الشَّجَرَةِ وَأَقُل لَّكُمَا إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴾ .(۱)

ترجمه : آیا ما تاسو دواړه ددې اونې (د خوراک) نه نه وئ منع کړي ؟ آیا دامې درته نه وو ویلي چې شیطان ستاسو ښکاره دشمن دی ؟ (دده خبره اونه منئ) .

نو حضرت آدم علیه السلام دلته دلیل بازي اونکړه ؛

چې ګنې دا خو زما په قسمت او تقدیر کې لیکلې وه ، نو ځکه مې او خوړه ، بلکه د خپل عجز او خطا اقرار یې وکړو ، په تیر کار پښیمانه شو ، او الله ﷻ ته یې عرض وکړو :

﴿ رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴾ .(۲)

ترجمه : اې ربه زمونږه ! مونږ په خپلو ځانونو باندې زیاتې کړې ، او که چیرته ته مونږ ته بخښنه اونکړې ، او په مونږ رحم اونکړې ، نو خامخا مونږ به د تاوانیانو نه شو .

نو چې کله حضرت آدم علیه السلام د خپلې خطا اقرار وکړو ، او توبه یې اوویسته ، نو الله ﷻ یې هم توبه قبوله کړه .

د ابلیس د لعنتي کیدو وجه :

اوس بل طرفته اوګوره ، چې کله الله ﷻ حضرت آدم علیه السلام پیدا کړو ، نو فرشتو او ابلیس ته یې حکم وکړو :

﴿ اسْجُدُوا لِآدَمَ ﴾ .(۳)

(۱) الاعراف آیت ۲۲ .
(۲) الاعراف آیت ۲۳ .
(۳) الاعراف آیت ۱۱ ، البقرة آیت ۳۴ .

Scanned with CamScanner

ترجمه: تاسو حضرت آدم عليه السلام ته سجده وکړئ.[۱]

نو ټولو فرښتو سجده وکړه، خو ابليس او نکړه.[۲]

الله ﷻ ورته پوښتنه وکړه:

﴿ مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ ﴾.[۳]

ترجمه: کله چې ما درته حکم وکړو، نو ته د سجدې کولو نه څه شي منع کړې؟ (او سجده دې ولې او نکړه؟)

نو په ځای د دې چې ده د خپلې ګناه اقرار کړی وی، ګناه ته يې ګناه ويلې وی، او معافي يې غوښتې وی. خو ده داسې او نکړه، بلکه تکبر يې وکړو، او الټه يې دليلونه شروع کړه چې:

﴿ أَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ خَلَقْتَنِي مِن نَّارٍ وَخَلَقْتَهُ مِن طِينٍ ﴾.[۴]

ترجمه: زه خو د ده نه غوره يم، تا زه د اور نه پيدا کړې يم، او دا دې د خټې نه پيدا کړې (نو زه څنګه د ده ته سجده او کړم؟)

نو الله ﷻ د قيامته پورې ملعون او مردود کړو. اګر چې ډير زيات عبادتونه يې کړي وُو، نو چې د الله ﷻ حکم يې اونه منلو، د ګناه احساس يې اونکړو، او الټه يې دلايل شروع کړه، نو الله ﷻ يې ټول عبادات هم ختم کړه، او د هميشه د پاره يې مردود او لعنتي کړو.[۵]

---

(۱) مراد د سجدې نه سجده د عبادت نده، بلکه سجده د تعظيم مراد ده، کومه يې په پخوانو شريعتونو کې جائز وه، لکه حضرت يوسف عليه السلام په واقعه کې راغي: ﴿ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا ﴾. سورة يوسف آيت ۱۰۰.
البته اوس په شريعت محمدي کې چاله سجده د تعظيم جائز نه ده بلکه منسوخ شوې ده، اوس د دې په ځای د تعظيم د پاره صرف د سلام، مصافحې او معانقې اجازت دی. د اتفصيل ابوبکر جصاص الرازي په احکام القرآن کې او مولانا مفتي محمد شفيع رحمه الله په معارف القرآن کې ذکر کړی.

(۲) ﴿ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ ﴾. الاعراف آيت ۱۱، البقرة آيت ۳۴.

(۳) الاعراف آيت ۱۲.

(۴) الاعراف آيت ۱۲.

(۵) وَقَالَ مُحَمَّدُ بْنُ الْمُوَرِّقِ رحمه الله: شَقِيَ إِبْلِيسُ بِخَمْسَةِ أَشْيَاءَ: لَمْ يُقِرَّ بِالذَّنْبِ، وَلَمْ يَنْدَمْ عَلَيْهِ، وَلَمْ يَلُمْ نَفْسَهُ، وَلَمْ يَعْزِمْ عَلَى التَّوْبَةِ، وَقَنَطَ مِنْ رَحْمَةِ اللهِ.
وَسَعِدَ آدَمُ بِخَمْسَةِ أَشْيَاءَ: أَقَرَّ بِالذَّنْبِ، وَنَدِمَ عَلَيْهِ، وَلَامَ نَفْسَهُ، وَأَسْرَعَ فِي التَّوْبَةِ، وَلَمْ يَقْنَطْ مِنْ رَحْمَةِ اللهِ. منبهات ابن حجر عسقلاني باب الخماسي.

Scanned with CamScanner

د مريض مثال :

ددې خبرې د ښه وضاحت دپاره درته يو مثال پيش کوم :

که چېرته يو کس مريض وي ، خو ده ته دا احساس وي چې زه مريض يم ، علاج طرفته متوجه وي او دوائي خوري ، نو اميد شته چې دی به روغ شي ، او دا مرض به يې ختم شي .

خو که ده ته دسره دا احساس هم نه وي چې ګني زه مريض يم ، او علاج نه کوي ، نو داسې يو وخت به راشي چې دده دا مرض به زيات شي ، او دده د مرګ سبب به او ګرځي .

دغه شان که يو انسان ګناه کوي ، خو ده ته د ګناه احساس وي ، او پرې پښيمانه هم وي ، نو يو ورځ به ورته الله ﷻ د توبې توفيق ورکړي ، او ګناهونه به يې معاف کړي .

او که ده ته دسره د ګناه احساس هم نوي ، توبه نه اُوباسي ، نو دا ددې انسان دپاره د هلاکت سبب ګرځي ، داسې کس ته الله ﷻ د توبې توفيق هم نه ورکوي .

شيخ سعدي رحمه الله ويلي :

بنده همان به که زتقصير خويش ❊ عذر به درګاهِ خدا آورد (۱)

هغه بنده غوره دی چې د خپلو ګناهونو عذر الله ﷻ ته پيش کړي ، معافي ورنه اوغواړي ، او پښيمانه شي .

حضرت عزير عليه السلام ته وحي :

علامه ابن حجر عسقلاني رحمه الله په خپل کتاب (منبهاتِ ابن حجر) کې ويلي : چې الله جل جلاله حضرت عزير عليه السلام ته وحي وکړه :

يَا عُزَيْرُ إِذَا أَذْنَبْتَ ذَنْبًا صَغِيْرًا فَلَا تَنْظُرْ إِلَى صِغَرِهِ وَانْظُرْ إِلَى مَنِ الَّذِيْ أَذْنَبْتَ لَهٗ . (۲)

اى عزير ! چې کله ته يو وړه ګناه وکړې ، نو ته ددې وړوکوالي ته مه ګوره ، بلکه هغه ذات ته اوګوره چې تا د چا نافرماني کړې (هغه ذات خو ډير لوي شان والا دی ، نو د هغه نافرماني نه ده پکار) .

---

(۱) ګلستان ص .

(۲) منبهات ابن حجر عسقلاني باب الثاني . همدغه شان خبره حافظ ابن قيم رحمه الله هم نقل کړې . خطبات فقير ج ۱۰ ص ۱۹۲ .

محترمو مسلمانانو ! بعضې خلق د الله ﷻ په نافرماني کې مبتلا وي ، او س په ځای ددې چې د وی ورته توبه اوباسي ، او وربانديې پښيمانه شي ، دوی الټه ددې ګناه د جواز دپاره دلايل ګوري ، او حيلې ورته جوړوي ، نو دا بيا ډيره خطرناکه خبره ده .

د اصحاب السبت د هلاکت واقعه :

الله ﷻ په قرآن مجيد کې د بني اسرائيلو د يو کلي د هلاکت واقعه ذکر کړې ، چې هغوی هم د الله ﷻ د حکم ماتولو دپاره مختلف حيلې او بهانې جوړولې . الله جل جلاله فرمائي :

﴿ وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِينَ اعْتَدَوْا مِنكُمْ فِي السَّبْتِ فَقُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ ﴾ .(١)

دا واقعه امام قرطبي رحمه الله او نورو مفسرينو په تفصيل سره ذکر کړې :

چې د حضرت داؤد عليه السلام په زمانه کې د بني اسرائيلو يو کلې ؤ ، د سمندر په غاړه اوسيده ، الله ﷻ د دوی د پاره د خالي (هفتې) ورځ د عبادت دپاره مقرر کړې وه . چونکه د دوی محبوبه مشغله د مَيانو (کبانو) ښکار ؤ ، نو دوی ته دا حکم ؤ چې په دې ورځ به تاسو ښکار نه کوئ ، بلکه صرف د الله ﷻ عبادت به کوئ .

د الله ﷻ شان ګوره چې په نورو ورځو کې به په سمندر کې کبان کم وو ، او د خالي (هفتې) په ورځ به دومره ډير وو چې د اُوبو دپاسه به روان ؤ ، په لاس به هم راتيول کيده (دا د دوی دپاره يو امتحان ؤ ، چې آيا دوی د الله ﷻ حکم مني او که نه ؟)

نو دوی کې بعضو دا حيله جوړه کړه چې تالابونه يې جوړ کړل ، او د خالي په ورځ به يې اُوبه په کې راپريښودې ، نو کبان به ورته راغله ، بيا به يې پرې اوبه بندې کړې ، او د اتوار په ورځ به يې ورنه کبان رانيوه .

بعضو به په درياب کې د جُمعې په ورځ جال خُور کړو ، او د اتوار په ورځ به يې را واخيستو ، نو ميان به په کې ګير شوي وو .

---

(١) البقرة ٦٥ .

په دې کلي کې يوه ډله د نيکانو خلقو هم وه، هغوی ورته ډېر نصيحت وکړو: چې دا خو تاسو ديو حرام کار دپاره حيلې کوئ، او دا خو ناجائز دی. ځکه د الله ﷻ سره خو دهوکه نه کيږي.
دوی په ورته ويل: چې مونږ خو د خالي په ورځ ښکار نه کوو، بلکه د اتوار په ورځ يې کوو.
نو چې کله يې د دوئ خبره اونه منله، نو دوی ورته جدا شو، او د کلي په يو بل طرف کې يې اوسېدل شروع کړه، او په مينځ کې يې ديوال اووهل.
يو ورځ سهر چې دا نيکان راپاڅيده، نو د ديوال نه ديخوا خاموشي وه، څوک نه راوته. چې د ديوال د پاسه ور اوختل، او وی کتل، نو د دې ګناهګارانو نه بيزوګان او خنزيران جوړ شوي وو (د کشرانو نه يې بيزوګان جوړ شوي وو، او د مشرانو نه يې خنزيران جوړ شوي وو).
نو چې دا نيکان ورته راغلل، نو دې بيزوګانو دا نيکان پيژنده، خو دوی دا بيزوګان نه پيژنده چې دا کوم کس دی، نو دې بيزوګانو به د دې نيکانو خلقو جامې بوېولې، او ژړل به يې.
دې نيکانو ورته وويل:
آلَمْ نَنْهَكُمْ؟
آيا مونږ تاسو نه وئ منع کړي د دې کار نه؟
نو دوی به سرونه خوزول چې هو. (منع کړي مو وو، خو مونږ ستاسو خبره اونه منله).
دری (۳) ورځې ژوندي وو، بيا الله ﷻ هلاک کړه.[1]
الله تعالى فرمائي:
﴿ وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِينَ اعْتَدَوْا............ ﴾
ترجمه: او په تحقيق سره تاسو پوهه يئ (اې بني اسرائيلو!) په حال د هغه خلقو چې زياتي يې کړې وو په تاسو کې، د خالي په ورځ (د الله ﷻ حکم يې نه وُ منلې). نو مونږ ورته وويل: چې تاسو ذليل بيزوګان شئ، نو مونږ او ګرځوله دا واقعه عبرت د هغه خلقو دپاره کوم چې هغه وخت موجود وو، او کوم چې روستو راتلونکې دي. او نصيحت مو جوړه کړه د متقيانو دپاره.

(۱) قرطبي ج۱ ص۳۷۷ البقرة آيت ۶۵، معارف القرآن.

فائده : قدرمنو ! تاسو واوريدل چې کومو خلقو د ګناهونو کولو دپاره حيلې او چلونه جوړول ، نو د الله ﷻ قهر وربانديې نازل شو ، او په شکل د بيزوګانو او خنزيرانو اوګرځيدل.
نو انسان ته په کار دي چې د الله ﷻ د نافرمانۍ نه بچ شي ، په زړه کې پرې پښيمانه شي او توبه اوباسي .

د ګناه کولو سبب :

انسان چې په دنيا کې څومره ګناهونه کوي نو ددې غټ سبب يو دا هم دی چې دې ددې ګناهونو د نقصاناتو نه ده دې خبر . که چيرته ده ته د ګناهونو دُنيوي او اُخروي نقصانات معلوم شي ، نو دې به بيا هيڅ کله ګناه ته نږدې نه شي .
ځکه د انسان په فطرت کې دا خبره پرته ده چې ده ته په کوم شي کې نقصان معلوميږي ، نو دې د هغې نه ځان ساتي .

اول مثال :

د مثال په طور ، هر چاته دا معلومه ده چې مار خطرناک دی ، نو که ته چاته ووايې چې دې مار له خولې ګوتې ورسه . نو نه يې ورورې . ځکه ده ته معلومه ده چې دې کې زما نقصان دی .
اګر چې دا د مار ورو کې بچې وي خو بيا هم دې ګوتې نه ورورې .

دويم مثال :

د غه شان که يو کس ته دا ووېل شي : چې دا سل (۱۰۰) پسکټ دي ، خو په دې کې صرف په يو پسکټ کې زَهَر دي ، په باقي نهه نوي (۹۹) کې زهر نشته ، خو معلومه نه ده چې په کوم يو کې زهر دي . او ته ده ته ووايې چې دا اوخوره . نو دې به هيڅ کله يو پسکټ هم او نه خوري ؛
که ته ورته پوښتنه وکړې چې ولې يې نه خورې ؟ دې به درته جواب درکړي چې صحيح ده چې زهر صرف په يو پسکټ کې دي ، خو ځه پته لرې چې زه کوم پسکټ رااخلم ، که دا د زهرو والا پسکټ اوخيجي ، نو دا خو زما د وجود دپاره نقصاني دی .
بل طرفته ته يو ماشوم ته مار ورکړه ، نو زر به يې رااخلي او خولې ته به يې اوچت کړي .
يا هغه ته دا پسکټ مخې ته کيږده ، نو هغه به يې اوخوري .

دا ځکه چې دې ماشوم ته ددې مار او د زهرو د نقصان علم نشته. که ده ته علم وی نو هیڅ کله به یې دې ته لاس نه وی وروړی.

هم دغه شان محترمو گناهونه هم دي. کوم کس ته چې ددې د نقصاناتو علم وي، او په زړه کې یې د الله ﷻ نه ویره وي، نو هغه ورنه ځان په اسانه طریقې سره ساتلې شي. لکه اولیاء الله او بزرگان شو.

ددې دپاره درته یو څو نمونې پیش کوم:

(۱). د یو ځوان واقعه:

یو بزرگ ته یو ځوان راغې، او ورته وی ویل چې جناب! تاسو وایئ چې د گناهونو نه ځان ساتئ، نو آخر زه څنګه د گناه نه ځان اوساتم؟

زه خو یو ځوان یم، چې په بازار کې تیریږم، نو دسترګو ګناه راته کیږي، خپل نظر نشم کنټرول کولې. نو دا خبره خو زما په ذهن کې نه راځي: چې په دې ځوانۍ کې دې زه خپل نظر په کنټرول کې اوساتم؟

هغه بزرگ ورته وویل: تا زه په دې راز پوهه کولې شم (چې انسان ځان څنګه د گناه نه بچ کوي). خو شرط دادی چې ته به زما یو خدمت کوی. هغه وویل: ډیره ښه ده. څه خدمت دی؟

ده ورته وویل: چې په فلاني ځای کې یو بزرگ دی، د بازار په هغه بل طرف کې اوسیږي، نو ته هغه ته د شودو (پیو) دا ډکه پیالې ورووړه، بیا راشه، نو تا به زه په دې راز پوهه کړم.

ده وویل چې صحیح ده، وی به یې سم. دې بزرگ ورته وویل: چې پیالې ویسه، خو یوه خبره بله هم ده: چې که چیرته ددې پیالې نه دې یو څاڅکې شوده توی کړه، نو زه درسره یو بل کس هم لیږم، هغه به دې د بازار په مینځ کې یو دوه څپیړې وهي.

هغه وویل: ډیره ښه ده. نو دې بزرگ ده ته پیاله سمه د شودو نه ډکه کړه، ورته ور ئې کړه، او ورسره یې یو بل کس هم اولیږل، چې که چیرته دده نه یو څاڅکې شوده هم په لاره توی شو، نو د خلقو په مخکې یې یو دوه څپیړی ښه په تیزه اووهه.

دواړه روان شو، ده ډیره په احتیاط پیالې هغه بزرگ ته اورسوله، ډیر خوشحاله شو، واپس راغې، او دې بزرگ ته یې وویل:

چې جناب! هغه پیالې خو مې روغه اورسوله. اوس راته هغه راز ووایه.

دې بزرګ ورته وويل : چې صحيح ده ، پيالي خو دې روغه اورسوله . خو دا راته ووايه :
چې نن دې په بازار کې څو مره پردی ښځو ته اوکتل ؟
ده ورته وويل : چې جناب ! نن خو ديته زما د سره سوچ هم نه وو .
بزرګ ورته پوښتنه وکړه : ولې ؟
ده ورته وويل چې د ماسره دا يره وه ، که چيرته ددې پيالي نه شوده توی شو : نو هسې نه چې دغه بل کس مې د خلقو په مخکې يو دوه څپيړی او نه وهي . نو د غونډ بازار په مخکې به اوشرميږم .

بزرګ ورته وويل : چې دغه شان که چيرته د يو انسان په زړه کې د الله ﷻ خوف وي ، او دا يره ورسره وي چې که ګناه رانه اوشوه ، نو د قيامت په ورځ به د ټولو مخلوقاتو د وړاندې شرمنده او ذليل شم ، نو دې به هيڅکله ګناه اونکړي ، او هيڅ کله به خپل نظر غلط استعمال نکړي .

دغه ځوان ذهن ته خبره کوزه شوه ، چې کله هم د انسان په زړه کې د الله نه خوف وي او د ګناه نقصان ورته معلوم وي نو دې بيا په خپله د ګناه نه ځان ساتي .[1]

(۲) . د صحابه کرامو د نظرونو ښکته ساتلو واقعه :

يو کرت صحابه کرام د جهاد د پاره يو ښار ته لاړل ، هلته روميانو ته پته اولګيده ، نو ډيره يَره ورسره پيدا شوه (ځکه هغوي ته هم پته وه چې دوی سره د الله ﷻ امداد وي) .
نو خپلو ښځو ته يې حکم وکړو چې تاسو ځانونه ښکلي کړئ ، نيم ځان بربنډ کړئ ، او په لارو کې اودريږئ . ځکه ډيرې ورځې شوې چې مسلمانان د کورونو نه راوتي دي ، نو که چيرته دوی تاسو ته اوکتل ، او د سترګو په ګناه کې مبتلاء شو ، نو د الله ﷻ امداد به ورنه ختم شي ، بيا به موږ ترې غالب کيدې .

کله چې د مسلمانانو د لښکر امير دا اوليده ، نو خپل لښکر کې يې اعلان وکړو ، او د قرآن کريم يو آيت يې ورته وويل :

﴿ قُل لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ ﴾ .[2]

---

(۱) خطبات فقير ج۲۵ ص ۲۵ .
(۲) النور آيت ۳۰ .

ترجمه : اى پيغمبره ! دې مؤمنانو ته ووايه چې دوى خپلې سترګې ښکته ساتي (پردو زنانهؤ ته دې نه ګوري) .

کله چې لښکر دا اعلان واوريده ، نو ټولو خپل نظرونه ښکته کړه .

هر کله چې دا لښکر واپس مديني منورې ته راغې ، نو خلقو ورته پوښتنه وکړه :

چې تاسو خو په دغه ځاى ښلونکونه او ښکلي هم ليدلي دي چې څومره او څنګه وى ؟

دوى ورته وويل : چې کله مونږ د خپل امير نه دغه آيت واوريده ، نو مونږ خپل نظرونه داسې ښکته کړه چې مونږ بيا يو ښکلي ته هم پورته نه دي کتلي . چې دا څومره او څنګه ده ؟ (۱)

فائده : معلومه شو چې د انسان په زړه کې د الله ﷻ خوف وي ، د ګناه نقصان ورته معلوم وي ، نو دې بيا په آسانه ځان د ګناه نه ساتلې شي .

صحابه کرامو ته چې الله ﷻ دومره فتوحات ورکول ، دا ځکه چې په شريعت پوره برابر وو ، ځانونه يې د ګناهونو نه ساتل ، نو د الله ﷻ امداد هم ورسره وو .

الله رب العزت فرمائي :

﴿ وَأَنتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴾ . (۲)

ترجمه : او هم تاسو به غالب يئ که چيرې تاسو رښتيني مؤمنان يئ .

(۴) . د سليمان بن يسار رحمه الله د ګناه نه د بچ کيدلو واقعه :

امام غزالي رحمه الله په احياء العلوم کې يو عجيبه واقعه رانقل کړې : چې سليمان بن يسار رحمه الله ډير پرهيزګار او د ښکلي صورت خاوند ؤ ، يو ورځ دې او يو بل ملګرې د حج په اراده باندې روان شو ، کله چې آبواء مقام ته اورسيده ، نو د خوراک شيان ورسره کم شو . سليمان بن يسار رحمه الله په خيمه کې کيناست ، او دا بل ملګرې يې بازار ته لاړ ، چې د خوراک څه راوړي .

په دې کې يوه ډيره ښکلې ښځه دې خيمې ته راغله ، او ده ته يې اشاره وکړه . ده دا ګمان وکړو چې ګني دا ښځه دوډۍ غواړي ، نو د دوډۍ يوه برخه يې ورله راواخيسته .

هغې ورته وويل :

لَسْتُ أُرِيدُ هذا ، إِنَّمَا أُرِيدُ مَا يَكُونُ مِنَ الرَّجُلِ إِلَى أَهْلِهِ .

(۱) خطبات فقير ج۲۵ ص ۲۹ .

(۲) آل عمران آيت ۱۳۹ .

زه روټۍ نه غواړم، بلکه ښځه چې د سړي نه څه غواړي هغه کار غواړم.

کله چې دې دا خبره واوريده، نو زړه کې يې دا خيال راغې، چې زه خو د الله ﷻ کور بيت الله ته د حج دپاره روان يم، او شيطان ګوره دا ښځه څپله نمائنده جوړه کړه، او زما د ايمان خرابولو دپاره يې ماته را اوليږله، دلته هم د شيطان د جال نه خلاص نه شوم. نو په ژړا شو، او ډير ژړيات يې اوژړل.

کله چې ښځې دا اوليده، نو ډيره شرمنده شوه، او واپس لاړه.

کله چې دې حج ته لاړو، طواف يې وکړو، بيا په يو ځاي کې اوده شو، په خوب کې يې ډير ښکلي کس اوليده چې خوشبو ورنه تلله. سليمان ورنه پوښتنه وکړه:

مَنْ اَنْتَ؟ ته څوک يې؟ هغه ورته ووئيل: اَنَا يُوْسُفُ. زه يوسف (عليه السلام) يم.

ده ورنه بيا پوښتنه وکړه: چې هغه پيغمبر يوسف ئې؟ هغه ورته ووئيل چې آو. دې ورته وائي

شَأْنُكَ وَشَأْنُ اِمْرَأَةِ الْعَزِيْزِ لَعَجَبًا.

ستا او د زليخې خو ډيره عجيبه واقعه ده. (چې تا د ګناه نه ځان بچ کړې وُ).

هغه ورته ووئيل:

شَأْنُكَ وَشَأْنُ صَاحِبَةِ الْاَبْوَاءِ اَعْجَبُ. (۱)

ستا او د ابواء په مقام کې د ښځې واقعه خو ډيره زياته عجيبه ده.

(ځکه ما چې د ګناه نه ځان ساتلي وو نو زه خو پيغمبر ووم، د ما سره د الله ﷻ ډير غټ امداد وو. خو تا چې د ګناه نه ځان اوساتل نو دا هم ډيره عجيبه ده، ځکه ته پيغمبر هم نه يې، بلکه يو ولي يې. خو بيا دې هم د زِنا نه ځان بچ کړو).

بهر حال. خبره دا روانه وه، چې کله يو انسان ته د ګناهونو نقصانات معلوم وي او په زړه کې يې د الله ﷻ نه ډيره وي نو دې بيا د ګناهونو نه په ډيره آسانه طريقې سره ځان ساتلي شي.

او چاته چې د ګناهونو د نقصاناتو علم نه وي، يا علم ورسره وي خو علمِ نافع ورسره نوي، يا د نفس د خواهشاتو نه مجبور وي، نو دې بيا په ګناهونو باندې ډير زړه وَر وي او ګناهونه ورنه صادريږي.

---

(۱) احياء العلوم ج۳ ص ۱۲۲ کتاب کسر الشهوتين.

Scanned with CamScanner

د امام غزالي رحمه الله وينا :

امام غزالي رحمه الله ليکلي :

عالم هغه کس دی چې هغه ته د ګناهونو نقصانات معلوم وي. نو څومره چې ورته د ګناهونو نقصانات زيات معلوم وي، دومره دي غټ عالم دی.

د ګناهونو دُنيوي نقصانات :

په قرآن کريم او احاديثو مبارکه وُ کې د ګناهونو دُنيوي او اخروي ډير نقصانات بيان شوي دي. ځکه الله ﷻ حکيم ذات دی، چې د څه شي نه يې انسان منع کړې، يقيني خبره ده چې په دې کې به د دُنيا او آخرت ډير نقصانونه وي.

او علماؤ په دې نقصاناتو باندې مستقل کتابونه هم ليکلي دي. خو زه به درته يو څو مشهور نقصانات بيان کړم.

۱. د الله ﷻ په نزد بې قدره کيدل :

د ګناه کولو اول نقصان دا دی: چې دا کس د الله ﷻ په نزد ذليله، بې قدره او خوار شي.

ځکه ګناه انسان هغه وخت کوي چې دده په زړه کې د الله ﷻ عظمت او قدر پاتې نشي.

ولې، که دده په زړه کې د الله ﷻ عظمت وي، نو هيڅ کله به يې د هغه نافرماني نه وې کړې.

نو چې کله دده په زړه کې د الله ﷻ عظمت پاتې نه شي، نو بيا دې هم د الله ﷻ په نزد ذليله او خوار شي.

او کوم کس چې د الله ﷻ په نزد ذليله شي نو بيا په مخلوق کې هم دده عزت نه پاتې کيږي، دده دوستان هم دده دشمنان او ګرځي.

الله رب العزت فرماني :

﴿ وَمَنْ يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِن مُّكْرِمٍ ﴾. (۱)

ترجمه: او څوک چې الله ﷻ ذليله کړي، نو دهٔ له بيا څوک عزت ورکوونکې نشته.

(۱) الحج آيت ۱۸.

حضرت جبريل عليه السلام ته د الله ﷻ فرمان :

امام بخاري او امام مسلم رحمهما الله د نبي كريم صلى الله عليه وسلم يو حديث شريف رانقل كړي :

...... وَإِذَا أَبْغَضَ عَبْدًا دَعَا جِبْرِيلَ فَيَقُولُ : إِنِّي أُبْغِضُ فُلَانًا فَأَبْغِضْهُ . قَالَ فَيُبْغِضُهُ جِبْرِيلُ . ثُمَّ يُنَادِي فِي أَهْلِ السَّمَاءِ إِنَّ اللهَ يُبْغِضُ فُلَانًا فَأَبْغِضُوهُ . قَالَ : فَيُبْغِضُونَهُ ثُمَّ تُوضَعُ لَهُ الْبَغْضَاءُ فِي الْأَرْضِ .(۱)

كله چي الله ﷻ د يو بنده سره بُغض كول او غواړي (يعنى دده د ګناهونو په وجه ده ته عذاب وركول او غواړي (۲)) ، نو حضرت جبريل عليه السلام را اوغواړي او ورته او فرمائي :

چې زه د فلانکي سړي سره بُغض کوم ، نو ته هم ورسره بُغض کوه . نو حضرت جبريل عليه السلام هم ورسره بُغض شروع كړي .

بيا حضرت جبريل عليه السلام د آسمان په مخلوقاتو كې آواز وكړي : چې الله ﷻ د فلانكي كس سره (دده د ګناهونو په وجه) بُغض کوي ، نو تاسو هم ورسره بُغض كوئ . نو هغوى هم ورسره بُغض شروع كړي (او په ده لعنت راليږي) . بيا د زمكې واله خلق هم دده سره بُغض كوي (او په خلقو كې ذليل او رسوا شي ، نيكان او اولياء الله ورسره محبت نه كوي) .

د حضرت ابوالدرداء رضى الله عنه وينا :

امام احمد بن حنبل رحمه الله دا روايت رانقل كړي : چې كله قُبرُص فتح شو ، نو حضرت جُبير بن نفير رضى الله عنه حضرت ابوالدّرداء رضى الله عنه اوليده چې ځانله ناست دى او ژاړي . حضرت جُبير رضى الله عنه فرمائي : چې ما ورته پوښتنه وكړه :

اې ابوالدّرداء ! په داسې مباركه ورځ تاسو ولې ژاړئ ؟ چې الله ﷻ پكې اسلام او مسلمانانو ته عزت وركړو (فتح يې وركړه) ؟ نو هغه جواب وركړو :

(۱) اخرجه البخاري في الادب باب المقت في الله تعالى ۶۰۴۰ وفي التوحيد ۷۴۸۵ . واخرجه المسلم ۶۶۶۳ . والترمذي في تفسير سورة مريم ۳۱۶۱ . ومالك في الشعر .

(۲) ذكره النووي شرح صحيح مسلم ۱۸۲/۱۶ ، ۱۸۳ ، تكملة فتح الملهم ج۵ ص ۲۳۲ .

Scanned with CamScanner

ای جُبیره ! (رضي الله عنه) افسوس ، چې ته نه پوهیږې . کله چې یو قوم د الله ﷻ حکم ضائع کړي ، نو هغه د الله ﷻ په نزد څنګه ذلیله او بې قدره شي .

او ګوره دا قوم (د قبرص واله) چې د حکومت خاوندان وو ، خو چې د الله ﷻ حکم یې او نه منل ، نو څنګه خوار او ذلیل شو ، کوم چې ته ئې (پخپله د دوی رسوائي) ګورې . [1]

د حضرت عائشي رضي الله عنها وینا :

حضرت عائشي رضي الله عنها (یو ځل) حضرت معاویة رضي الله عنه ته په خط کې اولیکل : چې کله بنده د الله ﷻ حکم نه مني (نو هغه د الله ﷻ په نزد دومره بې قدره شي چې) د هغه تعریف کوونکي پخپله د ده هَجوه (بدي) بیانول شروع کړي . [2]

د مجاهد بن عوض رحمه الله وینا :

مجاهد بن عوض رحمه الله فرمائي : چې کله هم د مانه د الله ﷻ په حکم منلو کې کوتاهي شوې ، نو ما د هغې اثر په خپله ښځه ، خپل آس ، او خپلې وینځې کې هم لیدلې ، چې دوی هم بیا زما نافرماني کوي . [3]

د یو شاعر وینا :

عزیزې که هر که درش سر بتافت ❁ به هر در که شد هیچ عزت نه یافت [4]

کوم عزت مند بنده چې د الله ﷻ د دَربار نه سَر واړول ، بیا چې د چا دروازې ته تللې هیڅ عزت یې نه دې موندلې .

(۱) رواه احمد .
(۲) رواه احمد .
(۳) اشرف علي تهانوي رحمه الله جزاء الاعمال ص ۱۲ .
(۴) بوستان ص ۱ شعر نمبر ۳ .

۲ . په ځمکه کې فساد خوریدل :

د ګناه دویم نقصان دادی چې ددې په وجه په ځمکه باندې مختلف قسمه آفتونه او مصیبتونه راځي.

الله تعالی فرمائي :

﴿ ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ ﴾ .(۱)

ترجمه : ظاهر شو فساد په اُوچه او لمده (دریاب) کې ، د خلقو د بدو اعمالو په وجه.

یعنې هر ځای چې فساد خور دی ، نو ددې اصلي وجه د خلقو بد اعمال او ګناهونه دي .

تفسیر روح المعاني او نور مفسرین ددې آیت د لاندې لیکي : چې د فساد نه مراد قحط سالي ، وبائي امراض ، اُور لږیدل ، طوفان راتلل ، په اُوبو کې غرقیدل ، او د هر شي برکت ختمیدل دي .(۲)

همدا مضمون په یو بل آیت کې هم الله ﷻ ذکر کړي :

﴿ وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ ﴾ .(۳)

ترجمه : او تاسو ته چې کوم مصیبت در رسي ، نو د خپل عمل د لاسه به در رسي ، او ډیر ګناهونه خو درته الله ﷻ معاف کوي .

د دواړو آیتونو خلاصه داده چې کوم مصیبتونه په ټولې دنیا یا په ټول ملک یا په ټولې علاقې عام راشي (لکه قحط سالي ، وبائي امراض ، قیمتي ، او بې برکتي وغیره) ، نو داسې مصیبتونه اکثر د ګناهونو اثرات وي .

البته انفرادي تکلیفونه کله د امتحان دپاره وي (خو چې دې ورباندې صبر وکړي نو دده دَرجې ورباندې اوچتولې شي ، او ګناهونه یې معاف کولې شي .

---

(۱) الروم آیت ۴۱ .

(۲) روح المعاني الروم آیت ۴۱ ، قرطبي ج ۱۴ ، زاد المسیر ج۳ ، تفسیر کبیر ج۹ الروم آیت ۴۱ .

(۳) الشوری آیت ۳۰ .

Scanned with CamScanner

او دا مصيبتونه په نيکانو خلقو دير راځي.[1])

او کله انفرادي مصيبتونه عذاب هم وي خو چې دې ورباندې صبر اونکړي او جزع ، فزع پرې وکړي.

دا معلومول ، چې دا مصيبت عذاب دی او که امتحان ؟

د شاه ولي الله رحمه الله تحقيق :

شاه ولي الله رحمه الله په حجة الله البالغة کې ذکر کړي ؛ چې کوم تکليفونه په نيکانو خلقو راځي ، او دوی ورباندې صبر وکړي ، زړه يې مطمئن وي ، او دا مصيبت داسې برداشت کوي لکه مريض چې ترخه دارو برداشت کوي . نو دا علامه ددې ده چې دا تکليف عذاب نه دی ، بلکه دا د انسان د مرتبو اوچتولو او ګناهونو معاف کولو يو ذريعه ده .

او که دې پدې مصيبت راتلو سره سخت خفه او پريشانه شي ، د خلې نه يې د ناشکرۍ يا کفري کلمات اووتل ، نو بيا دا علامه ددې ده چې دا تکليف عذاب دی .

د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله تحقيق :

حکيم الامت حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله ددې علامه دا خودلې ؛

چې که په يو انسان باندې مصيبت راشي ، او دې په دې وخت کې استغفار وايي ، توبه وباسي او الله ﷻ ته راجع شي ، نو دا غته نښه ددې ده چې دا تکليف عذاب نه دی ، بلکه دده دګناهونو ختمولو دپاره په ده يو امتحان دی .

او که دې د دې مصيبت په وخت ديرې چغې او سورې وهي ، او ګناهونو کې مبتلا شي ، نو دا غته نښه ددې ده چې دا مصيبت په ده د الله ﷻ قهر او عذاب دی .[2]

---

(۱) يو صحابي د نبي عليه السلام نه پوښتنه وکړه : يَارَسُوْلَ اللهِ أَيُّ النَّاسِ أَشَدُّ بَلَاءً ؟ اې د الله ﷺ رسوله ! په خلقو کې دير امتحانات په چا راځي ؟ نو نبي عليه السلام ورته اوفرمايل : اَلْاَنْبِيَاءُ ثُمَّ الْاَمْثَلُ فَالْاَمْثَلُ . يُبْتَلَى الرَّجُلُ عَلَى حَسَبِ دِيْنِهِ فَإِنْ كَانَ فِيْ دِيْنِهِ صُلْبًا اِشْتَدَّ بَلَاءُهُ وَإِنْ كَانَ فِيْ دِيْنِهِ رِقَّةٌ اِبْتَلَاهُ اللهُ عَلَى حَسَبِ دِيْنِهِ . فَمَا يَبْرَحُ الْبَلَاءُ بِالْعَبْدِ حَتَّى يَمْشِيَ عَلَى الْاَرْضِ وَمَا عَلَيْهِ خَطِيْئَةٌ . رواه ابن ماجه کتاب الفتن باب ۲۳ ، وابن ابي الدنيا ، والترمذي وقال حديث حسن صحيح ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۱۳۱ .

(۲) معارف القرآن الروم آيت ۴۱ .

۳ . د زړه اطمينان ختميدل ، او ژوند تنګيدل :

د ګناه کولو دريم نقصان دا دی : چې په دې سره د انسان د زړه اطمينان او سکون ختميږي، اګر چې دده سره به مال و دولت زيات وي ، بچي به يې زيات وي او د ژوند اسباب به هم ورسره برابر وي ، خو د زړه اطمينان او سکون به يې ختم وي ، خوب به د ګنې په ګولو سره کوي ، ژوند به يې تنګ وي او هميشه به پريشانه وي .

الله تعالی فرمائي :

﴿ وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا ﴾ . (۱)

ترجمه : څوک چې زما د ذکر (قرآن) نه مخ واړوي ، نو بيشکه د هغه ژوند به تنګ وي ،

ځکه چې کوم کس ګناهونه کوي ، نو هر وخت ورسره دا ډېره وي چې څوک راباندې خبر نه شي ، حياء او عزت مې خراب نه شي او څوک را نه بدل وانخلي .

نو د زړه سکون او اطمينان يې ختم شي او په زړه کې يې د الله ﷻ نه وحشت (وار خطائي) پيدا شي ، محبت يې ختم شي . بيا د نيکانو خلقو سره په محفل کې تنګيږي ، نيک اعمالو ته يې زړه نه کيږي ، او د قرآن کريم او احاديثو خبرې ورباندې ښې نه لږي .

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمائي :

إِنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا أَذْنَبَ ذَنْبًا كَانَتْ نُكْتَةٌ سَوْدَاءُ فِي قَلْبِهِ فَإِنْ تَابَ وَنَزَعَ وَاسْتَغْفَرَ صُقِلَ مِنْهَا وَإِنْ زَادَ زَادَتْ حَتَّى يُغَلَّفَ بِهَا قَلْبُهُ . فَذَلِكَ الرَّانُ الَّذِي ذَكَرَ اللهُ فِي كِتَابِهِ :

﴿ كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ (۲) ﴾ . (۳)

مؤمن چې کله يو ګناه وکړي ، نو ددې په وجه دده په زړه يو تور داغ اولږي . نو که دې توبه اوباسي ، ګناه پرېږدي او استغفار ووايي نو زړه يې صفا شي .

---

(۱) طه آيت ۱۲۴ .

(۲) المطففين آيت ۱۴ .

(۳) اخرجه الترمذي في التفسير . تفسير سورة ۸۳ باب ۱ ، والنسائي وابن ماجه ، وابن حبان في صحيحه ، والحاكم ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۴۷ كتاب التوبة والزهد .

Scanned with CamScanner

او که دې (توبه او نه یاسي او) نور ګناهونه هم کوي، نو هغه تور داغ زیاتیږي، تر دې چې د ده ټول زړه راګیر کړي. او دا هم هغه زنګ دی چې د دینه ته الله ﷻ تعبیر کړی په:

﴿كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِم.....﴾ سره

ترجمه: داسې نده، بلکه د دوی بدو اعمالو د دوی په زړونو زنګ لړولی.

چا یو بزرګ ته شکایت وکړو: چې زه په خپل زړه کې یو وحشت (وار خطائي) محسوسوم، نیک اعمالو ته مې زړه نه کیږي. آخر د دې څه علاج دی؟ هغه ورته وویل:

إِذَا كُنْتَ قَدْ أَوْحَشَتْكَ الذُّنُوبُ ❁ فَدَعْهَا إِذَا شِئْتَ وَاسْتَأْنِسْ

کله چې ګناهونه تا په وحشت کې واچوي، او ته دا وحشت لرې کول غواړې، نو بیا ګناهونه پریږده، او اُنس (محبت) حاصل کړه (نیک اعمال او عبادات شروع کړه).

٤. د عبادت نورانیت ختمیدل:

د ګناهونو څلورم نقصان دا دی چې په دې سره د عبادت نورانیت ختمیږي، او ثواب کې یې کمي راځي.

تاسو دا تجربه وکړئ چې کوم کس د الله ﷻ د نافرمانۍ نه ځان ساتي، او عبادت کوي، نو د ده په دې عبادت کې ډیر زیات نورانیت او برکت وي.

او که بل طرفته یو کس نیک اعمال هم کوي، خو ورسره ورسره ګناهونه هم کوي، نو دې سره د عبادت هغه نورانیت ختم شي.

د دې یو څو مثالونه تاسو ته پیش کوم:

اول مثال:

که چیرته یو غټ روغ بالټې وي، هیڅ سوری پکې نه وي، او په دې بالټې کې یو یو څاڅکې اوبه راغورځیږي، نو څه وخت پس به دا بالټې د اوبو نه ډکه شي. ځکه اوبه ورنه چیرته نه ضائع کیږي.

لیکن که بل طرفته یوه وړه لوټه وي، خو په هغې کې لاندې د څوخکې سره تر دې غټ سوری وي، نو که چیرته په دې لوټه باندې بنه ډیرې اوبه راپریدې، او پوره ګنهته یې اوبو ته کیدې، نو هیڅ کله به دا لوټه ډکه نشي. ځکه په دې کې لاندې غټ سوری دی، اوبه ورنه واپس ضائع کیږي.

دغه شان کوم کس چې عبادت کوي، خو د ګناهونو نه ځان ساتي، نو د دې عبادت په وجه د
زړه د نورانيت نه ډک شي، او لوي بزرګ او وليُ الله ورنه جوړ شي.
او که يو طرفته عبادت هم کوي، خو بل طرفته مختلف ګناهونه هم کوي، نو په دې سره هغه
جمع شوې نورانيت واپس ختم شي.
همدغه وجه ده چې خلق د الله ﷻ عبادات ښه ډير کوي، خو اولياءُ الله او بزرګان پکې ډير
کم پيدا کيږي.

دويم مثال:

د دې خبرې د ښه وضاحت دپاره درته يو دويم مثال هم پيش کوم هغه دا چې:
که چيرته په يوه کمره کې ايئرکنډيشن لږيدلې وي، او د دې کمرې کړکۍ، دروازه او
روشندان بَند وي نو کومه يخني چې ايئرکنډيشن جوړوي، هغه محفوظه وي، ختميږي نه. نو
څه وخت پس به دا کمره يخه شي.
او که چيرته يو طرفته ايئرکنډيشن هم لږيدلې وي او بل طرفته دروازه هم خلاصه وي، کړکۍ
هم خلاصه وي، روشندان هم خلاصه وي. نو دا کمره هيڅکله نه يخيږي. ځکه کومه يخني چې
ايئرکنډيشن جوړوي، هغه واپس په دې دروازه او کړکۍ اوځي. بلکه اُلټه به د بهر نه ګرمه هوا
راننوځي.
همدغه شان انسان چې عبادات او نيکۍ کوي خو ورسره يې د لاس، خپو، غوږونو او سترګو
نه ګناهونه نه کيږي. نو د عبادت هغه نورانيت د ده په زړه کې جَمعه کيږي او ضائع کيږي نه.
او که دې د عبادت سره سره د لاس، خپو او سترګو ګناهونه هم کوي، نو کوم نورانيت چې
جَمعه شوې وي هغه واپس ختم شي.

د امام مالك رحمه الله وصيت:

امام مالک رحمه الله امام شافعي رحمه الله ته وصيت کړې ؤ:
إِنِّيْ أَرَى اللهَ تَعَالَى قَدْ أَلْقَىٰ عَلَىٰ قَلْبِكَ نُوْرًا فَلَا تُطْفِئْهُ بِظُلْمَةِ الْمَعْصِيَةِ.
زه ګورم چې الله تعالى ستا په زړه کې يوه رڼا اچولې ده، نو ته دا رڼا د ګناهونو په تيارې سره
مه مړ کوه.

۵ . د الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ د لعنت مستحق کيدل :

د ګناهونو پنځم نقصان دا دی چې ددې په وجه انسان د الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ د لعنت مستحق ګرځي ، ځکه ډير ګناهونه داسې دي چې د هغې په کوونکي د شارع له خوا لعنت راليږل شوي دي ، د نمونې دپاره درته يو څو ګناهونه پيش کوم :

په کافرانو او ظالمانو لعنت :

الله ﷻ د کافرانو باره کې فرمائي :

﴿ فَلَعْنَةُ اللهِ عَلَى الْكَافِرِيْنَ ﴾ . (۱)

ترجمه : د الله لعنت دی په کافرانو باندې .

د ظالمانو باره کې فرمائي :

﴿ أَلَا لَعْنَةُ اللهِ عَلَى الظَّالِمِيْنَ ﴾ . (۲)

ترجمه : خبردار ! د الله ﷻ لعنت دی په ظالمانو باندې .

په شرابي لعنت :

حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائي :

سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللهِ ﷺ يَقُوْلُ : أَتَانِيْ جِبْرِيْلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ : يَا مُحَمَّدُ ! إِنَّ اللهَ لَعَنَ الْخَمْرَ وَعَاصِرَهَا وَمُعْتَصِرَهَا وَبَائِعَهَا وَمُبْتَاعَهَا وَشَارِبَهَا وَآكِلَ ثَمَنِهَا وَحَامِلَهَا وَالْمَحْمُوْلَةَ إِلَيْهَا وَسَاقِيَهَا وَمُسْتَقِيَهَا . (۳)

ما د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه اوريدلي دي چې فرمايل يې : ماته حضرت جبريل عليه السلام راغي او وې فرمايل :

---

(۱) البقرة آيت ۸۹ .

(۲) هود آيت ۱۸ .

(۳) رواه الامام احمد بسند صحيح المسند ۳۱۶/۱ ، ۹۷/۲ ، وابن حبان في صحيحه ، والحاکم ، وقال صحيح . کتاب الکبائر الکبيرة التاسعة عشرة شرب الخمر ص ۹۴ ، الترغيب والترهيب ج ۳ ص ۱۷۵ الترهيب من شرب الخمر ....

اې محمد ! (صلی الله علیه وسلم) الله ﷻ لعنت لیږلی : په شراب څکونکي ، تجوړونکي، په بل تجوړونکي ، خرڅوونکي ، اخيستونکي ، ددې قيمت خوړونکي ، چې څوک دا راوړي ، د چا دپاره چې راوړلې شي ، په بل څکونکي او په خپله څکونکي . (په دې ټولو باندې الله ﷻ لعنت راليږلی).

په سُود اخيستونکي او ورکوونکي لعنت :

حضرت جابر رضی الله عنه فرمائي :

لَعَنَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ اٰكِلَ الرِّبَا وَمُؤْكِلَهُ وَكَاتِبَهُ وَشَاهِدَيْهِ . وَقَالَ : هُمْ سَوَاءٌ. (۱)

نبي علیه السلام لعنت لیږلی په سُود اخیستونکي ، سود ورکوونکي ، د سود لیکونکي ، او ددې په ګواه باندې . او نبي ﷺ او فرمایل : چې دوی ټول په ګناه کې برابر دي (څکه امداد په مَعصیت کې هم معصیت دی).

په رشوت اخيستونکي او ورکوونکي لعنت :

حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما فرمائي :

لَعَنَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الرَّاشِيَ وَالْمُرْتَشِيَ . (۲)

نبي علیه السلام لعنت ویلي په رشوت ورکوونکي او رشوت اخیستونکي باندې .

په بعضو روایاتو کې ورسره دا الفاظ هم شته :

وَالرَّائِشَ : يَعْنِيْ الَّذِيْ يَمْشِيْ بَيْنَهُمَا . (۳)

او په هغه کس هم نبي علیه السلام لعنت لیږلی چې څوک د دوی په مینځ کې د رشوت ورکَړ راوړَل کوي .

(۱) مسلم باب لعن اكل الربا وموكله ۲۰۶۳ ، ابوداؤد رقم ۳۳۲۳ باب في اكل الربا وموكله ، ترمذي باب ماجاء في اكل الربا رقم ۱۲۰۶ ، ابن ماجه رقم ۲۲۷۷ .

(۲) اخرجه ابوداؤد في الاقضية باب ۴ ، والترمذي في الاحكام باب ۹ ، وابن ماجه في الاحكام باب ۲ ، الترغيب والترهيب ج ۳ ص ۱۲۵ ترهيب الراشي والمرتشي والساعي بينهما ، الكبائر اخذ الرشوة على الحكم ص ۱۴۹ .

(۳) رواه الامام احمد المسند ۲/۱۶۴ ، ۱۹۰ . والبزار والطبراني . الترغيب والترهيب ج۳ ص ۱۲۶ .

Scanned with CamScanner

د بعضو ګناهونو په وجه په ښځو لعنت :

حضرت اسماء رضی الله عنها فرمائي :

لَعَنَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَلْوَاصِلَةَ وَالْمُسْتَوْصِلَةَ . (۱)

نبي ﷺ لعنت ليږلي په هغې ښځې چې نورو ښځو له د حُسن د پاره د هغوی د ويښتانو سره نور ويښتان لږوي ، او په هغې ښځه هم نبي عليه السلام لعنت ليږلي چې چاته دا لږولي شي .

په يو بل حديث شريف کې څه نور کارونه هم ذکر دي :

حضرت ابن مسعود رضی الله عنه فرمائي :

لَعَنَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَلْوَاشِمَاتِ وَالْمُسْتَوْشِمَاتِ وَالْمُتَفَلِّجَاتِ لِلْحُسْنِ اَلْمُغَيِّرَاتِ خَلْقَ اللهِ . (۲)

نبي عليه السلام لعنت ليږلي په هغه ښځه باندې چې بلې ښځې له (په څرمن) خالونه وهي ، او هغې ښځې باندې چې چاله دا خالونه وهلې شي ، او په هغه ښځې باندې هم نبي عليه السلام لعنت ليږلي چې د ډول دپاره وريځې اوباسي ، او نرۍ کوي يې . او په هغه ښځه باندې هم نبي عليه السلام لعنت ليږلي چې د ډول دپاره د خپلو غاښونو په مينځ کې فُرجې (جدا والې) پيدا کوي . او دا ښځې د الله ﷻ په خلقت کې تغير راوستونکې دي .

نبي عليه السلام فرمائي :

((إِذَا دَعَا الرَّجُلُ إِمْرَأَتَهُ إِلَى فِرَاشِهِ فَلَمْ تَأْتِهِ فَبَاتَ غَضْبَانَ عَلَيْهَا لَعَنَتْهَا الْمَلَائِكَةُ حَتَّى تُصْبِحَ)) . (۳)

---

(۱) اخرجه البخاري في اللباس باب ۸۳ ، ۸۵ ، ۸۷ . ومسلم في اللباس حديث ۱۱۵ ، ۱۱۷ ، ۱۱۹ . وابن ماجه في النكاح باب ۵۲ . الترغيب والترهيب ج۳ ص ۸٦ .

(۲) اخرجه البخاري في التفسير سورة ۵۹ باب ۴ ، واللباس باب ۸۲ ، ۸۴ ، ۸۵ ، ۸۷ . ومسلم في اللباس حديث ۱۲۰ . وابوداؤد في الترجل باب ۵ . والترمذي في اللباس باب ۲۵ . والنسائي في الزينة باب ۲۴ ، ۲٦ ، ۷۱ . وابن ماجه في النكاح باب ۵۲ . الترغيب والترهيب ج۳ ص ۸۷ ترهيب الواصلة والمستوصلة .

(۳) اخرجه البخاري في بدء الخلق باب ۷ ، ومسلم في الطلاق حديث ۱۲ ، وابوداؤد في النكاح باب ۴۰ ، الترغيب والترهيب ج۳ ص۳۸ ترغيب الزوج في الوفاء بحق زوجه ...

کله چې یو سړی خپله بي بي خپل فراش (د ملاستې ځای. لکه کټ وغیره) ته را اوبلي او دا (بغیر د څه شرعي عذر نه) رانه شي، او دا خاوند په خفګان شپه تیره کړي، نو تر سهاره پورې فرښتې په دې ښځه لعنت وايي.

د ښځو سره مشابهت کوونکو سړو، او د سړو سره مشابهت کوونکو ښځو باندې لعنت:

حضرت ابن عباس رضی الله عنهما فرمائي:

لَعَنَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَلْمُتَشَبِّهِيْنَ مِنَ الرِّجَالِ بِالنِّسَاءِ وَالْمُتَشَبِّهَاتِ مِنَ النِّسَآءِ بِالرِّجَالِ. (۱)

نبي ﷺ لعنت ویلې په هغه سړو باندې چې د ښځو سره مشابهت کوي (یعنی د ښځو په شکل و صورت ځان جوړوي). او په هغو ښځو باندې هم لعنت ویلې چې د سړو سره مشابهت کوي (یعنی د سړو په شکل و صورت ځان جوړوي).

په مړي ژړا کوونکې زنانه و باندې لعنت:

حضرت ابن ابو سعید خدري رضی الله عنه فرمائي:

لَعَنَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ اَلنَّائِحَةَ وَالْمُسْتَمِعَةَ. (۲)

پیغمبر علیه السلام لعنت لیږلی په هغه ښځه باندې چې په مړي ژاړي (چغې سورې وهي او خپل ګریوانونه شلوي)، او چې څوک دا آوري (او ورباندې راضي وي) نو په دې هم لعنت دی.

په لوطي او د مور او پلار په نافرماني کوونکي لعنت:

په یو حدیث کې نبي علیه السلام فرمائي:

((مَلْعُوْنٌ مَنْ عَمِلَ عَمَلَ قَوْمِ لُوْطٍ)).

(۱) اخرجه البخاري في اللباس باب ٦١، وابو داؤد في اللباس باب ۲۷، والترمذي والنسائي، الترغيب والترهيب ج۳ ص ۷۵ الترهيب من تشبه الرجال بالمرءة.

(۲) رواه ابو داؤد كتاب الجنائز باب ۲۵. ورواه البزار والطبراني. الترغيب والترهيب ج۴ ص ۱۸۵ الترهيب من النياحة على الميت....

Scanned with CamScanner

لعنتي دی هغه څوک چې د حضرت لوط علیه السلام د قوم عمل کوي (یعنی لواطت کوي).

دا پاس الفاظ نبي ﷺ دری (۳) پیری او فرمایل.

((مَلْعُوْنٌ مَنْ ذَبَحَ بِغَيْرِ اللّٰهِ)).

لعنتي دی، څوک چې د غیر الله په نوم ذبح کوي.

((مَلْعُوْنٌ مَنْ أَتٰى شَيْئًا مِنَ الْبَهَائِمِ)).

لعنتي دی، څوک چې د چارپیانو سره خپل شهوت پوره کوي.

((مَلْعُوْنٌ مَنْ عَقَّ وَالِدَيْهِ)). (۱)

لعنتي دی، څوک چې د مور او پلار نافرماني کوي.

((مَلْعُوْنٌ مَنْ أَتٰى إِمْرَأَةً فِيْ دُبُرِهَا)). (۲)

لعنتي دی، څوک چې د خپلې کور واله سره په شا طرف (دُبره) کې کوروالي کوي.

نور د لعنت واله ګناهونه :

محترمو! داخو مې درته صرف یو څو ګناهونه پیش کړه، د کومو په وجه چې په انسان باندې لعنت راوریږي. ددینه علاوه په معتمدو احادیثو کې نور ګناهونه هم ذکر دي، چې د هغې په کوونکي لعنت لیږل شوي.

لکه نبي علیه السلام لعنت ویلې په تصویر جوړوونکي، په هغه چا چې مسلمان ته ضرر رسوي او دهوکه ورسره کوي، او لعنت یې ویلې په هغه چا چې ښځه د خپل خاوند نه یا غلام د خپل مالک نه جدا کوي، او لعنت یې ویلې په هغه چا چې د الله ﷻ حکمونه پټوي او په پاکدامنو ښځو د زنا تهمت لږوي.

ددینه علاوه په احادیثو نور هم ډیر داسې ګناهونه شته چې د هغې په کوونکي باندې نبي ﷺ لعنت ویلې.

(۱) رواه الطبراني في الاوسط والحاكم، الترغيب والترهيب ج۳ ص ۱۹۶.

(۲) اخرجه ابوداؤد في النكاح باب ۴۵ واحمد المسند ۲/۴۴۴، ۴۷۶.

نتیجه: عزتمندو مسلمانانو! تاسو دیته سوچ وکړئ چې دا څومره دخفګان خبره ده چې په یو سړي باندې (د ګناه کولو په وجه) الله ﷻ او د هغه رسول ﷺ لعنت ویلې وي.
نو انسان ته په کار دي چې د الله ﷻ د نافرمانۍ نه ځان اوساتي.

په ګناهګار باندې نور مخلوقات هم لعنت وایي:

کله چې انسان ګناهونه کوي، نو ددې په وجه قحط سالي راځي، بارانونه بند شي. نو د انسانانو نه علاوه نور مخلوقاتو ته هم ددې اثر اورسي، نو هغوی هم بیا په دې انسان باندې لعنت وایي.
مجاهد رحمه الله وایي:
چې کله باران بند شي او سخت قحط شي، نو څناور هم په نافرماني کوونکو بندګانو باندې لعنت وایي. او دا وایي چې دا ددې انسانانو د ګناهونو نحوست او سپیره توب دی (چې په مونږ باندې هم باران بند شوي). [1]

٦. د الله تعالی د دښمنانو وارِث جوړېدل:

د ګناهونو شپږم نقصان دادی چې ددې په وجه انسان د الله ﷻ د دشمنانو نه د یو دشمن وارِث جوړیږي. ځکه هره ګناه اکثر د یو چا میراث دی، نو دې چې هغه ګناه کوي، نو خامخا د هغوی وارِث جوړیږي:
لکه په ناپ تول کې کمي کول د حضرت شعیب علیه السلام د قوم میراث دی، تکبر او ظلم د حضرت هود علیه السلام د قوم میراث دی، ځان اوچت ګڼل او فساد کول د فرعون او دده د قوم میراث دی، لواطت د حضرت لوط علیه السلام د قوم میراث دی.
نو دې انسان چې دا ګناه وکړه، نو دې هم د هغوي وارِث جوړ شو، د هغوی مشابهت یې اختیار کړو. او حدیث کې راځي:
((مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ)). (٢)

(١) جزاء الاعمال للبخاري رحمه الله.
(٢) رواه احمد في المسند.

Scanned with CamScanner

څوک چې د يو قوم سره (د هغوي په خاصو افعالو او اقوالو کې) مشابهت کوي، نو دې هم د هغوی نه دی.

۷. معيت الهي (دالله ﷻ امداد) ختميدل:

د ګناهونو اووم نقصان دادی چې ددې په وجه د انسان سره معيتِ الهي (د الله ﷻ امداد) ختميږي. او چې د چا سره د الله ﷻ امداد ختم شو، نو هغه بيا هيڅکله نه کاميابيږي اګر چې ظاهري اسباب دده سره ډېر وي.

ځکه په اسبابو کې اثر اچوونکې خو الله ﷻ دی، او چې دالله ﷻ معيت ختم شو، نو بيا اسباب اثر نه کوي.

او بل طرفته کوم کس چې د ګناهونو نه ځان ساتي، نو دده سره دالله ﷻ امداد شامل وي، او د چا سره چې د الله ﷻ امداد شاملِ حال وي نو ده ته بيا هيڅوک او هيڅ شي ضرر نشي رسولې. او دا يو لوی نعمت دی.

ددې دپاره درته يو دوه مثالونه پيش کوم:

د نيکانو سره د الله ﷻ د امداد مثالونه:

اول مثال: په غارِ ثور کې د رسول الله ﷺ سره د الله ﷻ د معيت واقعه:

د هجرت په شپه د نبي کريم صلی الله عليه وسلم سره په غارِ ثور کې حضرت ابوبکر صديق رضی الله عنه وو، کله چې مشرکينِ مکه ددوی د تلاش دپاره راووتل، او ددې غار خولې ته را اورسيدل، نو حضرت ابوبکر صديق ﷺ د کافرانو قدمونه اوليده، نو اوېريده، چې هسې نه دوی ښکته وګوري، او مونږ او ويني نو نبي عليه السلام ته به تکليف اورسوي.

ده د خپلې پريشانۍ ذکر نبي عليه السلام ته وکړو، پيغمبر عليه السلام ورته اوفرمايل:

﴿ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا ﴾.(۱)

ترجمه: غم مه کوه، بيشکه الله ﷻ د مونږ سره دی. (د هغه نصرت او امداد د مونږ سره دی، او د چا سره چې د الله ﷻ امداد وي هغوي ته هيڅوک هم نقصان نشي رسولې).

(۱) التوبة آيت ۴۰.

بيا همداسې اوشوهم ، چې کافران واپس لاړه ، دوى يې اونه ليدل ، او الله ﷻ د دوى حفاظت وکړو .

دويم مثال : د حضرت موسى ﷺ سره د الله ﷻ د معيت واقعه :

حضرت موسى عليه السلام چې کله خپل قوم بني اسرائيل د ځان سره روان کړه ، او د مصر نه اووت ، نو شاته وريسې فرعون او د ده لښکر راغې ، په يو ځاى کې مخې ته درياب (بحرِقلزم) راغې ، او شاته د فرعون لښکر وو .

نو د حضرت موسى عليه السلام ملګري (بني اسرائيل) اوويريده ، او موسى ﷺ ته يې ووېل :

﴿ إِنَّا لَمُدْرَكُونَ ﴾ . (۱)

اى موسى ! بيشکه مونږ خو راګير شو (مخې ته درياب دى او شاته د فرعون لښکر دى) .
حضرت موسى عليه السلام ورته تسلي ورکړه :

﴿ كَلَّا إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ ﴾ . (۲)

ترجمه : هرګز داسې نده ، د ما سره خپل رب دى ، هغه به ما ته راهنمائي کوي (او زمونږ د نجات صورت به را اوباسي ، ځکه د مونږ سره د الله ﷻ امداد شاملِ حال دى) .
او همداسې اوشوه ، چې الله ﷻ حضرت موسى عليه السلام ته حکم وکړو :

﴿ اضْرِب بِّعَصَاكَ الْبَحْرَ ﴾ (۳)

ترجمه : ته په خپله آمسا باندې دا درياب اووهه .

حضرت موسى ﷺ چې درياب په آمسا اووهلو ، نو دولس (۱۲) لارې پکې جوړې شوې ، او اُوبه ځاى په ځاى اودريدې ، دوى ورباندې پورې وتل ، او چې کله فرعون او د ده لښکر پکې ورننوتل ، نو اُوبه واپس يو ځاى شوې ، او ټول په کې غرق شو .

---

(۱) الشعراء آيت ۶۱ .
(۲) الشعراء آيت ۶۲ .
(۳) الشعراء آيت ۶۳ .

وړیسې الله ﷻ فرمائي :

﴿ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ﴾ .(۱)

ترجمه : یقیناً په دې واقعه کې لویه نښه د قدرت ده (چې څنګه د نیکانو سره امداد کوم ، او نافرمان څنګه هلاکوم) .

فائده : معلومه شوه چې کوم کس ځان د ګناه نه ساتي د هغه سره د الله ﷻ معیت (امداد) وي ، او چې څوک ګناهونه کوي ، نو د هغه سره د الله ﷻ امداد نه وي .

۸ . د فرښتو د دُعاګانو نه محرومه کیدل :

د ګناهونو اتم نقصان دا دی چې په دې سره انسان د فرښتو د دُعاګانو نه محرومه کیږي.
په قرآن کریم کې ذکر دي : چې فرښتې د هغه خلقو د پاره دعاګانې کوي کوم چې مومنان وي او نیک اعمال کوي .

او س چې یو سړی ګناهونه کوي ، نو لازمې په دې د فرښتو د دُعاګانو نه محرومه وي .
الله رب العزت د فرښتو دُعاګانې داسې رانقل کوي :

﴿ ٱلَّذِينَ يَحْمِلُونَ ٱلْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُۥ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِۦ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ . رَبَّنَا وَأَدْخِلْهُمْ جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدتَّهُمْ وَمَن صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ . وَقِهِمُ السَّيِّئَاتِ وَمَن تَقِ السَّيِّئَاتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُ وَذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴾ .(۲)

ترجمه : کومو فرښتو چې عرش اوچت کړې ، او کومې چې د عرش ګیر چاپیره دي ، دوی د خپل رب تسبیح او تعریف بیانوي ، په الله ایمان لري او د مومنانو د پاره (داسې) بخښنه غواړي : چې ای ربه زمونږه ! تا احاطه کړې په هر شي باندې په خپل رحمت او علم سره .

(۱) الشعراء آیت ۶۷ .
(۲) المومن آیت ۷ ، ۸ .

پس کوم خلقو چې توبه او وېستله، او د ستا په لاره روان دي، دوی ته بخښنه وکړه، او دوی د عذاب د جهنم نه او ساته.

ای ربه زمونږه! ته داخل کړه دوی په باغونو د همیشه اوسیدلو کې، د کومو چې تا د دوی سره وعده کړې. او (اې الله! ته داخل کړه د دوی سره) د دوی نیکان پلاران، نیکانې بیبیانې او نیکان اولاد. بیشکه ته ډیر زبردست او حکمت والا یې.

او (اې الله!) ته او ساته دوی د تکلیفونو نه. او تا چې څوک په دغه ورځ د تکلیفونو نه بچ کړو، نو بیشکه تا په هغه رحم وکړو، او همدا لویه کامیابي ده.

فائده: معلومه شوه چې د عرش او د عرش ګیر چاپیره فرښتې د مؤمنانو او نیکانو خلقو د پاره ډیرې دُعاګانې غواړي.

او س چې څوک په ګناهونو کې آخته وي، نو یقیني خبره ده چې دې به د فرښتو ددې دُعاګانو نه محرومه وي.

۱۰. د مخ رونق ختمیدل. او عقل کمزوري کیدل:

لسم نقصان د ګناهونو دا دی چې ددې په وجه د انسان د مخ رونق ختمیږي. ځکه چې د ګناه په وجه د انسان په زړه یو تور داغ اولږي، نو که چیر ته دې توبه اونه باسي، او بار بار ګناه کوي نو هغه داغ زیاتیږي، چې د هغې اثر بیا په سترګو او مخ کې هم معلومیږي.

او دا په تجربې سره معلومه ده چې کوم کس په ګناه کې مبتلا وي، که هغه هر څومره ښکلې وي، او په ځان ډیرې ګوتې وهي، خو بیا به یې هم په مخ کې د نیکانو خلقو رونق او نور نوي، بلکه مخ به یې پیکه او سپیره لږي.

ددې برعکس تاسو د نیکانو خلقو مخونو ته اوګورئ، نو ښکاره به درته په کې رونق معلوم شي.

حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنهما فرمائي:

چې په نیکۍ کولو سره د انسان په مخ کې رونق راځي، په زړه کې رڼا، په رزق کې فراخي، په بدن کې قوت او د خلقو په زړونو کې محبت پیدا کیږي.

او په ګناه کولو سره په مخ کې بې رونقي پيدا کيږي ، په قبر او زړه کې تياره ، په بدن کې سستي ، رزق کې تنګي ، او د خلقو په زړونو کې بُغض (کينه) پيدا کيږي .[1]

دغه شان د ګناهونو په وجه د انسان په عقل کې هم نقصان او فساد راځي .

ځکه عقل يو نوراني شي دی ، او د ګناهونو د ککړوالي په وجه په دې کې خامخا کمي راځي .

دامام شافعي رحمه الله خپل استاذ ته د حافظې د کمزورتيا شکايت :

امام شافعي رحمه الله فرمائي : چې ما خپل استاذ وکيع رحمه الله ته د حافظې د کمزورتيا شکايت وکړو ، نو هغه راته دا وصيت وکړو : چې ګناهونه پريده نو حافظه به دې مضبوطه شي ، په اشعارو کې يې دا خبره بيان کړې :

شَكَوْتُ إِلَى وَكِيعٍ سُوءَ حِفْظِي • فَأَرْشَدَنِي إِلَى تَرْكِ الْمَعَاصِي

وَأَخْبَرَنِي بِأَنَّ الْعِلْمَ نُورٌ • وَنُورُ اللهِ لَا يُعْطَى لِعَاصٍ [2]

ما خپل استاذ وکيع رحمه الله ته د حافظې د خرابي (کمزورتيا) شکايت وکړو ، نو هغه راته وصيت وکړو چې ګناهونه پريږده (نو حافظه به دې صحيح شي) .

او دا خبره يې راکړو (چې د ګناهونو سره ځکه حافظه کمزوری کيږي) چې علم يو نُور دی ، او ګناهګار ته د الله ﷻ نُور نشي ورکولی .

عزتمندو مسلمانانو ! که چيرته تاسو سوچ وکړئ ، نو کوم کس چې ګناهونه کوي ، دا پخپله د بې عقلۍ غټ دليل دی .

ځکه که يو کس ته دا پته اولږي چې ما يو ماشوم ګوري ، نو هيڅ کله به دې د هغه د وړاندې يو فحش کار اونکړي . او س چې د يو کس دا يقين وي چې ما الله ﷻ ګوري ، زه د هغه په قدرت کې يم ، د هغه رزق خورم ، هغه مې د دې ناجائز کار نه منع کوي ، د هغه رسول مې منع کوي ، قرآن مې منع کوي ، په ګناه کولو سره الله ﷻ ناراضه کيږي ، پيغمبر عليه السلام ناراضه کيږي ، حفظه ملائکو ته تکليف رسي ، شيطان خوشحاليږي ، مرګ خامخا راروان دی د الله ﷻ د

---

(۱) جزاء الاعمال للتهانوي رحمه الله .

(۲) ص .

Scanned with CamScanner

ورانډې به پیش کیږم ، حساب وکتاب به ورکوم ، د هغه فرښتې به راباندې ګواهي ورکوي ، زما اندامونه به زما خلاف ګواهي ورکوي ، دا ورځ او شپه به ګواهي ورکوي ، په کوم ځای چې دا ګناه شوې هغه به ګواهي ورکوي ، الله ﷻ راباندې په خپله ګواه دی ، د جنت نه محروم کیږم ، او د جهنم مستحق ګرځم .

نو چې یو سړی دا ټولې خبرې ځانته رامخې ته کړي ، او دې بیا هم د عارضي خوشحالۍ د پاره ګناهونه کوي ، د الله ﷻ حکم ماتوي ، د پیغمبر حکم ماتوي ، د قرآن کریم او احادیثو احکامات د خپو لاندې کوي . نو دا غټ دلیل ددې دی چې ددې انسان عقل کمزورې دی ، چې د معمولي فائدې د پاره یې دومره زیات نقصانونه برداشت کړه .

۱۱ . بار بار ګناه کولو سره د توبې توفیق نه ملاویږي :

د ګناهونو یولسم نقصان دادی چې کله انسان یو ګناه وکړي ، نو دا ګناه بلې ګناه ته دعوت ورکوي ، بیا دې مسلسل ګناهونه کوي . آخر دده د زړه نه ددې ګناه بدیت اووځي ، بیا ورته دسره دا ګناه نه معلومیږي . چې په نتیجه کې ددې انسان نه د توبې توفیق هم سَلب شي .

مثلاً یو سړي خپل نظر غلط استعمال کړي ، پردې ښځې ته اوګوري ، نو ده یو ګناه وکړه ، په دې سره دده په زړه کې نورې وسوسې هم پیدا شي ، بیا ورسره خبرې وکړي ...... آخر دا چې دا سړی په زِنا کې مبتلاء شي .

او چې بار بار یې کوي ، نو دې سره دده د زړه نه د زِنا بدیت هم ختم شي ، او دا ورته بیا د سره ګناه نه معلومیږي ، بلکه یو عادت یې اوګرځي . چې په دې سره دا انسان نه د توبې توفیق هم سَلب شي ، آخر د دنیا نه بې توبې لاړ شي .

ډیر داسې واقعات پیښ شوي چې په آخیري وخت کې انسان ته د کلمې تلقین ورکړې شوې لیکن د هغه په خُله کلمه نه جاري کیده ، بلکه په دُنیا کې به چې په کومه ګناه کې مبتلاء ؤ ، د مرګ په وخت یې هم هغه الفاظ د خُلې نه وتلي :

د ډیرو خلقو د خُلې نه د مرګ په وخت سندرې وتلي ، او ډیرو صراحةً د کلمې نه انکار کړې دا ټول د ګناهونو اثر دی .

۱۲ . د الله ﷻ د حفاظت نه وتل ،او شیطان پرې مسلط کیدل :

د ګناهونو دولسم نقصان دادی چې، ددې په وجه انسان د الله ﷻ د حفاظت نه اووځي او شیطان ورباندې مسلط کیږي . ځکه نیک اعمال د انسان د پاره حفاظتي قلعه ده . اوس چې پو سړې ددې قلعې نه اووت ، او په ګناهونو کې مبتلا شو ، نو خامخا په ده باندې د شیطان غلبه او تسلط راځي ، بیا چې د شیطان څه خوښه وي هغه ورسره کوي .

۱۳ . اندامونه باطني نجس او بدبویه کیدل :

د ګناهونو دیارلسم نقصان دادی چې ددې په وجه د انسان هغه اندامونه چې په کوم ګناه کوي باطني نجس کیږي او بدبوئي ترې ځي . ځکه په ګناه کې دننه نجاست پروت دی . مثلاً په لاس ګناه کوي نو لاس حکمًا نجس شي ، په سترګو ګناه کوي دا حکمًا نجس شي .

ځکه خو حدیث کې راغلي : چې کله یو انسان اودس کوي ، نو کوم اندام چې وینځي نو هغه د نجاست نه پاکیږي .

د اندامونو د نجس کیدو او بدبویه کیدو باره کې درته څو نمونې پیش کوم :

۱. د دروغو باره کې نبي ﷺ فرمائي :

((إِنَّ الْعَبْدَ لَيَكْذِبُ الْكِذْبَةَ لَيَتَبَاعَدُ الْمَلَكُ عَنْهُ مَسِيرَةَ مِيلٍ مِنْ نَتْنِ مَا جَاءَ بِهِ)) . (۱)

کله چې یو بنده دروغ وایي نو فرشتې ددې دروغو د بدبویۍ د وجې یو میل لرې ولاړې وي .

۲. د ګناه بدبویي د انسان نه د مرګ په وخت هم ځي :

حدیث کې راځي : چې کله د یو بنده د وفات وخت رانژدې شي ، نو د ملک الموت سره چې نوری کومې فرښتې راغلې وي ، نو دوی ددې انسان اندامونه بُویوي .

نو په کومو اندامونو چې انسان ګناه کړې وي ، د هغې نه بدبویي ځي ، نو فرښتې په دې سړي باندې رابانديې کړي ، او ښه یې اووهي .

او کوم کس چې نیک وي ، توبه یې ویستې وي ، نو د هغه د اندامونو نه بدبویي نه ځي (نو بیا ده ته وهل نه ورکوي) . (۲)

(۱) اخرجه الترمذي وقال حسن غريب ، احياء العلوم ج۳ ص ۱۸۳ کتاب آفات اللسان .

(۲) خطبات فقير ج ۱۰ ص ۱۷۲ .

۳. د ګناهونو دا بدبوئي به د انسان نه د قیامت په ورځ هم ځي :

نبي ﷺ فرمائي :

((إِنَّ النَّاسَ تُرْسَلُ عَلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ رِيحٌ مُنْتِنَةٌ حَتَّى يَتَأَذَّى مِنْهَا كُلُّ بَرٍّ وَفَاجِرٍ)).

د قیامت په ورځ به په خلقو باندې ډېره بدبويه هوا راشي، تردې چې نیک او بد ټولو ته به ددې نه تکلیف اورسیږي، او هر ځای ته به دا هوا اورسي.

بیا به یو آواز کوونکې آواز وکړي :

هَلْ تَدْرُوْنَ هٰذِهِ الرِّيحَ الَّتِيْ قَدْ آذَتْكُمْ ؟

آیا تاسو ته پته ده چې دا بدبويه هوا د څه شي ده کومې چې تاسو ته تکلیف اورسول؟

دوی به ورته جواب ورکړي :

لَاندْرِيْ وَاللهِ.

په الله قسم، مونږ ته خو هیڅ پته نشته. بلکه هر کس ته د دینه تکلیف اورسیده.

نو دوی ته به وویلې شي :

اَلَا إِنَّهَا رِيحُ فُرُوجِ الزُّنَاةِ الَّذِيْنَ لَقُوا اللهَ بِزِنَاهُمْ وَلَمْ يَتُوْبُوْا مِنْهُ. (۱)

خبردار! دا خو د هغه زناکارو د فرجونو (شرمګاهو) بدبويه هوا ده، کومو چې په دنیا کې زنا کړې وه، دهغې نه یې توبه نه وه ایستې، او س د الله ﷻ د وړاندې پیش شو.

په یو بل حدیث کې داسې هم راغلي چې کله زنا کارې ښځې په جهنم کې واچولې شي، نو دا چولو نه روستو به هم دديي د شرمګاه نه داسې بدبوئي ځي چې ټول جهنمیان به ورنه تنګ شي

يُؤْذِيْ اَهْلَ النَّارِ رِيحُ فُرُوْجِهِمْ. (۲)

جهنمیانو ته به د زناکارو ښځو د شرمګاهونو د بدبويي د وجې سخت تکلیف وي.

او ددې ګناه احساس بعضو نیکانو خلقو ته هم کیږي. ځکه دوی په خپل فراست او نور ایماني سره معلوموي، چې دا انسان په ګناهونو کې مبتلاء دی لکه :

(۱) الترغیب والترهیب ج۳ ص۱۹۰ الترهیب من الزنا...

(۲) رواه احمد المسند ۱۶۰/۲، الترغیب والترهیب الترهیب من الزنا...

۲_ د حضرت عثمان رضی الله عنه مجلس ته یو کس راغی ، چې په لاره کې یې خپل نظر غلط استعمال کړی ؤ ، نو حضرت عثمان رضی الله عنه او فرمایل :

مَا بَالُ أَقْوَامٍ يَتَرَشَّحُ الزِّنَا مِنْ أَعْيُنِهِمْ . (۱)

څه شوي په دې خلقو باندې چې زمونږ مجلس ته راځي او د هغوی د سترګو نه د زنا آثار څرګندېږي .

۱٤ . د بعضو ګناهونو اثر اتبه پدو او ددو په کورني راځي:

د ګناهونو څوارلسم نقصان دا دی چې بعض وخت د دې اثرات د ده په خپل کور واله پرېوځي . لکه یو کس د پردی زنانه حیاء او عزت ته نقصان اورسوي ، نو د دې اثر دا را اوځي چې د ده کور والاته به هم دغه شان نقصان رسولې شي .

نبي علیه السلام فرمائي :

که چیرته تاسو د نورو د ښځو سره د پرهیزګارۍ معامله کوئ ، نو ستاسو ښځو سره به هم د پرهیزګارۍ معالمه کولې شي .

د زرګر د ښځې واقعه:

امام غزالي رحمه الله په خپل کتاب [اَلتِّبرُ المَسبُوک] کې یو واقعه رانقل کړې : چې په بخارا کې یو مُشکي ؤ ، ډیر نیک سړي وو ، د ده یو زرګر کره د دیرشو (۳۰) کالو نه اوبه راوړی ، دا زرګر هم ډیر نیک سړي ؤ ، او د ده دا بي بي هم ډیره نیکه ښځه وه .

دې مُشکي به د دروازې پورې اوبه راوړې ، او بیا به واپس لاړ . په دې دیرش کاله کې د ده نه څه غلط حرکت نه ؤ شوی .

یو ورځ ده اوبه راوړې ، چې وې کتل نو د زرګر ښځه په انګړ کې اوده وه ، دې ورغی او دهغې په لاس یې خپل لاس راښکلو ، او زور یې پرې وکړو ، نور واپس لاړو .

دا ښځه چې راپاڅیده ، نو ډیره زیاته خفه شوه ، چې څنګه دیرش کاله پس د دې سړي نیت خراب شو ؟ آخر څه وجه خو خامخا شته .

(۱) وعظ غض البصر للتهانوي رحمه الله ص ۷ .

کله يې چې دا خاوند کورته راغې، او وې ليده چې دا ښځه ژاړي او خفه ده. ده ورته پوښتنه وکړه: چې ولې ژاړې؟ دې ورته وويل: چې تا نن په بازار کې څه خراب کار کړی، چې د هغې اثر ماته هم رارسيدلی. دې زرګر انکار وکړو چې ما هيڅ ندي کړي. دې ښځې ورته وويل: چې دا هيڅ کله کيدې نشي، تا خامخا څه کړي. که صفا حال راته نه وايې نو زه د تا سره هيڅکله پاتې کيږم نه.

آخر زرګر مجبور شو، او ورته وې ويل: چې نن زما دُکان ته يوه ښائسته ښځه راغله، بنګړي يې اخيستل، چې کله يې بنګړي واخيستل، او په لاس کې يې واچول، نو لاسونه يې ډير ښکلي وو، زه په ځان پوهه نه شوم، د هغې لاس مې اونيوه، او لږ زور مې ورکړو، بيا هغه ښځه واپس لاړه.

دې ښځې افسوس وکړو چې تا ولې داسې کول؟ د هغې اثر ماته ورسيد. هغه مشکي چې مونږ له يې د ډير شو کالو نه راپه ديخوا اوبه راوړې، او نيک سړی ؤ. خو نن يې زما لاس له زور ورکړو، او واپس لاړو.

نو زرګر ورته وويل: چې په خدای قسم، د ماڼه غلطي شوې، زما توبه ده، بيا به هيڅکله داسې نه کوم.

صبا له چې مشکي راغې، اوبه يې راوړې، نو د دې ښځې نه يې معافي اوغوښته، او ډير پښيمانه ؤ، چې زه په ځان پوهه نشوم، شيطان دهوکه کړم، بيا به هيڅکله داسې کار نه کوم.

دې ښځې ورته وويل: چې دا ستا غلطي نه ده، بلکه اول غلطي زما د خاوند نه شوې وه چې د هغې اثر ماته را اورسيده، او الله ﷻ د هغه نه بدل واخيست.[1]

دا وو د ګناهونو دُنيوي نقصانات چې ما درته يو څو بيان کړل، د دينه علاوه نور دُنيوي نقصانات هم شته چې د وخت د کمي د وجې نشي ذکر کولی.

(۱) الفرالمسبوک باب ۷.

د ګناهونو اخروي نقصانات :

عزتمندو ! په قرآن کريم او نبوي احاديثو کي د ګناهونو اخروي نقصانات خو ديرزيات ذکر شوي که چيرته زه هغه درته تفصيلي بيانوم ، نو خبره بيا ديره اوږديږي .

بلکه زه به درته اجمالاً يو څو ذکر کړم :

کله چي يو کس د الله ﷻ نافرماني کوي ، نو اول خو دده نه د مرګ په وخت فرښتي دير په سختۍ سره روح اخلي ،

بيا په قبر کي دده دپاره مختلف قسمه عذابونه وي ، قبر وربانديي دومره راتنګ شي چي يو پښتۍ يي په بله کي ننوځي ، ماران وي ، لړمان وي ، د فرښتو وهل وي ، او د جهنم د طرفه ورته يوه کړکۍ راخلاصه شي چي په هغې کي ورته د جهنم ګرمائش راځي .

بيا د قيامت په هغه سخته ورځ کي (چي يوه ورځ به يي د پنځوس زره کالو په مقدار اوږده وي ، هر انسان به په خپلو ځوله کي ډوب وي په دي ورځ کي) به هم په ده بانديي د الله ﷻ قهر ، غضب او نور قسمه عذابونه وي .

بيا به د پُل صراط عذاب وي (چي د جهنم د پاسه لږيدلي دی ، او هر کس به په دي تيريږي) . دلته هم د کافرانو او ګناهګارانو دپاره دير سخت عذابونه دي .

بيا د هغې نه روستو د جهنم خوفناکي مرحلي دي : چي د اُور جامي به ده ته ور واغوستلي شي ، په زنځيرونو کي به تړلي وي ، د جهنميانو وينې او زَوې به وربانديي څکلي شي ، د زقوم بدبوداره اُونه به دده خوراک وي ، داسي جوشيدلي اُوبه به په ده څکلي شي چي خُولې ته يي رااوچتي کړي نو د دير ګرمائش نه به دده د مخ څرمن په دي اُوبو کي را اُوغورځي ، او چي کله يي اوڅکي ، نو دننه په خيټه کي به يي کولمي ټولي ويلي شي ، د پاسه طرف نه به يي فرښتي په ګرزونو وهي ، لاندي به ورته د اُور څپلي واچولي شي چي دهغې په وجه به يي پاس دماغ خوټکيږي .

په جهنم کي د اُوښانو په مقدار غټ غټ زهريله لړمان به په ده بانديي مسلط کړي شي ، چي يو ټک ورکړي نو تر څلويښتو کالو پوري به هغه درد نه ختميږي ،

ددينه علاوه به نور مختلف قسمه عذابونه وي .

(نوټ : دا د کومو عذابونو ذکر چې اوشو ، نو دا ځنې په قرآن کريم او ځنې په صحيح احاديثو کې پوره په تفصيل سره ذکر دي ، خو د وخت د کمي په وجه مې تفصيلا بيان نه کړل).

د هرې ګناه نقصان شته :

محترمو مسلمانانو ! د هرې ګناه نقصان شته ، ده ته به د دې جزاء ورکولې شي .

الله ﷻ فرمائي :

﴿ مَن يَعْمَلْ سُوٓءًا يُجْزَ بِهِۦ ﴾ . (۱)

ترجمه: څوک چې بد کار وکړي (او دې توبه او نه باسي) نو ده ته به د دې جزاء ورکولې شي.

افسوس : ډيره د افسوس خبره داده چې که چيرته په يو کور کې يو ماشوم پياله يا څه بل شی مات کړي ، نو دې پرې رټلې او وهلې شي .

ليکن که يو عاقل و بالغ کس د الله ﷻ او د رسول ﷺ احکامات مات کړي ، ګناهونه کوي، نو ده ته هېڅوک هم څه نه وايي ، حالانکه پلار او مشران يې ښه ګوري ، ليکن بيا هم ورته څه نه وايي .

نو انسان ته پکار دي چې د الله ﷻ د نافرمانۍ نه ځان اوساتي . څکه کوم کس چې د الله ﷻ د وېرې نه يو ګناه پرېږدي ، نو الله ﷻ د دې انسان ډيره قدرداني کوي ، او ډير لوي اجر ورته ورکوي .

الله تعالی فرمائي :

﴿ وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِۦ وَنَهَى ٱلنَّفْسَ عَنِ ٱلْهَوَىٰ ۔ فَإِنَّ ٱلْجَنَّةَ هِيَ ٱلْمَأْوَىٰ ﴾ . (۲)

ترجمه : او څوک چې د خپل رب په وړاندې د پيشې نه ويريدلي وي ، او خپل نفس يې خواهشاتو ته منع کړې وي نو جنت د هغه د پاره ځاي د اوسيدو دی .

---

(۱) النساء آيت ۱۲۳ .

(۲) النازعات آيت ۴۰ ، ۴۱ .

بل ځای الله ﷻ فرمائي :

﴿ وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ ﴾ (۱)

ترجمه : او څوک چې د خپل رب په وړاندي د اودریدلو نه ویریږي ، د هغه د پاره دوه (۲) باغونه دي .

واقعه : د ګناه نه د بچ کیدو په وجه د بدن نه د مُشکو خوشبوئي تلل :

په اِنډیاکي یو بزرګ تیر شوي ، خپل نوم یې بل څه وو ، خو مشهور ؤ په خواجه مُشکي رحمه الله یاندي . هر وخت به یې د جسم نه د مشکو په شان خوشبوئي تلله ، خلق حیران وو ، پوښتنه به یې و . . . کړو ، خو ده ورته حال نه ویلو . آخر خلقو مجبور کړو چې ددې څه وجه ده چې ستا د جسم نه هر وخت د مشکو په شان خوشبوئي ځي ؟

نو ده ورته خپله واقعه بیان کړه :

چې زه یو ورځې په یو کوڅه تیریدم ، نو یوه بوډۍ ښځه د یو کور دروازي سره ولاړه وه ، ماته یې وویل : چې ته داسې نیک سړي معلومیږې ، په دې کور کې دننه یو مریض دی ، سخت تکلیف دی ورته ، نو که ته راسره لاړ شي ، او په هغه څه دَم واچوې نو ډیره به ښه وي ، الله ﷻ به درله آجر درکړي .

ما وریاندې اعتماد وکړو چې ګني ریښتیا وایي . کله چې کورته ورننوتم ، نو دې بوډۍ دروازه تاله (قلف) کړه ، او ددې کور خپله مالکه ماته راغله ، چې ډیره ښکلې هم وه ، ما ته یې وویل : چې زه روزانه تا ګورم چې ته په دې لاره تیریږې ، نو زما د رسره ډیره مینه پیدا شوې ، او س به زما حاجت پوره کوې .

دې وایي : چې ما ورته ډیر عذرونه پیش کړه چې دا یو ناجائز کار دی ، زه دا نشم کولې ، خو دې راته وویل : چې دوه خبرې دي : یا خو به زما حاجت پوره کوې ، یا به تهمت دریاندې او لږوم او سنګسار به دې کړم .

دا بزرګ وایي چې زه هم حیران شوم . آخر مې زړه ته یو تدبیر راغي ، دې ته مې . . . یل : چې ماته د قضائ حاجت (اودس ماتي) ضرورت دی ، بیت الخلا راته اوښایه ، چې واپس راشم نو بیا به ګورو .

---

(۱) الرحمن آیت ۴۶ .

هغه هم خوشحاله شو چې ځه، څه نا ځه خو راضي شو، نو بيت الخلاء يې راته اوخوده، هغه چې لاړم، نو په بيت الخلاء کې چې څه اودس ماتې وو، هغه مې په خپلو جامو او بدن پورې اوموږل.

کله چې د بيت الخلاء نه را اووتم، نو د ماته سخته بدبوئي تلله، دې ښځې چې زه په دې حالت کې اوليدم، نو نفرت يې راته پيدا شو، او بوډۍ ته يې حکم وکړو: چې زر يې اوباسه، دا دې څه پاګل راننويستي.

نو زه يې د دروازې نه را اوويستم، او د زنا نه بچ شوم، او س ما سره دا غم پيدا شو چې خلق به زما د بدن او جامې نه بدبويي ورځي، نو زر لاړم، او په يو غسل خانه کې مې کپړې او بدن اووينځل.

کله چې د غسل خانې نه بهر را اووتم، لمدې جامې مې اغوستې وې، نو د هغه وخت نه مې د جسم او جامو نه د مشکو په شان خوشبوئي تلل شروع شو. (۱)

سبحان الله. الله رب العزت د انسان څومره قدرداني کوونکې دی، چې دې کس د ګناه نه د بچ کيدو د پاره، په خپل بدن ګندګي مګلې وه، نو الله ﷻ يې د جسم نه د مشکو خوشبوئي تلل شروع کړه، او په خواجه مشکي رحمه الله مشهور شو.

معلومه شوه چې په نيکۍ کولو سره د جسم نه خوشبوئي ځي او د ګناه کولو په وجه سره د جسم نه بدبوئي ځي.

قدرمنو! انسان ته دا سوچ په کار دی چې زه د ا ګناهونه کوم، نو دا خو د هغه ذات نافرماني کوم چا چې زه پيدا کړي يم، هغه رزق راکوي، د هغه په ملک کې اوسيږم، د هغه را باندې قدرت شته، او هغه عذاب راکولې شي، نو بيا ولې د داسې عظيم ذات نافرماني اوکړم؟

د الله ﷻ د نافرمانۍ نه د يو ځوان توبه:

علامه فريد الدين عطار رحمه الله په تذکرة الاولياء کې ذکر کړي دي: چې يو ځوان ابراهيم بن ادهم رحمه الله ته راغې، او ورته وې ويل چې جناب! په ګناهونو کې مبتلاء يم، پرېښودې يې نه شم، خو بل طرفته د الله ﷻ د عذاب نه هم ويريږم.

نو ته داسې څه طريقه راته اوښايه چې زه ګناهونه هم کوم، او د الله ﷻ د عذاب نه هم بچ شم.

---

(۱) اصلاحي خطبات ... ج۲ ص ۱۳۶، خطبات فقير ج۱۰ ص ۱۷۵.

Scanned with CamScanner

ابراهیم بن ادهم رحمه الله چې دا خبره واوریده، نو په ځای د دې چې دې دا کس اورټلی، او دی شرمي، چې دا څنګه خبره کوی؟ (چې هم ګناه کوي او هم د الله ﷻ د عذاب نه بچ شي. دا خو کیدي نشي).

نو ده ورته ډیر په نرمۍ او محبت سره وویل: چې صحیح ده، طریقه درته ښایم، خو ته یو څو کارونه وکړه، د هغې نه روستو بیا ګناه کوه، نو د عذاب نه به بچ شې.

هغه ځوان خوشحاله شو او رامتوجه شو، چې جناب! هغه طریقه راته اوښایه.

نو ده ورته وویل: چې یو شپږ خبرې عملي کړه، بیا خیر دی ګناه کوه:

١. چې کله ګناه کوی نو داسې ځای کې یې کوه چې الله ﷻ دې نه ګوري.

هغه ځوان په سوچ کې شو او وې ویل: چې داسې ځای خو نشته چې هلته زه د الله ﷻ نه پټ شم او الله ﷻ ما اونه ګوري؟ دا خو د سره ممکن نده.

٢. چې کله ته ګناه کوی نو د الله ﷻ رزق مه خوره. او الله ﷻ ته وو وایه: چې اې الله! نه خو ستا رزق خورم، او نه ستا خبره منم.

هغه ځوان ورته وویل: چې جناب! دا خو هم ممکن نده، چې زه د الله ﷻ رزق پریږدم. څکه بیا به ژوندي څنګه پاتې کیږم؟

٣. چې کله ته ګناه کوی نو بیا د دې زمکې او آسمان نه اووځه. ځکه دا خو د الله ﷻ په ملکیت کې دي، نو چې ته د الله ﷻ په ملک کې اوسیږې، او د هغه نافرماني کوی نو دا خو ښه خبره نده.

هغه ځوان وویل: چې جناب! دا خو هم ممکن نده چې زه د دې زمکې او آسمان د حدودو نه اووځم.

٤. چې کله درته ملک الموت فرښته د روح قبض کولو دپاره راشي، نو ته ورته ووایه: چې لږ انتظار وکړه، زه توبه اوباسم او نیک اعمال کوم، نو بیا به مې روح واخلې.

هغه ورته وویل: جناب! دا خو هم ممکن نده. ځکه الله ﷻ فرمائي:

﴿ إِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ فَلَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴾ .(١)

هر کله چې د دوی نېټه (مرګ) راشي، نو بیا خو نه یو ساعت روستو کیږي او نه مخکې کیږي.

٥. چې کله وفات شي، او په قبر کې دې کیدي، منکر و نکیر فرښتې ور ته راشي، نو ته ور ته او وایه: چې دا تاسو بغیر د اجازت نه څنګه راغلي یئ؟ د څانه مو اجازت اخیستې وو؟

هغه ځوان ور ته وویل: چې جناب! دا خو هم ممکن نه دی. ځکه هغه فرښتې څوک منع کولې شي؟

٦. چې کله د قیامت په ورځ د الله ﷻ دربار ته پیش شې او ستا اعمال او تللې شي، ګناهونه دې ډیر وي، او الله ﷻ فرښتو ته حکم وکړي: چې دا جهنم ته بوځئ، او الته یې جهنم ته او نه ورځوئ. نو هغه ځای کې ته خپلې خپې ټینګې کړه، او ضد شروع کړه، چې زه خو جهنم ته نځم. ما هیڅوک هم جهنم ته نشي بوتللې.

هغه ځوان وویل: چې جناب! دا خو هم نشي کیدې. ځکه د فرښتو د وړاندې زما څه حیثیت دی چې زه انکار وکړم.

نو ابراهیم بن ادهم رحمه الله ور ته او فرمایل:

چې کله ته د الله ﷻ نه پټیدې هم نه شی، د هغه رزق هم خوری، د هغه حکومت نه هم نه شې وتې، د مرګ فرښته هم نشی منع کولې، منکر او نکیر هم نه شی منع کولې، د قیامت په ورځ انکار هم نشی کولې، نو بیا ستا څه حیثیت دی چې ته د دو مره لوي ذات نافرماني کوی؟

هغه ځوان ور ته وویل: چې جناب! زما دماغو ته خبره کوزه شوه، د دینه پس به هیڅکله د الله ﷻ نافرماني او نکړم، هم هلته یې توبه اوویسته او لاړ.(٢)

محترمو مسلمانانو وروڼو! دا خو یقیني خبره ده چې د ګناه په وجه انسان د الله ﷻ د عذاب مستحق ګرځي، نو انسان ته دا سوچ په کار دی چې زه د الله ﷻ نافرماني کوم، نو آیا زه د الله ﷻ عذاب برداشت کولې شم او که نه؟ آیا زه د جهنم اور برداشت کولې شم او که نه؟

---

(١) یونس آیت ٤٩، الاعراف آیت ٣٤، النحل آیت ٦١.

(٢) تذکرة الاولیاء ص ٦٩، اهل ول سے تحریر امضاء وائے والعاد ج ٣ ص ١٦٢.

واقعه : د جهنم د وېرې نه د يو غر ژړا :

فقيه ابو الليث سمرقندي رحمه الله يو واقعه را نقل کړي :

چې يو ځل حضرت عيسى عليه السلام په يو کلي تيريده ، په دغه کلي کې يو غر ؤ ، او د هغې نه د ژړا او سُورو آوازونه راوتل . نو حضرت عيسى ﷺ د دغه کلي د خلکو نه پوښتنه وکړه : چې په دې غر کې دا چغې او ژړا د څه شي ده ؟ هغوي ورته وويل :

چې اى عيسى ﷺ ! د کوم وخت نه چې موږ په دې کلي کې اوسيږو ، د هغه وخت نه را په ديخوا موږ د دغه ژړا او چغې آورو .

حضرت عيسى عليه السلام د الله ﷻ نه سوال وکړو :

يَا رَبِّ ! إِئْذَنْ لِهٰذَا الْجَبَلِ أَنْ يُكَلِّمَنِيْ .

اى ربه ! دې غر ته اجازت وکړه چې د ما سره خبرې وکړي (چې زه ورته پوښتنه وکړم) .

الله رب العزت ورته غر ګويا کړو . غر ورته وايي :

اى عيسى ﷺ ووايه ، د ما نه څه پوښتنه کوې ؟

حضرت عيسى ﷺ ورته اوفرمايل : چې ما ته دا ووايه چې ته ولې دومره ژاړې او چغې سورې وهې ؟ غر ورته وويل :

أَنَا الْجَبَلُ الَّذِيْ كَانَتْ تَنْحِتُ مِنِّيَ الْأَصْنَامَ الَّتِيْ يَعْبُدُوْنَهَا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ فَأَخَافُ أَنْ يُلْقِيَنِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى فِيْ نَارِ جَهَنَّمَ . فَإِنِّيْ سَمِعْتُ اللّٰهَ يَقُوْلُ :

﴿ فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِيْ وَقُوْدُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ ﴾ . (۱)

اى عيسى ! زه خو هغه غر يم ، چې د ما نه خلق بُتان جوړوي ، او بيا د هغې عبادت کوي ، زه ويريږم د دينه چې هسې نه ما الله ﷻ په اُور کې اوغورځوي . ځکه ما د الله ﷻ دا ارشاد اوريدلې دى ، چې الله ﷻ فرمائي :

تاسو د هغه اُور نه اويريږئ چې د هغې خشاک خلق (کافران او ګناهګاران) ، او کاڼي دي (يعنى د کاڼو نه جوړ شوي بُتان دي) .

(۱) البقرة آيت ۲۴ .

Scanned with CamScanner

غر وويل : چې د ما نه خو هم بتان جوړ شوي دي نو هسې نه چې ما جهنم ته اوغورځوي.
الله ﷻ حضرت عيسى ﷺ ته وحي وكړه : چې ته دې غر ته تسلي وركړه ، ما دوته د جهنم نه پناه وركړه . (۱)
قدرمنو ! غر چې څومره سخت شي دى ، خو بيا هم د جهنم د اور نه ويريږي ، نو انسان ته خو په كار دي چې په طريق اولى سره د الله ﷻ نه اويريږي .

د بعضو شبهو جوابونه :

په آخر كې . . . د عوامو بعضى شبهې او د هغې جوابونه بيانوم . ځكه بعضې خلقو ته چې څوك نصيحت كوي :
چې د ګناهونو نه ځان اوساتئ ، او نيک اعمال كوئ .
نو هغوى څه شبهې پيش كوي . چې د دې په وجه په خپله هم په ګمراهئ او دهوكه كې پراته دي ، او نور خلق هم ګمراه كوي .
او س دا شبهې په دوه قسمه دي :
۱. اول قسم هغه شبهې ، چې د هغې په كولو سره انسان كافر كيږي . لكه :
دنيا نقد ده ، او آخرت قرض دى . او نقد د قرض نه بنه وي .
يا : د دنيا لذت يقيني دى ، او د آخرت لذت شكي دى . او يقيني شى د شكي په نسبت بنه وي
دا دواړه شبهې داسې دي چې په دې سره د انسان د اسلام نه د وتلو خطره ده . ځكه د دې د آخرت متعلق عقيده كمزورى شوه ، او شک يې پكې پيدا شو ، چې د مسلمان د شان سره نه بنائي .
(بل دا چې آخرت هم يقيني دى چې په ډيرو دلائلو سره ثابت دى) .
(نوټ : چونكه دا قسم شبهې كمې وي ، نو ځكه يې ډير تفصيل نه بيانوم) .
۲. دويم قسم هغه شبهې دي چې د هغې سبب غفلت او جهالت دى .
نو زه به درته د داسې قسم شبهو جوابونه ذكر كړم .

---

(۱) تنبيه الغافلين ص

۱. الله ﷻ غفور رحیم دی ، توبه به اوباسم :

اوله شبهه دا کیږي : چې ځان څه له ستړي کوم ، هیڅ پروا نشته ، الله ﷻ غفور رحیم دی ، توبه به اوباسم ، ټول ګناهونه به راته معاف کړي . (دا خبره ډیر زیات خلق کوي) .

جواب دادی : چې دا خبره صحیح ده چې الله ﷻ غفور رحیم دی . خو ورسره الله ﷻ خو قهار ، منتقم (غضبناک او بدله اخیستونکې) هم دی ، تا ته څه پته ده چې خامخا به تا ته بخښنه کوي ؟

کیدې شي جزاء درکړي ، یا تاته د توبې توفیق د سره حاصل نه شي . یا داچې بعضې ګناهونه خو ټَش په توبه نه معاف کیږي (لکه حقوق العباد) بلکه دې کې به د حق خاوند ته خپل حق سپارل هم لازمي وي .

او که کوم کس په دې نیت ګناه کوي چې زه بیا به توبه اوباسم ، نو داسې کس ته ویل په کار دي چې ته خپل لاس لړېه اور کې ورننه کړه ، که اوسوزیده ، نو خیر دی څه پروا نشته . ځکه ملهم به پرې اولږوې ، وابس به بنه شي .

دا خو هیڅوک هم نه خوښوي . نو بیا ځنګه دا خوښوي : چې خیر دی ګناه به اوکړم ، بیا به توبه اوباسم ؟

۲. اوس لا ځوان یم ، چې بوډا شم بیا به توبه اوباسم :

دویمه شبه دا کیږي : چې زه تر اوسه پورې ځوان یم ، اوس خیر دی که ګناهونه کوم ، کله چې بوډا شم ، نو توبه به اوباسم ، د جُمات په یو ګُنج (ګُټ) کې به کینم ، او بیا به نیک اعمال شروع کړم .

جواب : چاته دا یقین شته چې زه به لس یا شل کاله نور هم ژوندې پاتې کیږم ؟ کیدې شي ژر مړ شي ، یا د توبې توفیق درته د سره حاصل نشي . ځکه د ډیرو ګناهونو په وجه د انسان زړه توریږي ، او اکثر بې توبې مړ شي .

Scanned with CamScanner

نبي كريم صلى الله عليه وسلم فرماني:

إِنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا أَذْنَبَ ذَنْبًا كَانَتْ نُكْتَةٌ سَوْدَاءُ فِي قَلْبِهِ فَإِنْ تَابَ وَنَزَعَ وَاسْتَغْفَرَ صُقِلَ مِنْهَا وَإِنْ زَادَ زَادَتْ حَتَّى يَغْلَفَ بِهَا قَلْبُهُ. فَذَلِكَ الرَّانُ الَّذِي ذَكَرَ اللهُ فِي كِتَابِهِ:

﴿كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ (۱)﴾.(۲)

مؤمن چې كله يو گناه وكړي، نو ددې په وجه دده په زړه يو تور داغ اولږي. نو كه دې توبه اوباسي، گناه پرېږدي او استغفار ووايي نو زړه يې صفا شي.

او كه دې (توبه اونه باسي او) نور گناهونه هم كوي، نو هغه تور داغ زياتيږي، تردې چې دده ټول زړه راگير كړي. او دا هم هغه زنگ دی چې ددينه نه الله ﷻ تعبير كړی په:

﴿كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ...﴾

ترجمه: داسې نده، بلكه ددوی بدو اعمالو ددوی په زړونو زنگ لږولې.

۲. دا گناه زما په تقدير كې ليكلې وه:

دريمه شبهه: اكثر خلق چې يو گناه وكړي، او ته يې پرې ملامته كوې نو دې به درته زر ووايي: زه څه اوكړم، دا به راسره هم داسې په تقدير كې ليكلې وه، نو ځكه مې وكړه.

جواب: هيڅوک هم اول په دې نيت دا گناه نه كوي چې گڼي دا د ماسره په تقدير كې ليكلې ده، دا خو بيا روستو هسې بانې جوړوي.

بل دا چې كه ديو سړي په تقدير باندې دومره پخه عقيده برابره وي، نو بيا په دُنياوي معاملاتو كې هم په تقدير عقيده ساتل په كار دي، نو كه يو كس درته مالي يا جاني تاوان اورسوي نو بيا ولې غصه كيږې؟ او د هغه نه ولې خپل بدل اخلې؟ دلته دې بيا ولې په تقدير عقيده نشته؟ دا نقصان به هم تا سره په تقدير كې ليكل شوې وو. دلته خو د تقدير نه منكريې؟ عجيبه ده. صرف د گناه په ځای كې درته تقدير رایاد شي؟

(۱) المطففين ايت ۱۴.

(۲) اخرجه الترمذي في التفسير، تفسير سورة ۸۳ باب ۱، والنسائي وابن ماجه، وابن حبان في صحيحه، والحاكم، الترغيب والترهيب ج۳ ص۴۷ كتاب التوبة والزهد.

٤. كه په قسمت كې مې جنت وي نو جنت ته به لاړشم ، او كه جهنم وي نو جهنم ته به ځم :

بعضې خلق دا شبهه کوي : چې په ځان ځه له سختئي تيروم ، اعمالو ته هيڅ ضرورت نشته ، خير دي که ګناهونه کوم ، ځکه که په قسمت کې مې جنت وي نو جنت ته به لاړ شم ، او که په قسمت کې مې جهنم وي نو جهنم ته به لاړ شم .

جواب : داسې خلقو ته ويل په کار دي ، چې که يقيني ستا دومره پخه عقيده وي ، نو بيا په دُنياوي معاملاتو کې ولې دومره تکليفونه برداشت کوي ؟

نوکري کوې ، مزدوري کوې ، زمينداري کوې ، فصل اوکرې ، بيا يې اورېبې ، بيا يې ميده کړې ، بيا يې پخه کړې ، بيا يې خوله کې واچوې ، بيا وربانديې شخوند اووهې .

دې تکليفونو ته هم هيڅ ضرورت نشته ، که په قسمت کې دې خوراک وي نو پخپله به درله راشي ، او ستا خېټې ته به لاړ شي ، ولته خو دې دا عقيده ده چې ظاهري اسباب هم ضروري دي . نو دغه شان د جنت کټلو او جهنم نه د بچ کيدلو د پاره هم اعمالِ صالحه ضروري دي ، او د ګناهونو نه بچ کيدل ضروري دي .

٥ . الله ﷻ مستغني دی ، هغه ته زمونږ د اعمالو هيڅ ضرورت نشته :

پنځمه شبهه عوام دا کوي چې الله ﷻ مستغني ذات دی ، هغه ته زمونږ د اعمالو هيڅ ضرورت نشته (که مونږ نيک اعمال کوو نو د هغه په خدائي کې څه زياتې نه راځي ، او که ګناهونه کوو نو د هغه په خدائي کې څه کمې نه راځي) نو بيا ولې ځان ستړی کوو ؟

جواب : دا خبره صحيح ده چې الله ﷻ مستغني ذات دی ، زمونږ اعمالو ته هيڅ ضرورت نه لري ، خو دا د نيکو اعمالو فائده خو د انسان د پاره ده ، دې خو مستغني نه دی (يعنى دا نيک

اعمال چې مقرر شوي، نو دا خو د انسان د فائدې د پاره مقرر شوي، چې د دې په عوض کې په موږ ته الله ﷻ جنت ورکوي).

د دې خو بعینه داسې مثال دی، لکه یو مهربانه حکیم یا ډاکټر په یو مریض رحم وکړي، دوائي ورته او ښائي، چې دا خوره، په دې کې ستا فائده ده، صحت به دې روغ شي، او د فلاني فلاني شي نه پرهیز کوه. ځکه دا ستا د صحت د پاره نقصاني دي.

او بیا مریض ووایي: چې زه خو دوائي نه خورم، پرهیز نه کوم. ځکه زما په دوائي خوړلو کې د ډاکټر څه فائده ده؟

نو دا خو د دې مریض بې وقوفتیا ده چې دا خبره کوي. ځکه که د ډاکټر فائده پکې نشته، نو د دې مریض فائده خو پکې شته.

دغه شان الله رب العزت په بندګانو باندې مهربانه دی، نیک اعمال یې ورته خودلي، چې دا کړئ، په دې کې ستاسو فائده ده، د دې په عوض کې به جنت درکوم، خپله رضا به درکوم. او فلاني فلاني ګناهونو نه ځان ساتئ، ګني جهنم به مو ځای وي.

او س چې انسان نیک اعمال نه کوي او ګناهونه کوي نو دا خو د ده خپل نقصان دی.

٦. موږ د فلاني بزرګ اولاد یو، یا د هغه مریدان یو:

شپږمه شبهه عوامو ته دا کیږي: چې موږ خو د فلاني بزرګ اولاد یو، یا د هغه مریدان یو، د هغه سره مو محبت دی، نو که موږ نیک اعمال نه کوو نو خیر دی.

دغه شان که موږ ګناهونه کوو نو هم هیڅ پرواه نشته. بلکه زموږ ذمه وار هم هغه دی.

جواب: که چیرته نیک اعمال کول، او د ګناهونو نه ځان ساتل ضروري نه وی، او ئش نسبت نه کافي وی، نو بیا به هیڅ کله رسول الله ﷺ خپلې لور حضرت فاطمې رضی الله عنها ته نه فرمایل:

ای فاطمې ته خپل ځان د جهنم نه بچ کړه، ځکه زه د الله ﷻ څخه هیڅ کفایت (کافي کیدل) ستا د پاره نه شم کولې.[1]

(۱) جزاء الاعمال للتهانوي رحمه الله.

نوکله چې دانسان سره د ايمان او نيکو اعمالو سرمايه نوي نوبيا تش په نسبتونو نه خلاصيږي.

(او کوره د حضرت نوح عليه السلام ځوي، د حضرت لوط عليه السلام بي بي، دحضرت ابراهيم عليه السلام پلار، او د نبي کريم صلى الله عليه وسلم تره ابوطالب.

د دوی نسبتونه اګر چې د پيغمبرانو سره وو خو چې خپل ايمان او عمل صالح ورسره نه وو، نو نسبتونه يې په کار رانغلل).

البته که د يو انسان سره ايمان او عمل صالح وي، دګناهونو نه ځان ساتي، او دده نسب هم شريف وي، د نورو خلقو سره يې نسبت هم وي، نو بيا دده د پاره دا په کار راځي.

۷. مونږ نورو ته نصيحت کوو، يا مونږ ته ګناه ختمونکي اعمال معلوم دي:

اوومه شبهه داده کومه چې بعضې خشکه علماؤ ته کيږي: چې زمونږ نيکو اعمالو ته هيڅ ضرورت نشته. ځکه مونږ دومره ډيرو خلقو ته وعظ ونصيحت کړې چې د هغوی د عملونو کوم ثواب مونږ ته رسيږي، دا هم زمونږ د پاره کافي دی، په دې سره به زمونږ ټول ګناهونه معاف شوي وي.

يا دا شبهه: چې مونږ که څومره ګناهونه کوو نو څه پرواه نشته. ځکه مونږ ته داسې اعمال معلوم دي چې د هغې په کولو سره دکلونو ګناهونه معاف کيږي:

لکه د عرفې په ورځ روژې سره د دوه (۲) کالو ګناهونو معاف کيږي، د عاشورې روژې سره د يو کال ګناهونه معاف کيږي، يا نور اذکار شو.

جواب: کوم عالم چې نورو ته نصيحت کوي، او خپله پرې عمل نه کوي نو دده دپاره خو په احاديثو کې ډيرې سختې سزاګانې ذکر شوي.

يو حديث کې راځي نبي عليه السلام فرمائي: چې د معراج په شپه زما تيريدل په داسې يو دله اوشو تُقْرَضُ شِفَاهُهُمْ بِمَقَارِيْضَ مِنْ نَارٍ. چې د هغوی شونډې د اور په قينچي پريکولې شوې. ما د حضرت جبريل عليه السلام نه تپوس وکړو: مَنْ هٰؤُلَاءِ؟ دا څوک دي؟

نو حضرت جبريل ﷺ راته او فرمايل :

خُطَبَاءُ أُمَّتِكَ الَّذِينَ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ .

دا ستا د امت هغه خطيبان دي چې نورو ته به يې نصيحت کولو خو په خپله به يې هغه کارونه نه کولو (يعنې عمل به يې پرې نه کولو) . (۱)

ددې بلې شبهې جواب دادی : چې دا خبره صحيح ده چې بعضې اعمال داسې شته چې انسان د کلوتو ګناهونو ورباندې معاف کيږي ، خو ددې د پاره دا ضروري ده چې :

إِذَا اجْتَنَبَ الْكَبَائِرَ . دا اعمال به هلته فائده ورکوي چې سړی د غټو ګناهونو نه هم ځان ساتي

بل دا چې که صرف دا يو څو اعمال کافي وی ، نو ددې نورو احکامو او اوامرو او نواهيو بيا څه ضرورت وو ؟ بس په کال کې به مو صرف يوه يا دوه روژې نيولې ، دا به کافي وی ؟ حالانکه داسې نده ، بلکه په نورو اوامرو عمل کول ، او د نواهي ؤ نه ځان ساتل هم ضروري دی .

۸. د ډيرو چلو او مجاهدو په وجه اوس مونږ ته د اعمالو هيڅ ضرورت نشته :

اتمه شبهه داده : کومه چې بې علمه او جاهل پيرانو ته کيږي چې مونږ دومره چلې ايستلي ، او دومره مجاهدې مو کړي چې اوس مونږ رسيدلي يو ، مونږ ته د لمونځ ، روژو او نيکو اعمالو هيڅ ضرورت نشته ، اوس زمونږ خوښه ده چې هر څه کوو .

کله وايي : چې مقصود د الله ﷻ ذکر دی ، هغه مونږ کوو ، او دې ظاهري مونځونو او نيکو اعمالو ته زمونږ هيڅ ضرورت نشته .

ددينه نه علاوه نورې داسې کفري خبرې کوي چې سړی پرې د ايمان نه خلاصيږي .

جواب : دوی ته دا ويل په کار دي ، چې د پيغمبرانو عليهم السلام نه خو څوک زيات الله ﷻ ته نژدې نه وو الله تعالی پيغمبرانو ته فرمايلي :

(۱) اخرجه البخاري في بدء الخلق باب ۱۰ ، ومسلم في الزهد حديث ۵۱ .

﴿يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا﴾ ـ[١]

ترجمه: اې رسولانو ! تاسو ټول پاكيزه څيزونه خورئ، او نيک عمل كوئ.

الله تعالى خپل نږدې بندګان پيغمبران هم د نيكو اعمالو د كولو څخه نه دي مستثنى كړي.

دغه شان د صحابه كرامو نه هم څوک زيات بزرګان او اولياء الله نه وو.

ليكن ددې باوجود هغوى د اذكارو سره سره نور اعمال د شريعت هم په پابندۍ سره كول.

اګر چې دوى ته په دنيا كې د جنت خوشخبري رسيدلې وه، ليكن بيا به ئې هم مونځ، روژه، زكوة، حج، جهاد او نور اعمال په پوره پابندۍ سره كول، هروخت به يې په زړه كې د الله ﷻ خوف وو، په ژړه به يې استغفار او توبه ويسته.[٢]

نو د صحابه ؤ نه روستو خو بيا داسې ګنجائش دې نشته چې هغه ووايي چې ماته د نيكو اعمالو او عباداتو هيڅ ضرورت نشته، او زه رسيدلې يم.

او كه بالفرض پيدا شي نو دا به غټ ګمراه، مُلحِد او لعنتي وي، چې په خپله به هم ګمراه وي او نور خلق به هم ګمراه كوي.

خلاصه دا چې په ګناهونو كولو كې د انسان د دنيا او آخرت نقصانات دي، انسان د الله ﷻ د غضب او لعنت مستحق ګرځي. د فرشتو د لعنت مستحق ګرځي. او نور يې شماره نقصانات دي پكې.

نو انسان ته په كار دي چې د هر قسمه ګناه نه ځان اوساتي، كه هغه وړه ګناه وي او كه لويه.

او كه د دوه نه كوم ګناهونه شوي وي نو په كار دي چې د هغې نه په صدقِ دِل سره توبه اوباسي نو الله ﷻ به يې ګناهونه معاف كړي، او كه حقوق العباد يې ضائع كړي وي نو د توبې سره سره دې هغه ته خپل حق هم اوسپاري، يا دې ورنه معافي اوغواړي، نو الله ﷻ به دده ټول ګناهونه معاف كړي. ځكه حديث كې راځي، نبي عليه السلام فرمائي:

((اَلتَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَاذَنْبَ لَهُ)).[٣]

---

(١) سورة المؤمنون آيت ٥١.

(٢) جزاء الاعمال للتهانوي رحمه الله.

(٣) رواه ابن ماجه كتاب الزهد باب ٣٠ والطبراني ورواه ابن ابي الدنيا والبيهقي مرفوعًا، الترغيب والترهيب ج٤ ص ٤٨ كتاب التوبة والزهد، مشكوة ج١ ص٢٠٣ باب الاستغفار والتوبة، كنز العمال.

د ګناه نه توبه کوونکي داسې دی لکه د سره يې چې ګناه نه وي کړي .

الله رب العزت دې مونږ ټول د هر قسم ګناهونو نه محفوظ کړي ، الله ﷻ دې مونږ ته ترڅو د ګناه کولو توفيق نه راکوي ، او که کوم ګناهونه چې رانه شوي نو اې الله ﷻ ته ډير غفوررحيم ذات يې ، ته په خپل فضل وکرم سره زمونږ په ګناهونو قلم د عفوې راکاږه ، او مونږ ته آئنده د نيکو اعمالو توفيق رانصيب کړه ، د داسې اعمالو توفيق راکړه په کومو چې ته راضي کيږې.

آمين يا رب العالمين .

وآخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمين

په ګناهګارانو باندې د عذاب د نزول نور معتمد او زړه پورې واقعات:

دا یقیني خبره ده چې د ګناه په وجه انسان د الله ﷻ د غضب او لعنت مستحق ګرځي. او کله چې انسان د حد نه تجاوز او سرکشي وکړي، نو الله ﷻ ورته بیا سخته سزا هم ورکوي.

لکه مخکینې قومونو چې کله هم د الله ﷻ نافرماني کړې او د خپل وخت د پیغمبر خبره یې نه وه منلې نو الله ﷻ په مختلف قسمه عذابونو باندې هلاک کړي. الله تعالى فرمائي:

﴿ وَلَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴾ (۱).

ترجمه: بیشکه دروغ ګڼلي وو هغه خلقو چې د دوی نه وړاندې وو، پس څنګه شو زما عذاب (په دوی باندې)؟

الله ﷻ د فرعون او د هغه د قوم باره کې فرمائي:

﴿ كَمْ تَرَكُوا مِن جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ . وَزُرُوعٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ . وَنَعْمَةٍ كَانُوا فِيهَا فَاكِهِينَ ﴾ (۲).

ترجمه: دوی څومره باغونه او چینې پرېښودې؟ څومره فصلونه او ښائسته محلونه یې پرېښوده؟ او څومره نعمتونه یې پرېښوده په کومو کې به چې دوی مزې اخیستونکي وو. (یعنې دې خلقو چې د الله ﷻ نافرماني وکړه نو الله ﷻ غرق کړه او دا هر څه ورته پاتې شو).

نو انسان ته په کار دي چې د دې واقعاتو نه عبرت واخلي او د الله ﷻ د عذاب نه په أمن نه شي. ځکه الله ﷻ په دې قادر دی چې د نافرمانۍ په وجه په مونږ هم عذاب راولي.

الله تعالى فرمائي:

﴿ أَأَمِنتُم مَّن فِي السَّمَاءِ أَن يَخْسِفَ بِكُمُ الْأَرْضَ فَإِذَا هِيَ تَمُورُ . أَمْ أَمِنتُم مَّن فِي السَّمَاءِ أَن يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ ﴾ (۳).

---

(۱) الملک آیت ۱۸.
(۲) الدخان آیت ۲۵ تا ۲۷.
(۳) الملک آیت ۱۶، ۱۷.

ترجمه: آیا تاسو بې ویرې یئ؟ د هغه الله ﷻ نه کوم چې په اسمان کې دی چې هغه تاسو په زمکه ننباسي. بیا به ناګهانه دا زمکه په لړزېدو شي. آیا تاسو بې ویرې ئي، د هغه ذات نه کوم چې په اسمان کې دی، چې دا را اُووروي په تاسو د کاڼو باران؟ پس تاسو ته به زر معلوم شي چې زما ویرول څنګه دي؟

دغه وجه ده چې د قرآن څه حصه د مخکیني امتونو په واقعاتو مشتمله ده، چې په کې د انسانانو د پاره ډېر عبرت او نصیحت پروت دی.

الله ﷻ فرمائي:

﴿ أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ﴾. (۱)

ترجمه: آیا هغوی په زمکه کې ندي ګرځیدلي چې کتلې یې وی چې د هغوی نه د مخکې خلقو انجام څنګه شو؟

بل ځای الله ﷻ فرمائي:

﴿ كَذَٰلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنبَاءِ مَا قَدْ سَبَقَ ﴾. (۲)

ترجمه: (اې پیغمبره!) همدغه شان مونږ بیانوو تاته د تیرو شوو امتونو (خاص) واقعات.

بل ځای الله تعالی فرمائي:

﴿ لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ ﴾. (۳)

ترجمه: یقیناً د هغوی په واقعاتو کې د خاوندانو د عقل د پاره لوی عبرت دی.

(۱) یوسف آیت ۱۰۹.
(۲) طه آیت ۹۹.
(۳) یوسف آیت ۱۱۱.

Scanned with CamScanner

په مخکینیو امتونو د عذاب بیان:

که چیرته مونږ په قرآن کریم نظر واچوو نو ځای په ځای به راته پکښې د هلاک شوو قومونو تذکره او واقعات په نظر راشي.

دې واقعاتو باندې علماو مستقل کتابونه لیکلي. لکه د مولانا حفظ الرحمن سیوهاروي رحمه الله کتاب (قصص القرآن) چې په پوره تفصیل سره په کښې دا واقعات ذکر دي.
زه به درته مختصر یو څو نمونې پیش کړم.

د حضرت نوح ﷺ د قوم انجام:

د حضرت نوح علیه السلام واقعه په قرآن کریم کښې دري څلویښت (۴۳) ځایه ذکر شوې ده[1] ده خپل قوم ته ډیر تبلیغ وکړو، لیکن دې بدبخته قوم دده خبره اونه منله، نو الله ﷻ وریاندې یو لوې طوفان راوستو چې بغیر د یو څو کسانو نه (کوم چې د حضرت نوح ﷺ سره په کشتۍ کښې وو) نور ټول قوم په اوبو کښې غرق شو، تر دې چې د حضرت نوح ﷺ خپل ځوي کنعان او خپله بي بي واهله (کومو چې دده خبره نه منله) دوی هم په دې طوفان کښې هلاک شو.
الله ﷻ فرمائي:

﴿ فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُّنْهَمِرٍ . وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَى أَمْرٍ قَدْ قُدِرَ ﴾.[2]

ترجمه: پس مونږ پرانیستلې دروازې د آسمان په داسې اوبو سره چې ډیرې راتویدونکې وې، او د زمکې نه مو چینې روانې کړې، بیا ټولې اوبه په هغه کار پسې راجمع شوې کوم چې مقدر (تجویز) شوې وو. (یعنی ټول مو په اوبو کښې هلاک کړل).

وریسې روستو الله ﷻ فرمائي:
﴿ وَلَقَدْ تَّرَكْنَاهَا آيَةً فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ . فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴾.[3]

---

(۱) ډیر تفصیل یې په سورة اعراف، هود، مومنون، شعراء او سورة نوح کې ذکر شوی.
(۲) القمر آیت ۱۱، ۱۲.
(۳) القمر آیت ۱۵، ۱۶.

ترجمه : او بیشکه مونږ پرېښوده دا واقعه یوه نخښه د عبرت دپاره ، پس آیا څوک نصیحت اخیستونکي شته؟ (چې د دې واقعې نه عبرت واخلي ؟) پس څنګه وو زما عذاب او زما وېرول؟

د حضرت صالح ﷺ د قوم (ثموديانو) انجام :

د حضرت صالح ﷺ د قوم (ثموديانو) ذکر په قرآن کریم کې په نهه سورتونو کې شوی .[۱]

دوهم خپل قوم (ثموديانو) ته ډیر نصیحت وکړو خو دوی هم د ده خبره اونه منله . آخر قوم ورته مطالبه وکړه چې که ته یقیني پیغمبر یې نو د دې غر نه د لسو (۱۰) میاشتو بلاربه اُوښه رااوباسه . حضرت صالح علیه السلام دُعا وکړه ، په غره کې حرکت راپیدا شو ، یو غټ کاڼی اوشلیده ، او د هغې نه د لسو (۱۰) میاشتو بلاربه اوښه را اوتله .

لیکن دې بدبخته قوم بیا هم خبره اونه منله . بیا ورته حضرت صالح علیه السلام وویل : چې دې اُوښې ته نقصان مه رسوئ .

آخر په دې قوم کې یو بدبخته کس دا اُوښه قتل کړه . کله چې حضرت صالح ﷺ خبر شو نو قوم ته یې اوفرمایل :

﴿ تَمَتَّعُوا فِي دَارِكُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ذَٰلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوبٍ ﴾ .[۲]

تاسو په خپلو کورونو کې د ژوند نه دری (۳) ورځې فائده واخلئ (درې ورځې روستو به دریاندې د الله ﷻ عذاب راځي ، خو یاد ساتئ) دا داسې وعده ده چې بالکل دروغ پکې نشته .

دې بدبخته قوم په ځای د دې چې توبه یې ایستې وی اُلټه یې د حضرت صالح علیه السلام د قتل کولو کوشش کولو .

حضرت صالح ﷺ ورته د عذاب علامه هم خودلې وه : چې صبا د زيارت (جمعرات) په ورځ به ستاسو د ټولو مخونه ژیړ شي ، د جُمعې په ورځ به د ټولو مخونه سره شي ، او د خالي (هفتې) په ورځ به د ټولو مخونه تک تور شي او همدا ورځ به ستاسو د ژوند آخیري ورځ وي .[۳]

---

(۱) په سورة اعراف ، هود ، حجر ، نمل ، فصلت ، النجم ، القمر ، الحاقة ، او الشمس کې .

(۲) هود آیت ۶۵ .

(۳) معارف القرآن .

او همدا شي بيا اوشو چې د زيارت په ورځ د ټولو مخونه تک زير شو، خو بيا هم دوى الله ﷻ ته متوجه نه شو او اَلټه ټول قوم د حضرت صالح ﷺ د قتلولو په فکر کې وو، په دويمه ورځ د ټولو مخونه سُره شو، او په دريمه ورځ د ټولو مخونه تک تور شو، دوى د خپل ژوند نه مايوسه شو او د عذاب په انتظار وو چې په دې حالت کې په زمکه باندې يوه تيزه زلزله راغله، او ورسره يو ويرونکې تيز اواز اوشو (حضرت جبريل عليه السلام وړباندې د الله ﷻ په حکم يوه تيزه چغه اووهله) . چې د هغې په نتيجه کې ټول قوم ځاى په ځاى هلاک شو.

الله رب العزت فرمائي:

﴿ وَأَخَذَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ . كَأَن لَّمْ يَغْنَوْا فِيهَا ... ﴾ .(۱)

ترجمه: ظالمان يوې تيزې غيبي چغې اونيوه، نو د سهر په وخت په خپلو کورونو کې داسې پړمخې پريوتل ګويا چې دوى دغلته د سره اوسيدلي نه وو.

د حضرت هود ﷺ دقوم (عاديانو) انجام :

په قرآن کريم کې د حضرت هود عليه السلام دقوم تذکره په نهه (۹) سورتونو کې شوې.(۲)

ده هم خپل قوم ته ډير نصيحتونه وکړه، دده قوم بُت پرست اوْ ظالمان وو. الله ﷻ دوى ته ډير قوت ورکړى وو، خو دوى د خپل طاقت په نَشه کې ډير مست وو، او د حضرت هود عليه السلام خبره يې اونه منله، ايمان يې رانه وړو، او د ظلم نه وانه اوخت.

الله ﷻ په دوى دا عذاب راواست چې اووه (۷) شپې او اته (۸) ورځې پرې مسلسل داسې سخته تيزه هوا اوچليده چې انسانان او څاروي به په هوا کې اَلوتل او په زمکه به واپس راغورځيده، او ورسره حضرت جبريل عليه السلام وړباندې تيزه چغه هم اووهله چې په نتيجه کې (د حضرت هود ﷺ او دده د څو ملګرو نه علاوه نور) ټول قوم تباه شو.

الله ﷻ فرمائي:

﴿ وَأَمَّا عَادٌ فَأُهْلِكُوا بِرِيحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ . سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَانِيَةَ أَيَّامٍ حُسُومًا

(۱) هود آيت ۶۷، ۶۸.
(۲) په سورة اعراف، هود، مومنون، شعراء، فصلت، احقاف، الذاريات، القمر او الحاقه کې.

فَتَرَى الْقَوْمَ فِيهَا صَرْعَىٰ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ خَاوِيَةٍ. فَهَلْ تَرَىٰ لَهُم مِّن بَاقِيَةٍ ﴾. (۱)

ترجمه: او هر چې عاديان وو نو دوی په داسې تیز باد هلاک کړې شو چې دا باد ډير تُند وو.

الله تعالی په دوی باندې دغه تیز باد اووه (۷) شپې او اته (۸) ورځې پرله پسې مقرر کړی وو

پس تا به دغه قوم کتلو چې په دې باد کې په زمکه پرمخې داسې راپريوتلي وو ګويا چې د

غورخيدلو قجورو ډډې تنې دي.

آيا ته په دوی کې څوک باقي پاتې وينې؟ (يعنی داسې تباه شو چې يو کس هم په دې

ظالمانو کې بچ پاتې نه شو).

د حضرت لوط ﷺ د قوم انجام:

: حضرت لوط عليه السلام واقعه هم په قرآن کريم کې په څو سورتونو کې ذکر ده. (۲)

دا د حضرت ابراهيم عليه السلام وراره وو، دې د سَدُوم علاقې ته تللې وو، او هلته يې

خلقو ته د دين دعوت ورکولو، خو دده قوم ډير سَرکشه، متکبره او بد اخلاقه وو، چې په کې

ډيره خطرناکه بيماري هم وه: چې د هلکانو سره به يې لواطت کولو، او دا به يې شرم نه ګڼړله،

بلکه په بدکاره او فخر سره به يې دا کار کولو.

حضرت لوط ﷺ ډير نصيحت ورته وکړو خو دوی منع نه شو.

(دا واقعه په تفصيل په سورة حِجر پنځمه رکوع او سورة هود کې الله ﷻ بيان کړی).

چې کله فرښتې حضرت لوط ﷺ ته په انساني (د ځوانانو په) شکل کې راغلې، او دده

ميلمنې شوې. حضرت لوط عليه السلام چې دا اوليدې نو وې نه پيژندې چې ګنې دا فرښتې

دي، نو ويره ورسره پيدا شوه چې هسې نه زما قوم دده ميلمنو بې عزتي وکړي.

قوم يې چې خبر شو نو په منډه راغې او د حضرت لوط ﷺ نه يې دا مطالبه کوله چې

دا هلکان مونږ ته حواله کړه، ده ورته ډير نصيحت وکړو چې دا زما ميلمانه دي، تاسو ما مه

رسوا کوئ، تاسو ولې په داسې قبيح عمل کې مبتلاء يئ.

---

(۱) الحاقة آيت ۶ تا ۸.

(۲) لکه په سورة حِجر، اعراف، هود، عنکبوت، او الشعراء کې.

هغوی ورته وویل: چې تا ته به پته ده چې مونږ د دې شو قیان یو، مونږ ته نصیحت مه کوه، خو دا هلکان مونږ ته حواله کړه.

حضرت لوط ﷺ ډیر خفه شو، فرښتو ورته وویل:

چې ته ویریږه مه، مونږ فرښتې یو، دا خلق تا ته هیڅ نقصان نشي د رسولې، خو ته دا سې وکړه چې کله د شپې څه حصه تیره شي نو د خپل کور خلقو سره د دې ځای نه او وځه، او شا ته مه راګورئ. باقي ټول قوم به تباه کیږي چې ورسره به ستا بي بي هم وي، دا به هم په عذاب کې هلاکیږي.

حضرت لوط ﷺ د شپې ورته اووت، د ده بي بي د نیمائي لار نه واپس راغله، او د قوم سره په سدوم کې پاتې شوه.

چې کله سهر شو نو اول وړاندې یوه تیزه چغه اووهل شوه، بیا حضرت جبریل ﷺ دا ټول قوم سره د آبادۍ پورته کړو، او ألټه یې را اوغورځول، او د پاسه نه پرې الله ﷻ د کاڼو باران هم رااوورول. چې په نتیجه کې ټول قوم تباه شو.

الله ﷻ فرمائي:

﴿ فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُشْرِقِينَ . فَجَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ . إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِلْمُتَوَسِّمِينَ ﴾ . (۱)

ترجمه: پس د نمر ختو په وخت دوی یو هیبت ناکې چغې اونیوه، بیا مو د دې کلي پاسنۍ برخه لاندې کړه (یعنی ألټه مو راګوزار کړه)، او د دِړه نه مو پرې ګټ کاڼي (د پخې خاورې کاڼي) اوورول، بیشکه په دې واقعه کې نخې د عبرت دي فکر کوونکو دپاره.

(۱) الحجر آیت ۷۲ تا ۷۵.

د حضرت شعیب ﷺ د قوم انجام :

په قرآن کریم کې د حضرت شعیب علیه السلام او د هغه د قوم واقعه په تفصیل سره په سورة اعراف، هود او شعراء کې ذکر ده، د دینه علاوه په نورو سورتونو کې هم دا واقعه ذکر ده.(۱)

حضرت شعیب علیه السلام چې کوم قوم ته لیږل شوی وو قرآن کریم په بعضو ځایونو کې هغه په اصحابِ مدین سره ذکر کړي، او بعض ځایونو کې یې د اصحاب الایکة (د بن خلق) په نوم سره ذکر کړي.

دې قوم په حضرت شعیب ﷺ ایمان رانه وړو، حقوق الله او حقوق العباد یې ضائع کړل، لوټ مار به یې کولو، او غټه بیماري په کې دا وه چې په ناپ تول کې به یې تګي کوله.

حضرت شعیب ﷺ ورته ډیر نصیحت وکړو خو دوی او نه منل.

تفسیرِ بحرِمحیط لیکلي چې آخر کې الله ﷻ په دوی دا عذاب راوست چې په دوی یې دومره سخته ګرمي راغله ګویا چې د جهنم ته دروازه ورته راکلاو شوې، په هیڅ ځای کې ورته آرام نه ملاویده، نو دا خلق ټول ځنګل ته او تختیده. الله جل جلاله هلته یوه وریځ را اولیږله چې د هغې لاندې یخه هوا چلیده.

د حضرت شعیب ﷺ او د ده د ملګرو نه علاوه نور ټول قوم هلته په دې نیت راجمع شو چې د دې نه به باران راأووریږي، الله ﷻ په دوی باندې د وریځې نه اُور راأووروُل، او ورسره زلزله هم پرې راغله. چې په نتیجه کې ټول قوم تباه شو.

الله جل جلاله فرمائي :

﴿ فَأَخَذَهُمْ عَذَابُ يَوْمِ الظُّلَّةِ إِنَّهُ كَانَ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ . إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً .... ﴾ .(۲)

ترجمه : پس اونیوه دوی لره عذاب د ورځې د سُوري، بیشکه چې دغه د عذاب ډیره سخته ورځ وه. بیشکه په دې واقعه کې (د خلقو د پاره) نښه د قدرت ده (چې سوچ په کې د کړي نو عبرت ورنه حاصلولی شي).

(۱) لکه په سورة حجر او سورة عنکبوت کې.
(۲) الشعراء آیت ۱۸۹، ۱۹۰.

د فرعون او دده د ملګرو انجام :

د حضرت موسی علیه السلام واقعه په قرآن کریم کې په مختلفو سورتونو کې ذکر ده. کله چې ده ته نبوت ملاو شو، نو الله ﷻ ورته حکم وکړو: چې فرعون ته لاړ شه، هغه سرکشي کړې ده (د خدائي دعوه یې کړې) ته ورته د توحید تبلیغ وکړه. تفصیل یې په سورة طه کې دی)

حضرت موسی ﷺ فرعون ته ډیر دعوت ورکړو، معجزې یې هم ورته او خودې خو ده خبره او نه منله.

اول خو ورباندې الله ﷻ مختلف قسمه عذابونه راوست لکه: قحط سالي، طوفان، د ملوخانو عذاب، د سپږو عذاب او د چینډخانو عذاب. دا عذابونه به یو محدود وخت پورې وو بیا به ختم شو، څه مهلت به ورکړې شو خو دوی به بیا هم خبره او نه منله....

د ډیرو مقابلو نه روستو الله ﷻ حضرت موسی ته حکم وکړو چې بني اسرائیل د ځان سره کړه، او د مصر نه هجرت وکړه، شام ته لاړ شه.

(تفسیر روح المعاني پوره په تفصیل سره دا خبره ذکر کړې).

نو حضرت موسی علیه السلام خپل قوم بني اسرائیل د ځان سره روان کړه، تقریبًا شپږ لکه (۶۰۰۰۰۰) خلق وو، او د شپې په اوله حصه کې شام طرفته روان شو. فرعون ته چې پته اولګیده چې حضرت موسی ﷺ اووت، او ورسره بني اسرائیل هم لاړه، نو خپل ټول فوج یې راجمع کړو تقریبًا اووه لکه (۷۰۰۰۰۰) سواره وو، او اویا زره (۷۰۰۰۰) اسونو واله وو، دوی د حضرت موسی ﷺ پسې روان شو.

کله چې بني اسرائیلو اولیده چې د شاته نه یو لوی فوج راپسې راغې او مخې ته بحرِ قلزم دی نو ډیره ورسره پیدا شوه، حضرت موسی ﷺ ته یې دویل:

﴿ إِنَّا لَمُدْرَكُونَ ﴾ .[1]

ترجمه: مونږ خو ګیر شو.

---

(۱) الشعراء آیت ۶۱.

حضرت موسی علیه السلام ورته تسلي ورکړه :

﴿ كَلَّا إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ ﴾ .(١)

ترجمه : هرګز داسې نده ، د ماسره خپل رب دی ، هغه به ما ته راهنمائي کوي (او زمونږ د نجات څه صورت به راوباسي) .

الله ﷻ حضرت موسی علیه السلام ته حکم وکړو :

﴿ اِضْرِب بِّعَصَاكَ الْبَحْرَ ﴾ .(٢)

ترجمه : ته په خپله امسا دریاب اووهه .

نو چې حضرت موسی ﷺ په امسا باندې دریاب اووهلو نو دولس (١٢) لارې په کې جوړې شوې . (ځکه بني اسرائیل دولس قبیلې وې) .

ټول په حفاظت سره په دې اوبو کې پورې وتل . کله چې فرعون او د ده لښکر دلته را اورسیده او د دوی دا حیرانوونکې نظاره یې اولیده (چې اوبه ولاړې دي او لارې په کې جوړې شوې دي) نو فرعون زر خپل لښکر ته وویل :

دا اوبه چې ولاړې دي نو دا زما د هیبت او یرې د وجې ولاړې دي . دا یې وویل او په دریاب کې ورګډ شو ، په دې لارو کې دوی هم روان وو ، خو چې کله ټول لښکر په دریاب کې داخل شو نو الله جل جلاله اوبو ته د روانیدو حکم وکړو ، اوبه رواني شوې ، فرعون او ټول لښکر یې په اوبو کې غرق شو .(٣)

الله ﷻ فرمائي :

﴿ فَغَشِيَهُم مِّنَ الْيَمِّ مَا غَشِيَهُمْ ﴾ .(٤)

ترجمه : پس پټ کړل دوی د سمندر هغه چې پټ یې کړل دوی (یعنې د سمندر غټ غټ موجونه او څپې په دوی راغلې او ټول یې ډوب کړل) .

(١) الشعراء آیت ٦٢ .
(٢) الشعراء آیت ٦٣ .
(٣) روح المعاني .
(٤) طه آیت ٧٨ .

Scanned with CamScanner

د ابرهه او هغه د مکرو انجام :

په قرآن کریم ، سورة فيل کې الله ﷻ د اصحاب الفيل واقعه ذکر کړې.
دا واقعه تفسير ابن کثير او نورو مفسرينو پوره په تفصيل سره ذکر کړې، خو زه به يې درته مختصر بيان کړم :

آبرهه چې د يمن ګورنر وو ، ډير ظالم سړی وو ، ده په يمن کې يو ګرجه جوړه کړې وه او خلقو ته يې حکم کړی وو چې اوس به څوک د يمن نه خانه کعبې ته د حج د پاره نه ځي ، بلکه دلته به راځي ، او ددې ګرجې نه به طواف کوي.

عرب اګر چې بُت پَرست وو ، خو په زړونو کې يې د خانه کعبې او حضرت ابراهيم ﷺ سره ډيره مينه وه. نو د عربو يو کس يمن ته لاړ ، او په هغه ګرجه کې يې اودس ماتې (قضاى حاجت) وکړو.
په بعضو رواياتو کې راځي : چې ځنې عربو مسافرو هلته د ګرجې سره په څنګ کې اور بَل کړې وو چې د هغې په وجه ګرجې ته هم نقصان اورسيده.
ابرهه چې خبر شو نو قسم يې وکړو چې زه به خامخا خانه کعبه لوټې لوټې کوم ، او يو لوی فوج يې د ځان سره تيار کړو.
د حبشې بادشاه ورته هاتيان هم راأوليږل ، چې په کې يو غټ هاتي وو خاص د أبرهه د پاره ، چې په دې هاتيانو سره به د خانه کعبې چَت او ديوالونه په زنځيرونو أوتړي ، او د هاتيانو په زور به يې راکاږي او ختمه به يې کړي.
أبرهه غټ فوج او ډير هاتيان د ځان سره روان کړه (اوږده واقعه ده) ، په لاره کې اګر چې بعضو خلقو يې مقابله هم وکړه ، خو کامياب نه شو. ځکه دوی ډير زيات وو .....
آخر دا چې ځانونه يې خانه کعبې ته اورسول.
الله ﷻ د خپل قدرت کرشمه اوخوده او دا عذاب يې پرې راوستو چې د سمندر له طرفه ولې ولې مرغان راغله چې د ګونترې نه په جسم کې واړه وو ، پنځې يې سرې وې. دغه شان مرغان مخکې چيرته نه وو ليدل شوي.

د هر مرغه سره دري (۳) کاڼي وو، یو کاڼي په یو پنجه کې، دویم کاڼي په دویمه پنجه کې، او دریم په ځله کې. دا ټول مرغان د ابرهه په لښکر راخواره شو، او په هغوی یې کاڼي ورول شروع کړه. هر یو کاڼي به داسې کار کولو چې توپک هم هغه شان کار نشي کولې.

په چا به یې چې ورګوزار کړو نو د بدن نه به یې اووت، او په زمکه کې به ورننوت. چې په نتیجه کې ټول لښکر ځای په ځای تباه شو.

ابرهه چونکه ډیر ظالم وو، نو الله ﷻ ورته داسې سزا ورکړه چې هم هلته هلاک نه شو خو په بدن یې داسې زهر ورننوت چې د بدن هر هر اندام یې رژیدو او غورځیدو. یمن ته په داسې حالت کې راوړی شو چې ټول بدن یې ټوټې ټوټې، رژیدلی او مردار وو.[1]

الله جل جلاله فرمائي:

﴿ أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ . أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ . وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ . تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ . فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ ﴾. (۲)

ترجمه: آیا تا او نه لیده چې ستا رب د هاتیانو واله سره څنګه معامله وکړه؟ آیا د هغوی تدبیرونه یې ناکامه نه کړل؟

او الله تعالی په هغوی باندې ټولي ټولي مرغان رالیږل، چې ویشتل به یې دوی په داسې کاڼو باندې چې د پخې خټې نه جوړ شوي وو. نو الله ﷻ دوی د خوړل شوو بوسو په شان اوګرځول (یعنی ټول یې تباه کړه).

د قوم سبا د هلاکت واقعه:

قوم سبا ته الله ﷻ ډیر ښه ښه باغونه او نور بې شماره نعمتونه ورکړي وو، خو چې کله دوی د نعمتونو شکریه ادا نکړه، او د الله ﷻ نافرماني یې وکړه. نو الله ﷻ فرمایي:

﴿ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ ﴾. (۳)

ترجمه: موږ ورباندې زوردار سیلاب رالیږه.

---

(۱) تفسیر ابن کثیر و معارف القرآن سورة فیل.

(۲) سورة الفیل.

(۳) سورة سبا آیت ۱۶.

نو الله ﷻ ټول قوم، کورونه او باغونه د اوبو په طوفان هلاک کړه.

وروسته الله ﷻ فرمائي:

﴿ ذَٰلِكَ جَزَيْنَاهُم بِمَا كَفَرُوا وَهَلْ نُجَازِي إِلَّا الْكَفُورَ ﴾.(١)

ترجمه: دا سزا مونږ دوی ته د ناشکرئ په وجه ورکړه، او مونږ داسې سزاګانې صرف ناشکره خلقو ته ورکوو.(٢)

ددې نه علاوه په قرآن کریم کې نور د عبرت واقعات هم ذکر شوي لکه:

د قارون په زمکه کې ډنتو تلو واقعه.

د اصحاب السبت واله واقعه چې د الله ﷻ حکم یې او نه منلو نو الله ﷻ ورنه بیزوګان او خنزیران جوړ کړه.

---

(١) سورة سبا آیت ١٧.

(٢) مظهري، ابن کثیر.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

﴿ وَقُلْ رَّبِّ زِدْنِيْ عِلْمًا ﴾ . طٰه ۱۱۴.

﴿ يَرْفَعِ اللّٰهُ الَّذِيْنَ آمَنُوْا مِنْكُمْ وَالَّذِيْنَ أُوْتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ ﴾ . المجادلة ۱۱.

دعِلم فضیلت او اَهمیت

تأليف :

اَبُوالشَّمس مولانا نُوْرُالهُدیٰ عُفِیَ عَنْهُ

مُدَرِّس دَارُالعلوم فیضُ القُرآن اکاخیل کالونی مردان

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

د علم فضيلت او اهميت:

نَحْمَدُهٗ وَنُصَلِّيْ عَلٰى رَسُوْلِهِ الْكَرِيْمِ .

اَمَّا بَعْدُ فَأَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ . قَالَ اللّٰهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى فِي الْقُرْآنِ الْمَجِيْدِ وَالْفُرْقَانِ الْحَمِيْدِ :

﴿ وَقُلْ رَّبِّ زِدْنِيْ عِلْمًا ﴾ . (۱)

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : مَنْ سَلَكَ طَرِيْقًا يَلْتَمِسُ فِيْهِ عِلْمًا سَهَّلَ اللّٰهُ لَهٗ طَرِيْقًا إِلَى الْجَنَّةِ . (۲)

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : مَنْ يُّرِدِ اللّٰهُ بِهٖ خَيْرًا يُّفَقِّهْهُ فِي الدِّيْنِ . (۳)

رَضِيْنَا قِسْمَةَ الْجَبَّارِ فِيْنَا • لَنَا عِلْمٌ وَلِلْجُهَّالِ مَالُ
فَإِنَّ الْمَالَ يَفْنٰى عَنْ قَرِيْبٍ • وَإِنَّ الْعِلْمَ يَبْقٰى لَا يَزَالُ

صَدَقَ اللّٰهُ الْعَظِيْمُ .

زما خوږو قدرمنو او عزتمندو مسلمانانو وروتو ! د انسان د پاره د ايمان نه روستو په ټولو نعمتونو کې لوي نعمت عِلم دی ، د دينه بل لوي نعمت نشته . نو چاته چې الله ﷻ دا نعمت ورکړي يا يې د دې نعمت د حصول د پاره قبول کړي نو په کار ده چې دا کس په دې باندې د الله ﷻ

(۱) طه ۱۱۴ .

(۲) اخرجه البخاري في العلم ۱۰ ، والترمذي في القرآن ۱۰ وفي العلم ۱۹ ، ۳۰ ، وابن ماجه في المقدمة ۱۷ ، واحمد ۲ ، ۲۵۲ ، ۳۲۵ ، ۴۰۷ . ابوداود (۳۶۴۱) ، (۳۶۴۲) ، وابن ماجه (۲۲۳) و ابن حبان (۸۰) ورواه الترمذي (۲۶۸۳) . مشكوة كتاب العلم .

(۳) رواه البخاري في العلم ۱۰ ، ومسلم في الامارة ۱۷۵ ، والترمذي في العلم ۴ ، ورواه الهيثمي في مجمع الزوائد ۱/۱۲۸ ، مشكوة كتاب العلم .

Scanned with CamScanner

ډيره شکريه اداء کړي.[۱]

د همدې مناسبت په وجه غواړم چې په نن مجلس کې درته د علم په اهميت او فضيلت باندې رڼا واچوم، چې د الله ﷻ په نزد د علم څومره لويه مرتبه او مقام دی.

د حضرت آدم ﷺ د خلافت او تعظيم وجه علم ؤ

د همدې علم په وجه الله ﷻ حضرت آدم عليه السلام ته خلافتِ ربّاني ورکړو، او مسجود الملائکة يې او ګرځول، ددې نه هم معلوميږي چې علم بهترين شئ دی.

قدرمنو! انسان ته دا سوچ په کار دی چې فرشتې اګر چې د نُور نه پيدا شوي، هر وخت د الله ﷻ په عبادت کې مشغوله وي، د الله ﷻ نافرماني نه کوي[۲] او حضرت آدم عليه السلام د خټې نه پيدا شوی، خو بيا هم الله ﷻ فرشتو ته دا حکم کوي چې تاسو حضرت آدم عليه السلام ته سجده د تعظيم وکړئ. آخر ددې څه وجه وه؟

نو ددې وجه صرف دا وه چې حضرت آدم عليه السلام ﷺ ته عِلْمُ الْأَسْمَاءِ (يعنی د شيانو نومونه، د هغې صفات او خواصو عِلم) حاصل ؤ، او فرشتو ته دا عِلم حاصل نه ؤ.

(۱) امام رازي رحمه الله په خپل تفسير کې ليکلي: چې کله حضرت يوسف عليه السلام د خوبونو د تعبير د عِلم په وجه په خپل ځان باندې د الله ﷻ لوی احسان ګڼل (او فرمايل يې: وَعَلَّمْتَنِي مِن تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ. يوسف آيت ۱۰۱) فأنت يا عالم! أما تذكر منّة الله على نفسك حيث علمك تفسير كتابه. فأي نعمة أجل مما أعطاك الله حيث جعلك مفسرا لكلامه وسميا لنفسه ووارثا لنبيه وداعيا لخلقه وواعظا لعباده وسراجا لأهل بلاده وقائدا للخلق إلى جنته وثوابه وزاجرا لهم عن ناره وعقابه كما جاء في الحديث: العلماء سادة والفقهاء قادة ومجالستهم زيادة. تفسير كبير ج۱ ص۴۰۲ آيت ۳۱.

(۲) ﴿ وَمَنْ عِندَهُ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ. يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ ﴾. الانبياء آيت ۲۰.

(علمي نُکته : حضرت آدم عليه السلام ته چې د کومو شيانو علم خودل شوی وُ په هغې کې مفسرينو مختلف اقوال ذکر کړي . [1])

د امام رازي رحمه الله وينا :

امام رازي رحمه الله په خپل تفسير کې ډيره عجيبه خبره ليکلې : چې کله آدم عليه السلام ته د مخلوقاتو د نومونو د علم په وجه دومره عزت حاصل شو چې فرشتو ده ته د تعظيم سجده وکړه ، نو اوس چې کوم سړي ته د خالقِ کائنات د ذات او صفاتو علم وي نو آيا هغه به د فرشتو د تعظيم مستحق نه ګرځي ؟ (خامخا به ګرځي) بلکه دې خو به د الله ﷻ د طرفه هم د اعزاز و اکرام مستحق ګرځي .

او حضرت يوسف عليه السلام چې د خوبونو د تعبير د علم په وجه د جيل (قيد خانې) نه نجات او موندلو ، نو اوس چې يو سړي ته د الله ﷻ د کتاب (قرآن کريم) علم وي نو آيا هغه به د شهواتو د جيل نه نجات نه مومي ؟ (بلکه مومي به يې) . [2]

بل ځای امام رازي رحمه الله د آيت : ﴿ وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ﴾ لاندې ليکلي : چې کله الله ﷻ د حضرت آدم عليه السلام شرافت د علم په وجه ښکاره کړو نو که چيرته په کائناتو کې د

---

(۱) وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا (البقرة ۳۱) اي علّمه صفات الأشياء ونعوتها وخواصّها . تفسير كبير ج۱ ص۳۹۷ آيت ۳ . قال ابن عباس وعكرمة وقتادة ومجاهد وابن جُبير : علّمه أسماء جميع الأشياء كلّها جليلها وحقيرها . قرطبي ج۱ ص ۳۳۳ آيت ۳ ، په تفسير ابن كثير كې دي : علّمه اسماء جميع المخلوقات . ابن كثير ج۱ ص ۷۳ ،
په تفسير كشاف كې دي : اى أسماء المسمّيات وعلّمه احوالها وما يتعلّق بها من المنافع الدينية والدنيوية . ج۱ ص۲۷۲ ، په تفسير بيضاوي كې دي : ألهمه معرفة ذوات الاشياء وخواصها وأسماءها وأصول العلم وقوانين الصناعات وكيفية آلاتها . ج۱ ص۶۱ ،
په احكام القرآن كې دي : علّمه ايّاها بمعانيها اذ لا فضيلة للاسماء دون المعاني ، وهي دلالة على شرف العلم وفضيلته . احكام القرآن ج۱ ص۳۱ .

(۲) فمن علم اسماء المخلوقات وجد التحية من الملائكة فمن علم ذات الخالق وصفاته أما يجد تحية الملائكة ؟ بل يجد تحية الرب ﴿ سَلَامٌ قَوْلًا مِّن رَّبٍّ رَّحِيمٍ . يس ۵۸ ﴾ . كبير ج۱ ص ۴۰۲ .

Scanned with CamScanner

الله ﷻ په نزد د علم نه بل شی اشرف وې نو بیا به یې د حضرت آدم علیه السلام شرافت د هغې په وجه ښکاره کړې وې .[1]

اولنۍ وحي :

د علم د اهمیت انداز د دینه هم کیدې شي چې د الله ﷻ په نزد علم دومره محبوب عمل دی چې دې امت ته چې د الله ﷻ د طرفه اولنې کوم پیغام (وحي) راغلې د هغې اولنۍ لفظ هم "إِقْرَأْ" دی، چې د دې مطلب دی "اولوله" .

یعنی دې امت ته د الله ﷻ د طرفه اولنې پیغام د "لوستلو" تلقین دی .

که په ظاهره باندې او کتې شي نو د حضرت عیسی علیه السلام او د نبي کریم صلی الله علیه وسلم په مینځ کې تقریبًا پنځه سوه او یوا ویا (۵۷۱) کاله زمانه تیره شوې وه.

په عربو کې بُت پرستي او شرک عام وُ ، جهالت دومره عام وُ چې ژوندۍ لورانې به یې خښولې ، یو بل به یې ظلمونه کول ، د یو بل حقوق به یې ضائع کول .

لیکن د دې ټولو خبرو باوجود بیا هم اوله وحي د توحید متعلق رانغله ، د حقوق العباد متعلق رانغله ، د آخرت متعلق رانغله بلکه اوله وحي "إِقْرَأْ" یعنی د لوستلو متعلق راغله ، چې په دې سره د علم اهمیت او عظمت ته ئې اشاره ده .[2]

ځکه علم خو داسې یو صفت دی چې د دې په وجه انسان د حیواناتو نه ممتاز ګرځي ، او د جهالت د تیارو نه رڼا طرفته راګرځي . دغه وجه ده چې اسلام د علم په حصول باندې ډیر زور اچولې ، او د دې یې ډیر فضیلتونه بیان کړي دی .

---

(۱) هذه الاية دالة على فضل العلم فانه سبحانه ما أظهر كمال حكمته في خلافة آدم عليه السلام إلا بأن أظهر علمه فلو كان في الامكان وجود شيء من العلم أشرف لكان من الواجب اظهار فضله بذلك الشيء لا بالعلم . تفسير كبير ج۱ ص ۳۹۹ آيت ۳۱ .

(۲) لطائف منبر ومحراب ج۳ ص ۱۲۲ .

Scanned with CamScanner

نبي ﷺ ته هم د علم د زياتوالي طلب کولو حکم شوی وُ :

د الله ﷻ په نزد د عِلم مقام او مرتبه دومره هم معلوميږي چې رسول الله ﷺ ته يې د علم د زياتوالي طلب کولو حکم کړی وُ ، الله تعالى فرمايي :

﴿ وَقُلْ رَّبِّ زِدْنِي عِلْمًا ﴾ . (۱)

ترجمه : او وايه (اې پيغمبره !) چې اې ربه ! زما علم زيات کړه .

نو که چيرته د الله ﷻ په نزد د عِلم نه اوچت او محبوب بل شی وی نو بيا به يې خپل پيغمبر ته د هغې د زياتوالي حکم کړی وی (معلومه شوه چې د الله ﷻ په نزد د علم ډيره لويه مرتبه) . (۲)

د علم د اهمت په باره کې واقعه :

امام رازي رحمه الله په خپل تفسر (تفسير کبير) کې يوه واقعه ذکر کړې : چې يو ځل نبي کريم صلى الله عليه وسلم د يو کس سره د ماز يګر د لمانځه نه روستو خبرې کولې ، نو الله ﷻ ورته وحې وکړه : چې د تا سره دا کوم کس ناست دی ده د په عُمر کې صرف يو ساعت وخت پاتې دی (بيا به دې وفات کيږي) ، نو نبي عليه السلام د ده ته دې خبر ورکړو ، دې کس سره ډير فکر پيدا شو ، نبي ﷺ ته يې وفرمايل :

يَا رَسُولَ اللهِ ! دُلَّنِيْ عَلَى أَوْفَقِ عَمَلٍ لِيْ فِيْ هٰذِهِ السَّاعَةِ .

اې د الله ﷻ رسوله ! زما د پاره چې په دې وخت کې کوم بهترين عمل وي هغه راته اوښايه (يعنى داسې عمل راته اوښايه چې په دې لږ وخت کې ماته ډيره فائده راکړي او د آخرت خوشحالي راته نصيب شي) .

نبي عليه السلام ورته وفرمايل : إِشْتَغِلْ بِالتَّعَلُّمِ . د علم په زده کړه کې مشغول شه .

نو هغه د علم په زده کړه کې مشغول شو ، او د ماښام نه مخکې وفات شو .

---

(۱) طه ۱۱۴ .

(۲) امام رازي رحمه الله فرمائي : وفيه أدلّ دليل على نفاسة العلم وعلو مرتبته وفرط محبة الله تعالى اياه ، حيث أمر لنبيه بالازدياد منه خاصة دون غيره . تفسير كبير ج۱ ص ۲۰۷ .

راوي وائي :

فَلَوْكَانَ شَيْءٌ أَفْضَلُ مِنَ الْعِلْمِ لَأَمَرَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِهِ فِي ذٰلِكَ الْوَقْتِ .

که چیرته د علم نه بهترین شئ وې نو نبي کریم صلی الله علیه وسلم به د دې ته په دې لږ وخت کې د هغې د کولو حکم کړی وې .(۱)

نبي عليه السلام د تعليم او تدريس مجلس غوره کړو

عَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ عَمْرٍو أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ ﷺ مَرَّ بِمَجْلِسَيْنِ فِي مَسْجِدِهِ فَقَالَ كِلَاهُمَا عَلَى خَيْرٍ وَأَحَدُهُمَا أَفْضَلُ مِنْ صَاحِبِهِ أَمَّا هٰؤُلَاءِ فَيَدْعُوْنَ اللهَ وَيَرْغَبُوْنَ إِلَيْهِ فَإِنْ شَاءَ أَعْطَاهُمْ وَإِنْ شَاءَ مَنَعَهُمْ وَأَمَّا هٰؤُلَاءِ فَيَتَعَلَّمُوْنَ الْفِقْهَ أَوِ الْعِلْمَ وَيُعَلِّمُوْنَ الْجَاهِلَ فَهُمْ أَفْضَلُ وَإِنَّمَا بُعِثْتُ مُعَلِّمًا ثُمَّ جَلَسَ فِيْهِمْ . (۲)

حضرت عبدالله بن عمرو ﷺ فرمايي : چې يو ځل نبي ﷺ په مسجد نبوي کې په دوه (۲) مجلسو تېر شو (يو دلې خلقو د الله ﷻ عبادت کولو او د الله ﷻ نه يې دُعاګانې غوښتې ، او دې دويمې دلې علم زده کولو) پيغمبر عليه السلام او فرمايل : دواړه دلې د خير او فضيلت والا دي ، خو په دې کې دا يوه دله خلق دد نورو نه ډير بهتر دي .

ځکه دا اوله دله خلق د الله ﷻ عبادت کوي ، د الله ﷻ نه دُعاګانې غواړي او د الله تعالی سره چې څه اجرونه او ثوابونه دي د هغې رغبت او اميد لري ، نو اوس که الله ﷻ اوغواړي نو دغه اجرونه او ثوابونه به ورته ورکړي ، او که يې وغواړي نو ورنه منع به يې کړي .

او هر چې دا دويمه دله ده نو دوی خو (اول) فِقه يا علم زده کوي ، بيا يې ناپوهه او جاهل خلقو ته ښايي ، نو دوی افضل دي (ځکه دوی دوه عبادتونه کوي : ۱ . د علم زده کړه هم عبادت دی ، او بل ته خودل هم عبادت دی ، مرقات شرح مشکوة)

(۱) انه عليه السلام كان يحدث انسانا فاوحى الله اليه انه لم يبق من عمر هذا الرجل الذي تحدثه الاساعة ، وكان هذا وقت العصر فاخبره الرسول بذلك فاضطرب الرجل وقال : يارسول الله ! دلني على اوفق عمل لي في هذه الساعة ، قال اشتغل بالتعلم . فاشتغل بالتعلم وقبض قبل المغرب . تفسير كبير ج ۱ ص ۲۱۰ آيت ۳۱ .

(۲) رواه الدارمي ، مشكوة كتاب العلم ص ۳۶ ط قديمي كتب خانه كراچي ، تنبيه الغافلين ص ۱۹۹ ط بيروت لبنان .

Scanned with CamScanner

بیا نبي علیه السلام او فرمایل :

إِنَّمَا بُعِثْتُ مُعَلِّمًا . بیشکه زه چې دُنیا ته مبعوث شوی یم نو هم د مُعلِم په حیثیت سره .

بیا نبي کریم ﷺ د دغه (علم حاصلوونکو او خودوونکو) ولې سره کیناست . [۱]

فائده: د دې واقعې نه د علم د مجلس څومره زیات فضیلت ښکاره شو چې نبي علیه السلام صراحةً او فرمایل چې دا د علم والا مجلس ډیر بهتر دی او بیا یې د عابدینو مجلس پریښود او په خپله د دې علماو په مجلس کې کیناست .

دا ځکه چې د عابد عبادت خو صرف د خپل ځان د فائدې د پاره وي او د عالم نه ټول امت ته فائده رسي .

د علمي مجلس فضیلت :

نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمایي :

مَا اجْتَمَعَ قَوْمٌ فِي بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِ اللهِ يَتْلُوْنَ كِتَابَ اللهِ وَيَتَدَارَسُوْنَهُ بَيْنَهُمْ إِلَّا حَفَّتْهُمُ الْمَلَائِكَةُ وَنَزَلَتْ عَلَيْهِمُ السَّكِيْنَةُ وَغَشِيَتْهُمُ الرَّحْمَةُ وَذَكَرَهُمُ اللهُ فِيْمَنْ عِنْدَهُ . [۲]

هر کله چې یو قوم د الله ﷻ د کورونو نه په یو کور (جومات یا مدرسه) کې راجمع شي او د الله ﷻ کتاب (قرآن کریم) لولي او خپل مینځ کې یې یو بل ته ښایي ، نو فرښتې (د دوی د عزت او د دوی سره د محبت په وجه) ترې چاپیره کیږي ، سکینه (اطمینان او سکون قلبي) وربانديې نازلیږي ، رحمتِ خداوندي وربانديې راوریږي ، او الله تعالی د دغو خلکو ذکر د هغه (مقربو کرینو) فرښتو د وړاندې کوي کومې چې د الله ﷻ سره دي .

(۱) دلته ملاعلي قاري رحمه الله په مرقات شرح د مشکوة کې لیکلي دي : اشعارًا بأنهم منه وهو منهم ومن ثمّ جلس فيهم . كذا قاله الطيبي . مرقات شرح مشكوة ج۱ ص ۳۰۷ كتاب العلم .

(۲) اخرجه مسلم في الذكر حديث ۳۸ ، وابوداود في الادب باب ۶۰ ، والترمذي في البر باب ۹۱ ، وابن ماجه في المقدمة باب ۱۷ ، وابن حبان في صحيحه والبيهقي ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۱ كتاب العلم الترغيب في العلم وطلبه .

فائده : د علم دا فضيلت کافي دی چې فرښتې دوی ته وزرې غوړوي ، په دوی اطمينان او سکون نازليږي او الله ﷻ د دوی تذکره په ملاء اعلیٰ کې د مقربو فرښتو د وړاندې کوي . (۱)

د حضرت لقمان ؑ خپل ځوي ته نصيحت

نبي کريم ﷺ فرمايي : چې حضرت لقمان ؑ خپل ځوي ته دا نصيحت کړې و :

يَا بُنَيَّ عَلَيْكَ بِمَجَالِسَةِ الْعُلَمَاءِ وَاسْمَعْ كَلَامَ الْحُكَمَاءِ فَإِنَّ اللهَ لَيُحْيِيْ الْقَلْبَ الْمَيِّتَ بِنُوْرِ الْحِكْمَةِ كَمَا يُحْيِيْ الْأَرْضَ الْمَيْتَةَ بِوَابِلِ الْمَطَرِ . (۲)

اې بچوريه ! ته په ځان باندې د علماو مجلس لازم کړه (يعنی د هغوی سره کېنه) او د حکماؤ خبرې اوره ، ځکه الله ﷻ د حکمت په رڼا سره مړزړه داسې ژوندي کوي لکه څرنګ چې د باران په اوبو باندې مړه (غير آباده) زمکه را ژوندی کوي .

حَيَاةُ الْقَلْبِ عِلْمٌ فَاغْتَنِمْهُ ❁ وَمَوْتُ الْقَلْبِ جَهْلٌ فَاجْتَنِبْهُ

علم د انبياو ميراث دې

يوه ورځ حضرت ابوهريرة ؓ د مدينې منورې په بازار تيريده ، هلته او دريده ، او خلقو ته يې وويل : چې اې د بازار خلقو ! په تاسو څه شوي چې تاسو دلته يئ او د رسول الله ﷺ ميراث تقسيميږي ، آيا ورځئ نه ؟ چې تاسو هم ورنه خپله حصه واخلئ ؟

هغوی ورنه پوښتنه وکړه چې دا ميراث چيرته تقسيميږي ؟ ده ورته وويل : په جُمات کې .

نو خلق په منډه جُمات ته لاړه ، او حضرت ابوهريرة ؓ هم هلته ولاړ و . څه وخت پس خلق واپس راغلل ، ده ورنه پوښتنه وکړه چې څه مو وکړه ؟

هغوی ورته وويل : چې اې ابوهريرة ؓ مونږ خو جُمات ته ننوتو ، په هغې کې خو موږ او نه ليده چې څه شی تقسيميږي .

(۱) الرسول والمعلم ص ۱۰

(۲) رواه الطبراني في الكبير ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۶۳ ، الترغيب في مجالسة العلماء ، احياء العلوم ج۱ ص ۲۰ كتاب العلم

Scanned with CamScanner

حضرت ابو هريرة ﷺ ورته پوښتنه وکړه :

وَمَا رَأَيْتُمْ فِي الْمَسْجِدِ أَحَدًا ؟ تاسو په جُمات کې هیڅوک او نه لیده ؟

هغوی ورته وویل :

بَلْ رَأَيْنَا قَوْمًا يُصَلُّوْنَ وَقَوْمًا يَقْرَؤُوْنَ الْقُرْآنَ ، وَقَوْمًا يَتَذَاكَرُوْنَ الْحَلَالَ وَالْحَرَامَ .

آو ، مونږ څه خلق اولیده چې لمونځونه یې کول ، او څه خلقو د قرآن مجيد تلاوت کولو او څه خلقو د حلال او حرام تذکره کوله (یعنی علم یې حاصلول او د حلالو او حرامو متعلق تذکره یې کوله) .

حضرت ابو هريرة ﷺ ورته او فرمایل :

وَيْحَكُمْ فَذٰلِكَ مِيْرَاثُ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . (۱)

تعجب دی په تاسو ، همدا د رسول الله ﷺ میراث دی .

فائده : معلومه شوه چې علم د انبياو میراث دی او علماء د انبياو وارثان دي .

نبي كريم صلى الله عليه وسلم فرمايي :

إِنَّ الْعُلَمَاءَ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ وَإِنَّ الْأَنْبِيَاءَ لَمْ يُوَرِّثُوْا دِيْنَارًا وَلَا دِرْهَمًا إِنَّمَا وَرَّثُوا الْعِلْمَ فَمَنْ أَخَذَهُ أَخَذَ بِحَظٍّ وَافِرٍ . (۲)

عُلماء د انبياو وارثان دي ، او انبياء کرامو په میراث کې درهم او دينار نه دي پريښي ، بلکه هغوی علم په میراث کې پريښي ، پس چاچې دا حاصل کړو هغه ډيره لويه حصه حاصله کړه .

(۱) رواه الطبراني في الاوسط بإسناد حسن ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۸۵ كتاب العلم ، تنبيه الغافلين ص ۲۰۶ .

(۲) اخرجه ابوداود في العلم باب ۱ وابن ماجه في المقدمة باب ۱۹ وابن حبان ۸۰ ، ورواه الترمذي في العلم باب ۱۹ ، مشكوة ص ۳۴ كتاب العلم .

په یو روایت کې دا سې الفاظ دي : اَلْعُلَمَاءُ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ أَلَا إِنَّ الْأَنْبِيَاءَ لَمْ يُوَرِّثُوْا دِيْنَارًا وَلَا دِرْهَمًا وَلٰكِنَّهُمْ وَرَّثُوا الْعِلْمَ فَمَنْ أَخَذَهُ أَخَذَهُ بِحَظِّهِ . اخرجه ابوداود في العلم باب ۱ ، والترمذي في العلم باب ۱۹ ، وابن ماجه في المقدمة باب ۱۷ وابن حبان في صحيحه ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۶۰ .

Scanned with CamScanner

د علم يو باب زده کول د زرو (۱۰۰۰) رکعتو قبول شوو نفلو نه ډير بهتر دي

نبي کريم صلی الله عليه وسلم حضرت ابوذر رضی الله عنه ته فرمايي :

يَا أَبَا ذَرٍّ لَأَنْ تَغْدُوَ فَتَعَلَّمَ آيَةً مِّنْ كِتَابِ اللهِ خَيْرٌ لَكَ مِنْ أَنْ تُصَلِّيَ مِائَةَ رَكْعَةٍ وَلَأَنْ تَغْدُوَ فَتَعَلَّمَ بَابًا مِّنَ الْعِلْمِ عُمِلَ بِهِ أَوْ لَمْ يُعْمَلْ خَيْرٌ مِّنْ أَنْ تُصَلِّيَ أَلْفَ رَكْعَةٍ . (۱)

اې ابوذره ! (ﷺ) که ته چيرته د سهر په وخت لاړ شي او د قرآن کريم يو آيت زده کړې ، نو دا ستا د پاره د سلو (۱۰۰) رکعتونو نفلو نه ډير بهتر دی ، او که ته لاړ شې او د علم يو باب زده کړې ، که په دې عمل شوې وي او که نه ، خو دا ستا د پاره د زرو (۱۰۰۰) رکعتو نفلو نه ډير بهتر دی .

فائده : په دې حديث کې هم د علم ډير فضيلت بيان شوې ، چې يو باب د علم زده کول د زرو رکعتونو قبول شوو نفلو سره برابر نه دي ، بلکه د هغې نه ډير بهتر دي .

او ورسره د ديمه خبره دا هم واضحه شوه چې بعض خلق وايي چې په کوم علم عمل نه وي نو د داسې علم په زده کولو کې هيڅ فائده نشته ، نو د دوی دا خبره غلطه ده .

د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله تحقيق

مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله په " حيوة المسلمين " کې د دې حديث په تشريح کې ليکلي : چې په دې حديث کې نبي کريم صلی الله عليه وسلم په واضحه طريقې سره او فرمايل :

عُمِلَ بِهِ أَوْ لَمْ يُعْمَلْ . که په دې علم د ده عمل وي او که نه ، خو يو باب د علم زده کول د زرو رکعتونو نفلو نه ډير بهتر دی . او د دې د پاره تهانوي صاحب درې (۳) وجوهات ذکر کړي :

۱ . د دين د خبرې په زده کولو سره خودې د جهالت او ناپوهۍ نه او ووت . نو دا هم لوي نعمت دی .

۲ . چې کله ورته د دين دا خبره معلومه شوه نو که اوس يې پرې عمل نشته نو آينده وخت کې خو به چيرته پرې عمل وکړي .

(۱) رواه ابن ماجه في سننه باسناد حسن الحديث ۲۱۹ ، وابن عبدالبر في جامع البيان ۱/ ۲۵ ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۲ كتاب العلم .

۳. بل كس ته خو به يې اوښايي، او دا هم د ثواب كار دی. (۱)

لږ علم د ډير عمل نه بهتر دی

نبي كريم صلى الله عليه وسلم فرمايي:

قَلِيْلُ الْعِلْمِ خَيْرٌ مِنْ كَثِيْرِ الْعِبَادَةِ. (۲)

لږ علم د ډير عبادت نه بهتر دی.

ضروري علم په هر مسلمان باندې فرضِ عين دی

د ومره علم زده كول چې په هغې باندې انسان خپل ژوند د الله ﷻ او د رسول ﷺ د احكاماتو مطابق تيروي، دا په هر مسلمان نارينه او ښځه باندې فرض دی.

پيغمبر عليه السلام فرمايي:

طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيْضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ. (۳)

د علم طلب كول (يعنى د هغې د حاصلولو كوشش كول) په هر مسلمان فرض دی.

په يو روايت كې ورسره د "مُسْلِمَةٍ" لفظ هم شته. (۴)

عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فِيْ قَوْلِهِ: ﴿ قُوْا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيْكُمْ نَارًا ... (۵) ﴾ قَالَ: عَلِّمُوْا أَهْلِيْكُمُ الْخَيْرَ. (۶)

حضرت علي رضي الله عنه د دې آيت ﴿ قُوْا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيْكُمْ نَارًا ﴾ په تفسير كې فرمايي: چې تاسو خپل كور واله وو ته د خير (يعنى د دين) خبرې اوښايئ.

---

(۱) حيوة المسلمين ص ۳۲ الروح الثاني في تحصيل علم الدين وتعليمه.

(۲) رواه الهيثمي في المجمع ۱/ ۱۲۰ والسيوطي في الدر المنثور ۱/ ۳۵۰، والمنذري في الترغيب والترهيب ۱/ ۱۳

(۳) رواه ابن ماجه، مشكوة كتاب العلم ص ۳۴، ابن ماجه ص ۲۰ باب فضل العلماء والحث على طلب العلم، وروى البيهقي في شعب الايمان الى قوله: مسلم. وقال هذا حديث متنه مشهور (على السنة الناس) واسناده ضعيف وان كان معناه صحيحا. مرقات شرح مشكوة ص ۲۸۴.

(۴) مرقاة شرح مشكوة.

(۵) التحريم آيت ۶.

(۶) رواه الحاكم موقوفا وقال صحيح على شرطهما، الترغيب والترهيب ص ۷۰ الترهيب في نشر العلم والدلالة على الخير.

ضروري تنبيه

حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله په خپل خطبات کې دا خبره ډېر په تفصيل سره ذکر کړې چې بعضې خلق د علم فضائل بيانوي، د قرآن کريم آيتونه او احاديث ذکر کوي خو بيا غلطي دا کوي چې دا ټول فضايل په انګريزي تعليم تطبيقوي او خلقو ته د انګريزي زده کولو ترغيب ورکوي.

نو خبردار! دا سخته دهوکه ده، ځکه د علم چې څومره فضايل په قرآن کريم او احاديثو کې بيان شوي نو دد ينه د شريعت علم مراد دی، هغه علم مراد دی چې په هغې سره انسان ته د الله ﷻ معرفت حاصليږي او په آخرت کې د انسان د پاره فائده مند وي، انګريزي تعليم مراد نه دی (۱)

(البته که چا معتمد عالم په انګريزي کې د قرآن کريم يا احاديثو ترجمه وکړه او يو کس هغه لولي نو بيا په دې کې ثواب شته). (۲)

نو نن صبا چې په سکولونو او کالجونو کې کوم فنون ځودلې شي نو دا د غه فرضي علم نه دی، بلکه په دې فنونو کې چې کوم د مسلمانانو د فائدې د پاره وي او په خلاف شرعه امورو مشتمل نه وي نو دا صرف د جواز په مرتبه کې دي. البته که په خلاف شرعه امورو مشتمل وو نو بيا د هغې حصول نا جائز دی. (۳)

د علم حقيقت

حکيم الاسلام قاري محمد طيب رحمه الله وايي: انسان ته چې انسان وايي دا هلته چې په ده کې دا سې علم نافع راشي چې د هغې په وجه دې د حلالو او حرامو، جائز او ناجائز په مينځ کې تميز کولې شي، يعنې په ده کې تقوی، پرهيزګاري او په شريعت باندې عمل راشي.

---

(۱) د کوم علم فضايل او تاکيد چې په احاديثو کې راغلي د هغې نه علم د شريعت مراد دی، په فتح الباري شرح صحيح البخاري کې ذکر دي: والمرادُ بالعلمِ العِلمُ الشرعيّ الذي يفيد معرفة ما يجب على المكلّف من أمر دينه في عباداته ومعاملاته. والعلم بالله وصفاته وما يجب له من القيام بأمره وتنزيهه عن النقائص، ومدار ذلك على التفسير والحديث والفقه. (فتح الباري ج۱ ص ۱۹۲ کتاب العلم، مقدمه شامي زکريا ۱/ ۱۲۶ قبيل مطلب في فرض الكفاية وفرض العين، فتاوی محموديه ج۶ ص ۳۴ باب اول: علم کا بيان).

(۲) خطبات حکيم الامت ج۲ ص ۱۹۴ موضوع تعميم العلم.

(۳) کشف الباري ج۳ ص ۴۲ کتاب العلم باب فضل العلم.

ځکه که صرف د یو څو لږو معلوماتو نوم علم وي نو بیا خو په کار ده چې حیوانات هم علماء وي، ځکه بعضو حیواناتو ته هم څه نا څه معلومات وي . الله ﷻ په قرآن مجید کې فرمایي :

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَل لَّكُمْ فُرْقَانًا ﴾ .(۱)

ترجمه : اې مومنانو ! که چیرته تاسو د الله ﷻ نه او ویرېږئ او متقیان جوړ شئ نو الله ﷻ به په تاسو کې فرقان پیدا کړي .

(فُرْقَان : دا هغه داخلي قوت دی چې د دې په وجه انسان د حق او باطل په مینځ کې تمییز کولی شي) .(۲)

په علم او معلوماتو کې فرق دې

حکیم الامت حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله فرمايي چې علم ځانله شی دی ، او معلومات ځانله شی دی ، علم د زیاتو معلوماتو نوم نه دی ، بلکه علم هغه دی چې د هغې په وجه د انسان نه انسان جوړیږي ، سړی پرې د الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ پیژندګلي کولی شي ، او د دغه معلوماتو په وجه انسان صحیح نتیجې ته رسیدی شي ، یعنی په ده کې تقوی ، پرهیز ګاري او د سنتو تابعداري پیدا شي ، او په خپل علم یې عمل وي نو بیا دا علم دی .

ځکه که صرف په معقولاتو معلومولو سره سړی عالِم کیدی نو بیا خو په کار وه چې آرسطو او جالینوس لوي لوي علماء وي ، که صرف په ادب او عربي ویلو سره سړی عالم کیدي نو په کار دا وه چې ابوجهل او ابولهب لوي لوي علماء وي ځکه دوی په عربي ښه پوهیده او ډیر فصاحت او بلاغت یې لرل . لهذا معلومه شوه چې علم فقط د ډیرو معلوماتو نوم نه دی .

مثال : د مثال په ذریعه دا خبره ښه واضح کیدی شي چې دوه کسان د سیل د پاره ووت ، یو یې ډیر زیات او ګرځیده او ډیرې علاقې یې او کتې ، خو د ده د سترګو نظر کمزوری دی ، او دویم کس لږ او ګرځیده ، لږې علاقې یې او کتې خو د ده د سترګو نظر ښه تیز دی .

نو دا اول کس اګر چې ډیر ګرځیدلی ، ځایونه یې ډیر لیدلي خو چونکه د نظر د کمزورتیا په وجه د یو شي په حقیقت هم پوره نه دی پوهه شوی ، او دا دویم کس اګرچې د لږو علاقو په باره

---

(۱) الانفال آیت ۲۹ .

(۲) جواهر حکمت ، ..... المدارس ج۱ ص ۳۹۶ .

Scanned with CamScanner

کې معلومات لري خو د نظر د تيزوالي په وجه د هرشي په حقيقت پوره پوهه شوي او د هغې علاقې پوره معلومات ورته شته.

دغه شان چې د کوم سړي سره معلومات وي خو بصيرتِ قلبي، تقوی او لِلّهيت ورسره نوي نو دې د اشياؤ په حقيقت پوره نه پوهيږي او د دې معلوماتو نه کما حقهٗ فايده نشي اخيستې، ځکه د ده بصيرتِ قلبي نشته.

او د چا سره چې بصيرتِ قلبي وي، زړه کې يې تقوی او پرهيزګاري وي او علمِ نافع ورسره وي نو بيا دې د دغه معلوماتو نه پوره فايده اخيستې شي، ځکه دې د اشياؤ په حقيقت باندې ښه پوهيږي.[1]

دغه وجه ده چې نبي کريم صلی الله عليه وسلم به د علمِ نافع سوال کولو (اَللّٰهُمَّ إِنِّيْ أَسْئَلُكَ عِلْمًا نَافِعًا ..... يا الله! زه تا نه د علمِ نافع سوال کوم[2]).

او د علمِ غير نافع نه به يې پناه غوښته. حکماء وايي:

علمے که راه حق ننمايد جهالت است؛

کوم علم چې انسان ته حقه لاره نه ښايي هغه جهالت دی.

علم لوی نعمت دی

حضرت سليمان عليه السلام سره د ټولې دُنيا بادشاهي وه (ځکه هغه دُعا کړې وه):

﴿ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَّا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِّنْ بَعْدِي إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ ﴾[3]

---

(۱) التبليغ، تحفة المدارس ج۱ ص ۳۵۰.

(۲) د علم نافع تعريف: امام غزالي رحمه الله د علم نافع تشريح داسې کړې: اَلْعِلْمُ النَّافِعُ مَا يَزِيْدُ فِي خَوْفِكَ مِنَ اللّٰهِ ... علم نافع هغه دی چې په هغې سره ستا په زړه کې د الله ﷻ خوف او ويره زياته شي. او د دې په وجه ستا په خپلو عيبونو باندې بصيرت حاصل شي، د الله ﷻ معرفت درته نصيب شي، په عباداتو درته توفيق ملاؤ شي، د دُنيا سره دې مينه کمه شي، او آخرت طرف ته دې رغبت پيدا شي، د کومو کارونو په وجه چې ستا نيک اعمال ختميږي په هغې باندې ستا د بصيرت سترګې کلاؤ شي او د شيطان په مکرونو باندې خبردار شې. (تحفة المدارس ج۱ ص۳۵۴).

(۳) سورة ص آيت ۳۵.

ترجمه: اې ربه! ماته بخښنه وکړه او داسې بادشاهي راپه ډالږکړه چې (په دې زمانه کې) د ما نه روستو بل هيچاته حاصله نه شي، بېشکه ته ډېر ډېر ښه کوونکې ذات يې.)

ليکن ددې دومره لوې حکومت باوجود هغه بيا هم په حکومت باندې فخر نه کولو بلکه په خپل علم يې فخر کولو (څکه هغه ويلي وو:

﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ عُلِّمْنَا مَنطِقَ الطَّيْرِ وَأُوتِينَا مِن كُلِّ شَيْءٍ إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِينُ ﴾.(۱)

ترجمه: اې خلقو! مونږ ته د مرغانو ژبه خودل شوې، او مونږ ته هر قسم څيزونه راکړل شوي، بېشکه همدا ښکاره فضل دې).

نو چې کله حضرت سليمان ﷺ د مرغانو په ژبه پوهيدلو علم باندې فخر کولو، نو اوس که يو مسلمان سړه د الله ﷻ د کتاب او احاديثو علم وي نو بيا خو په طريق اولى باندې ددهٔ دپاره د خوشحالۍ ذريعه ده او لوې نعمت دې.(۲)

نو چاته چې الله ﷻ دا لوې نعمت ورکړې وي نو دهٔ ته په دې باندې د الله ﷻ ډېره شکريه په کار ده، د علم په فضيلت کې حضرت علي رضی الله عنه څه اشعار ويلي:

۱. رَضِينَا قِسْمَةَ الْجَبَّارِ فِينَا ❁ لَنَا عِلْمٌ وَلِلْجُهَّالِ مَالٌ

۲. فَإِنَّ الْمَالَ يَفْنِيْ عَنْ قَرِيْبٍ ❁ وَإِنَّ الْعِلْمَ يَبْقَىٰ لَايَزَالُ.(۳)

۱. مونږ د الله ﷻ په تقسيم راضي يو، چې هغه مونږ ته علم راکړې او جاهلو ته يې مال ورکړې.

۲. څکه مال به عنقريب فناه شي، او علم به همېشه باقي وي.

د الله ﷻ په نزد د علم مقام

د الله ﷻ په نزد د علم، علماو او طلباو ډېر لوې مقام دی نو که دُنيادار خلق د علم اهميت نه

---

(۱) النمل آيت ۱۶.

(۲) فافتخر سليمان ﷺ بكونه عالماً بمنطق الطير. فإذا حسن من سليمان أن يفتخر بذلك العلم. فلان يحسن بالمؤمن أن يفتخر بمعرفة رب العالمين كان أحسن. تفسير كبير ج ۱ ص ۲۵۷ آيت ۳۱.

(۳) تعليم المتعلم فصل في الجد والمواظبة والهمة، كامياب طالب علم ص ۱۸، طلباء کے لئے مدالي تحفه.

پیژني ، عالم یا طالب العلم ته په بنه سترګه نه ګوري او هیڅ پرواه نشته ، ځکه مونږ چې د قیامت په ورځ د ګوم پروردګار د وړاندې پیش کیږو هغه خو د دې اهمیت پیژني .

د یو طالب العلم واقعه :

یو طالب مدرسې ته د سبق د پاره روان ؤ ، په لاره کې ورسره د یو دُنیادار ، انګریزي خوان ملاقات وشو ، ورته وې ویل : چې طالبه ! هسې ځان مه ستړې کوه . که مُلا شې نو نه خو تا ته څوک نوکري درکوي ، او نه به درسره څه سهولتونه وي ، او نورې ډیرې خبرې یې ورته وکړې .

طالب چې دا خبرې واوریدې نو زړه یې مات شو ، حوصله یې د لاسه ورکړه . بیا به سبق ته نه تللو ، په کور کې به ناست ؤ .

استاذ یې خبر شو چې دې طالب د انګریزي خوان د غلطو خبرو په وجه علم پریښې ، نو ځکه سبق ته نه راځي . نو دا استاذ یې ډیر هوښیار ؤ ، راغې ، او دې طالب ته یې یو کاڼړې ورکړو او ورته وې ویل چې لاړ شه او هغه مخامخ د سبزي دُکان ته ورشه ، د هغه نه دوه کلو ګازرې راوړه ، که روپې یې غوښتې نو دا کاڼړې ورکړه .

دې چې هلته ورغې او هغه دُکاندار ګازرې او تللې ، نو د روپو په عوض کې ده ورته دا کاڼړې ورکړو ، هغه دُکاندار ورته وویل : چې یا خو روپې راکړه او یا دا ګازرې واپس کیده ، زه به دې کاڼړي څه شی کوم .

دې واپس راغې ، کاڼړې یې راوړو ، استاذ ته یې خبره وکړه ، استاذ ورته وویل چې ته لاړ شه او د فلاني مَنیاري واله دُکاندار ته ورشه چې هغه درله به دې کاڼړي څومره شیان درکوي .

دې چې هلته ورغې ، نو هغه ورته وویل چې زه به د دې کاڼړي په عوض کې د زرو (۱۰۰۰) روپو شیان درکړم . دې حیران شو ، واپس راغې او استاذ ته یې دا خبره وکړه .

استاذ ورته وویل : چې ته اوس لاړ شه ، او د فلاني زرګر دُکان ته ورشه چې هغه درله په دې کاڼړي څومره روپې درکوي . دې چې هغه ته ورغې نو هغه ورته وویل چې زه به درله د دې کاڼړي په عوض کې پنځوس زره (۵۰۰۰۰) روپې درکړم . دې نور هم حیران شو .

استاذ ته راغې ، او ورته وې ویل چې جناب ! زه خو په دې راز پوهه نه شوم چې د همدې کاڼړي په عوض کې د سبزي واله دُکاندار دوه (۲) کلو ګازرې نه راکولې ، د مَنیاري واله پرې د زرو روپو شیان راکول ، او زرګر واله پرې پنځوس زره (۵۰۰۰۰) روپې راکولې . دا ولې؟

Scanned with CamScanner

استاذ ورته وويل: چې طالبه! دا عام كانړي نه دى، بلكه دا قيمتي كانړي (هيره) دى، د سبزي والا دكاندار نه پيژندو نو ځكه يې پرې درله دوه كلو ګازري هم نه دركولې، د منياري والا دكاندار څه لږ پيژندو نو ځكه يې پرې د زرو روپو شيان دركول، او زرګر پوره پيژندلو نو ځكه يې پرې پنځوس زره (۵۰۰۰۰) روپۍ دركولې.

اې طالبه! دغه شان علم هم دى، دُنيا دار او انګريزي خوان ته ددې د قدر څه پته ده چې د علم څومره لوي اهميت دى؟

د طالب په پوهه کې خبره راغله، او دوباره يې د علم زده كړه شروع كړه.

د خداى شان ګوره چې يو څو ورځې پس د وخت بادشاه ته يوه مسئله پيښه شوه: هغه خپلې ښځې ته ويلي وو: چې كه ته د سپوږمۍ نه زياته ښائسته نه يې نو ته دې په ما باندې په درې (۳) كانړو طلاقه يې.

دا مسئله هيچا ته معلومه نه وه، بادشاه هم دې استاذ ته كس راوليږل، استاذ هم دغه شاګرد ته وويل: چې ته ورشه، او بادشاه ته دا مسئله بيان كړه چې دا ښځه په تا باندې نده طلاقه، ځكه انسان د سپوږمۍ نه ښكلې دى. الله تعالى فرمايي:

﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ﴾.[1]

ترجمه: بيشكه مونږ انسان په ډير ښه صورت پيدا كړي.

دې ورغې، او د بادشاه د وړاندې يې دا مسئله بيان كړه، بادشاه خوشحاله شو او ډير لوي انعام يې وركړو، سورلي يې وركړه، او خلقو ته يې وويل چې دا ډير په عزت سره كور ته ورسوئ.

شاګرد حيران شو چې بادشاه دومره ډير انعامات راكړه، او زما يې ډير قدر وكړو.

فايده: بادشاه ددې دا دومره عزت ځكه وكړو چې بادشاه ته د علم د قدر پته وه. نو كه نن صبا جاهل خلق علم، علماؤ او طلباؤ ته په ښه سترګه نه ګوري، نو هيڅ پرواه نشته، ځكه دوى ته د علم قدر څه معلوم دى؟ قدرِ زر زرګر شناسد، قدرِ جوهر جوهري

لهذا هر طالب او عالم له دا شكر په كار ده چې الله جل جلاله په دومره ډيرو مخلوقاتو كې دې د خپل دين د خدمت د پاره وقف كړو.[2]

---

(۱) التين آيت ۴.

(۲) خطبات فقير ج۳۲ ص ۱۱۵.

د علم باوجود په احساسِ کمترۍ کې مبتلاء کېدل نه دي په کار

حکيم الاسلام قاري محمد طيب رحمه الله فرمايي چې اهلِ علمو ته دا سوچ نه دي په کار چې کله زه علم حاصل کړم نو بيا به خوراک د کوم ځای نه خورم، او روپۍ به څنګه پيدا کوم؟ ځکه دا ډېر کمزوري او نامناسبه سوچ دی.

وجه دا ده چې کله يو کس ته الله ﷻ دا عظيم نعمت (علم) ورکړي او دې بيا هم په هغې باندې خوشحاله نه وي، هر وخت د دُنيا پيدا کولو په فکر کې ډوب وي او زړه يې د دُنيا د محبت نه ډک وي نو دا کس خو د قرآن مجيد د آيت:

﴿ أَتَسْتَبْدِلُونَ الَّذِي هُوَ أَدْنَىٰ بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ ﴾ مصداق ګرځي. ځکه چې کله دده سره د علم غوندې اشرف شی شته نو دې بيا د ادنیٰ شي (دُنيا) په حاصلولو کې ولې دومره فکرمند دی؟

دې خو بيا ډېر ناقدره انسان دی، چې د عظيم شئ په مقابله کې أرزل او کمزوري شی غواړي، دا خو بيا د يهودو غوندې قصه ده چې الله ﷻ ورته د "مَنّ" او "سَلْوىٰ" غوندې ښکلي نعمتونه ورکول، ليکن هغوی سَابه (ساګ)، مسور او پيا ز غوښته. (۱)

لهذا څوک چې الله ﷻ ددې کار د زده کړې يا خوروَلو پاره منتخب کړي نو ده ته په دې باندې د الله ﷻ ډېره شکريه په کار ده، ځکه علم خو د الله ﷻ صفت دی.

علم د الله صفت دی

حکيم الاسلام قاري محمد طيب رحمه الله فرمايي: چې اهلِ علمو ته الله ﷻ ډېر لوي عزت او مقام ورکړی. ځکه علم خو د الله ﷻ صفت دی نو په چا کې چې علم راشي ګويا دې الله ﷻ خپل نماينده مقرر کړې چې ته زما دا صفت په دُنيا کې خُور کړه.

او مال خو بدليدونکې او زائله کيدونکې شی دی، او دا د معدې صفت دی.

بل دا چې علم انسان د الله ﷻ طرفته بوځي، او مال انسان طُغيان او سرکشۍ طرفته بوځي.

---

(۱) خطبات حکيم الاسلام ج۱ ص۴۵۶.

نو اوس چاته چې الله ﷻ دا لوي نعمت ورکړې وي او دي بيا هم په دې باندې د الله ﷻ شکر په نه ادا کوي او هر وخت يې زړه د دُنيا د محبت نه ډک کړې وي نو يقيني چې دا انسان ډير بې قدره، ناشکره او کم عقل دی. [1]

د علم په برکت زړه ور کيدل

د علم په برکت سره په انسان کې داسې قوت پيدا کيږي چې اګرچې دې بنه کمزوری وي خو بيا هم په ده کې دومره زړه ورتيا راځي چې دې بيا خپله خبره په هر ميدان کې پوره داده طريقې سره کولی شي.

لکه د حضرت سليمان عليه السلام په باره کې راځي چې کله هُدْهُد مارغه غائب و نو حضرت سليمان عليه السلام اوفرمايل:

﴿ لَأُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَأَذْبَحَنَّهُ أَوْ لَيَأْتِيَنِّي بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴾. [2]

ترجمه: زه به خامخا ده ته سخته سزا ورکړم، يا به يې ذبح کړم، او يا به ماته (د غير حاضرۍ) څه ښکاره دليل پيش کوي.

نو چې کله هُدْهُد مارغه راغې، دا اګرچې کمزورې مرغه و خو چونکه ده ده سره د قوم سبا متعلق علم او معلومات وُ، نو د حضرت سليمان عليه السلام په وړاندې يې په ډير زړه ورتيا سره خبره وکړه، او وې ويل:

﴿ أَحَطتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ ﴾. [3]

ترجمه: ما احاطه کړې په داسې خبره باندې چې تا احاطه نده کړې په هغې باندې (يعنې ماته داسې يوه خبره معلومه ده چې تاته د سره معلومه نده).

---

(1) خطبات حکيم الاسلام ج۱، تحفة المدارس ج۱ ص۳۵۶.

(2) النمل ۲۱.

(3) النمل ۲۲.

فايده : او ګوره ! هُدْهُد چې د لږو معلوماتو په وجه يې د حضرت سليمان د وړاندې په کوم انداز کې خبره وکړه ؟ نو که چيرته دده سره د قوم سبا متعلق معلومات نه وې ، نو چيرته هُدْهُد ، او چيرته د حضرت سليمان عليه السلام د وړاندې داسې زړه وره خبره کول ؟ (۱)

علم يو قوت دى

علم يو طاقت او يو قوت دی ، چاته چې الله ﷻ دا قوت ورکړي نو هغه بيا الله ﷻ په دنيا کې سرلوړي او کاميابه ګرځولي .

حضرت سليمان ﷺ ته چې د بلقيس راتلو پته او لېده نو خپلو درباريانو ته يې وويل :

﴿ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَيُّكُمْ يَأْتِينِي بِعَرْشِهَا قَبْلَ أَن يَأْتُونِي مُسْلِمِينَ ﴾ . (۲)

ترجمه : اې سردارانو ! څوک به له تاسو نه ماته د هغې (ملکې) تخت راوړي ، وړاندې ددې نه چې دوی ماته تابعدار راشي ؟

نو په جناتو کې يو مضبوط جن (عفريت) وويل :

﴿ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَن تَقُومَ مِن مَّقَامِكَ ﴾ . (۳)

ترجمه : زه به تاته دهغې تخت راوړم ، وړاندې ددې نه چې ته د خپل ځای نه پاڅې .
(حضرت سليمان عليه السلام او فرمايل دا خو ډير وخت دی)

﴿ قَالَ الَّذِي عِندَهُ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَن يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ ﴾ . (۴)

ترجمه : وويل هغه کس چې د هغه سره علم د کتاب و ، زه به تاته دا تخت ستا د سترګو د رپ نه هم وړاندې راوړم .

(اکثر مفسرين لکه قرطبي او ابن جرير وايي ، چې دا د حضرت سليمان عليه السلام دوست و ، يا د هغه د تره ځوی و ، اسم اعظم ورته ياد و) .

---

(۱) فلولا ان العلم أشرف الاشياء والا فمن أين ... للهدهد أن يتكلم في مجلس سليمان بمثل هذا الكلام ، ولذلك يرى الرجل الساقط اذا تعلم العلم صار نافذ القول عند السلاطين وما ذلك الا ببركة العلم . تفسير كبير ج ۱ ص ۲۰۷ .
(۲) النمل آيت ۳۸ .
(۳) النمل آيت ۳۹ .
(۴) النمل آيت ۴۰ .

نو د علم په برکت سره الله تعالی دَه ته دومره لوي قوت ورکړی ؤ چې د سترګو په رپ کې يې د بلقيس تخت راأوړسول .(۱)

د علم زده کوونکي د پاره د جنت بشارت

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي :

مَنْ سَلَكَ طَرِيْقًا يَلْتَمِسُ فِيْهِ عِلْمًا سَهَّلَ اللهُ لَهُ طَرِيْقًا إِلَى الْجَنَّةِ .(۲)

څوک چې د علم په طلب کې په يوه لاره بانديې ځي نو الله تعالی به دَده د پاره د جنت لاره آسانه کړي .

په يو بل حديث کې نبي عليه الصلوة والسلام فرمايي :

مَنْ غَدَا لِيُرِيْدُ الْعِلْمَ يَتَعَلَّمُهُ لِلّٰهِ فَتَحَ اللهُ لَهُ بَابًا إِلَى الْجَنَّةِ .(۳)

څوک چې د علم د زده کړې په اراده بانديې أووځي او خالص د الله ﷻ د رضا د پاره علم حاصلوي نو الله ﷻ به دَه ته د جنت دروازه خلاصه کړي .

ابونعيم په رياضة المتعلمين کې د نبي کريم صلی الله عليه وسلم يو حديث مبارکه را نقل کړی نبي عليه السلام فرمايي :

مَا مِنْ رَجُلٍ تَعَلَّمَ كَلِمَةً أَوْ كَلِمَتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا أَوْ أَرْبَعًا أَوْ خَمْسًا مِمَّا فَرَضَ اللهُ عَزَّوَجَلَّ فَيَتَعَلَّمُهُنَّ وَيُعَلِّمُهُنَّ إِلَّا دَخَلَ الْجَنَّةَ .

څوک چې د الله تعالی د فرائضو نه يوه خبره ، يا دوه ، يا درې ، يا څلور ، يا پنځه خبرې زده کړي ، او بيا يې بل ته هم اوښايي ، نو دا کس به ضرور جنت ته داخليږي .

راوي د حديث حضرت ابوهريرة رضی الله عنه فرمايي :

---

(۱) معارف القرآن .

(۲) اخرجه البخاري في العلم ۱۰ ، والترمذي في القرآن ۱۰ وفي العلم ۱۹ ، ۳۵ ، وابن ماجه في المقدمة ۱۷ ، واحمد ۲ ، ۲۵۲ ، ۳۲۵ ، ۴۰۷ ، ابوداود (۳۶۴۱) ، (۳۶۴۲) ، وابن ماجه (۲۲۳) وابن حبان (۸۰) ورواه الترمذي (۲۶۸۳) ، مشكوة ص ۳۴ كتاب العلم ، الترغيب ج ۱ ص ۵۹ الترغيب في الرحلة في طلب العلم .

(۳) اخرجه ابوداود في العلم باب ۱ والترمذي في العلم باب ۱۹ وابن ماجه في المقدمة باب ۱۷ وابن حبان في صحيحه ، الترغيب والترهيب ج ۱ ص ۶۰ كتاب العلم الترغيب في الرحلة في طلب العلم .

Scanned with CamScanner

فَمَا نَسِيتُ حَدِيثًا بَعْدَ إِذْ سَمِعْتُهُنَّ مِنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . (۱)

ددې نه پس چې ما د نبي كريم صلى الله نه كومه خبره اوريدلې ، هغه مې هيڅكله نه ده هيره كړې.

د علم زده كړه د نفلي عباداتو نه بهتره ده

حضرت ابن عباس رضى الله تعالى عنهما فرمايي :

تَدَارُسُ الْعِلْمِ سَاعَةً مِنَ اللَّيْلِ خَيْرٌ مِنْ إِحْيَاءِهَا . (۲)

د شپې لږ ساعت د علم دَرس كول د ټولې شپې د عبادت نه بهتر دي .

يعنى د شپې په لږه حصه كې تعليم او تعلّم د ټولې شپې د عبادت نه ډير بهتر دى .

حضرت ابو الدرداء رضى الله عنه فرمايي :

لَأَنْ أَتَعَلَّمَ مَسْأَلَةً أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ قِيَامِ لَيْلَةٍ . (۳)

زه چې د علم يوه مسئله زده كړم دا ماته د ټولې شپې د عبادت ډيره خوښه ده .

حضرت ابو الدرداء رضى الله عنه فرمايي :

مَنْ رَأَى أَنَّ الْغُدُوَّ إِلَى الْعِلْمِ لَيْسَ بِجِهَادٍ فَقَدْ نَقَصَ فِي رَأْيِهِ وَعَقْلِهِ .

څوك چې دا گمان كوي چې د علم د پاره سفر كول جهاد نه دی نو دده په رايه او عقل كې نقصان دی .

حضرت ابو هريرة ﷺ فرمايي :

لَأَنْ أَجْلِسَ سَاعَةً فَأَفْقَهَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أُحْيِيَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ . (۴)

زه چې د لږ ساعت د پاره كېنم او علم زده كړم ، نو دا ماته د ليلة القدر د ټولې شپې د عبادت نه ډيره خوښه ده .

(۱) رواه ابو نعيم واسناده حسن والهندي في الكنز ۲۸۸۵۸ ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۳ كتاب العلم الترغيب في العلم وطلبه وتعلمه وتعليمه

(۲) رواه الدارمي مشكوة ص ۳۶ كتاب العلم الفصل الثالث ، احياء العلوم ج۱ ص ۱۹ كتاب العلم .

(۳) تنبيه الغافلين ص ۱۹۹ باب فضل طلب العلم ، احياء العلوم ج۱ ص ۲۱ .

(۴) رواه الدارقطني والبيهقي ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۸ كتاب العلم .

Scanned with CamScanner

امام شافعي رحمه الله وايي: طَلَبُ الْعِلْمِ أَفْضَلُ مِنَ النَّافِلَةِ. (۱)

د علم زده کول د نفلي عبادت نه ډير بهتر دي.

ځکه د نفلي عبادت نفع صرف ده ته رسي او د علم زده کولو او خورولو نفع ده ته په دې ژوندکې هم رسي او ده د وفات کيدو نه پس هم ده ته رسي، او چاته چې يې خودلي وي او هغوی پرې عمل کوي نو د هغې اجر هم ده ته رسي.

حديث کې راځي:

مَنْ عَلَّمَ عِلْمًا فَلَهُ أَجْرُ مَنْ عَمِلَ بِهِ لَا يَنْقُصُ مِنْ أَجْرِ الْعَامِلِ. (۲)

چاچې بل چا ته علم او خوده، او په دې علم څوک هم عمل کوي نو دا معلّم به هم د هغه سره په ثواب کې شريک وي او د عمل کوونکي په اجر کې به څه کمې هم نه راځي.

په يو بل حديث کې دا شان الفاظ ذکر دي:

مَنْ دَعَا إِلَى هُدًى كَانَ لَهُ مِنَ الْأَجْرِ مِثْلُ أُجُورِ مَنْ تَبِعَهُ لَا يَنْقُصُ ذَلِكَ مِنْ أُجُورِهِمْ شَيْئًا. (۳)

چاچې د نيکی کار ته بلنه وکړه، نو چاچې د ده تابعداري وکړه ده ته به د هغوی د ثواب هومره ثواب حاصليږي، او د هغوی په ثوابونو کې به څه کمې نه کيږي.

د علم زده کړه او بل ته خودل بهترينه صدقه ده

نبي عليه السلام فرمايي:

أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ أَنْ يَتَعَلَّمَ الْمَرْءُ الْمُسْلِمُ عِلْمًا ثُمَّ يُعَلِّمَهُ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ. (۴)

(۱) احياء العلوم ج۱ ص ۲۱ كتاب العلم.

(۲) رواه ابن ماجه في المقدمة ۲۰، واحمد ۵/ ۲۶۹

(۳) هذا الحديث اخرجه ابوداود في السنة باب لزوم السنة ۴۶۰۹، ومسلم باب من سنّ سنّة حسنة او سيئة ومن دعا الى هدى او ضلالة، والترمذي في العلم ۲۶۷۶، وابن ماجه في المقدمة باب من سنّ سنة حسنة او سيئة ۱۹۴.

ځکه نبي عليه السلام فرمايي، مَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً حَسَنَةً فَعُمِلَ بِهَا بَعْدَهُ كُتِبَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِ مَنْ عَمِلَ بِهَا وَلَا يَنْقُصُ مِنْ أُجُورِهِمْ شَيْءٌ. مسلم باب من سنّ سنّة حسنة او سيئة ۶۷۵۶ / ۱۵، نسائي باب التحريض على الصدقة ۲۵۵۴، ابن ماجه باب من سنّ سنّة حسنة او سيئة ۱۹۱.

(۴) رواه ابن ماجه الحديث ۲۴۳، والمنذري في الترغيب ۹۸۸ والسيوطي في الدر المنثور ۱/ ۳۳۸، والهندي في الكنز ۶۳۵۷.

بهترينه صدقه داده چې يو مسلمان بنده علم زده کړي او بيايې بل ورور مسلمان ته او ښايي.

نبي کريم صلى الله عليه وسلم حضرت علي رضى الله عنه ته او فرمايل:

لَأَنْ يَهْدِيَ اللهُ بِكَ رَجُلًا وَاحِدًا خَيْرٌ مِنْ حُمْرِ النَّعَمِ. (۱)

که چيرته ستا په وجه الله ﷻ يو کس ته هدايت وکړي، نو دا ستا د پاره د سرو اوښانو (خيرات کولو) نه ډير بهتر دی.

علمي مجالس د جنت باغيچې دي

يو ځيره رسول الله صلى الله عليه وسلم صحابه کرامو ته او فرمايل:

إِذَا مَرَرْتُمْ بِرِيَاضِ الْجَنَّةِ فَارْتَعُوا.

چې کله تاسو د جنت په باغيچو باندې تيريږئ نو ښه او څريږئ (يعنى ښه فائده ورنه واخلئ) صحابه کرامو پوښتنه وکړه:

مَا رِيَاضُ الْجَنَّةِ؟

رياض الجنة څه شی دی؟

نبي عليه السلام ورته او فرمايل:

مَجَالِسُ الْعِلْمِ. (۲)

د علم مجلسونه دي.

د علم خورولو فائده انسان ته د مرګ نه پس هم رسيږي

نبي کريم ﷺ فرمايي:

إِذَا مَاتَ ابْنُ آدَمَ انْقَطَعَ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثٍ: صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ، أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ. (۳)

(۱) اخرجه البخاري (۲۷۸۳) ومسلم (۲۴۰۲)، وابوداود في العلم ۱۰، نزهة الناظرين

(۲) رواه الترمذي كتاب الدعوات باب ۸۲، الحديث ۳۵۰۹، ۳۵۱۰، واحمد في مسنده ۳/ ۱۵۰، والبيهقي ۱/ ۳۴۲، الترغيب والترهيب ج۲ ص ۲۶۲ الترغيب في حضور مجالس الذكر والاجتماع على ذكر الله.

(۳) رواه مسلم في الوصية ۱۴ وابوداؤد في الوصايا ۱۴ والترمذي في الاحكام ۳۶ واحمد ۲/ ۳۷۲، والنسائي في الوصايا ۸.

Scanned with CamScanner

کله چې یو انسان مړ شي نو د عمل د ثواب سلسله دده نه منقطع شي، مګر د دریو (۳) شیانو د ثواب سلسله بیا هم باقي وي (یعنې دده د مرګ نه روستو هم دده پسې د هغې ثواب وررسي):
اول صدقه جاریه، دویم هغه عِلم چې د هغې نه نفعه حاصلولې شي، او دریم هغه نیک اولاد چې ده ته دُعاګانې کوي.

په یو بل حدیث کې څه نور تفصیل هم ذکر دې، نبي کریم ﷺ فرمایي:

إِنَّ مِمَّا يَلْحَقُ الْمُؤْمِنَ مِنْ عَمَلِهِ وَحَسَنَاتِهِ بَعْدَ مَوْتِهِ عِلْمًا عَلَّمَهُ وَنَشَرَهُ، وَوَلَدًا صَالِحًا تَرَكَهُ أَوْ مُصْحَفًا وَرَّثَهُ، أَوْ مَسْجِدًا بَنَاهُ، أَوْ بَيْتًا لِابْنِ السَّبِيلِ بَنَاهُ، أَوْ نَهْرًا أَجْرَاهُ، أَوْ صَدَقَةً أَخْرَجَهَا مِنْ مَالِهِ فِي صِحَّتِهِ وَحَيَاتِهِ تَلْحَقُهُ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهِ. (۱)

بیشکه مؤمن ته چې د مرګ نه پس هم د کوم عمل یا د نیکیو ثواب رسیږي، په هغې کې اول هغه علم دی چې دې یې زده کړې او بیا یې نورو ته هم اورسوي،
دویم: هغه نیک اولاد دی چې دهٔ د خپل ځان نه روستو پریښې وي (او هغه دهٔ د پاره دُعاګانې کوي)، دریم: هغه قرآن مجید دی چې دهٔ د وارثانو د پاره یې پریښې وي (او هغوی په دې کې تلاوت کوي).

څلورم: هغه جُمات (مسجد) دی چې ده په خپل ژوند کې جوړ کړې وي، پنځم: هغه کور دی چې د مسافرو د پاره یې جوړ کړې وي، شپږم: هغه نهر دی چې ده جاري کړې وي (یعنې ده کنستې وي)، اووم: هغه صدقه ده چې دهٔ د تندرستۍ په حالت کې په خپل ژوند کې د خپل مال نه ویستې وي، نو ددې ټولو شیانو أجر او ثواب به انسان ته د مرګ نه پس هم رسیږي.

د علم په طلب کولو سره ګناه معاف کیدل

نبي کریم ﷺ فرمایي:

مَا مِنْ عَبْدٍ يَطْلُبُ الْعِلْمَ إِلَّا كَانَ كَفَّارَةً مَا تَقَدَّمَ. (۲)

کوم بنده چې علم طلب کوي نو دا دهٔ د پاره د مخکینې ګناهونو کفاره ګرځي.

(۱) رواه ابن ماجه باسناد حسن المقدمة باب ۲۰ والبيهقي و رواه ابن خزيمة في صحيحه، الترغيب والترهيب ج ۱ ص ۵۵ الترغيب في العلم وطلبه وتعلمه وتعليمه، مشكوة ص ۳۶ كتاب العلم الفصل الثالث.
(۲) رواه الترمذي في كتاب العلم باب ۶ والطبراني في الكبير، الترغيب والترهيب ج ۱ ص ۵۳ الترغيب في العلم وطلبه وتعلمه.

حضرت عطاء رحمه الله وايي :

مَجْلِسُ عِلْمٍ يُكَفِّرُ سَبْعِيْنَ مَجْلِسًا مِنْ مَجَالِسِ اللَّهْوِ . (۱)

د علم يو مجلس د اوياو (۷۰) لهوه مجالسو كفاره گرځي .

د علم زده كړه بهترين عمل دى

يو كس د نبي كريم صلى الله عليه وسلم نه پوښتنه وكړو :

. أَيُّ الْأَعْمَالِ أَفْضَلُ ؟

په عملونو كې كوم يو عمل ډير افضل دى ؟

نبي كريم ﷺ ورته او فرمايل : اَلْعِلْمُ . يعنى علم بهترين عمل دى .

هغه كس په دويمه پيره او په دريمه پيره همدغه پوښتنه وكړو ، نبي كريم صلى الله عليه وسلم ورته همدغه جواب وركړو . بيا هغه سړي عرض وكړو :

يَارَسُوْلَ اللهِ ! عَلَيْكَ السَّلَامُ إِنِّيْ أَسْئَلُكَ عَنِ الْعَمَلِ .

اى د الله رسوله ! په تاسو دې سلامتيا وي زه خو پوښتنه درنه د عمل كوم (او تاسو راته جواب كې علم يادوئ) .

نبي عليه السلام ورته او فرمايل :

هَلْ يَقْبَلُ اللهُ الْأَعْمَالَ إِلَّا بِالْعِلْمِ . (۲)

الله ﷻ خو صرف هغه عمل قبلوي چې كوم د علم په رڼا كې شوې وي .

په يو روايت كې داسې الفاظ دي :

إِنَّ الْعِلْمَ يَنْفَعُكَ مَعَهُ قَلِيْلُ الْعَمَلِ ، وَإِنَّ الْجَهْلَ لَا يَنْفَعُكَ مَعَهُ كَثِيْرُ الْعَمَلِ . (۳)

بيشكه علم به تاته نفعه دركوي اگر چې د دې سره لږ عمل وي (يعنى كه لږ عمل هم د علم په رڼا كې او كړې نو دا به تاته نفعه دركوي) ، او جهل به تاته هيڅ نفعه نه دركوي اگر چې د دې سره ډير عمل وي .

(۱) احياء العلوم ج۱ ص ۲۱ كتاب العلم .

(۲) بستان العارفين لابي الليث السمرقندي ۲۰۴ .

(۳) المستطرف في كل فن مستظرف ص ۲۶ الباب الرابع في العلم والادب وفضل العالم والمتعلم .

Scanned with CamScanner

حضرت عبدالله بن مبارک رحمه الله د مرګ په حالت کې په بستره پروت ؤ، او يو کس ورسره ناست ؤ، هغه ده د يو څه علمي مضمونونه ليکل، چا ورته پوښتنه وکړه چې په دې حالت کې هم تاسو په دې علمي مشغله کې ځان مصروفه کړې؟ ده ورته وويل: چې کيدې شي داسې يو فايده منده خبره راته ملا ؤ شي چې د دې نه مخکې ما نوې اوريدلې.[1]

علم د مال نه په اووه (۷) وجوهاتو سره بهتر دی

حضرت علي رضی الله عنه فرمايي:

اَلْعِلْمُ أَفْضَلُ مِنَ الْمَالِ بِسَبْعَةِ أَوْجُهٍ:

أَوَّلُهَا: اَلْعِلْمُ مِيْرَاثُ الْأَنْبِيَاءِ، وَالْمَالُ مِيْرَاثُ الْفَرَاعِنَةِ.

اَلثَّانِيْ: اَلْعِلْمُ لَا يَنْقُصُ بِالنَّفَقَةِ، وَالْمَالُ يَنْقُصُ.

وَالثَّالِثُ: يَحْتَاجُ الْمَالُ إِلَى الْحَافِظِ، وَالْعِلْمُ يَحْفَظُ صَاحِبَهُ.

وَالرَّابِعُ: إِذَا مَاتَ الرَّجُلُ يَبْقَى مَالُهُ، وَالْعِلْمُ يَدْخُلُ مَعَ صَاحِبِهِ قَبْرَهُ.

وَالْخَامِسُ: اَلْمَالُ يَحْصِلُ لِلْمُؤْمِنِ وَالْكَافِرِ، وَالْعِلْمُ لَا يَحْصِلُ إِلَّا لِلْمُؤْمِنِ.

وَالسَّادِسُ: جَمِيْعُ النَّاسِ يَحْتَاجُوْنَ إِلَى صَاحِبِ الْعِلْمِ فِيْ أَمْرِ دِيْنِهِمْ وَلَا يَحْتَاجُوْنَ إِلَى صَاحِبِ الْمَالِ.

وَالسَّابِعُ: يَقْوِي الرَّجُلُ عَلَى الْمُرُوْرِ عَلَى الصِّرَاطِ، وَالْمَالُ يَمْنَعُهُ.[2]

علم د مال نه په اووه (۷) وجهو سره افضل دی:

اول: علم د انبياو ميراث دی، او مال د فرعونيانو ميراث دی.

دويم: علم خرچ کولو سره نه کميږي، او مال خرچ کولو سره کميږي.

(۱) نزهة الناظرين في الاخبار والاخبار والآثار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۹۲، تنبيه الغافلين ص ۲۰۰ باب فضل طلب العلم.

(۲) التفسير كبير ج۱ ص۴۰۳ آيت ۳۱.

دريم : مال يو حفاظت كوونكي ته محتاج وي (چې ددې حفاظت وكړي) ، او علم د خپل صاحب (اهل علم) حفاظت په خپله كوي .

څلورم : چې كله انسان مړ شي نو دده مال دده نه پاتې شي ، او علم د خپل صاحب (عالم) سره قبر ته هم داخليږي (او په قبر كې هم د ده حفاظت كوي) .

پنځم : مال مؤمن او كافر دواړو ته حاصليږي ، او علم صرف مؤمن ته حاصليږي .

شپږم : ټول خلق عالِم ته د دين په معامله كې محتاج دي ، او اهلِ علم مالدارانو ته محتاج نه دي .

اووم : د علم په وجه انسان په پُل صراط باندې په آسانه تيريږي ، او مال يې منعه كوي (ځكه دده سره به حساب كتاب كولې شي) .

امام شافعي رحمه الله فرمايي :

لَيْسَ بَعْدَ الْفَرَائِضِ أَفْضَلُ مِنْ طَلَبِ الْعِلْمِ . (۱)

د فرائضو نه روستو د علم نه بهترين شی بل نشته .

علم الله ﷻ خپلو خاصو بندګانو ته ور كوي

قدرمنو ! په دنيا كې يو څو شيان ډير مشهور دي : داكټري ، انجينري ، او علم . خو په دې كې داكټري او انجينري په حيواناتو كې هم شته . (۲) ځكه بعضې مرغۍ په اُونو كې داسې نااشنا ، محفوظې او مضبوطې جالې جوړوي چې يو ماهِر او هوښيار انسان يې په مشينري سره هم نشي جوړولې .

دغه رنګې په اطرافو كې يو بوټي دی چې سُنبل ورته وايي او ددې جرړې ته چُوبِ چيني وايي . دا د زخم د پاره ډير فائده مند دی ، كله چې ځنګلي مرغی زخمي شي (په ځپه او لړي) نو دا مرغی دغه بوټي راآوباسي او خپلې جالې ته يې راوړي ، دهغې سره خپل زخم لړوي ، چې په دې سره د هغې زخم بند كيږي .

---

(۱) نزهة الناظرين في الاخبار والاخبار والآثار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۱۲ .

(۲) وشرفُ العلمِ لايَخفى على أحدٍ إذْ هو مختصٌ بالانسانيةِ . لأنَّ جميعَ الخِصالِ سِوى العِلمِ يَشترِكُ فيها الإنسانُ وسائرُ الحيوانات : كالشجاعةِ ، والجرأة ، والقوّةِ والجُودِ ، والشَّفقةِ وغيرها سِوى العِلمِ . وبه أظهرَ اللهُ تعالى فضلَ آدمَ عليه السلام على الملائكةِ وأمَرَهم بالسجودِ له . تعليم المتعلم فصل في ماهية العلم والفقه وفضله .

په حيوة الحيوان کې ليکلي دي چې د ابابيل مرغۍ (په عربي کې ورته خطاف وايي ، په ځوماتونو کې اکثره ځانله د خټو نه جاله جوړوي ، ددې مرغۍ) بچو ته چې کله ديرقان بيماري ولږي نو دا مرغۍ يو قسم کاڼي دې هغه راوړي او په خپله جاله کې يې کيدي، چې په دې سره دغه بيماري ختمه شي (ډير خلق دغه جالې لټوي او ددې نه دغه کاڼي را اوباسي).

معلومه دا شوه چې انجينري او ډاکټري په حيواناتو کې هم شته.

البته صرف علم داسې يو شی دی چې داد الله ﷻ صفت دي ، دا په حيواناتو کې نشته ، بلکه په انسانانو کې هم هرچاته الله ﷻ دا نه ورکوي ، صرف هغه بندګانو ته يې ورکوي څوک چې الله ﷻ ته خوښ وي.

د علم د حصول جذبه فطري ده

د علم د حصول جذبه په هر انسان کې فطرتًا موجوده ده ، مثلاً په يو ځای کې څه خلق راجمع وي ، نو اوس چې هر څوک راځي نو دا پوښتنه ضرور کوي چې دلته څه شوي ؟

نو دا پوښتنه کول دا هم د علم د حصول يوه جذبه ده . بلکه که يو سړي په څه کار کې مشغوله وي ، نو ډير کرت يو ماشوم راشي او هغه هم دا معلومول غواړي چې دې دا څه کوي؟ نو دا هم د علم د حصول يوه جذبه ده .

د دينه علاوه د علم نور ډير فضيلتونه هم په قرآن کريم او احاديثو کې راغلي دي ، لهذا عقلمند کس هغه دی چې هغه د علم په زينت سره ځان مزين کړي ، او خپل زړه د علم په رڼا سره منور کړي ، او د علم د حصول د پاره همت او کوشش وکړي .

ځکه د استقامت ، همت او کوشش په وجه انسان خپل منزلِ مقصود ته رسيدلې شي او مشکلې مرحلې په آسانه پاس کولې شي .

د علم د حصول د پاره کوشش په کار دی

الله تعالی فرمايي :

﴿وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا﴾ .(۱)

(۱) العنکبوت آيت ۶۹

Scanned with CamScanner

ترجمه: کوم خلق چې زمونږ په لاره کې کوښش کوي نو مونږ به په هغوی د هدايت دروازې خلاصې کړو.(۱)

﴿ إِن تَنصُرُوا اللَّهَ يَنصُرْكُمْ ﴾. (۲)

ترجمه: که چيرته تاسو د الله (د دين) مدد وکړئ نو الله ﷻ به ستاسو مدد وکړي. (۳)

د عربي مقوله ده: مَنْ طَلَبَ شَيْئًا وَجَدَّ وَجَدَ، وَمَنْ قَرَعَ الْبَابَ وَلَجَّ وَلَجَ. (۴)

څوک چې څه شی طلب کړي او کوښش (جدّو جهد) وکړي نو دې به دا شی بیامومي، او څوک چې دروازه اوټکوي او په دې کې اقدام وکړي (يعنی وروراندې شي) نو دې به په دې (کور) کې داخل شي.

زمونږ علما او اسلافو د دين د زده کړې د پاره دومره تکليفونه او مشقتونه برداشت کړي چې دنيا د هغې مثال پيش کولو نه عاجزه ده.

امام ابويوسف رحمه الله فرمايي:

اَلْعِلْمُ عِزٌّ لَا ذُلَّ فِيْهِ، يَحْصِلُ بِذُلٍّ لَا عِزَّ فِيْهِ.

په علم کې داسې عزت دی چې ذلت په کې نشته، خو حاصليږي په ذلت سره چې عزت پکې نشته. (يعنی تواضع او عاجزي به په ځان کې پيدا کوي، او تکليفونه برداشت کوي).

حضرت عبدالله بن عباس ﷺ فرمايي:

ذَلَلْتُ طَالِبًا فَعَزَزْتُ مَطْلُوبًا. (۵)

ما د طلب په وخت کې ذِلت اختيار کړو نو ما ته د مطلوب په حاصليدو عزت حاصل شو.

---

(۱) حضرت فضيل بن عياض رحمه الله د دې آيت معنی داسې بيانوي: وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِي طلب العلم لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَ العمل به. کوم خلق چې د علم په طلب کې کوښش کوي نو مونږ به دوی ته په دې باندې د عمل کولو لاره طرفته راهنمايي وکړو. تفسير مظهري سورة عنكبوت آيت ٦٩، ومعارف القرآن.

(۲) سورة محمد آيت ۷.

(۳) دعوات حق ج۱ ص ٦١١.

(۴) تعليم المتعلم ص ۲۹.

(۵) احياء العلوم ج۱ ص ۴۱ کتاب العلم.

حضرت اصمعي رحمه الله وايي: چې څوک د علم حاصلولو ذلت نه برداشت کوي هغه به ټول عُمر د جهالت او ناپوهۍ ذلت برداشت کوي.[1]

د علم د حصول د پاره تکليفونه برداشت کول

د علم حصول چونکه يو عظيم مقصد دی او په دې مقصد کې د کاميابۍ او ددې د حصول دپاره د ډېرو قربانيو او کوششونو ضرورت دی.

د دنيا د خلقو په زړونو کې صدارت او وزارت يو لوی مقام لري، ددې د حصول د پاره شپه و روځ څومره کوششونه کوي، تکليفونه برداشت کوي، تردې چې جيلونو (محبسونو) ته هم په کې لاړ شي، خو بيا هم په سلو کې نهه نوي فيصده خلق دې مقصد ته او نه رسي، اکثر په کې پاتې (إعدام) شي. حالانکه که حقيقت ته سوچ وکړې شي نو د الله ﷻ په نزد د دُنيا وَمَافِيْهَا هيڅ حيثيت نشته، خو بيا هم دا خلق ددې دپاره څومره کوششونه کوي.

او بل طرفته د علم څو د الله ﷻ په نزد ډېر لوی مقام دی، علماء د انبياؤ وارثان دي، او کوم خلق چې علم زده کوي اګر چې په شليدلو او کمزورو جامو (کپړو) کې وي خو بيا هم د الله ﷻ په نزد د ډېر قدر او عزت خاوندان دي.

تردې پورې حديث کې راځي که چيرته دوی په الله ﷻ باندې د يو کار متعلق قسَم وکړي چې دا کار به کيږي نو الله ﷻ به هغه کار کوي ددې دپاره چې دې په دې قسَم کې دروغجن ثابت نه شي.

نبي عليه السلام فرمايي:

رُبَّ أَشْعَثَ أَغْبَرَ مَدْفُوعٍ بِالْأَبْوَابِ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللهِ لَأَبَرَّهُ.[2]

ډېر کرت خوړو وړو ويښتانو واله، ګرد آلوده کس چې د دروازو نه شړلې شي (يعنی داسې پراګنده حال او په خاورو ککړ کس چې په ظاهره ډېر غريب او کمزورې معلوميږي خو د الله ﷻ په نزد به ددهٔ دومره لوي مقام وي) که چيرته دې په الله ﷻ باندې قسَم اوکړي (چې دا کار به

---

(۱) اسلاف کرام کې آداب وحقوق ص ۵۵ . نوټ: همدغه شان قول د امام شافعي رحمه الله نه هم نقل دی. کشکول ص ۱۷۴

(۲) رواه مسلم کتاب البر حديث ۱۳۸ ، والجنة حديث ۴۸ . والبخاري ۷ / ۱۰ . الترغيب والترهيب ج۴ الترغيب في الفقر وقلة ذات اليد وما جاء في فضل الفقراء والمساكين ....

کيږي) نو الله ﷻ به دد هغه قسم ضرور پوره کوي ، (ددې د پاره چې دې په دې قسم کې حانث نه شي).

نو چې کله علم يو عظيم مقصد دی نو په کار ده چې انسان د دې د حصول د پاره هم ډېر محنت او خواري وکړي ، او په دې لاره کې که ده ته څه مشکلات رامخې ته شي نو په کار داده چې دې د استقامت او همت نه کار واخلي او دا مشکلات په خوشحالۍ برداشت کړي.

علماؤ د علم د زده کړې په وخت داسې تکليفونه او مشقونه برداشت کړي چې نن صبا د هغې تصور هم نشي کيدې ، د نمونې د پاره درته د يو څو علماء کرامو واقعات ذکر کوم :

د امام بخاري رحمه الله تکليفونه برداشت کول

۱ . خطيب بغدادي رحمه الله په تاريخ بغداد کې ليکلي چې عمر بن حفص اشقر وايي چې : يو وخت امام بخاري رحمه الله په بصره کې د احاديثو ليکلو په وخت کې څو ورځې مسلسل په سبق کې غير حاضر شو ، مونږ د هغه د معلوماتو د پاره ورغلو ، چې او مو کتلو نو هغه په يوه کوټه کې بربنډ ناست و ، معلومات مو چې وکړو نو پته او لږېده چې کله دې د کور نه راتلو نو اوچه دوډی (روټۍ) يې د ځان سره راوړې وه ، په هره ورځ به يې ورنه يوه يوه دوډۍ خوړه ، او په دې يې گزاره کوله ، چې کله دوډۍ ختمې شوې ، نو بيا ور سره نوره څه خرچه نوه ، نو خپلې جامې (کپړې) يې مجبوراً خرچې کړې ، او په هغې به يې ځان له خوراک اخيستو ، کله چې هغه جامې هم ختمې شوې ، او صرف د خپل وجود جامه يې پاتې شوه نو د ډېرې ولږې نه يې هغه هم خرڅه کړه ، نو بيا ور سره د اغوستلو کپړې نه وې نو ځکه په سبق کې غير حاضر و.

عمر بن حفص رحمه الله وايي : چې بيا مونږ ملګرو څه روپۍ راغونډې کړې او دده د پاره مو پرې جامې واخيستې ، د هغې نه پس په دې بيا سبق ته راتلو ، او احاديث به يې ليکل.[1]

۲ . د امام بخاري رحمه الله په باره کې دا هم نقل دي چې تر شلو (۲۰) کالو پورې يې دا معمول و چې په شوا روز کې به يې صرف اووه (۷) دانې بادام خواره ، او صرف په همدې به يې گزاره کوله . او نوره ټوله توجه به يې د علم د زده کړې طرفته وه ، نو الله رب العزت بيا دومره لوي مقام ورکړو چې دده کتاب " صحيح البخاري " أَصَحُّ الْكُتُبِ بَعْدَ كِتَابِ الله او گرځيده.

(۱) تاريخ بغداد ج۲ ص۱۲ ، دعوات حق ج۱ ص ۶۱۴.

د امام شافعي رحمه الله د دين د پاره مشقت برداشت كول

امام محمد رحمه الله به يو وعلاقه كې درس كولو ، نو ديو ځل كلي واله خلق ورپسي راغلل ، او ورته وې ويل چې : ته موږ ته هم د درس د پاره راځه ، ده ورته وويل چې هغه ځاى ډير لرې دى ، او د ماسره د ومره وخت نشته چې زه پياده هلته درځم او بيا واپس راځم ، هغوى ورته وويل چې موږ به درته ديو سورلۍ انتظام وكړو ، تاسو به دې سورلۍ ځئ او راځئ ، نو وخت به مو ډير نه بنديږي . ده ورته وويل چې : ډيره ښه ده . نو دى به په دې سورلۍ باندې هلته هم د درس د پاره تللو . په دې ورځو كې امام شافعي رحمه الله هم د ده خدمت كې حاضر شو او عرض يې وكړو چې جناب ! كه تاسو ما ته فلانى كتاب ووايئ نو ډيره به ښه وي ، ده ورته وويل چې زه خو دلته هم درس كوم ، بيا هلته هم ځم ، نو د ماسره خو نور وخت نشته ، تا ته زه دا كتاب په كوم وخت كې ووايم ؟

امام شافعي رحمه الله ورته وويل چې : كله تاسو په سورلۍ باندې سوريږئ ، او هغه كلي ته د درس د پاره ځئ ، نو تاسو د سورلۍ د پاسه سبق وايئ ، زه به درسره لاندې پياده منډه وهم ، او تاسو سبق به اورم ، او يادوم به يې .[1]

سبحان الله د دنيا په تاريخ كې هيڅوك هم د علم د طلب باره كې دومره اعلى مثال نه شي پيش كولى بلكه دا خو صرف د اسلام حُسن دى .

د شاه عبدالقادر رائي پوري رحمه الله واقعه :

شاه عبدالقادر رائي پوري رحمه الله وايي چې كله زه دارالعلوم ته د داخلې د پاره لاړم ، نو داخلې بندې شوې وې ، ناظم تعليمات اِنكار وكړو ، او وى ويل چې موږ تا ته داخله نه شو دركولى ، ما ورته پوښتنه وكړه چې آخر ولې داخله نه راكوئ ؟

هغه راته وويل چې د موږ سره دلته په مدرسه كې د مَطبخ او خوراك انتظام نشته ، بلكه ددې خواؤ شاؤ كورونو واله چا ديو ، چا د دوه طالبانو د خوراك ذمه واري اخيستې ده ، نو چې څومره خوراك دلته راځي په همغومره مقدار كې طالبان موږ داخل كړي دي . بل دا سې څه كور نه دې پاتې چې هغه ستاسو د خوراك ذمه واري واخلي . لهذا د موږ سره ستا د پاره د داخلې څه گنجائش نشته .

(۱) خطبات فقير ج۱۱ ص ۱۹۲ ، اهل دل ج۱ ص ۲۵۷ .

Scanned with CamScanner

شاه عبد القادر راي پوري رحمه الله وايي چي ما ورته وويل: كه چيرته د خوراك انتظام زه د خپل ځان د پاره پخپله وكړم، نو آيا بيا به راته تاسو په درس كي د ناستي اجازت راكړئ؟

هغوی وويل چي بيا خو صحيح ده، نو داخله يې راله راكړه.

دې وايي چي زه به ټوله ورځ د طالبانو سره ناست ووم، او سبق به مو وويل، او د شپې تر ناوخته پوري به مو تكرار او مطالعه كوله، خو چي كله به طالبان ټول اوده شو نو ما به د استاذ نه اجازت واخيسته او د مدرسې نه بهر به ووتم، په دې كلي كې د سبزي يا فروټو دوه دكانونه وو، دا به هم بند شوي وو، نو زه به هلته لاړم، او د دكانونو مخې ته به چي كوم د آمونو، خربوزو يا كيلو پوستكي پراته وو هغه به مې راواخيسته، رابه مې وړه، په اوبو به مې اووينځل، او بيا به مې خوړل.

نو په شواروز كې به زما ټول خوراك صرف همدا و، ټول كال مې په دې پوستكو خوړلو تېر كړې، خو ليكن خپل سبق مې نه دې قضاء كړې.[1]

دا هغه طلباء وو چي د دوی سينې د علم په رڼا سره منورې وې، او د دوی په زړه كې د علم زده كړه د هر شي نه بهتره او قيمتي وه.

د تقرير خلاصه

د غونډ تقرير خلاصه دا راووته چي علم يوه رڼا ده او داسې يو عظيم صفت دی چي د دې په وجه انسان ته د الله ﷻ معرفت نصيبه كيږي، د حلالو او حرامو، جائز او ناجائز تميز پيدا كيږي، انسان ته د دوارو جهانونو كاميابي، خوشحالي او ترقي نصيبه كيږي او آخرت طرف ته يې توجه پيدا كيږي.

الله تبارك وتعالى دې مونږ ټولو ته اول د علم حاصلولو توفيق راكړي، او بيا دې راته په دې علم باندې د عمل كولو او په دې دين باندې د استقامت توفيق راكړي.

آمِيْن يَا رَبَّ الْعَالَمِيْن.

وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ

وَصَلَّى اللّٰهُ تَعَالَى عَلَى خَيْرِ خَلْقِهِ مُحَمَّدٍ وَّآلِهِ وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِيْن

(۱) خطبات فقير ج۱۱ ص۱۹۰، اهل دل كے تڑپا دينے والے واقعات ج۱ ص۲۶۲.

فقهي مسائل

اوله مسئله : د فرضِ عين علم تعين

نبي كريم صلى الله عليه وسلم فرمايي :

طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيْضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ . (١)

د علم طلب كول (يعنى د هغې د حاصلولو كوشش كول) په هر مسلمان باندې فرض دي .

په يو روايت كې ورسره د "مُسْلِمَة " لفظ هم شته . (٢)

د رسول الله ﷺ د دې فرمان مطابق په هر مسلمان (نارينه او زنانه) باندې دومره عِلم فرضِ عين دى چې دې پرې د دين د بُنيادي ضرورتونو نه خبردار شي ، لكه :

١. د اهلِ سنت والجماعت بُنيادي عقايد پيژندل فرضِ عين دي .

٢. د طهارت ، لمونځ او روژې علم فرضِ عين دى . او په مالدار باندې د زكوة او حج علم هم فرضِ عين دى .

٣. په كومه معامله كې چې انسان د داخليدو اراده لري (لكه : تجارت ، زراعت ، تزوّج وغيره) د دې علم هم په ده باندې فرضِ عين دى . (د دې د پاره چې دې د حرامو او شبهاتو نه ځان محفوظ كړي) .

٤. د آفاتِ نفساني (لكه رِيا ، حسد ، عجب او تكبر وغيره) پيژندګلي ، او د دې نه د بچ كيدلو طريقې معلومولو علم هم فرضِ عين دى (ځكه د رِياء په وجه خو انسان د عبادت د ثواب نه محرومه كيږي ، او حسد خو د انسان نيک اعمال داسې سوزوي لكه اور چې خشاک سوزوي) ،

همدارنګې د اخلاص علم هم ضروري دى ، ځكه د عمل صحت په اخلاص باندې موقوف دى

---

(١) رواه ابن ماجه ، مشكوة كتاب العلم ص ٣٤ ، ابن ماجه ص ٢٠ باب فضل العلماء والحث على طلب العلم ، وروى البيهقي في شعب الايمان الى قوله : مسلم ، وقال هذا حديث متنه مشهور (على السنة الناس) واسناده ضعيف وان كان معناه صحيحا . مرقات شرح مشكوة ص ٢٨٤ .

(٢) مرقاة شرح مشكوة .

خلاصه دا چې د دې مذکوره شيانو علم په قدر د ضرورت په هر مسلمان نارينه او ښځه باندې فرض عين دی. البته په دې کې تبحُّر (يعنې پوره مهارت حاصلول) مستحب دي.(1)

دويمه مسئله: که والدين بچي د علم نه منع کوي د شغې حکم

ضروري علم په هر مسلمان نارينه او ښځه باندې فرضِ عين دی (لکه حديث کې راځي:

(1) قال ابن عابدين: واعلم أنّ تعلّم العلم... اى العلم الموصل إلى الاخرة او الاعم منه. قال العلامي في فصوله من فرائض الاسلام تعلّم ما يحتاج اليه العبد في اقامة دينه واخلاص عمله لله تعالى ومعاشرة عباده، وفرض على كل مكلف ومكلفة بعد تعلمه علم الدين والهداية تعلّم علم الوضوء والغسل والصلوة والصوم وعلم الزكوة لمن له نصاب، والحج لمن وجب عليه، والبيوع على التجار ليحترزوا عن الشبهات والمكروهات في سائر المعاملات، وكذا اهل الحرف وكل من اشتغل بشيء يفرض عليه علمه وحكمه ليمتنع عن الحرام فيه، وفي تبيين المحارم لا شك في فرضية علم الفرائض الخمس وعلم الاخلاص لان صحة العمل موقوفة عليه، وعلم الحلال والحرام، وعلم الرياء لان العابد محروم من ثواب عمله بالرياء، وعلم الحسد والعجب إذ هما يأكلان العمل كما تأكل النار الحطب...... قوله وهو التبحّر في الفقه (مندوب) اى التوسّع فيه والاطلاع على غوامضه، وكذا غيره من العلوم الشرعية وآلاتها. (رد المحتار على الدر المختار ج۱ ص ۳۱، ۳۲ مقدمه، فتاوى فريديه ج۱ ص ۲۰۶ كتاب العلم.

إعلم أنّ تعلّم العلم يكون فرض عين وهو بقدر ما يحتاج لدينه، وفرض كفاية وهو ما زاد عليه، ومندوب والتبحر في الفقه وعلم القلب (ردمحتار على هامش الشامي لعمانيه ص ۲۹، ۳۰ في المقدمة، فتاوى محموديه ج۲ ص ۴۷ باب اول- علم كا بيان).

په فتح الباري شرح صحيح البخاري کې ذکر دي:

والمراد بالعلم العلم الشرعي الّذي يفيد معرفة ما يجب على المكلف من أمر دينه في عباداته ومعاملاته والعلم بالله وصفاته وما يجب له من القيام بأمره وتنزيهه عن النقائص ومدار ذلك على التفسير والحديث والفقه (فتح الباري ج۱ ص ۱۹۲ كتاب العلم، مقدمه شامي زكريا ۱/ ۱۲۶ قبيل مطلب في فرض الكفاية وفرض العين، فتاوى محموديه ج۶ ص ۳۳ باب اول: علم كا بيان).

د فرضِ کفايه علم تعين: قال ابن عابدين قال في تبيين المحارم وأمّا فرض الكفاية من العلم فهو كل علم لا يستغنى عنه في قوام امور الدنيا كالطب والحساب والنحو واللغة والكلام...... والمعاني والبديع والبيان...... لكن هذه آلة لعلم التفسير والحديث. (ردالمحتار على الدر المختار ج۱ ص ۳۲ مقدمه).

طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيْضَةٌ عَلٰى كُلِّ مُسْلِمٍ . (۱) د علم طلب کول په هر مسلمان باندې فرض دي)
لهذا که والدین خپل بچي د فرض عین حاصلولو نه منع کوي نو د دوی اطاعت ضروري نه
دی (ځکه نبي علیه السلام فرمایي : لَاطَاعَةَ لِمَخْلُوْقٍ فِيْ مَعْصِيَةِ الْخَالِقِ . (۲)
د الله ﷻ په نافرماني کې د مخلوق اطاعت صحیح نه دی) .

البته تبحُّرِ علمي په ټولو علومو کې فرضِ کفايي دی . نو که والدین سړي منع کوي نو بيا د
دوی والدينو خبره منل ضروري ده . (۳)

دریمه مسئله : د دین تبلیغ فرضِ کفایه دی

خلقو ته د آوامرو حکم کول او د نواهیو نه منع کول فرضِ کفایه دي چې د بعضو په کولو سره
د نورو غاړه خلاصیږي . په هر کس باندې د فرضِ عین کیدلو رایه خطاء ده . البته د رزایلو او
ګناهونو نه ځان ساتل په هر کس باندې فرضِ عین دي . (۴)

څلورمه مسئله : دُنیاوي فنون علم نه دي

په قرآن کریم او احادیثو مبارکه وُ کې چې د کوم عِلم فضیلت بیان شوی د هغې نه د شریعت

---

(۱) رواه ابن ماجه ، مشكوة كتاب العلم ص ۳۴ ، ابن ماجه ص ۲۰ باب فضل العلماء والحث على طلب العلم ، وروى البيهقي في شعب الايمان الى قوله . مُسْلِمٍ . وقال هذا حديث متنه مشهور (على السنة الناس) واسناده ضعيف وان كان معناه صحيحا . مرقات شرح مشكوة ص ۲۸۳ .

(۲) رواه في شرح السنة ، مشكوة ۲/۳۲۱ كتاب الامارة الفصل الثاني .

(۳) فتاوى محموديه ج۶ ص ۳۶ باب اول : علم كا بيان)

(۴) لما قال حجة الاسلام ابوبكر احمد بن علي الرازي الجصاص رحمه الله : قال ابوبكر قد حوت هذه الاية معنيين : احدهما وجوب الامر بالمعروف والنهي عن المنكر والاخر أنّه فرض على الكفاية . ليس بفرض على كل أحدٍ في نفسه اذا قام به غيره لقوله تعالى (ولتكن منكم امة) وحقيقته تقتضي البعض دون البعض فدلّ على انه فرض على الكفاية اذا قام به بعضهم سقط عن الباقين . (احكام القرآن ج۲ ص ۳۱۵ باب فرض الامر بالمعروف .....

وقال العلامة شهاب الدين آلوسي رحمه الله : منشاء الخلاف في ذلك ان العلماء اتفقوا أنّ الامر بالمعروف والنهي عن المنكر من فروض الكفاية . (روح المعاني ج۳ ص ۲۱ سورة آل عمران ومثله في الاكليل في استنباط التنزيل ص ۵۹ سورة آل عمران) . فتاوى حقانيه ج۲ ص ۳۳۸ .

عِلم مراد دی ، هغه علم مراد دی چې په هغې سره انسان ته د الله ﷻ معرفت حاصلیږي او د الله ﷻ د راضي کولو طریقې پرې معلومیږي ، په فتح الباري شرح صحیح البخاري کې ذکر دي

وَالْمُرَادُ بِالْعِلْمِ : اَلْعِلْمُ الشَّرْعِيُّ الَّذِيْ يُفِيْدُ مَعْرِفَةَ مَايَجِبُ عَلَى الْمُكَلَّفِ مِنْ أَمْرِ دِيْنِهِ فِيْ عِبَادَاتِهِ وَمُعَامَلَاتِهِ، وَالْعِلْم بِاللهِ وَصِفَاتِهِ وَمَايَجِبُ لَهُ مِنَ الْقِيَامِ بِأَمْرِهِ وَتَنْزِيْهِهِ عَنِ النَّقَائِصِ، وَمَدَارُ ذٰلِكَ عَلَى التَّفْسِيْرِ وَالْحَدِيْثِ وَالْفِقْهِ . (۱)

البته که چا معتمد عالم په انګریزي کې د قرآن کریم یا احادیثو ترجمه وکړه او یو کس هغه لولي نو بیا په دې کې ثواب شته . (۲)

نو نن صبا چې په سکولونو او کالجونو کې کوم فنون خودلې شي نو دا دغه فرضي عِلم نه دی، بلکه دا د فنونو په مرتبه کې دي ، او س په دې فنونو کې چې کوم د مسلمانانو د فائدې د پاره وي او په خلاف شرعه امورو مشتمل نه وي نو دا صرف د جواز په مرتبه کې دي . البته که په خلافِ شرعه امورو مشتمل وو نو بیا د هغې حصول نا جائز دی . (۳)

نوټ : دُنیاوي علوم فنون زده کول څه منعه نه دي بلکه دا هم د ژوند ضرورت دی ، د دې زده کول هم د ضرورت په درجه کې جائز دي . بلکه امام غزالي رحمه الله په احیاء العلوم کې ذکر کړي دي چې د کوم دُنیاوي علوم او فنونو د نه زده کولو په وجه چې اجتماعي خرابي لازمیږي او د مسلمانانو د کمزورتیا سبب ګرځي نو دا زده کول هم فرضِ کفایي دي لکه علمِ طب ، حساب ، زمینداري ، سیاست او د کپړو جوړول وغیره . (۴)

البته دا د ژوند مقصد ګرځول نه دي په کار ، ځکه مقصود دي عِلم څو صرف د شریعت عِلم دی چې په دې سره انسان ته د دواړو جهانو کامیابي نصیبه کیږي .

---

(۱) فتح الباري ج۱ ص۱۹۲ کتاب العلم، مقدمه شامي زکریا ۱/ ۱۲۶ قبیل مطلب في فرض الکفایة وفرض العین ، فتاوی محمودیه ج٦ ص ٣٣ باب اول : علم کا بیان .
(۲) خطبات حکیم الامت ج۲ ص ۱۹۳ موضوع تعمیم العلم .
(۳) کشف الباري ج۳ ص ۳۲ کتاب العلم باب فضل العلم .
(۴) احیاء العلوم ص۱٦ بحواله اسلام کی نشاة ثانیه قرآن کی نظر میں ، فلاحِ منبر ومحراب ج۳ ص ۱۴۰ .

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

د علم د اهميت متعلق نور معتمد واقعات

نوټ: د علم د اهميت متعلق مې نور بهترين ، د عبرت نه ډک او معتمد واقعات رانقل کړي ، چې هره واقعه د سرو زرو په اُوبو د ليکلو لائقه ده . اميد دی چې مقررين حضرات د دې واقعاتو نه هم استفاده وکړي ، او د دې په بيانولو سره په خلقو کې علمي جذبه راپورته کړي او د خلقو په زړونو کې د علم اهميت او قدر پيدا کړي .

دا ټول واقعات مې د درې (۳) غټو عنوانونو په ضمن کې ذکر کړي دي ، هغه عنوانات دا دي :

۱ . د علم د حصول شوق . ۲ . د علم د زده کړې د پاره سفرونه کول .

۳ . د علم په زده کړه کې خواري او محنت کول .

اوس راځو د واقعاتو تفصيل ته .

د علم د حصول شوق

د امام ابو يوسف رحمه الله د علم سره شوق

د امام ابو يوسف رحمه الله په باره کې راځي چې کله ده د امام ابو حنيفه رحمه الله نه د فقهې زده کړه کوله نو په دې زمانه کې د ده ځوی وفات شو ، ده ده سره فکر شو چې که زه په دې کې ځان مصروفه کړم نو بيا خو را نه سبق قضاء کيږي .

نو ده خپلو ورونو ته ووېل چې : زه به يې جنازه وکړم ، خو بيا به يې دفن تاسو کړئ ، ځکه زه غواړم چې د ما نه د خپل استاذ سبق قضاء نه شي .[1]

د زنکدن په حالت کې علمي مشغله

ابراهيم بن الجراح رحمه الله وايي چې کله امام ابو يوسف رحمه الله بيمار و (په کومه بيمارۍ کې چې دی وفات شوی و) نو زه د هغه بيمار پُرسی ته ورغلم ، ما اوکته چې په هغه باندې بې هوشي راغلې وه ، څه وخت پس يې سترګې راوغړولې نو زه يې وليدم ، د ما نه يې پوښتنه وکړه

(۱) آداب المتعلمين ص ۶۲ ، طلبہ کے لئے تربیتی واقعات ص ۱۲۲ ، اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج ۳ ص ۱۹۰

چې اې ابراهیم ! د حاجي دپاره رَمیُ الجمَار (د شیطانانو ویشتل) د سورلۍ په حالت کې بهتر دي، او که پیاده حالت کې ؟

ما ورته وویل : رَاکِبًا (یعنی د سورلۍ په حالت کې بهتر دي) ، ده را ته وویل :

لَا . (داسې نده). ما ورته وویل : مَاشِیًا (یعنی پیاده حالت کې ویشتل افضل دي). هغه راته وویل: لَا (داسې نده) . بیا هغه په خپله وویل چې د کومې رَمي (ویشتلو) نه روستو بله رَمي وي نو هغه پیدل کول بهتر دي ، او د کومې رَمي نه روستو چې بله رَمي نه وي هغه د سورلۍ په حالت کې بهتره ده .

ابراهیم وایي چې : ماته د مسئلې معلومیدو په نسبت ډیر تعجب په دې خبره پیدا شو چې امام ابویوسف رحمه الله د دې دومره سختې بیمارۍ باوجود هم د علمي مذاکرې سره څومره شوق لري.

د دې نه پس زه ورته راروان شوم ، چې څنګه د دروازې ته را ورسیدم ، نو د کور نه د ښځو د ژړا آواز راغې ، معلومات مو چې وکړو نو امام ابویوسف رحمه الله وفات شوي ؤ .[1]

(د لته علماو لیکلي چې ده په دې وخت کې دا مسئله ځکه چیړله چې ده ته پته وه چې شیطان انسان ته په آخري وخت کې راځي او د ګمراه کولو کوشش یې کوي ، نو ده خان ډیر علمي مسئلې په معلومولو کې مصروفه کړې ؤ [2]) .

د امام محمد رحمه الله د علم د حصول شوق

امام محمد رحمه الله د امام شافعي رحمه الله استاذ دی ، امام شافعي رحمه الله وایي چې یوه شپه زه د امام محمد رحمه الله سره میلمه شوم ، نو ده د ماخوستن د لمانځه نه پس ډیوه بَله کړه او کتاب یې خلاص کړو ، مطالعه یې وکړه ، بیا یې ډیوه مړه کړه ، او څملاست .

څه وخت پس بیا راپاڅید ، ډیوه یې بَله کړه او د کتاب څه حصه یې اوکته ، بیا یې ډیوه مړه

(۱) تعلیم المتعلم فصل في التوكل ، تحفة المدارس ج۳ ص ۴۸۳ ، اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۱ ص ۲۵۹ .

(۲) اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۱ ص ۲۵۹ .

Scanned with CamScanner

کړه او څملاست .(۱)

امام شافعي رحمه الله وايي چې زه تولوه شپه ويښ وم ، ما وشمارل چې دي او ولس (۱۷) پيرې د شپې راپاڅيد ، ډيوه به يې ولږوله ، کتاب به يې اوکت ، او بيا به يې ډيوه مړه کړه او څه به څملاستو .

کله چې سهر شو نو ما ورته پوښتنه وکړه چې جناب ! تاسو خو د شپې اوولس (۱۷) پيرې راپاڅيدلي وئ نو تاسو به ځوب څنګه کړې وي ؟

ده راته ورېل چې زه خو دشپې اوده شوې نه يم ، بلکه ما به چې کتاب وکتلو او بيا به څملاستم نو په دې وخت کې به ما د مسائلو استنباط کولو ، نو نن شپه ما د زرو (۱۰۰۰) مسائلو جوابونه تلاش کړه .

الله أكبر كبيراً . ديته د علم شوق وايي چې د ځوب په نسبت ورته په علمي مشغله کې مزه زياته معلوميږي ، نو الله ﷻ خو څکه بيا دومره عجيب مقام هم ورکړې وو .

د بقيع بن مخلد رحمه الله د علم شوق

بقيع ابن مخلد رحمه الله چې کله د اندلس نه شپږ (٦) مياشتې په مشقت سره سفر وکړو او د احاديثو زده کولو دپاره د امام احمد بن حنبل رحمه الله ښار ته داخل شو ، نو ورته معلومه شوه چې د وخت بادشاه په امام احمد رحمه الله باندې د احاديثو په بيانولو پابندي لږولي ده .

ابن مخلد رحمه الله د امام احمد رحمه الله د کور پوښتنه وکړه ، کله چې هلته ورغي ، هغه ورته وويل چې : په ما باندې خو د حديثو بيانولو پابندي لږيدلي ده .

ده ورته وويل چې : جناب ! ما خو شپږ مياشتې په ډير تکليف سره سفر راکړې ، صرف ددغې احاديثو د زده کړې دپاره ، نو ته څه طريقه وکړه ، او ماته احاديث روايه .

امام احمد بن حنبل رحمه الله ورته وويل چې : ددې خو بل هيڅ صورت نشته ، صرف داصورت دی چې ته دسوال ګرې په شکل راځه ، حديث اوره ، او بيا واپس ځه .

(۱) **نوټ** : دا ډيوه يې ددې د وجې مړه کوله چې تيل عبث ونه سوزي ، څکه چې ددې څملاستو په وخت کې به ده د مسائلو استنباط کولو .

ابن مخلد به په هره ورځ د سوال کري په شکل راتللو او احادیث به یې اوریده، ده په دغه طریقې سره دري سوه (۳۰۰) احادیث یاد کړه، بیا چې کله د امام احمد بن حنبل رحمه الله پابندي ختمه شوه نو باقي احادیث یې ورته بیا یاد کړل.(۱)

د امام مسلم رحمه الله د مطالعې شوق

د امام مسلم رحمه الله متعلق مشهوره واقعه ده چې یو پیره ددوی نه چا د درس په دوران کې د یو حدیث متعلق پوښتنه وکړه، ده ته په هغه وخت کې دا حدیث یاد نه ؤ، کورته چې راغې، نو د حدیث د تلاش کولو دپاره کیناست، او مطالعه یې کوله، دې وخت کې دې اوږې هم ؤ، په خنګ کې ورسره د کهجورو غټه توکرې پرته وه، ده به د هغې نه یوه یوه کهجوره راخیسته او خوړه به یې، په مطالعه کولو کې دومره مستغرق شوې ؤ چې ده ته د سره دا پته او نه لګیده چې ما څومره کهجورې وخوړې.

د ډیرو قجورو خوړلو په وجه بیمار شو، آخر دا چې وفات شو.

سبحان الله! د مطالعې کولو دومره شوقي ؤ چې د خوراک اندازه هم ورته نه لګیده چې ما څومره کهجورې او خوړې.(۲)

د علامه ابن جوزي رحمه الله د مطالعې شوق

۱. د علامه ابن جوزي رحمه الله هم د مطالعې سره ډیر شوق ؤ، دې وايي چې ما د مدرسه نظامیې د غونډې کتب خانې مطالعه کړې ده، حالانکه په هغې کې شپږزره (۶۰۰۰) کتابونه وو، دغه شان ما کتب الحنفیة، کتب الحمیدي، کتب عبدالوهاب او کتب ابي محمد چې څومره کتب خانې زما په وَس کې وې ما د هغې ټولو مطالعه کړې ده.(۳)

۲. ابن جوزي رحمه الله پخپله وايي چې د طالبي په زمانه کې کتابونو مطالعه کولو سره دومره شوق و که چیرته زه ووایم چې ما په طالبي کې شل زره (۲۰۰۰۰) کتابونه مطالعه کړي نو دا څه بعیده نه ده، ما ته به په دې کتابونو کې د خپلو اسلافو حالات، اخلاق، عالي همت، د

---

(۱) تحفة المدارس ج۱ ص ۴۸۶.

(۲) ظفر المحصلین، تحفة المدارس ج۱ ص ۴۱۲، خطبات فقیر ج۸ ص ۱۰۳، اهل دل کے تڑپادینے والے واقعات ج۱ ص ۲۵۷.

(۳) تحفة المدارس ج۲ ص ۵۳۰.

Scanned with CamScanner

عبادت ذوق او دامې نادر علوم حاصلیده چې دا به بغیر د مطالعې کولو نه نشو حاصلیدې.[1]

د علامه جاحظ بصري رحمه الله علمي شوق

علامه جاحظ رحمه الله د لغت لوي امام او مشهور عالم ؤ ، دده د علم او مطالعې سره دومره شوق و چې ټول عمر یې په مطالعه کولو کې تیر کړې ؤ ، په آخیري عُمر کې چې کله فالج ووهلو ، نو بیا یې هم د مطالعې کولو نه زړه نه صبریده . د ځان نه ګیر چاپیره به یې ډیر کتابونه د یو بل د پاسه ایښي وو ، او د کتابونو لوي آمباریې جوړ کړې ؤ ، ده به د هغې نه یو یو کتاب راخیسته او د هغې مطالعه به یې کوله ، یو ورځ دا کتابونه په ده را ولویده ، او د هغې لاندې ګیر شو او هم هلته وفات شو . سبحان الله . د یته د علم او مطالعې شوق وایي .[2]

د یو طالب العلم د مطالعې سره سخته مینه

په کتابونو کې د یو طالب واقعه لیکلې ده چې یو شپه دده سره په کور کې د ډیوې تیل نه ؤ ، دې ډیر خفه ؤ ، اتفاقًا په دې لاره باندې د بادشاه جلوس (قافله) تیریده ، د هغوی سره رڼاګانې او فانوسونه وو ، ده کتاب راواخیست او د هغوی سره ملګرې شو ، په لاره باندې یې کتاب کتلو ، تر دې پورې چې دا جلوس د بادشاه محل ته اورسیده ، دې هم محل ته ورننوت ، (ځکه په ځان پوهه نه و او مطالعه کولو کې مستغرق و) ، بادشاه چې دې ولیده ، نو خادمینو ته یې حکم وکړو ، چې دې مه منعه کوئ ، پرې یې دئ چې دې خپل کتاب وګوري .
تر دې پورې چې دا جلوس د بادشاه خاص خلوت خانې ته اورسیده ، دې هم هلته ورا ورسیده او هماغه شان په خپله مطالعه کولو کې مصروف ؤ ، بادشاه چې دده د مطالعې دا شوق وکتلو نو ډیر حیران شو .
کله چې دا طالب د مطالعې نه فارغ شو ، کتاب یې بند کړو او اخوا دیخوا یې اوکتل ، نو خپل ځان یې د بادشاه په محل کې اولیده ، دې ډیر ووېریدو ، بادشاه ورته تسلي ورکړه چې ویریږه مه . ما چې ستا د مطالعې شوق او استغراق ولید ، نو ستا سره مې ډیره مینه پیدا شوه او س زه غوارم چې ستا د پاره پوره وظیفه (تنخواه) مقرر کړم ، د دې د پاره چې ته په فارغه زړه سره خپله زده کړه وکړې .

---

(۱) تذکرة الحفاظ - طلباء کے لئے مثالی تحفه ص .
(۲) تحفة المدارس ج ۲ ص ۵۳۰ .

طالب ورته وویل چې زه د تنخواه په اخیستلو ځېل ځان نه پابند کوم ، بلکه زه آزاد ژوند خوښوم ، البته که ته ماته فائده ورسول غواړې او دما سره احسان کول غواړې ، نو ماته کله نا کله دا تکلیف وي چې د ماسره دډیوې تیل ختم شي نو بیا د مانه مطالعه پاتې کیږي ، لهذا ته یو دُکاندار ته حکم وکړه چې ماته د ډیوې تیل راکوي او هغه به بیا میاشت پس د روپو مطالبه تا نه کوي ، بادشاه همداسې وکړه او طالب یې ډیر په عزت رخصت کړو .(۱)

د شاه عبدالعزیز رحمه الله علمي شوق

د حضرت شاه ولي الله محدث دهلوي رحمه الله آخیري عُمر وُ ، یوه ورځ دده ځوي حضرت شاه عبدالعزیز رحمه الله د قرآن کریم دَرس ورکولو ، د دَرس په دوران کې ده د ځکلو اوبه وغوښتې ، یو طالب په منډه کورته راغې او وې ویل چې شاه عبدالعزیز صاحب د ځکلو اوبه غواړي . شاه ولي الله محدث دهلوي رحمه الله چې دا واوریده ، نو ډیر خفه شو ، او ډیر په خفګان یې وویل : افسوس ! زما د خاندان نه د علم نُور او ادب ختم شوې (ځکه د قرآن کریم د درس په وخت بلاضرورته اُوبه ځکل د ادب خلاف دي) .

د کور والا (بي بي) ورته وویل چې جناب ! ته دومره زر فیصله مه کوه ، زه به اوس اندازه ولږوم ، نو په یو ګلاس کې یې اُوبه واچولې او په هغې کې یې سرکه هم واچوله (سَرکه چونکه تُروشه وي او خوَند یې هم بدل وي) دا یې دې طالب ته ورکړې ، طالب چې کله دا اُوبه وَروړې او شاه صاحب ته یې ورکړې نو هغه وڅکلې .

کله چې د درس نه روستو کورته راغې نو مور ورنه پوښتنه وکړه : بچیه ! اُوبه دې وڅکلې ؟ ده ورته وویل چې آو . مور ورته وویل چې خوَند یې څنګه و ؟ ده ورته وویل چې مورې زه خو یې په خوند نه یم پوهه شوې ، ځکه زه په درس کې مشغول وم .

نو دې مور یې شاه ولي الله محدث دهلوي رحمه الله ته وویل چې : وګوره . ما درته نه وویل چې ده د بې ادبۍ د وجې نه اُوبه نه دي څکلي ، بلکه سخته تنده ورته لږېدلې وه ، او ضرورت یې ورته وُ ، او دا ورته جائز وي ، لهذا زمونږ د خاندان نه اَدب نه دې ختم شوې ، شاه ولي الله چې دا واوریده نو ډیر خوشحاله شو او دا دُعا یې وکړه :

---

(۱) تحفة المدارس ج۲ ص: ۵۴۰، ۵۲۶ .

اې الله ! زما په خاندان کې علم او ادب همیشه باقي وساته .(۱)

د علامه ابن تیمیه رحمه الله دسبق سره مینه

علامه ابن تیمیه رحمه الله د طالب علمۍ په زمانه کې د علم د زده کړې سره دومره شوق و چې کله به ده د خپلو ملګرو سره د سبق تکرار کولو ، او ده ته به د قضاء حاجت ضرورت پیښ شو ، نو ده به خپلو ملګرو ته وویل : چې زه بیت الخلاء ته ځم ، تاسو مهرباني وکړئ او تکرار په اوچت آواز سره کوئ ، ځکه په بیت الخلاء کې خو زه په ژبه سبق نه شم ویلې ، نو کم از کم په غوږونو خو به ستاسو سبق اورَم ، نو تکرار به هم راته نه ځي او وخت به مې هم نه ضائع کیږي .(۲)

د مولانا انورشاه کشمیري رحمه الله علمي حرص

علامه انورشاه کشمیري رحمه الله په خپل مرض وفات کې دومره سخت بیمار او کمزوري شوې و چې ډاکټرانو دې د ناستې نه منعه کړې و (ځکه ډاکټرانو ورته ویلي وو چې په ناستې سره به ستا تکلیف نور هم زیاتیږي) .

خو لیکن ده به د دې تکلیف باوجود بیا هم د دیوې رڼا ته د کتاب مطالعه کوله ، کوم شاګردان چې ورسره ناست وو هغوی ورته وویل : جناب ! چې کله تاسو ډاکټرانو منعه کړي یې او تکلیف هم دې درته ، نو بیا ولې دومره ځان ستړې کوئ ؟ تاسو ته خو څه داسې دَرس هم نه دي دربه غاړه چې ګنې د هغې دپاره مطالعه کوئ ، او کومه علمي نُکته خو هم د تاسو نه پټه نه ده چې ګنې تاسو هغه ګورئ ؟ او که کومه مسئله تاسو خامخا ګورئ نو موږ ته ووایئ ، موږ به یې درله وګورو او تاسو ته به یې بیان کړو .

نو علامه انورشاه کشمیري رحمه الله ورته په جواب کې وویل : ستاسو خبره صحیح ده چې څه خاص نُکته او مشکله مسئله نشته چې ګنې زه هغه ګورم ، خو دا خپله علمي تنده مې نه ماتیږي ، ددې سره څه وکړم ؟

نو د علم داسې تنده ده چې ټول عمر نه ختمیږي ، حدیث کې راځي :

---

(۱) خطبات فقیر ج۸ ص ۱۰۳ ، اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۱ ص ۲۶۱ .

(۲) ذیل طبقات الحنابلة ۱ / ۲۷۸ ، الترجمة الذهبية لاعلام آل تيمية ۱۵ ، اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۳ ص ۱۹۱

مَنْهُوْمَانِ لَايَشْبَعَانِ مَنْهُوْمٌ فِي الْعِلْمِ لَايَشْبَعُ مِنْهُ ، وَمَنْهُوْمٌ فِي الدُّنْيَا لَايَشْبَعُ مِنْهَا .[۱]

دوه (۲) حرص کوونکي سړي داسې دي چې د هغوی خېټې نه ډکيږي : ۱ . په علم کې حرص کوونکي ، چې د هغه خېټه هيڅ کله نه ډکيږي . ۲ . د دُنيا حرص کوونکي ، چې د هغه خېټه هم هيڅ کله نه ډکيږي .

د علامه منذري رحمه الله د احاديثو سره مينه

د علامه حافظ منذري رحمه الله په باره کې راځي چې دوه به د احاديثو درس ورکولو ، يوه ورځ د ده څوي وفات شو ، نو خلقو ته يې وويل چې : د ده جنازه به هم د لته په مدرسه کې وکړو ، ځکه زه بيا د احاديثو درس کوم .

علماء ليکي چې د جنازې کولو نه روستو د سنتو په نيت باندې د مدرسې دروازې پورې ورسره لاړ ، د ده په سترګو کې اُوښکې راغلې او وې ويل چې : د احاديثو دَرس او شوق مامنع کوي چې زه د دې سره مخکې لاړ شم ، بيا راواپس شو او د احاديثو درس يې وکړو .[۲]

(۱) رواه البيهقي ، مشكوة كتاب العلم .

(۲) طبقات الشافعية الكبرى ۸ / ۲۶۰ ، اهل دل كے تڑپادينے والے واقعات ج ۳ ص ۱۹۰ .

د علم د زده کړې د پاره علمي سفرونه کول

زمونږ اسلافو د علم د زده کړې د پاره اوږده اوږده سفرونه کړي او ډیر مشقتونه یې برداشت کړي، بلکه د یو یو حدیث زده کولو د پاره یې په سوونو میله لرې سفر کړي، کله به یې چې د هغه استاذ نه حدیث واوریده، نو واپس به خپل ځای ته راغې.

د حضرت ابو ایوب انصاري ﷺ د یو حدیث د پاره څلویښت ورځې سفر کول

د احادیثو په کتابونو کې ذکر دي چې کله حضرت ابو ایوب انصاري ﷺ (کوم چې لس ۱۰ کاله د نبي کریم صلی الله علیه وسلم په خدمت کې هم پاتې شوي وو) ته دا پته ولیده چې یو حدیث فلاني صحابي ته معلوم دی او ماته نه دی معلوم (دده په زړه کې دا شوق وو چې د هغه نه دا حدیث واورم) هغه صحابي چونکه ډیر لرې اوسیده، نو ده د ځان د پاره اوښه واخیسته، په هغې یې څلویښت (۴۰) ورځې مسلسل سفر وکړو، هلته چې ورورسیدو نو د هغه صحابي نه یې هغه یو حدیث واوریده، او واپس د هغې ځای ته راروان شو، هغه حدیث دا دی:

اَللّٰهُ فِيْ عَوْنِ الْعَبْدِ مَادَامَ الْعَبْدُ فِيْ عَوْنِ أَخِيْهِ.(۱)

الله تعالی تر هغه وخته پورې د بنده مدد کوي، ترڅو پورې چې بنده د خپل ورور مسلمان مدد کوي.

همدارنګې حضرت جابر رضی الله عنه جلیل القدر صحابي دی، ده هم صرف د یو حدیث معلومولو د پاره دمشق ته سفر کړې وو.(۲)

صرف د حدیث سند اوچتولو د پاره نهه سوه میله لرې سفر کول

یو محدث وایي چې د یو حدیث په باره کې ماته دا معلومه شوه چې دا حدیث فلاني عالم ته معلوم دی، هم دا حدیث اګرچې ماته هم معلوم وو خو چونکه د هغه سند اوچت وو (یعنی د هغه او د نبي کریم ﷺ په مینځ کې واسطې کمې وې)، لهذا زه صرف د سند اوچتولو د پاره د هغه

(۱) حواله د حدیث دا ده: اخرجه مسلم في الذكر حديث ۳۷، وابوداود في الادب باب ۶۰، والترمذي في الحدود باب ۳ وابن ماجه في المقدمة باب ۱۷، الترغيب والترهيب ج۳ ص ۲۶۲ الترغيب في قضاء حوائج المسلمين.
دعوات حق لمولانا عبدالحق رحمه الله ج۱ ص ۶۱۰.

(۲) دعوات حق لمولانا عبدالحق رحمه الله ج۱ ص ۶۱۰.

پسې روان شوم، تقريبًا نهه سوه (۹۰۰) ميله مزل مې وکړو، چې کله هغه ته ور اورسيدم، د هغه نه مې حديث واوريده، او دوباره را روان شوم.(۱)

د امام ابوحاتم رازي رحمه الله علمي سفرونه کول

امام ابوحاتم رازي رحمه الله په خپلو حالاتو کې ليکلي چې کله ما په اول ځل باندې د شلو (۲۰) کالو په عمر د خپل کلي (رَيّ) نه علمي سفر شروع کړو، نو اووه (۷) کاله مسلسل مې علمي سفرونه کول، او دا سفرونه مې ټول پياده کړي.

اووه (۷) کاله پس چې کله خپل وطن (رَيّ) ته راغلم، څه وخت پس مې بيا دوباره علمي سفر شروع کړو، او درې (۳) کاله مې نور هم سفرونه وکړه.

تقريبًا شپږ زره (۶۰۰۰) کلوميټره پياده سفر ما شمار کړي دی، د دې نه روستو ما بيا د سفر شمار ل پريښوده.

څو څو ځلې د کوفې نه بغداد ته پياده تللې يم، د غه رنګې د مکې نه مدينې ته، او د مدينې نه مصر ته هم بار بار پياده تللې يم، همدغه شان د مصر نه رَملې ته، او د رَملې نه مختلفو علاقو لکه بيت المقدس، عسقلان، او طبريې ته پياده تللې يم.

همدا رنګې د رملې نه دمشق ته، د دمشق نه حمص ته، د حمص نه انطاکيه ته، او د انطاکيه نه طرطوس ته پياده تللې يم.

بيا د طرطوس نه دوباره حمص ته صرف د دې د پاره راغلم چې په حمص کې د ابواليمان د حديث څه حصه د اوريدو نه راته پاتې شوې وه، هغه مې چې واوريده نو د حمص نه دوباره بيسان ته را روان شوم، بيا د بيسان نه رَقې ته، او د رَقې نه بغداد ته راغلم.

او دا ټول سفرونه مې پياده کړي وو.(۲)

---

(۱) خطبات فقير ج۱۱ ص ۱۹۲.

(۲) سير اعلام النبلاء ۱۳ /۲۵۵، صبر واستقامت کے پیکر، طالب علموں کے لیے مثالی تحفه ص ۲۷۳.

د علم په زده کړه کې خواري او محنت کول

علم چونکه یو عظیم نعمت دی او دا نعمت انسان ته هله حاصلیږي چې دې په دې کې ښه خواري او محنت وکړي. ځکه بغیر د خوارۍ او محنت نه انسان ته نه خو په دُنیا کې کامیابي ممکن ده، او نه په آخرت کې، الله تعالی فرمایي:

﴿ لَيْسَ لِلْإِنسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ ﴾. (۱)

ترجمه: نشته د انسان دپاره مګر هغه څه چې ده یې کوشش وکړو.

بل ځای الله ﷻ فرمایي:

﴿ وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا... ﴾. (۲)

ترجمه: څوک چې زمونږ د دین په لاره کې کوشش کوي نو مونږ به ورته خپلې لارې وښایو.

امام مالک رحمه الله فرمایي:

اَلْعِلْمُ شَيْءٌ لَا يُعْطِيكَ بَعْضَهُ حَتَّى تُعْطِيَهُ كُلَّكَ.

علم داسې یو شی دی چې دې به تاته بعضې حصه د هغه وخته پورې درنه کړي ترڅو چې تا ده ته خونږ ځان نه وي وقف کړی.

د محنت په باره کې یو شاعر وایي:

۱. بِقَدْرِ الْكَدِّ تُكْتَسَبُ الْمَعَالِي ❖ مَنْ طَلَبَ الْعُلَا سَهِرَ اللَّيَالِي

۲. تَرُومُ الْعِزَّ ثُمَّ تَنَامُ لَيْلًا ❖ يَغُوصُ الْبَحْرَ مَنْ طَلَبَ اللَّآلِي

۳. عُلُوُّ الْكَعْبِ بِالْهِمَمِ الْعَوَالِي ❖ وَعِزُّ الْمَرْءِ فِي سَهَرِ اللَّيَالِي

۴. وَمَنْ رَامَ الْعُلَا مِنْ غَيْرِ كَدٍّ ❖ أَضَاعَ الْعُمْرَ فِي طَلَبِ الْمُحَالِ (۳)

---

(۱) النجم آیت ۳۹.

(۲) العنکبوت آیت ۶۹. حضرت فضیل بن عیاض رحمه الله ددې آیت معنی داسې بیانوي: وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِي طلب العلم لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَ العمل به. کوم خلق چې د علم په طلب کې کوشش کوي نو مونږ به دوی ته په دې باندې د عمل کولو لارو طرفته راهنمایي وکړو. تفسیر مظهري سورة عنکبوت آیت ۶۹، ومعارف القرآن.

(۳) تعلیم المتعلم فصل في الجد والمواظبة والهمة.

۱. د محنت (او مشقت) په اندازه باندې اوچت مقام حاصلولې شي، پس څوک چې اوچته مرتبه طلب کوي نو هغه به شپې ويښې تيروي.

۲. ته اراده د عزت (او اوچتوالي) لرې، خو (عجيبه داده چې) ته بيا اوده کيږې، (څرګنده کوې، دا سې خو هيڅ کله نه شي کيدې چې انسان بغير د شَپ بيدارۍ او محنت نه اوچته مرتبه حاصله کړې) څکه کوم کس چې ملغلرې طلب کوي نو هغه په درياب کې غوپې وهي.

۳. اوچتوالې د شرافت (او بزرګۍ) په اوچتو همتونو سره وي، او د انسان عزت په شپ بيدارۍ (د شپې محنت کولو) کې دې.

۴. کوم کس چې بغير د محنت (او خوارۍ) نه اراده د اوچتوالي لري، نو دې انسان ډير محال شي په طلب کې خپل عُمر ضايع کړو.

امام شافعي رحمه الله فرمايي:

اَلْجِدُّ يُدْنِيْ كُلَّ اَمْرٍ شَاسِعٍ ◆ وَالْجِدُّ يَفْتَحُ كُلَّ بَابٍ مُغْلَقٍ (۱)

کوشش هر مشکل کار آسانوي، او کوشش هره بنده دروازه خلاصوي.

د حضرت ابوهريرة ﷺ ولږه برداشت کول

د تعليم په دوران کې حضرت ابوهريرة رضی الله عنه د ډيرې ولږې د لاسه څو څو پيرې بې هوشه شوې وُ، خلقو به ورباندې دا ګمان وکړو چې کَنې په ده باندې د مِرګو بيمارۍ راغلې ده، نو دوی به کوشش کولو چې دې په هوش کې راشي (حالانکه په ده باندې به د مِرګو بيمارۍ نه وه، بلکه د ډيرې ولږې د لاسه به بې هوشه شوې وُ).

دامام بخاري رحمه الله مشقت برداشت کول

د امام بخاري رحمه الله کتاب (صحيح البخاري) ته چې د اَصَحُّ الْكُتُبِ بَعْدَ كِتَابِ اللهِ شرف حاصل شوې دی، نو ده هم د طالب علمۍ په دوران کې ډير تکليفونه او مشقتونه برداشت کړي دي، يو ځل په يو سفر کې ورباندې دومره غُربت راغې چې د خوراک ورته نور هيڅ نه

(۱) تعليم المتعلم فصل في الجد والمواظبة والهمة. تحفة الطلباء والعلماء ص ۱۵۶، طلباء کے لیے مثالي تحفه ص ۷۳.

حاصلیده ، دري (۳) ورځې مسلسل یې دځنګل د اونو په پاڼو او بوټو خوړلو باندي ګزاره کوله .(۱)

زموږ اسلافو او مشائخو ته چې الله ﷻ دومره لوي مقام ورکړي ؤ ، دوی هم د علم د حصول په وخت ډیر محنت ، مشقتونه او تکالیف برداشت کړي دي ، د همدغه محنت په برکت سره دوی ښه ښه کتابونه لیکلي چې تر قیامته پورې خلق ورنه استفاده کوي .

د امام طبري رحمه الله محنت

د امام طبري رحمه الله نه چا پوښتنه وکړه چې حضرت ! تاسو ته دا بې شماره علوم څنګه حاصل شو ؟ نو ده ورته وویل :

كُنْتُ أَنَامُ عَلَى الْبَوَارِي ثَلَاثِيْنَ سَنَةً .

دیرش (۳۰) کاله چیرته زه په بستره نه یم اوده شوي ، بلکه ما به د بستري په ځای ځاته بوری اچوله ، او په هغې به اوده کیدم .

د امام ابوحاتم رازي رحمه الله مشقت برداشت کول

۱. د فن حدیث اوچت امام علامه ابو حاتم رازي رحمه الله خپله واقعه بیانوي چې زه د طالب علمي په زمانه کې څوارلس (۱۴) کاله په بصره کې پاتې شوی یم ، یو ځل په دومره غربت راباندي راغې چې خپلې جامې (کپړې) مې خرڅې کړې ، او په هغې مې ګزاره کوله ، کله چې کپړې راسره ختمې شوې ، نو دوه ورځې راباندې مسلسل وږه تیره شوه ، آخر مجبور شوم او یو دوست ته مې خپل حال ښکاره کړو ، نو د خوش قسمتۍ نه د هغه سره یو درهم و ، هغه ماته نیم درهم راکړو نو ما بیا په هغې ګزاره وکړه .(۲)

۲. د امام ابوحاتم رازي رحمه الله په حالاتو کې راځي ، دې په خپله د دې بیان کوي ، چې یو ځل موږ دري (۳) ملګري په علمي سفر باندې ووتو ، د ځان سره مو د خوراک څه شیان راواخیستل ، موږ سمندري سفر شروع کړو ، په کشتۍ کې کیناستو ، دري میاشتې موږ سفر کولو ، د خوراک چې راسره څه وو هغه هم ختم شو ، دعاګانې مو کولې ، آخر دا چې یوې اوچې

---

(۱) قضاء مسبرومحراب ج۳ ص ۱۳۵ .

(۲) تذکرة الحفاظ ، قضاء مسبرومحراب ج۱ ص ۱۲۷ .

Scanned with CamScanner

علاقې ته ورسیدو، موږ د کشتۍ نه ښکته شو او پیدل سفر مو شروع کړو، د خوراک هم را سره څه نه وو، آخر د ډیرې ولږې او تندې د وجې زموږ یو ملګري بیهوشه شو، او راپریوت، موږ چې هر څو مره هغه وخوځولو خو هغه په هوش کې نه راتلو، موږ مجبوراً هغه په هماغه ځای پریښود، او مخکې روان شو، (چې کله چیرته څه کورونه په نظر راشي نو د هغوی نه به دد کس د پاره څه خوراک او څکاک راوړو).

مزل مو کولو، آخر دا چې زه هم د ډیرې ولږې او تندې د لاسه راپریوتم، په ځپو کې مې هیڅ قوت د تللو نه و.

زموږ هغه دریم ملګري زه هم پریښودم او په وړاندې یې سفر شروع کړو (د دې د پاره چې که چیرته څوک پیدا شي او د دوی د پاره ورته خوراک او اوبه راوړي).

کله چې دا دریم ملګري څه مخکې لاړو، نو هغه ډیر لرې څه کسان ولیدل چې هغوی د سمندري کشتۍ نه د لږ وخت د پاره راکوز شوي وو، ده هغوی ته په څادر خوځولو سره اشاره وکړه، هغوی چې ده ته راغله، نو ده ورته خبره وکړه (چې زما دوه ملګري د ولږې او تندې نه بې هوشه دي).

ابوحاتم رازي رحمه الله وایي چې ما وکتل چې خلق ما ته په خوله کې اوبه راڅوي، ما چې څه اوبه وڅکلې، نو په ماکې څه نا څه قوت راپیدا شو او راپورته شوم.

ما هغوی ته وویل چې: شاته د موږ نه یو بل ملګري هم د ولږې او تندې د لاسه بې هوشه پروت دی، دوی هغه له هم ورغله، هغه ته یې هم په خوله کې اوبه واڅولې او څه خوراک یې ورته ورکړو، هغه هم چې کله په هوش کې راغې، نو موږ دریو واړه د دې کشتۍ والاو سره لاړو، دوی زموږ ډیر عزت وکړو، او څه خوراک یې هم راله راکړو.[1]

د شیخ عبدالقادر جیلاني رحمه الله مشقت برداشت کول

شیخ عبدالقادر جیلاني رحمه الله د خپلې طالبې واقعه بیانوي چې کله ما سبق ویل نو په بغداد کې دومره ګراني وه، او په ما باندې دومره غربت و چې څو څو ورځې به ما خوراک او نه کړو خو خپل سبق مې بیا هم نه دی قضاء کړي.

(۱) صبر و استقامت کے پیکر، طلباء کے لئے مثالی تحفه ص ۲۷۲.

چې کله به را باندې ولږه زياته شوه نو بيا به مې په لاره کې کتل چې که چا څه شي خوړلي وي او د هغې پوستکي پراته وي نو زه به هغه را واخلم، او به يې وينځم، او په هغې به ګوزاره وکړم، مابه دا پوستکي را واخيستل، هغه به مې او وينځل او د هغې په خوراک به مې خپله ګوزاره کوله.

يوه ورځ چې کله ډير وږې شوم نو په دې نيت را ووتم چې په لاره کې به څه پيدا کړم او را وا به يې خلم، خو چې هر څومره وګرځيدم هيڅ شی مې پيدا نه کړو، ماته پته ولږيده چې د مانه مخکې کوم بل غريب په دې لاره تير شوې او د شيانو پوستکي هغه راټول کړي دي.

شيخ عبد القادر جيلاني رحمه الله وايي چې کله زه په بغداد کې "عطر بازار" ته ورسيدم او هلته يو جُمات (مسجد ياسين) ته ورننوتم، نو د ډيرې ولږې د لاسه مې نور هيڅ حرکت نه شو کولې، زه د جُمات په يو ګنج (ګټ) کې کيناستم او د خپل مرګ انتظار مې کولو.

ناڅاپه دې جُمات ته يو ځوان راننوت چې په لاس کې ور سره تازه روټۍ او سره کړې غوښه هم وه، دې هم په جُمات کې ماته مخامخ کيناست او خوراک يې شروع کړو.

کله به چې هغه خپلې خولې ته نوړی او چتوله نو د ډيرې ولږې د لاسه به بې اختياره زما خوله هم کلاويده، مابه ځان بنه کنټرول کړو او خپل ځان مې بنه ملامته کړو چې اې عبد القادره! دا ته څه کوې؟

دا دُعا مې وکړه چې يا الله! يا خو زما د خوراک انتظام وکړې، او يا راته په حيا او پَرده کې مرګ را ولې.

ناڅاپه د دې ځوان په ما باندې نظر اولږيده، او راته وې ويل چې وروره! راشه، دوډۍ اوخوره، ما انکار وکړو. هغه راته قَسم راکړو چې راشه ډوډۍ اوخوره. زه ورغلم او په قلاره قلاره مې ور سره ډوډۍ خوړه.

هغه رانه پوښتنه وکړه چې ته د کوم ځای يې؟ ستا څه نوم دی؟ او دلته څه کوې؟

ما ورته وويل چې زه د "جيلان" يم، او دلته د علم حاصلولو د پاره راغلې يم.

هغه راته وويل چې زه خو هم د جيلان يم. او پوښتنه يې رانه وکړه: چې آيا ته خو د عبد القادر په نوم يو کس نه پيژنې؟ چې د جيلان او سيدونکې دی، او د ابو عبد الله صومعي د ويش نمسې دی؟ ما ورته وويل چې هغه کس زه په خپله يم.

کله چي هغه دا خبره واوريده نو رنګ يې زيړ شو ، او وې ويل : په الله قسم ، ستا مور ماته ستا د پاره څو دينار راکړي وو ، خو زه چي بغداد ته راغلم نو ما ته دير تلاش کړي خو ما هيڅرته هم نه پيدا نه کړې ، آخر دا چې د ماسره خپله خرچه هم ختمه شوه ، او نن دريمه ورځ ده چې ما هم څه نه دي خوړلي ، دومره ولږې راخيستې ووم چې ماته مرداره خوراک هم جائز وه ، خو نن مې ستا په دې ديناروکې په يو څو ديناره باندې ځان له خوراک راواخيستو ، نو زه د تا نه معذرت غوارم ، دا هم دا ستا په روپو اخيستل شوې خوراک دی ، نو ته دا دير په اطمينان او خوره ، او دا باقي مانده دينار درواخله .

عبدالقادر جيلاني رحمه الله وايي چې ما هغه ته تسلي ورکړه چې خفه کيږه مه ، تا دير ښه کار کړی . کله چې موږ دواړو اوخوړه نوما بيا هغه ته د خرچې د پاره څه ديناره هم ورکړه او هغه مې په دير عزت سره رخصت کړو . [1]

د امام ابن جوزي رحمه الله محنت

امام ابن جوزي رحمه الله يو کرت په ممبر باندې وويل چې ما په دې خپلو ګوتو باندې دوه زره (۲۰۰۰) جلدونه کتابونه ليکلي دي .

ده به د احاديثو ليکلو په وخت کې چې کله د کړکي (لرګي) قلم ځان له جوړول نو هغه پوستکي به يې جمع کول ، ددې نه دومره دير پوستکي جمعه شوي وو چې د مرګ په وخت يې وصيت وکړو چې ماته د غسل اوبه په دې پوستکو ګرمې کړئ . کله چې دې وفات شو نو ده له يې د غسل اوبه په دې پوستکو ګرمې کړې ، او پوستکي دومره دير وو چې بيا هم زياتي شو . [2]

په درې ديرش (۳۳) کاله کې صرف اته (۸) مسئلې زده کول

امام غزالي رحمه الله په خپل مشهور کتاب "احياء العلوم" کې د حاتم اصم رحمه الله واقعه ذکر کړې ، چې يوه ورځ ده ته خپل استاذ شقيق بلخي رحمه الله پوښتنه وکړه ، چې اې حاتمه ! تا د ماسره څومره وخت د علم په زده کړه کې تير کړو ؟

---

(۱) صبر واستقامت کے پیکر ص ۱۰۷ .

(۲) علمائے سلف ، ندائے منبر ومحراب ج ۳ ص ۱۳۶ .

دوهم ورته وويل چې درې دېرش (۳۳) کاله. استاذ ورته پوښتنه وکړه چې په دې درې دېرش کاله کې تا د ما نه څه زده کړه؟ دوهم ورته وويل: اته (۸) مسئلې.

استاذ ويل: إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّآ إِلَيْهِ رَاجِعُونَ. زما خو دتا سره غونډ عمر تېر شو، او تا صرف د ما نه اته (۸) مسئلې زده کړې؟

دوهم ورته وويل چې استاذ صاحب! دروغ درته نه شم ويلې، په دې دومره زمانه کې مې صرف همدغه اته مسايل زده کړي دي نور مې هيڅ نه دي زده کړي.

استاذ ورته وويل چې ته هغه اته (۸) مسايل بيان کړه چې زه يې واورم.

نو حاتم اصم رحمه الله ورته شروع شو:

۱. ما چې کله دې مخلوقاتو ته اوکتل، نو هر چا د يو شي سره محبت کول، خو چې کله به دې مړ شو نو هغه شئ به ورنه پاتې شو، نو ما د نيکو اعمالو سره محبت شروع کړو (او نيک اعمال مې کول)، ځکه که زه وفات شم نو دا نيک اعمال به د ما سره قبر ته هم ځي. (د ما نه به نه جدا کيږي).

استاذ ورته وويل چې دا خو دې ډيره ښه مسئله زده کړې. خو نورې دې کومې مسئلې زده کړي؟ هغه هم راته ووايه. دوهم ورته وويل:

۲. کله چې ما چې د الله ﷻ دې قول ته نظر وکړو چې الله تعالى فرمايي:

﴿ وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِۦ وَنَهَى ٱلنَّفْسَ عَنِ ٱلْهَوَىٰ . فَإِنَّ ٱلْجَنَّةَ هِىَ ٱلْمَأْوَىٰ ﴾ [1]

ترجمه: پس څوک چې د خپل رب د وړاندې د اودريدلو نه ويريدلي وي، او خپل نفس يې د خواهشاتو نه منعه کړې وي نو يقيناً د ده دپاره جنت ځاى د اوسيدو دى.

نو ما د ځان سره سوچ وکړو چې د الله جل جلاله په کلام کې هيڅ شک وشبه نشته، لهذا ما هم په زړه کې د الله ﷻ نه ويره پيدا کړه، د خواهشاتو نه مې ځان منعه کړو، او نيک اعمال مې شروع کړه. (چې الله ﷻ ماله هم جنت راکړي).

۳. ما چې دې مخلوقاتو ته نظر وکړو، نو ما وليده چې د هر چا سره څه قيمتي شي وي نو دې د هغې ډير حفاظت کوي او په يو محفوظ ځاى کې د ځان د پاره پردي، خو ما چې د قرآن کريم دې آيت ته وکتل چې الله تعالى فرمايي:

(۱) النازعات آيت ۴۰، ۴۱.

﴿ مَا عِندَكُمْ يَنفَدُ وَمَا عِندَ اللَّهِ بَاقٍ ﴾ . (١)

ترجمه: څه چې ستاسو سره دي نو هغه به ختم (فناء) شي، او څه چې د الله ﷻ سره دي هغه باقي پاتې كيدونكي دي.

لهذا د ما سره چې څه قيمتي شی وُ، ما هغه الله ﷻ ته حواله كړو (يعنی خيرات مې كړو) ددې دپاره چې دا زما دپاره محفوظ شي.

۴ . ما په دې مخلوقاتو كې نظر وكړو نو چا په مال سره فخر كولو، چا په حَسَب او نَسَب سره فخر كول او دا يې د ځان دپاره د عزت شی ګڼلو چې ګنې په دې سره به زه معزز شم، خو ما چې د الله ﷻ دې قول ته وكتل چې الله تعالی فرمايي:

﴿ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ ﴾ . (٢)

ترجمه: بيشكه په تاسو كې د الله ﷻ په نزد زيات عزت مند هغه كس دى، چې هغه په تاسو كې زيات پرهيزګار وي.

نو ما هم تقوى په ځان كې پيدا كړه چې زه هم د الله ﷻ په نزد عزت مند شم.

۵ . ما چې په دې مخلوقاتو كې نظر وكړو نو دوى كې بعضې په بعضې نورو باندې لعنت وايي، د يو بل سره عداوت كوي، او د بل مسلمان سره چې څه نعمت او ګوري نو دې ته برداشت كوي، ددې ټولو خبرو جرړه حسَد دى، نو ما د الله جل جلاله دې قول ته وكتل چې الله تعالی فرمايي:

﴿ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُم مَّعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ﴾ (٣)

ترجمه: هم موږ د دوى روزي په دُنيا كې د دوى په مينځ كې تقسيم كړې ده.

نو زه پوهه شوم چې كله تقسيم د الله ﷻ د طرفه دی نو بيا زه د خلقو سره حسَد او عداوت ولې وكړم، لهذا ما حسَد او عداوت پريښود.

(١) النحل آيت ٩٦

(٢) الحجرات آيت ١٣

(٣) الزخرف آيت ٣٢

۶. ما په دې مخلوقاتو کې نظر وکړو نو په دوی کې بعضې په بعضې په نورو باندې ظلم و زياتي کوي، يو بل په ناحقه قتلوي، او د يو بل سره سخته دښمني کوي. نو ما د الله جل جلاله دې قول ته وکتل چې الله تعالى فرمايي:

﴿ إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا ﴾ (۱).

ترجمه: بيشکه شيطان ستاسو د پاره دښمن دی، نو تاسو دې په دښمنۍ ونيسئ (يعنې د شيطان سره دښمني کوئ).

نو زه پوهه شوم چې زما اصلي دښمن شيطان دی، ځکه الله تعالى فرمايي چې دې ستاسو ښکاره دښمن دی نو ما د خلقو سره دښمني پريښوده، او صرف ما شيطان مې په دښمنۍ ونيوه.

۷. ما چې دې مخلوقاتو ته نظر وکړو نو ما وليده چې هر کس د رزق په تلاش کې د ومره ځان مشغوله کړې چې د حلال و حرام، جائز او ناجائز تمييز نه کوي، بلکه شپه او ورځ يې په ځان بوه کړې وي، خو صرف ځان له څه راپيدا کوي. نو ما د الله تعالى دې قول ته اوکتل چې الله ﷻ فرمايي:

﴿ وَمَا مِن دَآبَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا ﴾ (۲).

ترجمه: او د زمکې په مخ هيڅ تلونکې جاندار (ذي روح) داسې نشته چې د هغه روزي د الله ﷻ په ذمه نه وي. (يعنې د هر جاندار روزي د الله ﷻ په ذمه ده).

نو زه پوهه شوم چې زه خو هم د هغه ذي روح (ساه دار) نه يم چې د هغوی د روزی ذمه داري الله ﷻ په خپله ذمه اخيستې ده.

لهذا په ما باندې چې د الله تعالى کوم فرائض او احکام وو نو ما ځان هغې طرف ته متوجه کړو، او چې زما کوم شی د الله ﷻ په ذمه و نو ما د هغې دير فکر پريښود.

۸. ما چې په مخلوقاتو کې نظر وکړو نو ټولو خلقو په مختلفو شيانو توکل کولو: څوک په خپل اولاد توکل کولو، څوک په تجارت توکل کولو، او څوک په زراعت توکل کولو، يعنې هر مخلوق په يو بل مخلوق باندې توکل کولو.

---

(۱) سورة فاطر آيت ۶.

(۲) سورة هود آيت ۶.

Scanned with CamScanner

نو ما د الله ﷻ دې قول ته وکته چې الله تعالی فرمايي:

﴿ وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ ﴾.(۱)

ترجمه: او څوک چې په الله ﷻ باندې توکل (بهروسه) کوي، نو الله تعالی يواځې هغه لره کافي دی.

لهذا ما يواځې په الله ﷻ باندې توکل او اعتماد وکړو، او الله ﷻ زما د پاره کافي هم دی.

شقيق بلخي رحمه الله چې کله د خپل شاګرد (حاتم اصم رحمه الله) دا اته (۸) خبرې واوريدې کومې چې ده په درې ديرش (۳۳) کاله کې زده کړې وې، نو ورته وې ويل:

اې حاتمه! تاته دې الله تعالی په دې باندې د عمل کولو توفيق درکړي، ما د تورات، انجيل، زبور او د قرآن مجيد په ټولو علومو باندې نظر اچولې نو دا اته خبرې (د عمل په اعتبار سره) د ټولو کتابونو نچوړ او خلاصه ده، چا چې په دې باندې عمل وکړو ګويا ده په ټولو کتابونو باندې عمل وکړو. (ځکه دا اته خبرې د ټولو نيکو کارونو د پاره اساس دی).(۲)

نو په کار ده چې هر طالب العلم د حاتم اصم رحمه الله غوندې په خپل علم باندې عمل وکړي او د خپل ژوند د پاره دغه شان قيمتي خبرې مشعلِ راه او ګرځي.

د طالب علمۍ په دوران کې اکثر تکليفونه وي

د طالب علمۍ په دوران کې اکثر په طالب باندې ډير تکليفونه او مصيبتونه راځي، کله مالي تکليفونه وي، او کله بدني. بعض وخت خو ديته خبره اورسي چې انسان ته قُوْت لَا يَمُوْت رزق هم نه ملاويږي. ولږه، تنده او د خلقو خبرې طالب ديته مجبور کړي چې دده زړه مات شي او همت يې کمزورې شي.

خبردار! په داسې موقعو کې انسان ته صبر، استقامت، استقلال او کلک همت په کار دی، ځکه چې کله د انسان حوصله اوچته وي نو که اوس په ده باندې هر څومره تکليفونه راځي په دې سره دده په عَزم او اراده کې نور هم مضبوطتيا راځي، او نور هم مقصود طرف ته متوجه کيږي.

---

(۱) الطلاق آيت ۳.

(۲) احياء العلوم ج ۱ ص ۹۶ كتاب العلم الباب السادس.

ذرمنو ! که چیرته زمونږ اسلافو دغه محنتونه او مشقتونه نه وي برداشت کړي نو اهل اسلام ته به څنګه د امام بخاري ، امام ابو حنیفه او تهانوي رحمهم الله غوندې کسان نصیبه شوي وو ؟ دا خو د هغوی د محنت برکت دی چې د هغوی د کتابونو نه نن هم خلق استفاده کوي، علماء فرمايي :

لَا يُسْتَطَاعُ الْعِلْمُ بِرَاحَةِ الْجِسْمِ . (۱)

د جسم په راحت سره علم نه حاصلیږي .

د نابینا کسانو علمي کارنامې

د همدغه علمي جذبې او عالي همت په برکت باندې د اُمت هغه خلقو هم غټې کارنامې کړي کوم چې په سترګو باندې معذوره وو .

ابو العباس رازي رحمه الله نابینا ؤ ، ځان سره يې سوچ وکړو چې که ستا سترګې نشته نو خپې خو دې شته ، راشه د علم پسې ووځه ، او علم حاصل کړه ، نو د خپل وطن نه د علم زده کولو پسې اووت او د دوه زرو (۲۰۰۰) ميله نه زيات علمي سفرونه يې وکړه . (الله ﷻ ورته دير لوی عالم جوړ کړو) . (۲)

همدا رنګې يو بل نابینا مشهور شاعر ابو العلاء معرّي کوم چې د څلورو کالو په عمر کې ړوند شوي ؤ ، ده هم ډير علمي سفرونه کړي وو ، او ډير کتابونه يې هم ليکلي . صرف په فنِ ادب کې يې يو کتاب " الايا والغصون " په سلو (۱۰۰) جلدونو کې ليکلي . (۳)

همدا رنګې حمّاد بن زيد نابینا عالم ؤ ، څلور زره (۴۰۰۰) احاديث ورته داسې ياد وو چې يو روايت کې به هم نه خطاء کيده . (۴)

---

(۱) تحفة العلماء والطلباء ، طلباء کے لئے مثالي تحفه ص ۲۷۳ .

(۲) نابینا علماء ص ۲۹ ، ندائے منبر و محراب ج ۳ ص ۱۳۷ .

(۳) نابینا علماء ص ۲۳ ، ندائے منبر و محراب ج ۳ ص ۱۳۷ .

(۴) نابینا علماء ص ۱۷ ، ندائے منبر و محراب ج ۳ ص ۱۳۷ .

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

﴿ قُلْ هَلْ يَسْتَوِى الَّذِيْنَ يَعْلَمُوْنَ وَالَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴾ . الزمر آيت ۹ .

﴿ يَرْفَعِ اللّٰهُ الَّذِيْنَ آمَنُوْا مِنْكُمْ وَالَّذِيْنَ أُوْتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ ﴾ . المجادلة ۱۱ .

﴿ إِنَّمَا يَخْشَى اللّٰهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ ﴾ . فاطر ۲۸ .

د علماو او طلباو مقام

تاليف :

آبُوالشَّمْس مولانا نُوْرُالهُدیٰ عُفِيَ عَنْهُ

مُدَرِّس دَارُالعلوم فيض القرآن اكاخيل كالونى مردان

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

د علماو او طلباو مقام :

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ نَحْمَدُهٗ وَنَسْتَعِيْنُهٗ وَنَسْتَغْفِرُهٗ وَنُؤْمِنُ بِهٖ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ. وَنَعُوْذُ بِاللهِ مِنْ شُرُوْرِ اَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ اَعْمَالِنَا مَنْ يَّهْدِهِ اللهُ فَلَا مُضِلَّ لَهٗ وَمَنْ يُّضْلِلْهُ فَلَا هَادِيَ لَهٗ. وَنَشْهَدُ اَنْ لَّا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ وَحْدَهٗ لَا شَرِيْكَ لَهٗ وَنَشْهَدُ اَنَّ سَيِّدَنَا وَنَبِيَّنَا وَمَوْلَانَا مُحَمَّدًا عَبْدُهٗ وَرَسُوْلُهٗ.

اَمَّا بَعْدُ فَاَعُوْذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ. بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ. قَالَ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى فِي الْقُرْاٰنِ الْمَجِيْدِ وَالْفُرْقَانِ الْحَمِيْدِ:

﴿قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِيْنَ يَعْلَمُوْنَ وَالَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ اِنَّمَا يَتَذَكَّرُ اُولُوا الْاَلْبَابِ﴾.(۱)

وقال تعالى: ﴿يَرْفَعِ اللهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ وَالَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ دَرَجٰتٍ﴾.(۲)

وقال تعالى: ﴿اِنَّمَا يَخْشَى اللهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمٰٓؤُا﴾.(۳)

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: مَنْ يُّرِدِ اللهُ بِهٖ خَيْرًا يُّفَقِّهْهُ فِي الدِّيْنِ.(۴)

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: اَلْعُلَمَاءُ وَرَثَةُ الْاَنْبِيَاءِ وَاِنَّ الْاَنْبِيَاءَ لَمْ يُوَرِّثُوْا دِيْنَارًا وَّلَا دِرْهَمًا اِنَّمَا وَرَّثُوا الْعِلْمَ فَمَنْ اَخَذَهٗ اَخَذَ بِحَظٍّ وَّافِرٍ.(۵)

صَدَقَ اللهُ الْعَظِيْمُ.

(۱) الزمر آيت ۹.

(۲) المجادلة ۱۱.

(۳) سورة فاطر ۲۸.

(۴) رواه البخاري في العلم ۱۰، ومسلم في الامارة ۱۷۵، والترمذي في العلم ۴، ورواه الهيثمي في مجمع الزوائد ۱: ۱۲۸، مشكوة كتاب العلم.

(۵) اخرجه البخاري في العلم ۱۰، والترمذي في القرآن ۱۰ وفي العلم ۱۹، ۳۵، وابن ماجه في المقدمة ۱۷، واحمد ۲: ۲۵۲، ۳۲۵، ۳۰۷. ابوداود (۳۶۴۱)، (۳۶۴۲)، وابن ماجه (۲۲۳) و ابن حبان (۸۰) ورواه الترمذي (۲۶۸۲) مشكوة كتاب العلم.

Scanned with CamScanner

محترمو مسلمانانو وروڼو ! علم داسې يو عظيم صفت دی چې د دې په وجه انسان په ټولو مخلوقاتو کې معزّز او مشرّف ګرځي ، ځکه چې د معرفتِ الهي په مقدّسه رڼا باندې منوّر ګرځي او انسان ته په دُنيا او آخرت کې خوشحالي ، ترقي او کاميابي نصيب کيږي .

لهذا د دې علم سره چې د چا هم ، او د څه شي هم واسطه راغلې نو الله تعالى هغه ته ډير لوی مقام او لويه مرتبه ورکړې . د دې د وجې نه په قرآن کريم او احاديثو کې د علماو او طلباو ډير زيات فضيلت بيان شوی :

د علماو مقام

الله ﷻ د علماؤ درجې اوچتوي

الله تبارک وتعالى فرمايي :

﴿ يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ ﴾ .(۱)

ترجمه : الله تعالى به په تاسو کې د مومنانو او اهلِ علمو درجې اوچتې کړي .

په دې آيت مبارکه کې د علماو فضيلت بيان شوی ، ځکه په دې کې الله ﷻ اول د عامو مومنانو درجو اوچتوالې ذکر کړې چې پکې علماء هم داخل دي ، بيا يې د تعميم نه روستو په خصوصيت سره د اهلِ علمو د درجو اوچتوالې ذکر کړې ، چې دا د اهلِ علمو د پاره لوی فضيلت دی .(۲)

د دې امام رازي رحمه الله فرمايي :

فَوَجَبَ أَنْ يَكُونَ الْعُلَمَاءُ أَفْضَلَ النَّاسِ .(۳)

دا خبره واجب (او ثابته) ده چې علماء دې په ټولو خلقو کې افضل وي .

د عالم درجه په عامو مومنانو باندې اووه سوه (۷۰۰) درجې زياته ده

حضرت ابن عباس ﷺ فرمايي :

لِلْعُلَمَاءِ دَرَجَاتٌ فَوْقَ الْمُؤْمِنِينَ بِسَبْعِ مِائَةِ دَرَجَةٍ مَابَيْنَ الدَّرَجَتَيْنِ مَسِيرَةُ خَمْسِ مِائَةِ عَامٍ(۴)

---

(۱) المجادلة آيت ۱۱ .

(۲) کشف الباري ج۳ ص ۴۳ کتاب العلم باب فضل العلم .

(۳) تفسير کبير ج۱ ص ۲۰۰ آيت ۳۱ .

(۴) احياء العلوم ج۱ ص ۱۵ الباب الاول في فضل العلم والتعليم والتعلم ...

د علماو فضیلت په عامو مومنانو باندې اووه سوه (۷۰۰) درجې زیات دی ، او د هرو دوه درجو په مینځ کې د پنځه سوه (۵۰۰) کاله په مقدار مسافت دی.

د عالِم فضیلت په عابد باندې زیات دی

نبي کریم ﷺ فرمائي:

فَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ سَبْعُوْنَ دَرَجَةً بَيْنَ كُلِّ دَرَجَتَيْنِ حُضْرُ الْفَرَسِ سَبْعِيْنَ عَامًا . (۱)

د عالم فضیلت په عابد باندې اویا (۷۰) درجې زیات دی ، او د هرې دوه درجو په مینځ کې د آس د آویا (۷۰) کاله منډې په اندازه مسافت دی.

ددې وجه داده چې په معاشره کې کله بدعات او رسومات پیداشي نو په هغې باندې صرف عالم پوهیږي نو خلق په ورته منع کړي ، او د عابد توجّه خو صرف خپل عبادت ته وي ، او دې په دې بدعاتو او رسوماتو پوهیږي هم نه . لهذا د عالم مرتبه د عابد نه اوچته ده. [۲]

نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمایي:

فَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِيْ عَلَى أَدْنَاكُمْ . (۳)

دعالم فضیلت په عابد باندې دومره دی لکه زما فضیلت په تاسو کې په یو ادنی کس باندې.

بل حدیث کې راځي:

فَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ عَلَى سَائِرِ الْكَوَاكِبِ . (۴)

د عالم فضیلت په عابد باندې داسې دی لکه د څوارلسمې شپې سپوږمۍ فضیلت په باقي ستورو باندې.

---

(۱) رواه الهیثمي في المجمع ۱ / ۱۲۲ ، والزبیدي في الاتحاف ۱ / ۲۸۳ ، ۷ / ۲۵۷ ، والتبریزي في مشکاة المصابیح ۲۱۲، ۲۱۴ ، الترغیب والترهیب ج ۱ ص ۵۷ کتاب العلم ، تفسیر کبیر ج۱ ص ۲۰۱ ایت ۳۱ ، المتجر الرابح في ثواب العمل الصالح ص ۱۸ ابواب العلم ، ثواب العلم والعلماء وفضلهم.

(۲) الترغیب والترهیب ج۱ ص ۵۷ کتاب العلم.

(۳) رواه الترمذي کتاب العلم باب ۱۹ وقال حدیث حسن صحیح ، ورواه البزار من حدیث عائشة ، الترغیب والترهیب ج ۱ ص ۵۶ ، مشکوة ص ۳۴ کتاب العلم الفصل الثالث.

(۴) اخرجه البخاري في العلم ۱۰ ، والترمذي في القرآن ۱۰ وفي العلم ۱۹ ، ۳۵ ، وابن ماجه في المقدمة ۱۷ ، واحمد ۲، ۲۵۲ ، ۳۲۵ ، ۴۰۷ ، ابوداود (۳۶۴۱) ، (۳۶۴۲) ، وابن ماجه (۲۲۳) وابن حبان (۸۰) ورواه الترمذي (۲۶۸۳).

Scanned with CamScanner

واقعه :

يو ځل د نبي کريم صلى الله عليه وسلم ته د بني اسرائيلو د يو دوه (۲) کسانو متعلق پوښتنه اوشوه چې په دې کې يو کس عالم ؤ ، ده به چې فرض مونځ وکړو نو بيا به کيناست او خلقو ته به يې د دين تعليم ورکولو ، او دې دويم کس به د ورځې هميشه روژه نيوه او د شپې به يې ټوله شپه د الله ﷻ عبادت کولو . نو آيا په دې دواړو کې کوم کس بهتر و ؟ نبي عليه السلام ورته اوفرمايل :

فَضْلُ هٰذَا الْعَالِمِ الَّذِيْ يُصَلِّي الْمَكْتُوبَةَ ثُمَّ يَجْلِسُ فَيُعَلِّمُ النَّاسَ الْخَيْرَ عَلَى الْعَابِدِ الَّذِيْ يَصُوْمُ النَّهَارَ وَيَقُوْمُ اللَّيْلَ كَفَضْلِيْ عَلٰى أَدْنَاكُمْ . (۱)

د دغه عالم فضيلت کوم چې صرف فرض مونځ وکړي او بيا کيني خلقو ته علم ښائي د ده فضيلت په هغه عابد باندې چې د ورځې روژه نيسي او د شپې ټوله شپه د الله ﷻ عبادت کوي دومره زيات دی لکه زما فضيلت په تاسو کې په يو ادنی کس باندې .

عالم او غير عالم سره برابر نه دي

الله تعالى فرمايي :

﴿ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِيْنَ يَعْلَمُوْنَ وَالَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴾ . (۲)

ترجمه : ته ووايه (اې پيغمبره !) چې کوم خلق پوهيږي او کوم نه پوهيږي آيا دوی برابر دي ؟

په آيت کې "هَلْ" د پاره د استفهام انکاري دی . يعنی پوه خلق او ناپوهه خلق دواړه برابر نه دي . (۳)

امام رازي رحمه الله فرمايي :

فِيْهِ تَنْبِيْهٌ عَظِيْمٌ عَلٰى فَضِيْلَةِ الْعِلْمِ . (۴)

---

(۱) رواه الدارمي ، مشكوة كتاب العلم .

(۲) الزمر آيت ۹ .

(۳) تفسير مظهري الزمر آيت ۹ ، اعراب القرآن ج۵ ص ۱۴۴ الزمر آيت ۹ .

(۴) تفسير كبير ج۱ ص ۴۲۹ الزمر آيت ۹ .

Scanned with CamScanner

په دې آيت کې د علم په فضيلت باندې لويه تنبيه ده .

يعنی لکه څرنګ چې رڼا او تياره ، ړوند او بينا برابر نه دي دغه شان عالم او غير عالم هم برابر نه دي ، بلکه عالم ته الله ﷻ ډير لوي مقام ورکړي .

نبي عليه السلام فرمايي :

إِنَّ مَثَلَ الْعُلَمَاءِ فِي الْأَرْضِ كَمَثَلِ النُّجُومِ يُهْتَدَىٰ بِهَا فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ فَإِذَا انْطَمَسَتِ النُّجُومُ أَوْشَكَ أَنْ تَضِلَّ الْهُدَاةُ . (۱)

يقينًا د علماو مثال د آسمان د ستورو په شان دی ، د ستورو په وجه خلق په اوچه او لمده کې لارې معلوموي ، نو که چيرته ستوري بې نوره شي (يعنی د ستورو رڼا ختمه شي) نو قريبه ده چې د مسافر و نه به لاره ورکه شي . دغه شان که علماء نه وي نو خلق به د هدايت لاره پريږدي او ګمراه به شي .

وجه داده چې علم نور دی ، حديث کې راځي : اَلْعِلْمُ نُوْرٌ . علم رڼا ده . او جهالت تياره ده . نو رڼا او تياره څنګه برابريدې شي ؟

الله ﷻ د خپلې او د فرښتو د ګواهۍ سره د علماؤ ګواهي هم يو ځای ذکر کړې

الله تبارک وتعالی فرمايي :

﴿ شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ ...﴾ . (۲)

ترجمه : الله ﷻ په دې ګواهي ورکړې ده چې د هغه نه سوا بل هيڅوک معبود نشته او فرښتې او د علم والا هم په دې ګواه دي .

په دې آيت کې هم د علماو ډير فضيلت بيان شوی ځکه الله ﷻ د خپلې ګواهۍ سره په دويمه مرتبه کې د فرښتو د ګواهۍ ذکر کړی ، او په دريمه مرتبه کې يې د علماؤ د ګواهۍ ذکر کړی .

(۱) رواه احمد المسند ۳ : ۱۲۶۱۳ الترغيب والترهيب ج۱ ص۵۹ كتاب العلم ، كنز العمال ج۱۰ ص ۱۵۱ .

(۲) آل عمران آيت ۱۸ .

د حافظ ابن کثیر رحمه الله وینا

حافظ ابن کثیر رحمه الله وایي:

وَهٰذِهٖ خُصُوْصِيَّةٌ عَظِيْمَةٌ لِلْعُلَمَاءِ فِيْ هٰذَا الْمَقَامِ. (۱)

په دې آیت کې د علماؤ ډیر لوي خصوصیت بیان شوی. (چې الله ﷻ د خپلې او فرښتو د گواهۍ سره د علماؤ گواهي هم ذکر کړې). (۲)

د عالم ذکر په دویمه مرتبه کې

په یو بل آیت کې الله ﷻ علماء په دویمه مرتبه کې ذکر کړي، الله تعالی فرمایي:

﴿ قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيْدًا بَيْنِيْ وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهٗ عِلْمُ الْكِتٰبِ .. ﴾. (۳)

ترجمه: ورته ووایه اې پیغمبره! چې الله تعالی زما او ستاسو په مینځ کې کافي گواه دی، او هغه کس گواه دی چې د هغه سره د کتاب علم وي (یعنی علماء).

د علماؤ مغفرت

نبي علیه ﷺ فرمایي: چې الله رب العزت به د قیامت په ورځ علماو ته او فرمایي:

إِنِّيْ لَمْ أَجْعَلْ عِلْمِيْ وَحِلْمِيْ فِيْكُمْ إِلَّا وَأَنَا أُرِيْدُ أَنْ أَغْفِرَ لَكُمْ عَلٰى مَا كَانَ مِنْكُمْ وَلَا أُبَالِيْ. رواه الطبراني باسناد جيد. (۴)

ما چې تاسو په خپل علم او حِلم سره مشرف کړي وئ نو دا صرف د دې دپاره چې زه ستاسو مخکینې گناهونه معاف کړم، او زه د دې هیڅ پرواه نه لرم. (ځکه زه مستغني او بې نیازه یم).

---

(۱) تفسیر ابن کثیر ج۲ ص ۲۲ آل عمران آیت ۱۱۸.

(۲) معارف القرآن آل عمران آیت ۱۸.

(۳) الرعد آیت ۴۳.

(۴) قال في المجمع (۱/ ۱۲۶): "رواه الطبراني في الكبير ورجاله موثقون"، ورواه ابن كثير في التفسير ۵/ ۲۶۷ والسيوطي في الدار ۱/ ۲۶۷ والسيوطي في الدر ۱/ ۳۵۰ ومثل هذا الحديث في احياء العلوم ج۱ ص ۱۸ كتاب العلم الباب الاول في فضل العلم والتعليم والتعلم ..... الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۷ كتاب العلم.

د امام محمد رحمه الله د مغفرت واقعه

مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله يوه واقعه ذكر كړي چې كله امام محمد رحمه الله وفات شو ، نو د وفات نه روستو چا په خوب كې اوليده ، پوښتنه يې ترې وكړه : چې څه حال دی ؟

هغه ورته ووېل چې ، كله زه د الله ﷻ دربار ته وړاندې پيش شوم ، نو الله رب العزت راته اوفرمايل :

اې محمد ! اوغواړه ، څه چې غواړې . ما ورته ووېل چې اې الله ! زما مغفرت وكړه .

الله ﷻ راته اوفرمايل ، كه چيرته مونږ تاته عذاب دركول غوښتې نو مونږ به تاته علم نه دركړې ، مونږ خو تاته علم ددې د پاره دركړې و چې مونږ ستا مغفرت كول غوښتل . لهذا مغفرت خو دې شوې ، نور څه راته اوغواړه . (۱)

د سيبويه د مغفرت واقعه

امام سيبويه رحمه الله په عقايدو كې معتزلي و ، خو چې كله دې وفات شو ، نو يو عالِم دې په خوب كې اوليده ، پوښتنه يې ورته وكړه چې الله ﷻ درسره څه معامله وكړه ؟

ده ورته ووېل چې الله ﷻ راته اوفرمايل : چې اې سيبويه ! د مغفرت مستحق نه يې ، خو صرف د يوې خبرې په وجه مې مغفرت درته وكړو ، هغه دا چې تا زما نوم (الله) ته أَعْرَفُ الْمَعَارِفْ ويلې و .

نو تا زما د نوم عزت كړې و (چې ديته دې أعرفُ الْمَعَارِفْ ويلې و) نو مونږ ستا عزت وكړو او مغفرت مو درته وكړو .

حالانكه سيبويه دا خبره د نحوي تحقيق په بناء كړې وه ، خو ليكن الله ﷻ دومره قدردان ذات دی چې په دې وړه خبره يې هم ده مغفرت وكړو .

رېښتيا ده چې : رحمتِ حق بهانه مې جُويد . (د الله ﷻ رحمت بهانې ګوري) . (۲)

---

(۱) خطبات حكيم الامت ج۲ ص ۱۷۷ موضوع تعميم العلم .

(۲) خطبات حكيم الامت ج۲ ص ۳٦٦ موضوع : اكبر الاعمال .

علماء د الله ﷻ نه ويريږي

الله تعالى فرمايي :

﴿ إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ .. ﴾ .(۱)

ترجمه : بيشکه د الله ﷻ په بندګانو کې د الله ﷻ نه علماء ويريږي .

په دې آيت کې هم د علماؤ فضيلت بيان شوی ، چې دوی د الله ﷻ نه ويريږي .

او ورسره دا خبره هم د دې آيت نه معلوميږي : چې علماء جنتيان دي .

ځکه په دې آيت کې په طريقې د حصر سره دا خبره بيان شوې چې علماء د الله ﷻ نه ويريږي(۲) .

په يو بل آيت کې الله ﷻ اول د جنت تذکره کړې ، بيا ورپسې فرمايي :

﴿ ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ ﴾ .(۳)

ترجمه : دا جنت د هغه چا د پاره دی چې د خپل رب نه ويريږي .

بل ځای الله تعالى فرمايي :

﴿ وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ ﴾ .(۴)

ترجمه : څوک چې د خپل رب په وړاندې د اودريدلو نه ويريږي د هغه د پاره دوه باغونه دي .

نو د اول آيت نه معلومه شوه چې علماء د الله ﷻ ويريږي ، د دويم او دريم آيت نه معلومه شوه چې د چا په زړه کې د الله ﷻ ويره وي هغه د جنت مستحق دی .

---

(۱) فاطر ۲۸ .

(۲) ځکه په آيت کې إِنَّمَا استعمال شوی ، او إِنَّمَا د حصر د پاره راځي . تفسير کبير ج ۱ ص ۲۰۲ .

(۳) البينة آيت ۸ .

(۴) الرحمن آيت ۴۶ .

Scanned with CamScanner

نو معلومه شوه چې علماء د جنت مستحقين دي - (۱)

اهلِ علمو ته دُعا

نبي عليه السلام فرمايي :

إِنَّ اللهَ وَمَلٰئِكَتَهُ وَأَهْلُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ حَتَّى النَّمْلَةَ فِيْ جُحْرِهَا وَحَتَّى الْحُوْتَ فِي الْبَحْرِ لَيُصَلُّوْنَ عَلٰى مُعَلِّمِي النَّاسِ الْخَيْرَ . (۲)

بيشكه الله تعالى ، د هغه فرښتې ، او د آسمانونو او زمكې ټول مخلوقات ، تردې چې ميږي په خپلې سوړې كې ، او ميان (كبان) په سمندر كې د هغه كس د پاره د خير دُعا كوي كوم چې خلقو ته د خير (علم) ښودنه كوي .

په يو روايت كې دي :

وَإِنَّ الْعَالِمَ لَيَسْتَغْفِرُ لَهُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ حَتَّى الْحِيْتَانِ فِي الْمَاءِ . (۳)

---

(۱) دا خبره امام رازي رحمه الله په ښكلي انداز كې داسې بيان كړې چې : علماء جنتيان دي . لأنّ العلماء مِن أهلِ الخشيةِ ، ومَن كانَ مِن أهلِ الخشيةِ كانَ مِن أهلِ الجنّةِ ، فَالعلماءُ مِن أهلِ الجنّةِ . فَبَيانُ أنّ العلماء مِن أهل الخشيةِ قوله تعالى ﴿ إِنَّمَا يَخْشَى اللهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمٰؤُا ﴾ . وَبَيانُ أنّ اهل الخشيةِ مِن اهلِ الجنّةِ قولُهُ تعالى : ﴿ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ ﴾ وقوله تعالى : ﴿ وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ ﴾ . تفسير كبير ج۱ ص ۴۰۶ آيت ۳۱ .

وريسې بيا امام رازي رحمه الله فرمايي : أنّ ظاهرَ الاية يَدُلُّ على أنّه ليس لِلجنّةِ اهلٌ إلّا العلماءُ . وذلك لِأنّ كلمة إنّما لِلحصر فهذا يَدُلُّ على أنّ خشيةَ اللهِ لاتحصلُ إلّا لِلعلماءِ . والايةُ الثانيةُ وهي قوله : ﴿ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ ﴾ دالّةٌ على أنّ الجنّةَ لِأهلِ الخشيةِ ، وكَونُها لِأهلِ الخشيةِ يُنافي كونَها لِغيرِهِم . فَدَلَّ مجموعُ الايتينِ على أنّه ليس لِلجنّة اهلٌ الا العلماءُ . تفسير كبير ج۱ ص ۴۰۷ آيت ۳۱ .

(۲) رواه الترمذي ۲۶۸۶ ، وقال حسن صحيح ، ورواه الطبراني في المعجم الكبير ۸/ ۲۷۸ ، والدارمي ۱/ ۷۷ ، مشكوة ص ۳۴ كتاب العلم .

(۳) اخرجه ابوداود في العلم باب ۱ ، والترمذي في العلم باب ۱۹ ، وابن ماجه في المقدمة باب ۱۷ ، وابن حبان في صحيحه والبيهقي في الشعب ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۱ كتاب العلم .

Scanned with CamScanner

بيشکه د عالم د پاره د مغفرت دُعا غواړي هغه (مخلوقات) کوم چې اسمانونو کې دي (يعني فرښتې) ، او هغه (مخلوقات) کوم چې په زمکه کې دي ، تردې چې کوم مَيان (کبان) په اُوبو کې دي (هغوی هم دده د پاره د مغفرت دُعا غواړي) .

رسول الله ﷺ هم اهلِ علمو ته دُعا کړې

نبي کريم صلی الله عليه وسلم اهلِ علمو ته دا دُعا کړې :

نَضَّرَ اللّٰهُ امْرَأً سَمِعَ مِنَّا شَيْئًا فَبَلَّغَهُ كَمَا سَمِعَهُ فَرُبَّ مُبَلَّغٍ أَوْعَىٰ مِنْ سَامِعٍ . (۱)

الله تعالی دې تروتازه (يعني خوشحاله او باعزته) لري هغه کس چاچې زما څه خبره واوريده ، او څنګه يې چې اوريدلې وه هم هغه شان يې بل ته اورسوله ، ځکه اکثر هغه خلق چې چاته دا خبره رسولې شي هغه د اوريدونکي نه زيات ياد لرونکې وي .

په يو بل حديث کې داسې دُعا راغلې :

نَضَّرَ اللّٰهُ عَبْدًا سَمِعَ مَقَالَتِيْ فَحَفِظَهَا وَوَعَاهَا وَأَدَّاهَا فَرُبَّ حَامِلِ فِقْهٍ غَيْرُ فَقِيْهٍ وَرُبَّ حَامِلِ فِقْهٍ إِلَىٰ مَنْ هُوَ أَفْقَهُ مِنْهُ . (۲)

الله ﷻ دې هغه بنده تروتازه لري چاچې زما څه خبره واوريده ، بيا يې هغه ياده کړه او محفوظه يې اوساتله ، او چې څنګه يې اوريدلې وه ، هم هغه شان يې نورو خلقو ته اورسوله ، ځکه ډير کرّت اوچتوونکې د عِلم فقيه نه وي (يعني پوهه نه وي) ، او ډير کرّت اوچتوونکې د علم دا حديث هغه چاته ورسوي چې هغه دده نه زيات فقيه (پوهه) وي .

حضرت عبدالله بن عباس ﷺ فرمايي چې په يو موقع نبي کريم ﷺ داسې دُعا وکړه :

اَللّٰهُمَّ ارْحَمْ خُلَفَائِيْ . اې الله ! زما په خلفاوو رحم وکړې .

موږ ورته پوښتنه وکړه : يَارَسُوْلَ اللّٰهِ ! وَمَنْ خُلَفَاؤُكَ ؟

اې د الله ﷺ رسوله ! ستا خليفه ګان څوک دي ؟

(۱) أخرجه ابوداود في العلم بابه ۱۰ ، والترمذي في العلم باب ۷ وقال الترمذي حديث حسن صحيح ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۶۱ الترغيب في سماع الحديث وتبليغه ، ورواه ابن حبان وابن ماجه والدارمي عن ابي الدرداء ، مشكوة ص ۳۵ كتاب العلم .

(۲) رواه احمد والترمذي وابوداود وابن ماجه والدارمي عن زيد بن ثابت ورواه الشافعي والبيهقي في المدخل ، مشكوة ص ۳۵ كتاب العلم .

نو نبي عليه السلام او فرمايل :

اَلَّذِيْنَ يَأْتُوْنَ مِنْ بَعْدِيْ يَرْوُوْنَ أَحَادِيْثِيْ وَيُعَلِّمُوْنَهَا النَّاسَ . (۱)

(زما خلفاء هغه خلق دي) كوم چې زما نه روستو راځي، زما احاديث (او زما سنت) روايت كوي، او بيا يې نورو ته ښايي.

د قيامت په ورځ به د علماؤ سياهي د شهيدانو په وينې دَرنه وي

نبي عليه السلام فرمايي :

يُوْزَنُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِدَادُ الْعُلَمَاءِ وَدَمُ الشُّهَدَاءِ فَيَرْجَحُ مِدَادُ الْعُلَمَاءِ عَلَى دَمِ الشُّهَدَاءِ . (۲)

د قيامت په ورځ به د علماؤ (د قلم) سياهي او د شهيدانو وينې تَللې (تول كولې) شي، نو د علماو سياهي به د شهيدانو په وينو دَرنه شي.

ددې وجه يو عالم دا ذكر كړې چې دا سياهي به ځكه دَرنه وي چې يو خو د جهاد فضيلت په علم معلوميږي، دويم دا چې د جهاد شروط او حدود هم د علم په وجه معلوميږي، دريم دا چې په جهادِ شرعي او د بل چا سره په جګړه كولو كې فرق هم د علم په وجه معلوميږي، څلورم دا چې د جهاد فرضِ عين او فرضِ كفايي په مينځ كې فرق هم صرف د علم په وجه معلوميږي. (۳)

په معاشره كې د علماؤ مقام

حضرت ابن عباس رضى الله عنه فرمايي :

لَوْلَا الْعُلَمَاءُ لَصَارَ النَّاسُ كَالْبَهَائِمِ . (۴)

كه چيرته علماء نه وې نو خلق به د څارپيانو غوندې ګرځيدلي وي.

ځكه د دوی د تعليم په وجه خلق د حيوانيت د حَد نه اوځي او انسانيت په كې راځي.

(۱) رواه الطبراني في الاوسط، الترغيب والترهيب ج ۱ ص ۶۲ الترغيب في سماع الحديث وتبليغه ... كنز العمّال ج ۱ ص ۲۲۱ .

(۲) رواه مسلم ۲۲۸۲ ، واحمد ۴/ ۳۹۹ والسيوطي في الدر المنثور ۳ ۷۲:۰ ، المتجر الرابح في ثواب العمل الصالح ص .

(۳) الرسول والعلم ص ۲۹ دكتور يوسف للقرضاوي .

(۴) قزويني مفيد العلوم ومبيد الهموم ص ۲۱۶ الباب الثاني في فضيلة السلطان . همدغه رنګې قول د حضرت حسن رحمه الله نه نقل دې : لَوْلَا الْعُلَمَاءُ لَصَارَ النَّاسُ مِثْلَ الْبَهَائِمِ - احياء العلوم ج ۱ ص ۲۲ فضيلة التعلم .

بعضې علماء فرمايي :

اَلْعُلَمَاءُ سُرُجُ الْأَزْمِنَةِ ، كُلٌّ وَاحِدٍ مِصْبَاحُ زَمَانِهِ يَسْتَضِيْءُ بِهٖ أَهْلُ عَصْرِهٖ . (١)

علماء د خپلې زمانې ډيوې دي ، هر عالم د خپلې زمانې د پاره (روښانه) ډيوه ده چې دده نه د دغه زمانې خلق رڼايي حاصلوي (يعنې دده د هدايت په وجه خلق په اسلامي احكاماتو منور او روښانه وي) .

يحى بن معاذ رضى الله عنه فرمايي :

اَلْعُلَمَاءُ أَرْحَمُ بِأُمَّةِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأُمَّهَاتِهِمْ .

علماء د رسول الله ﷺ په امت باندې د دوی د پلارانو او موراتو نه هم زيات مهربانه دي .

چا ورته پوښتنه وکړه چې دا څنګه ؟ نو ده ورته وويل :

لِأَنَّ آبَاءَهُمْ وَأُمَّهَاتِهِمْ يَحْفَظُوْنَهُمْ مِنْ نَّارِ الدُّنْيَا ، وَهُمْ يَحْفَظُوْنَهُمْ مِنْ نَّارِ الْآخِرَةِ . (٢)

ځکه د دوی پلاران او موراني دوی د دُنيا د اُور نه بچ کوي ، او علماء دوی د آخرت د اُور نه بچ کوي . (يعنې د علماو په وجه دوی د جهنم د اُور نه محفوظ پاتې کيږي) .

حضرت موسى عليه السلام الله ﷻ ته عرض وکړو :

اِلٰهِيْ مَنْ أَحَبُّ النَّاسِ إِلَيْكَ ؟

اې الله ! تاته په خلقو کې ډير محبوب څوک دی ؟

الله ﷻ ورته اوفرمايل : عَالِمٌ يَطْلُبُ الْعِلْمَ . (٣)

هغه عالم چې علم طلب کوي .

د علماو ضرورت

دا دُنيا د أضدادو مجموعه ده : که دلته ګرمي شته نو يخني هم شته ، که دلته خزان شته نو بهار هم شته ، که دلته أزغي شته نو ګل هم شته ، که دلته کافر شته نو مؤمن هم شته .

(١) احياء العلوم ج ١ ص ٢٣ فضيلة التعليم ، تنبيه الغافلين .

(٢) احياء العلوم ج ١ ص ٢٣ فضيلة التعليم .

(٣) المستطرف في كل فن مستظرف ص ٢٥ الباب الرابع في العلم والادب وفضل العالم والمتعلم .

Scanned with CamScanner

لهذا که دلته جاهل شته نو د عالِم وجود هم ضروري دي ، که دلته گمراهي طرفته رابلونکي خلق شته نو حق طرفته د رابلونکو علماو وجود هم ضروري دي ، که دلته د فرعون او قارون وارثان شته نو د رسول الله صلی الله علیه وسلم د وارثانو (علماؤ) وجود هم ضروري دی .

بلکه که زه دا ووایم چې د دُنیا د بقاء د پاره هم د علماو وجود ضروري دي نو دا به څه بې دلیله خبره نه وي .

ځکه دا دُنیا چې آباده ده نو دا د الله ﷻ د عبادت په وجه آباده ده ، (لکه څرنګه چې په حدیث کې راځي: لَاتَقُوْمُ السَّاعَةُ حَتّٰى يُقَالَ اَللّٰهُ اَللّٰهُ) .

او عبادت بغیر د علم نه نشي کیدې ، او علم بغیر د علماو نه نشي حاصلیدې .

معلومه شوه چې د دُنیا او آخرت د کامیابی د پاره د علماو وجود ډېر ضروري دی .

عالم به د قیامت په ورځ شفاعت کوونکې وي

نبي کریم ﷺ فرمایي :

يُجَاءُ بِالْعَالِمِ وَالْعَابِدِ فَيُقَالُ لِلْعَابِدِ اُدْخُلِ الْجَنَّةَ وَيُقَالُ لِلْعَالِمِ قِفْ حَتّٰى تَشْفَعَ لِلنَّاسِ . (۱)

د قیامت په ورځ به عالم او عابد راوستې شي ، عابد ته به وویل شي چې جنت ته داخل شه ، او عالم ته به وویل شي چې ته اودریږه ، او د خلقو د پاره شفاعت وکړه .

په یو بل حدیث کې ورسره دا هم شته چې عالم ته به وویل شي :

اُثْبُتْ حَتّٰى تَشْفَعَ بِمَا اَحْسَنْتَ اَدَبَهُمْ . (۲)

ته په خپل ځای اوسه او د خلقو سفارش کوه ، ځکه چې تا په دُنیا کې د دوی ښه اصلاح کړې وه

د فقیه درجه

نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمایي :

فَقِيْهٌ وَاحِدٌ اَشَدُّ عَلَى الشَّيْطَانِ مِنْ اَلْفِ عَابِدٍ . (۳)

(۱) رواه الاصبهاني وغیره ، الترغیب والترهیب ج۱ ص ۵۷ الترغیب في العلم وطلبه وتعلمه وتعلیمه .

(۲) رواه الاصبهاني وغیره ، الترغیب والترهیب ج۱ ص ۵۷ الترغیب في العلم وطلبه وتعلمه وتعلیمه .

(۳) اخرجه الترمذي في العلم باب ۱۹ ، وابن ماجه في المقدمة الحدیث ۲۲۲ والطبراني في المعجم الکبیر ۱۱/۷۸ ، الترغیب والترهیب ج۱ ص ۵۷ کتاب العلم ، مشکوة ص ۳۴ کتاب العلم .

يو فقيه (عالم دين) په شيطان باندې د زرو (۱۰۰۰) عابدانو نه زيات سخت او دروند دی.

يعنی که يو طرفته زر (۱۰۰۰) عبادت گزاروي او بل طرفته يو عالم وي نو بيا هم ددې يو عالم مرتبه په دوی اوچته ده.

ځکه د عالم زړه د نورِ الهي په مقدسه رڼا سره منوّر وي، دده ذهن د علم او معرفت د طاقت نه ډک وي، نو که چيرته شيطان په خلقو باندې د خپل مکرو فريب جال خور کړي، خلق په خواهشاتِ نفسانيو کې مبتلا کړي او د خلقو د گمراه کولو کوشش اوکړي، نو چې عالم د شيطان په دې مکرو فريب باندې خبر شي نو دې خلق د شيطان ددې گمراهی نه خبردار کړي، او داسې تدبيرونه ورته اوښايي چې په هغې سره خلق د شيطان د هرې حملې نه محفوظ شي.

ددې برخلاف هغه عابد چې صرف عبادت کوي او د علم او معرفت نه په ميلونو لرې وي، نو ده ته دا پته نه وي چې شيطان انسان په څه طريقې سره گمراه کوي؟ نو دې خو په ظاهره عبادت کوي خو د لاعلمی په وجه د شيطان په مکرو فريب کې نښتې وي او دده ټول کوشش اکثر د شيطان د گمراهی په وجه ضايع شي. (۱) نو ځکه د يو عالم مرتبه په زرو عبادت کوونکو باندې اوچته ده.

بل دا چې علم د الله ﷻ صفت دی، او الله ﷻ خو بادشاه حقيقي دی نو په چا کې چې علم راشي نو په ده کې د بادشاه صفت راغې، او عبادت خو د غلامانو صفت دی.

او س که يو طرفته زر (۱۰۰۰) غلامان وي او بل طرفته يو بادشاه وي نو دا زر واړه غلامان د بادشاه مرتبې ته نه شي رسيدې. (۲)

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي:

مَنْ يُّرِدِ اللّٰهُ بِهٖ خَيْرًا يُّفَقِّهْهُ فِي الدِّيْنِ. (۳)

---

(۱) مظاهر حق شرح مشکوة ج۱ کتاب العلم.

(۲) خطبات فقير ج۸ ص ۷۱.

(۳) رواه البخاري في العلم ۱۰، ومسلم في الامارة ۱۷۵، والترمذي في العلم ۳، ورواه الهيثمي في مجمع الزوائد ۱/۱۲۸، مشکوة کتاب العلم.

علامه سندهي رحمه الله فرمايي چې په "خيرا" کې تنوين د تعظيم دپاره دې، يعنی: من يرد الله به خيرا عظيما يفقهه في الدين. حاشية السندي على صحيح البخاري ج۱ ص ۴۳، ۴۵، وحاشية السندي على ابن ماجه ج۱ ص ۱۴۴ المقدمة باب فضل العلماء والحث على طلب العلم رقم الحديث ۲۲۰، کشف الباري ج۳ ص ۲۹۰ باب من يرد الله به خيرا يفقهه في الدين.

Scanned with CamScanner

چاته چې الله ﷻ د خير (او نيكۍ) اراده وكړي نو ده ته په دين كې پوهه وركړي.
ددې حديث نه هم د علم او علماو ډير فضيلت معلوميږي، چې الله تعالى كوم سړي ته د خير او نيكۍ اراده وكړي نو هغه ته د علم او په دين كې د پوهې دا لوي نعمت ورپه برخه كړي.

په مخ د زمكه فقهاء او علماء اولياء الله دي

د امام ابو حنيفه او امام شافعي رحمهما الله نه دا سې نقل دي:

إِنْ لَمْ يَكُنِ الْعُلَمَاءُ أَوْلِيَاءَ اللهِ تَعَالَى فَلَيْسَ لِلهِ وَلِيٌّ. (۱)

كه چيرته علماء د الله ﷻ وليان او دوستان نه شي نو بيا خو د الله ﷻ څوك ولي نشته.
(بلكه د الله ﷻ وليان يقيني علماء دي).

انسان صرف هغه دي چې علم ورسره وي

د حضرت عبدالله بن مبارك رحمه الله نه چا پوښتنه وكړه:

مَنِ النَّاسُ؟ انسانان څوك دي؟

ده ورته وويل: اَلْعُلَمَاءُ. (انسانان) علماء دي. (۲)

ددې قول د لاندې امام غزالي رحمه الله په احياء العلوم كې څه عجيبه خبره ذكر كړې: چې حضرت عبدالله بن مبارك رحمه الله غير عالم (جاهل) د انسانانو نه او نه ګرځول، ځكه انسان چې د نورو حيواناتو نه ممتاز او اشرف ګرځي نو دا صرف د علم په وجه اشرف ګرځي.
ځكه كه د جسم د قوت په اعتبار سره اوګورې نو بيا خو اوښ د انسان نه قوي دی، كه د هډوكو مضبوطتيا په اعتبار سره اوګورې نو بيا خو د هاتي هډوكي دده نه مضبوط دي، كه د زړه ورتيا په اعتبار سره اوګورې نو زمري خو دده نه ډير زړه ور دي، كه د خوراك په اعتبار سره اوګورې نو ليوه (ثور) خو دده نه ډير خوراك كوي. (۳)
معلومه دا شوه چې انسان د نورو حيواناتو نه ممتاز دی نو هغه صرف د علم په وجه سره ممتاز دی

---

(۱) نزهة الناظرين في الاخبار والآثار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۱۲.
(۲) احياء العلوم ج ۱ ص ۱۹ كتاب العلم، المتجر الرابح في ثواب العمل الصالح ص ۱۹ ابواب العلم.
(۳) نزهة الناظرين في الاخبار والآثار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۱۳.

نبي عليه السلام فرمايي:

اَلنَّاسُ كُلُّهُمْ مَوْتَىٰ اِلَّا الْعَالِمُوْنَ . (۱)

خلق ټول مړه دي مګر علماء ژوندي دي (يعنې د کومو خلقو سره چې علم نه وي هغوی په منزله د مړو دي او علماء په منزله د ژوندو دي).

د علماؤ تعظيم په کار دی

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي:

تَعَلَّمُوا الْعِلْمَ وَتَعَلَّمُوْا لِلْعِلْمِ السَّكِيْنَةَ وَالْوَقَارَ وَتَوَاضَعُوْا لِمَنْ تَعَلَّمُوْنَ مِنْهُ . (۲)

علم زده کړئ، او د علم دپاره سکينه او وقار زده کړئ، او د چا نه چې علم زده کوئ د هغه د وړاندې عاجزي او ادب کوئ.

په دې حديث شريف کې د علم د زده کولو او د استاذانو د ادب کولو امر دی. (۳)

قدرمنو! دا خبره په تجربې سره ثابته ده چې څومره د انسان په زړه کې د استاذ ادب زيات وي او استاذ د ده نه خوشحاله وي نو دومره دې انسان ته ډير علم نصيبه کيږي او ده په علم کې به برکت وي. (۴)

نو د علماؤ ادب ډير ضروري دی، حديث کې راځي:

لَيْسَ مِنْ أُمَّتِيْ مَنْ لَمْ يُجِلَّ كَبِيْرَنَا ، وَيَرْحَمْ صَغِيْرَنَا ، وَيَعْرِفْ لِعَالِمِنَا . (۵)

څوک چې زمونږ د مشرانو تعظيم نه کوي، زمونږ په کشرانو رحم نه کوي او زمونږ د عالمانو قدر نه کوي نو هغه زما اُمتي نه دی (يعنې کامل امتي نه دی).

د نبي کريم صلی الله عليه وسلم د حقوقو په باره کې الله ﷻ مومنانو ته حکم کړی:

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِيْنَ آمَنُوْا لَا تُقَدِّمُوْا بَيْنَ يَدَيِ اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَاتَّقُوا اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ .

(۱) تفسير کبير ج۱ ص ۲۱۰ آيت ۳۱.

(۲) رواه الطبراني في الاوسط، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۶۵ الترغيب في اكرام العلماء واجلالهم وتوقيرهم.

(۳) اصلاح القلاب ص ۲۸۲.

(۴) اصلاح القلاب ص ۲۸۲، اساتذه کرام کې اداب وحقوق ص ۲۳.

(۵) رواه احمد في البر باب ۱۵ باسناد حسن، والطبراني والحاكم الا انه قال: " لَيْسَ مِنَّا "

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ﴾ .(۱)

ترجمه: اې مومنانو! تاسو د الله (ﷻ) او د هغه د رسول (ﷺ) نه (په هیڅ کارکې) خان مه وړاندې کوئ، او د الله ﷻ نه اوویرېږئ، بیشکه الله ﷻ ډیر اوریدونکې، ښه پوهه دی.

اې مومنانو! تاسو خپل آوازونه د نبي کریم صلی الله علیه وسلم د آواز د پاسه مه اوچتوئ، او مه د هغه سره (داسې) په زوره خبرې کوئ، لکه (څرنګ) چې تاسو د یو بل سره په زوره خبرې کوئ، هسې نه چې ستاسو ټول عملونه ضایع شي او تاسو پرې خبر هم نه یئ.

﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَىٰ أَمْرٍ جَامِعٍ لَمْ يَذْهَبُوا حَتَّىٰ يَسْتَأْذِنُوهُ﴾ .(۲)

بشکه مؤمنان هغه خلق دي چې د الله او د هغه په رسول یې ایمان راوړې، او هر کله چې دوی د پیغمبر علیه السلام سره په یو اجتماعي کار راجمع شوي وي نو تر څو یې چې د نبي علیه السلام نه اجازت نه وي اخیستې تر هغې وخته پورې دوی نه ځي.

﴿لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا﴾ .(۳)

(اې مومنانو!) تاسو د رسول الله ﷺ بلنه داسې (معمولي) مه ګنړئ، لکه څرنګ چې تاسو په خپل مینځ کې یو بل رابلئ.

په دې پاس آیتونو کې د نبي کریم صلی الله علیه حقوق بیان شوي، او علماء خو هم د نبي کریم ﷺ وارثان دي، ددې د وجې د علماو هم ادب په کار دی.(۴)

امام قرطبي رحمه الله په خپل تفسیر (تفسیر قرطبي) کې د آیت: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ﴾.... د لاندې لیکلي چې په دې آیتونو کې مسلمانانو ته د

---

(۱) الحجرات آیت ۱، ۲.

(۲) النور آیت ۶۲.

(۳) النور آیت ۶۳.

(۴) البلیغ کرلر العلوم ج۱۲ ص ۱۳۱.

پيغمبر عليه السلام د تعظيم امر دی..... او د نبي عليه السلام د ورانديې آواز بسکته ساتلو امر دې، بيا روستو فرمايي :

وَكَرِهَ بَعْضُ الْعُلَمَاءِ رَفْعَ الصَّوْتِ فِي مَجَالِسِ الْعُلَمَاءِ تَشْرِيفًا لَهُمْ إِذْ هُمْ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ. (۱)

بعضې علماء وايي : چې علماء چونکه د انبياؤ وارثان دي لهذا د ددې علماو د شرافت د وجې نه ددوی په مجلس کې هم آواز اوچتول (او په زوره خبرې کول) مکروه دې.

صحابه کرامؓ او د استاذ ادب

صحابه کرامو او تابعينو هم د خپلو عالمانو او استاذانو ډير ادب کړی.

لکه په بخاري شريف کې د حضرت ابن عباس ﷺ نه نقل دي چې کله به ما ديو عالم صحابي نه څه حديث معلومول غوښتل نو چې د هغه کورته به ورغلم، نو هغه ته د دروازې ټکولو نه به مې ځان ساتلو، آواز به مې هم ورته نه کولو، د دروازې نه بهر به مې ورته انتظار کولو، کله به چې هغه پخپله بهر تشريف راوړو، هغه وخت به مې ترې حديث معلوم کړو، هغه به چې زه په داسې حالت کې اوليدم نو راته به يې اوفرمايل : اې د نبي کريم ﷺ د تره ځويه ! دروازه دې راته ولې نه ټکوله؟

نو مابه ورته اوفرمايل : عالم په خپل قوم کې داسې وي لکه نبي په خپل امت کې، او الله تعالی د نبي عليه السلام په شان کې دا هدايت فرمايلي دي :

﴿ وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتَّى تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ ﴾ (۲)، (۳).

ترجمه : که چيرته دوی صبر کړی وې، تردې پورې چې (اې پيغمبره !) ته دوی ته راوتلې وې نو دا به د دوی په حق کې ډيره بهتره وه.

وَذَكَرَ أَبُوْحَيَّانَ كَرَاهَةَ الرَّفْعِ أَيْضًا بِحَضْرَةِ الْعَالِمِ. (۴)

---

(۱) قرطبي ج۱۶ ص ۲۶۰ الحجرات آيت ۲.

(۲) پوره آيت داسې دي، الله تعالی فرمايي : ﴿ إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِن وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتَّى تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴾. الحجرات آيت ۴، ۵.

(۳) معارف القرآن بحواله قرطبي الحجرات آيت ۴، ۵.

(۴) روح المعاني ج۱۳ ص ۲۰۷.

Scanned with CamScanner

ابو حيان هم دا خبره ذکر کړې چې د علماو په مجلس کې آواز اوچتول (او په زوره خبرې کول) مکروه دي.

د پاس آيت: ﴿ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَىٰ أَمْرٍ جَامِعٍ لَّمْ يَذْهَبُوا حَتَّىٰ يَسْتَأْذِنُوهُ ﴾ نه دا خبره هم معلومه شوه چې طالب العلم به د استاذ د خدمت نه د هغه د اجازت نه بغير نه ځي.[1]

مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله هم دا خبره واضحه کړې چې د اهلِ علمو سره هم د دې آدابو لحاظ په کار دی.[2]

په خبرو کې هم د ادب لحاظ په کار دی

الله جل جلاله مومنانو ته فرمايي:

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقُولُوا رَاعِنَا وَقُولُوا انظُرْنَا ﴾.[3]

ترجمه: اې مومنانو تاسو (د پيغمبر ﷺ خپل ځان طرفته ته رامتوجه کولو دپاره) د "رَاعِنَا" لفظ مه وايئ، بلکه (د دې په ځای) د "وَانْظُرْنَا" لفظ وايئ.

اګر چې د "رَاعِنَا" او "أَنْظُرْنَا" دواړو معنی په عربۍ کې يوه ده، خو چونکه يهودو دا لفظ د غلط مطلب دپاره استعمالول، ځکه په عبراني ژبه کې د دې معنی خيرې دي.

يا به دې يهوديانو ورسره "ي" پيدا کړه نو "رَاعِيْنَا" به يې ورنه جوړ کړو، بيا به هم معنی غلطه را وته، د مسلمانانو خو دا مطلب نه و، خو بيا هم الله ﷻ د ظاهري ادب لحاظ ساتلو د وجې مسلمانان د "رَاعِنَا" لفظ ويلو نه منع کړه.[4]

معلومه شوه چې په شريعت کې د ادب ډير لحاظ ساتل شوي.

(۱) اصلاح الطلاب ص ۲۷۷، اساتذه کرام کې آداب وحقوق ص ۲۹.
(۲) بيان القرآن سورة حجرات.
(۳) البقرة آيت ۱۰۴.
(۴) معارف القرآن البقرة آيت ۱۰۴.

حضرت موسی علیه السلام ته تنبیه

حضرت موسی علیه السلام یو پیره خپل قوم ته تقریر کولو ، ډیر فصیح وبلیغ او معجزانه اندازکي تقریرېي وکړو او خلق هم ډیر متأثره شو ، په دې کې یو کس دده نه پوښتنه وکړه:

مَنْ أَعْلَمُ النَّاسِ الْيَوْمَ . نن صبا په مخ د زمکه د ټولو نه لوي عالم څوک دی ؟

(حضرت موسی علیه السلام سوچ وکړو که زه او وایم چې د مانه ښه عالم بل کس شته ، نو بني اسرائيل خو هسې هم بهانه ګر قوم دی ، نو بیا به دوی وایي چې کله د تانه لوي عالم شته نو مونږ به د هغه نه راهنمايي حاصلوو ، نو بیا به دا خلق د عِلم او وحې نه محرومه شي)

نو حضرت موسی علیه السلام جواب ورکړو : أَنَا أَعْلَمُ . زه د ټولو نه لوي عالم یم .

او دا خبره د حضرت موسی علیه السلام صحیح هم وه ، ځکه د حضرت موسی علیه السلام مقصد دا ؤ چې په علم شریعت او احکامو کې زه لوي عالم یم ، او دا خبره صحیح هم وه ، ځکه دې پیغمبر ؤ ، او په هغه وخت کې دده نه لوي پیغمبر بل نه ؤ ، او د حضرت خضر علیه السلام مرتبه په علم باطن کې هم دده نه زیاته نه وه .

ځکه د حضرت خضر علیه السلام سره علمِ باطن او علم لدُني ؤ ، او د حضرت موسی علیه السلام سره د شریعت علم ؤ ، او علم باطن خو د شریعت یوجزء دی ، ځکه شریعت خو د احکامِ ظاهره ؤ او احکامِ باطنه و دواړو د مجموعې نوم دی .

نو چې حضرت موسی علیه السلام په علمِ شریعت کې د ټولو نه لوي عالم ؤ ، نو په علمِ باطن کې به هم د حضرت خضر علیه السلام نه لوي عالم و .

بل دا چې د حضرت موسی ﷺ په زړه کې خو د تکبر او لویې هیڅ احتمال نه و ، او نه یې دا خبره د تکبر د وجې کړې وه بلکه حقیقت و .

خو لیکن الله ﷻ ته دغه خبره خوښه نه شوه ، ځکه دادب تقاضا داوه چې دا یې د الله ﷻ په عِلم حواله کړې وې ، او داسې یې ویلي وې :

الله ﷻ په دې ښه پوهیږي چې په ټول مخلوق کې زیات عالِم څوک دی .

نو حضرت موسی علیه السلام ته په دې زورنه ورکړې شوه [1] (پوره تفصیل په معارف القرآن سورة کهف کې موجود دی). معلومه شوه چې په شریعت کې د ادب ډیر لحاظ ساتل شوي دی.

د علمي اختلاف باوجود د یو بل ډیر ادب کول

د حضرت عبدالله بن عباس ﷺ او د حضرت زید ﷺ په مینځ کې اګر چې څه علمي اختلاف هم ؤ، خو بیا به یې هم د یو بل د ادب ډیر لحاظ ساتل.

یو کرت حضرت زید رضی الله عنه راروان و، نو حضرت ابن عباس رضی الله عنه د هغه د سورلی مهار ونیوه او پیاده ورسره لاندې روان ؤ، حضرت زید ﷺ ورته وویل چې اې د نبي کریم صلی الله علیه وسلم د تره ځویه! تاسو مهار پریږدئ، او داسې مه کوئ (ځکه دا خوبې ادبي ده).

حضرت ابن عباس رضی الله عنه ورته وویل: چې مونږ ته همدا خودلي شوي دي چې د علماؤ او مشرانو تعظیم کوئ.

حضرت زید ﷺ ورته وویل چې تاسو خپل لاس رانزدې کړئ، ده چې لاس ورنزدې کړو نو هغه ښکل (چُپ) کړو، او وې ویل چې مونږ ته هم دا حکم شوې چې د پیغمبر علیه السلام اهل بیتو سره به همداسې سلوک کوئ. [2]

د حضرت علي ﷺ وینا

حضرت علي ﷺ فرمایي:

أَنَا عَبْدُ مَنْ عَلَّمَنِيْ حَرْفًا وَاحِدًا إِنْ شَاءَ بَاعَ، وَإِنْ شَاءَ أَعْتَقَ، وَإِنْ شَاءَ اِسْتَرَقَّ. [3]

---

(۱) عن ابي بن کعب رضي الله عنه عن النبي ﷺ قال: قَامَ موسى خطيبًا في بني اسرائيل فَسُئِلَ: أَيُّ النَّاسِ أَعْلَمُ؟ فَقَالَ: أَنَا أَعْلَمُ. فَعَتَبَ اللهُ عَلَيْهِ، إِذْ لَمْ يَرُدَّ الْعِلْمَ إِلَيْهِ. فَأَوْحَى اللهُ إِلَيْهِ أَنَّ عَبْدًا مِنْ عِبَادِيْ بِمَجْمَعِ الْبَحْرَيْنِ هُوَ أَعْلَمُ مِنْكَ .... الترغيب والترهيب ج۱ كتاب العلم، الترهيب من الدعوى في العلم والقرآن. ومثل هذا الحديث اخرجه البخاري في العلم باب ۴۴، والانبياء باب ۲۶، والتفسير سورة ۱۸، ومسلم في الفضائل حديث ۱۸۰.

(۲) كنز العمال ۷ / ۳۷، عيون الاخبار ۱ / ۱۱۳ مختصر تاريخ دمشق ۲۲۷/۳، البداية والنهاية ۸ / ۳۳۱.

(۳) تعليم المتعلم ص ۳۱ فصل في تعظيم العلم واهله.

زه د هغه چا غلام يم چا چې ماته يو حرف ښودلې ، اوس د هغه خوښه ده که هغه ما خرڅوي يا ما آزاده وي يا ما همداسې (د خدمت دپاره) غلام ساتي (دا اختيار هغه ته حاصل دی).

حديث د جبريل

د حديث د جبريل نه هم دا معلوميږي چې حضرت جبريل عليه السلام هم د صحابه کرامو د وړاندې نبي کريم صلی الله عليه وسلم ته د اَلتَّحِيَّات په شکل کې په ادب سره ناست و ، او صحابه کرامو ته يې دا اوخوده چې د استاذ د وړاندې دغه شان کيناستل په کار دي.

د صحابه کرامو په باره کې راځي : چې دوی به هم د نبي کريم صلی الله عليه وسلم د وړاندې داسې په ادب ناست وو گويا چې د دوی په سَرونو باندې مرغی ناستې دي.

امام اعظم ابوحنيفه رحمه الله او د استاذ ادب

دامام اعظم ابوحنيفه رحمه الله په زړه کې د خپل استاذ (حماد رحمه الله) دومره قدر او احترام و چې ترڅو پورې امام صاحب ژوندې و ترهغې وخته پورې يې د خپل استاذ کور ته خپې نه وې غزولې. حالانکه د امام صاحب او حماد رحمه الله د کور په مينځ کې ډيره فاصله وه (تقريبًا اووه کوڅې په مينځ کې وې) خو بيا به هم ده دهغه د ادب لحاظ ساتلو.[1]

دامام صاحب د استاذ (حمادبن سلمه رحمه الله) بي بي (عاتکه) وايي چې امام ابوحنيفه رحمه الله به موږ له د بازار نه سبزي راوړه ، مالوچ به يې راله صفا کول ، او نور ډير خدمتونه به يې کول.[2]

مولانا عبدالقدوس گنگوهي رحمه الله او د استاذ ادب

حضرت مولانا شاه عبدالقدوس گنگوهي رحمه الله چې وړوکې و ، نو د وړوکوالي نه يې په زړه کې د خپل استاذ ډيرزيات ادب و ، استاذ هم ده ته د خپل ځوي په سترګه کتل ، دې به کورته دننه تلو راتلو.

(۱) امام ابوحنيفه کے حيرت انگيز واقعات ص ۱۳۱ بحواله عقود الجمان ص ۲۹۳ ، اساتذه کرام کے آداب وحقوق ص ۷۵

(۲) آداب المتعلمين ص ۳۹.

يوه شپه کورته شپې پېشو راغله ، ټوله ډوډۍ (روټۍ) يې اوخوړه ، او لوخي يې هم رااوغورځول . سهر د استاذ بي بي استاذ ته وويل : چې د کوم طرف نه بېګاه د شپې پېشو راغلې وه او ټوله ډوډۍ يې خوړلې .

استاذ صاحب عبدالقدوس ته وويل : بچيه ! ته او ګوره ، چې په کوم ځای دا پېشو راننوځي هغه ځای بند کړه ، ده چې اوکتل نو د دروازې سره يو سوري ؤ ، ده داګمان وکړو چې ګنې پېشو په دې ځای راننوځي ، نو ده هغه سوری بند کړو .

په دويمه شپه بيا پېشو راغله او بيا يې هم ټوله ډوډۍ اوخوړه ، او لوخي يې هم رااوغورځول ، سهر د استاذ بي بي بيا استاذ ته شکايت وکړو چې بېګاه خو بيا پېشو راغلې وه .

نو استاذ صاحب بيا عبدالقدوس ته وويل چې بچيه ! ته يو نظر واچوه چې دا پېشو په کوم ځای راننوځي ؟ ځکه دا خو بېګاه بيا راغلې وه او نقصان يې کړې دی .

عبدالقدوس ډير خفه شو او تلاش يې شروع کړو چې دا ځای معلوم کړي ، بل ځای چيرته سوري نه ؤ ، خو صرف يو ځای کې يو سوري و چې په هغې به د کورنه د باران اوبه وتلې .

ده چې دا اوليده نو پوهه شو چې پېشو په همدې سوري کورته ننوځي . ماسخوتن چې خلق اوده شو (دې چونکه بهر جُمات کې څملاستو) ، نو ده ته دا خبره وريادة شوه ، دې راغې او څه شي يې کتلو ، چې په دې سوري کې يې کيدي ، خو هيڅ شئ پيدا نه شو .

آخر دا چې ده د بهر طرفنه دې سوري ته خپل سَر کيښود ، او همدلته اوده شو ، ځکه دده په زړه کې د خپل استاذ دومره ادب و چې ده دا نه غوښتل چې ننَ شپه دې بيا پېشو دننه کورته لاړه شي او ده ته دې نقصان اورسوي .

د خدای شان ګوره چې په دغه شپه ډير باران اوشو ، په کوم سوري چې به د کور اوبه وتلې هغه سوري خو ده بند کړي و (ځکه ده ورته د بهر طرفنه خپل سَر ايښې و) نو د کور اوبه دننه جمعه شوې .

د استاذ بي بي چې اوکتل چې اوبه جَمعه دي ، او سوري د بهر طرف نه بند دي ، نو دې دا ګمان وکړو چې ګنې بهر دې سوري ته څه کاڼړي يا بل شئ ايښې دي ، نو د بانړس يو لرګی يې رااوخيست ، او په دې سوري کې يې اووهلو ، خو بيا هم اوبه رواني نه شوې .

Scanned with CamScanner

بل طرفته دې طالب دا سوچ وکړو چې کني پيشو دننه کورته تنوتې ، او س دوباره د وتلو او تيښتې کوشش کوي ، نو ځکه په خپلو پنجو باندې زما سَر وهي . نو ده خپل سَرته نور هم زور ورکړو چې پيشو او نه تښتي .

دې طرفته د استاذ بي بي دا ګمان وکړو چې کني دې سوري ته د آخوا طرفنه غټ کانړې دي ځکه نه لرې کيږي .

آخر دا چې دې بي بي په زوره سره دا بانړس په دې سوري کې ور اووهل ، چې په دې سره د عبدالقدوس سَر زخمي شو او وينه ورنه روانه شوه ، د سَر د زخمي کيدو په وجه ده خپل سَر راديخوا کړو ، او د سخت زخم د وجې نه په ژړا شو ، سلګۍ يې وهلې او د دروازې سره ولاړ ؤ ، استاذ يې چې دا سلګۍ واوريدې نو په منډه ورته راغې ، او آواز يې ورته وکړو :

عبدالقدوس بچيه ! څه اوشو ؟ ولې ژاړې ؟

عبدالقدوس په تياره کې ولاړ ؤ ، استاذ ته رانژدې شو ، استاذ چې اوکته چې په تياره کې يخنۍ ته ولاړ دې او سختې سلګۍ وهي ، نو حيران شو چې آخر څه وجه ده چې دومره سختې سلګۍ وهي ؟

نو په سَر يې ورله لاس رابنکود ، چې وې کته نو سَر يې سخت زخمي ؤ ، پوښتنه يې ورنه وکړه چې دا ولې ؟ هغه ورته خپله خبره وکړه .

استاذ پوهه شو چې دې وړوکي طالب په زړه کې د خپل استاذ د خدمت دومره غټه جذبه ده چې خپل سَر يې سوري ته اينبې ؤ ، چې کني بيا چيرته پيشو کورته داخله نه شي او استاذ ته تکليف اونه رسوي ، تردې چې دده سَر هم په کې زخمي شو .

نو استاذ دې طالب ته د زړه د اخلاصه څه دُعاګانې وکړې ، يو په کې دا هم وه چې :

اې الله ! زما دې رُوحاني بچي ته داسې عزت او عظمت ورکړې چې په ټوله دُنيا کې دده مِثل نه وي .

نو الله ﷻ دغه دُعا داسې قبوله کړه ، چې روستو ددې عبدالقدوس نه داسې يو لوې عالم ، متقي ، پرهيزګار او ولي الله جوړ شو چې مثال يې هم نه ؤ ، چې هر کس يې د حضرت مولانا عبدالقدوس ګنګوهي رحمه الله په نوم سره پيژني . (۱)

---

(۱) اهل علم کی زندگی ص ۳۷۰ ، اہل دل کے تڑپادینے والے واقعات ج ص ، اساتذہ کرام کے آداب وحقوق ص ۸۳ .

د استاذ د کوي ادب کول

صاحب د هدايې امام برهان الدين رحمه الله يو واقعه بيان کړي چې د بخارى په علماؤ کې يو لوي عالم وُ ، طالبانو ته يې درس ورکول ، خو د درس په دوران کې به ناګهانه پاڅيده ، بيا به کيناست ، څو ځلې يې داسې وکړه .

شاګردانو ورته پوښتنه وکړه چې تاسو ولې د درس په دوران کې پاڅئ او کېنئ ؟

هغه ورته وويل چې زما د استاذ ورو کي ځوي دى هغه بهر د هلکانو سره په کوڅه کې لوبې کوي ، خو چې کله هغه دروازې ته را اورسي ، ما ته را مخامخ شي ، او زه يې او ګورم ، نو زه د خپل استاذ د تعظيم په وجه د هغه ځوي ته اودريږم .[1]

يو شاعر وايي :

کن ابن من شئت واکتسب ادبًا ◆ يغنيک محموده عن النسب

إنّ الفتى من يقول ها أنا ذا ◆ ليس الفتى من يقول کان ابي .[2]

د عالم سره د ناستې فضيلت

فقيه ابو الليث سمرقندي رحمه الله فرمايي چې څوک د يو عالم مجلس ته لاړشي او دې د هغه نه څه زده هم نه کړي ، خو بيا هم ده ته اووه (۷) عزتونه حاصليږي :

۱. د طالب عِلمانو درجه ورته حاصليږي . (دا هم لوي سعادت دى) .

۲. ترڅو پورې چې دې په دې مجلس کې ناست وي تر هغه وخته پورې دې د ګناهونو نه بچ وي .

۳. کله چې دې د کور نه راووځي نو په ده باندې د الله ﷻ رحمتونه راوريږي .

۴. کله چې دې په دې مجلس کې کيني نو په علماو چې کوم رحمتونه راوريږي د هغوى په برکت ده ته هم دا رحمت رسيږي .

(۱) تعليم المتعلم ص ۲۷ ، اساتذه کرام کے آداب وحقوق ص ۸۰ .

(۲) المستطرف في کل فن مستظرف ص ۲۹ .

Scanned with CamScanner

۵. تر څو پورې چې ده غوږ نیولې وي تر هغې وخته پورې دده د پاره نیکۍ لیکلې کیږي.

۶. فرښتې د خوشحالۍ نه په دې مجلس والا باندې خپلې وزرې خوروي نو دې هم په هغوی کې شامل وي.

۷. دې چې کوم قدم اوچتوي اوږدي، هغه دده د پاره د ګناهونو کفاره ګرځي، درجې یې بړې اوچتیږي، او په نیکیو کې یې اضافه کیږي. (۱)

د عالم مخ ته کتل عبادت دی

نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمایي:

اَلنَّظَرُ فِيْ وَجْهِ الْعَالِمِ عِبَادَةٌ، وَالنَّظَرُ فِي الْكَعْبَةِ عِبَادَةٌ، وَالنَّظَرُ فِي الْمُصْحَفِ عِبَادَةٌ. (۲)

د عالم مخ ته کتل عبادت دی، کعبې ته کتل عبادت دی، او قرآن کریم ته کتل عبادت دی.

فقیه ابو اللیث سمرقندي رحمه الله ددې حدیث نه روستو لیکلي: که چیرته د علم په مجلس کې د عالم د ملاقات نه علاوه بله هیڅ فایده نه وي نو بیا هم هر عقلمند د پاره لازم دي چې ددې حرص وکړي (او د عالم په مجلس کې حاضر شي) ځکه د عالم مخ ته کتل ځانله مستقل عبادت دی.

نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمایي: چې ما د حضرت جبریل علیه السلام نه پوښتنه وکړه:

أَيُّ الْأَعْمَالِ أَفْضَلُ لِأُمَّتِيْ؟ زما د امت د پاره بهترین عمل کوم یو دی؟

نو هغه راته اوفرمایل: اَلْعِلْمُ. علم بهترین علم دې. ما بیا ورنه پوښتنه وکړه:

ثُمَّ أَيُّ؟ بیا وروسته کوم عمل بهتر دی؟ هغه راته اوفرمایل:

اَلنَّظَرُ إِلَى الْعَالِمِ. عالم ته کتل. ما بیا ورنه پوښتنه وکړه:

ثُمَّ أَيُّ؟ بیا ددې پسې بل کوم عمل بهتر دی؟ هغه راته اوفرمایل:

---

(۱) قال الفقیه رحمه الله: مَنْ انتهى الى العالم وجلس معه ولا يقدر على أن يحفظ العلمَ فله سبع كرامات: اولها ينال فضل المتعلمين، والثاني: مادام جالسا كان محبوسا عن الذنوب والخطايا، والثالث: اذا خرج من منزله تنزل عليه الرحمة، والرابع: اذا جلس عنده فتنزل عليهم الرحمة فتصيبه ببركتهم، والخامس مادام مستمعا تكتب له الحسنة، والسادس: تحف عليهم الملائكة بأجنحتها رضا وهو فيهم، والسابع: كل قدم يرفعه ويضعه يكون كفارة للذنوب ورفعا للدرجات له وزيادة في الحسنات. (تنبيه الغافلين ص ۲۰۵ باب فضل مجالس العلم).

(۲) تنبيه الغافلين ص ۲۰۷ باب فضل مجالس العلم، المقاصد الحسنة ص ۴۵۱.

زِيَارَةُ الْعَالِمِ . د عالم ملاقات كول.

بيا يې او فرمايل :

وَمَنْ كَسَبَ الْعِلْمَ لِلّٰهِ وَأَرَادَ بِهِ صَلَاحَ نَفْسِهِ وَصَلَاحَ الْمُسْلِمِيْنَ وَلَمْ يُرِدْ بِهِ عَرَضًا مِنَ الدُّنْيَا فَأَنَا كَفِيْلُهُ بِالْجَنَّةِ . (۱)

كوم كس چې د الله ﷻ د رضا دپاره علم حاصل كړي ، او د ده اراده په ددې علم سره د خپل ځان او د مسلمانانو اصلاح وي ، او څه دُنيوي عرض يې نه وي نو زه دداسې كس دپاره د جنت ضامن يم

د علماؤ سره د محبت فائده

كوم كس چې د اهلِ علمو سره محبت او تعلق ساتي نو اګر چې د ده اعمال به د هغوى په شان نه وي خو بيا به هم د قيامت په ورځ ددې انسان حشر ددې علماو سره كيږي . دا خبره زه د ځان نه نه كوم بلكه دا سردارِ دوجهان محمّدٌ رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي ؛ چې د انسان حشر به د قيامت په ورځ د هغه چا سره وي چې د چا سره يې محبت وي .

حضرت انس بن مالك ﷺ فرمايي چې يو كس رسول الله ﷺ ته راغې او ورته وې ويل :

يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ ! مَتَى السَّاعَةُ ؟ اې د الله ﷻ رسوله ! قيامت كله دى ؟

نبي عليه السلام ورته او فرمايل : مَا أَعْدَدْتَ لِلسَّاعَةِ؟ تا قيامت ته څه تيار كړي دي ؟

ده ورته وويل : حُبُّ اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ . (نور مې څه خاص نه دي تيار كړي خو) په زړه كې مې د الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ سره محبت شته .

نبي عليه السلام ورته او فرمايل :

أَنْتَ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ . ته به د قيامت په ورځ د هغه چا سره يې د چا سره چې دې په دُنيا كې محبت وي .

حضرت انس رضى الله عنه فرمايي :

فَمَا فَرِحْنَا بَعْدَ الْإِسْلَامِ فَرَحًا أَشَدَّ مِنْ قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "فَإِنَّكَ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ"

(۱) تفسير كبير ج۱ ص ۴۰۹ آيت ۳۱ .

د اسلام راوړو نه روستو مونږ په بل هيڅ شئ دومره نه وو خوشحاله شوي څومره چې د نبي کريم صلى الله عليه وسلم په دې وينا خوشحاله شو چې " ته به د قيامت په ورځ د هغه چا سره يې د چا سره چې دې محبت وي " . بيا حضرت انس رضي الله عنه او فرمايل :

فَأَنَا أُحِبُّ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهُ ، وَأَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ . فَأَرْجُوْا أَنْ أَكُوْنَ مَعَهُمْ وَإِنْ لَمْ أَعْمَلْ بِأَعْمَالِهِمْ .(۱)

زه د الله تعالى او د هغه رسول صلى الله عليه وسلم سره محبت کوم ، او د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه او حضرت عمر رضي الله عنه سره هم محبت کوم ، نو زه دا اميد لرم چې د قيامت په ورځ به زه هم د دوی سره يم اګر چې ما د دوی په شان اعمال نه دي کړي .

د عالم وفات کيدل لويه حادثه ده

نبي کريم صلى الله عليه وسلم فرمايي :

مَوْتُ الْعَالِمِ مُصِيْبَةٌ لَاتُجْبَرُ . وَثُلْمَةٌ لَاتُسَدُّ وَهُوَ نَجْمٌ طُمِسَ . مَوْتُ قَبِيْلَةٍ أَيْسَرُ مِنْ مَوْتِ عَالِمٍ (۲)

د عالم مرګ داسې مصيبت دی چې د هغې تدارک نه شي کيدې ، او داسې نقصان دی چې نه شي پوره کيدې ، او هغه داسې ستوری دی چې رڼا يې ختمه شي . د ټولې قبيلې مرګ د يو عالم د مرګ نه آسان دی (يعنې د پوره قبيلې مرګ دومره غټ نقصان او خفګان نه دی لکه د يو عالم مرګ) .

نبي عليه السلام فرمايي :

إِنَّ اللّٰهَ لَايَقْبِضُ الْعِلْمَ اِنْتِزَاعًا يَنْتَزِعُهُ مِنَ الْعِبَادِ وَلٰكِنْ يَقْبِضُ الْعِلْمَ بِمَوْتِ الْعُلَمَاءِ حَتّٰى إِذَا لَمْ يَبْقَ عَالِمٌ . اِتَّخَذَ النَّاسُ رُءُوْسًا جُهَّالًا فَسُئِلُوْا فَأَفْتَوْا بِغَيْرِ عِلْمٍ فَضَلُّوْا وَأَضَلُّوْا .(۳)

---

(۱) مسلم كتاب البر والصلة والآداب ، باب المرء مع من احب ۶۶۷۲ / ۱۶۳ . په بخاري شريف کې دا رنګې حديث ذکر دی : عن عبد الله (بن مسعود رضي الله عنه) قال : جاء رجل إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال : يا رسول الله كيف ترى في رجل أحب قوما ولما يلحق بهم ؟ قال رسول الله صلى الله عليه وسلم " المرء مع من أحب " . اخرجه البخاري في الادب باب علامة الحب في الله عز وجل ۶۱۶۸ ، و ۶۱۶۹ ، مسلم باب المرء مع من احب ۶۶۷۵ / ۱۶۵ .

(۲) اخرجه ابوداود في العلم باب ۱ ، والترمذي في العلم باب ۱۹ ، وابن ماجه ماجه في المقدمة باب ۱۷ ، الترغيب والترهيب ج ۱ ص ۶۰ الترغيب في الرحلة في طلب العلم .

(۳) اخرجه البخاري في العلم باب كيف يقبض العلم ؟ (۱۰۰) ، ومسلم باب رفع العلم وقبضه وظهور الجهل والفتن في آخر الزمان ۶۷۵۲ ، (۲۶۷۳) ، والترمذي في العلم باب ماجاء في ذهاب العلم ۲۶۵۲ ، وابن ماجه في المقدمة باب اجتناب الرأي والقياس ۴۰ ، مشكوة كتاب العلم ، نزهة الناظرين ص ۱۴ .

Scanned with CamScanner

الله تعالی به په (آخیري زمانه کې) علم داسې نه اُو چتوي چې ګني د خلقو (د زړه او دماغو) نه يې اُوباسي، بلکه علم به د علماو په ختميدلو اوچت کړي، ترڅو چې هيڅوک عالم به (په مخ د زمکه) پاتې نه شي، نو خلق به جاهلان خپل پیشوایان جوړ کړي، د هغوی نه به د مسئلو پوښتنې کوي، هغوی به په غیر د علم نه فتویٰ ورکوي، نو په خپله به هم ګمراه شي او نور خلق به هم ګمراه کړي.

حضرت عمر رضی الله عنه فرمايي:

مَوْتُ أَلْفِ عَابِدٍ قَائِمِ اللَّيْلِ صَائِمِ النَّهَارِ أَهْوَنُ مِنْ مَوْتِ عَالِمٍ بَصِيْرٍ بِحَلَالِ اللهِ وَحَرَامِهِ.(۱)

زر (۱۰۰۰) هغه عابدان چې هغوی ټوله شپه د الله ﷻ عبادت کوي او د ورځې روژې نيسي. د دوی ټولو مرګ د هغه يو عالم په نسبت آسان دی کوم چې حلال او حرام پيژني. (يعنې د دې زرو عبادت کوونکو مرګ د دومره غټ نقصان او غم نه دی څومره چې د دې يو عالم مرګ نقصاني او لوی غم دی).

ځکه د عابد عبادت د خپل ځان د پاره وي او د عالم ژوند د ټولو انسانانو د دُنيا او آخرت د کاميابۍ د پاره وي.

د حضرت سعيد بن جبير ﷺ نه پوښتنه اوشوه:

مَا عَلَامَةُ هَلَاكِ النَّاسِ؟ د خلقو د هلاکت نښه څه ده؟

ده ورته ووېل: هَلَاكُ عُلَمَائِهِمْ. چې کله د دوی علماء وفات شي، (او خلق په ګمراهۍ کې مبتلاء شي، نو دا غټه نښه د دوی د هلاکت ده). (۲)

د علماو پورې ټوقې کوونکې کس منافق دی

په مخ د زمکه داسې بدبخته خلق هم شته چې علماو ته په سپک نظر ګوري، نو خبردار! کوم کس چې عالم ته د علم په وجه يا حافظ ته د حفظ په وجه سپک ګوري نو دا خو کفر دی، ده ته د ايمان تازه کول په کار دي، ځکه علم او قرآن کريم ته سپک کتل خو کفر دی.(۳)

(۱) احياء العلوم ج۱ ص ۲۱ كتاب العلم، نزهة الناظرين في الاخبار والآثار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۲۹.

(۲) نزهة الناظرين ص ۱۴.

(۳) نوټ: د دې خبرې پوره تفصيل روستو په "فقهي مسايلو" کې اوګوره.

نبي كريم صلى الله عليه وسلم فرمايي :

ثَلَاثٌ لَا يَسْتَخِفُّ بِهِمْ إِلَّا مُنَافِقٌ : ذُوالشَّيْبِ فِي الإِسْلَامِ وَذُوالعِلْمِ وَإِمَامٌ مُقْسِطٌ . (١)

درې (٣) كسان داسې دي چې د دوى سپكاوى صرف منافق سړى كوي (يعنى دغه درې كسانو پورې چې څوك ټوقې او مسخرې كوي هغه منافق دى) هغه درې كسان دا دي :

(اول) هغه كس چې په اسلام كې سپين ږيرى شي . (دويم) : عالم . او (دريم) عادل بادشاه .

كوم كس چې په دُنيا كې علماؤ ته نقصان رسوي ، نو الله ﷻ داسې كس ته په دُنيا كې هم سخته سزا وركوي ، ځكه علماء خو د انبياؤ وارثان دي (اَلْعُلَمَاءُ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ) .

علماء د الله ﷻ وليان او بزرګان دي . او د الله ﷻ ولي ته نقصان رسول د انسان د اخيري خاتمې د خرابيدو خطره لري ، حديث قدسي دى الله تعالى فرمايي :

مَنْ عَادَىٰ لِي وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ . (١)

څوك چې زما د يو دوست سره دشمني كوي زه داسې كس ته اعلانِ جنګ كوم .

لهذا علماؤ ته د نقصان رسوونكو خلقو انجام به درته د يو څو واقعاتو په رڼا كې بيان كړم :

علماؤ ته د تكليف رسوونكو خلقو سزا

فقيه ابو الليث سمرقندي رحمه الله ذكر كړي دي چې حضرت ابوبكر صديق ﷺ فرمايي :

ما يو ځل خوب وليده چې رسول الله صلى الله عليه وسلم راغي او زه يې د لاس نه اونيوم او راته وې فرمايل : ځېل نظر اوچت كړه او دوزخ ته اوګوره . ما چې پورته اوكته ، نو ما اوليده چې د ګناهګارانو يو جماعت په عذاب كې مبتلاء دى ، مخونه يې د خنځير په شكل كې وو ، د جهنميانو وينې او زوې يې څكلې او په اور كې سوزيدل .

---

(١) رواه الطبراني في الكبير وقد حسنها الترمذي لغير هذا المتن ، الترغيب والترهيب ج ١ ص ٦٥ .

(٢) بخاري شريف ، په يو حديث كې داسې الفاظ دي : مَنْ آذَى لِي وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ . اخرجه البخاري ٦١٣٧ .

ما د نبي علیه السلام نه پوښتنه وکړه چې اې د الله رسوله ! دا څوک دي چې په دومره لوي عذاب کې ګرفتار دي ؟ نبي علیه السلام راته او فرمايل : چې دا هغه خلق دي چې د وی به علماؤ ته تکلیف رسول ، او په غیر د توبې نه مړه شوي دي ، نو ځکه يې اوس دا انجام دی .

د مرزا مظهر جانِ جانان د قاتل بدترين انجام

د دهلي د بادشاه يو وزير ؤ ، چې رافضي المذهب ؤ ، هغه د قاضي ثناء الله پاني پتي رحمه الله پير او مرشد مرزا مظهر جانِ جانان په ناحقه باندې په تمانچه اوويشتو ، مرزا صاحب په هماغه ځای شهيد شو ، د هغه د وفات نه پس د دهلي بادشاه د شپې خوب اوليده چې زه په يو ځنګل کې ولاړ يم ، او د ماسره دا وزير هم دی ، مونږ کته چې ناڅاپه د ځنګل د يو طرف نه ډېرې او ګرد راپورته شو ، کله چې دا ګرد ختم شو نو ما اوليده چې په يوه سورلۍ باندې يو کس سور دې او ددې سورلۍ واګې مرزا صاحب نيولې دي ، کله چې دوی ماته رااورسيده ، او ما معلومات وکړو چې دا د سورلۍ واله کس څوک دی ؟ نو راته ووېل شو چې دا خو حضرت حسين رضی الله عنه دی .

حضرت حسين رضی الله عنه د مرزا صاحب نه پوښتنه وکړه چې ستا قاتل څوک دی ؟ ده وزير طرفته اشاره وکړه چې زما قاتل دا وزير دی ، حضرت حسين رضی الله عنه يو غشې رااوويست ، او دا وزير يې په دې غشي باندې په ځيګرا وويشت .

بادشاه د شپې د خوب نه راپاڅيده ، حيران ؤ ، په تادۍ يې يو کس اوليږل چې ته لاړ شه ، او وزير په جلتۍ راوله چې زه ورته معلومات وکړم ، چې دا څه تماشه ده ؟

هغه کس چې هلته ورغې ، نو خلقو ورته ووېل چې د وزير په ځيګر کې ناڅاپه درد پيدا شوې ، نشي تللې ، کله چې سهر شو نو وزير مړ شوې .

امام اعظم ابوحنيفه رحمه الله پسې د بد رد ويلو سزا

د يو کس په باره کې راځي چې ده تقرير کولو ، او د استهزاء په شکل يې ووېل چې د امام صاحب نه خو زه هم ښه يم ، هغه په څه پوهيده ، هغه ته خو صرف اويا (۷۰) احاديث ياد وو ، ماته خو د هغه نه ډېر ياد دي .

يو چا بل نيک عالم ته دا خبره وکړه ، هغه فوراً وويل چې ددې کس آخيري انجام به دا وي چې دې به مرتد کيږي ، يو د جُمعه روستو دغه کس مرزايي شو ، د خلقو د وړاندې ذليل و رسوا شو او خلقو اوشړل .

ددې نه پس خلق دې نيک عالم ته راغله او پوښتنه يې ورته وکړه چې تاته څنګه معلومه شوې وه چې دا سړې به کافر کيږي ؟ هغه ورته وويل چې کله تاسو ماته وويل چې دې سړي د امام اعظم ابوحنيفه رحمه الله ډيره ګستاخي کړې ، نو زما په نزد خو امام صاحب د الله ﷻ ولي دې ، او حديث قدسي دې ، الله رب العزت فرمايي :

مَنْ عَادَىٰ لِيْ وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ. (۱)

څوک چې زما د يو ولي سره دشمني کوي نو زه هغه ته اعلانِ جنګ کوم .

نو چې کله دې سړي ته د الله ﷻ د طرفه اعلانِ جنګ اوشو ، او په جنګ کې هر فريق دا غواړي چې د مقابل نه اعلى شې قبض کړي ، او د الله ﷻ په نزد خو د ايمان نه بل اعلى شې نشته ، نو ما د ځان سره سوچ وکړو چې اوس ددې کس سره ايمان نشي پيدا کيدې . نو ځکه مې تاسو ته ويلي وو چې دا سړې به آخر مرتد کيږي . (۲)

د عالم د توهين سخته سزا

د دارالعلوم ديوبند مهتمم حضرت مولانا قاري محمد طيب رحمه الله وايي : چې يو کرت حضرت مولانا نانوتوي رحمه الله شاه جهان پور ته تشريف وړې وړو ، او د اسلام د حقانيت په باره کې يې خلقو ته ډير ښه وعظ او نصيحت وکړو .

کله چې د هغه ځای يې دينه خلقو ته پته اولږيده چې د خلقو په زړونو کې د مولانا نانوتوي رحمه الله ډير قدر و عزت پروت دې ، نو دده د بدنامولو د پاره يې مختلف طريقې وکړې خو کامياب نه شو .

آخر دوی دا سې پروګرام جوړ کړو چې په ځېلو ملګرو کې يې يو کس ته کفن ورواغوست ، او هغه کس ته يې ووېل چې کله د جنازې دوه تکبيرونه اوشي نو ته به زَر راپاځې ، نو د نانوتوي

(۱) بخاري شريف .

(۲) کتاب مولوي داؤد غزنوي ص ۱۹۱ .

رحمه الله پوري په خلق او خاندي ، او دي به او شرميږي چې د ژوندي سړي جنازه يې وکړه .

كله چې دوی داسې ترتيب برابر كړو نو دا كس يې په كټ كې واچول ، رايې وړو . او نانوتوي رحمه الله ته يې وويل چې جناب ! تاسو په دې مړي باندې جنازه وكړئ .

ده ورته ډير عُذر پيش كړو چې ما دپاره دا جنازه مناسب نه ده ، زه يې نه كوم . خو هغوی د خُولې چالاكي وكړه او ورته وې ويل چې تاسو به يې خامخا كوئ .

د هغه ځای ګواه خلق وايي چې مولانا صاحب يو طرفته ولاړ ؤ ، مونږ د هغه مخ ته كتل ، نو مخ يې د غصې نه تک سور ؤ ، او په مخ يې د خفګان اثرات ښكاريده .

كله چې هغوی ډير اصرار وكړو نو دې جنازې ته ورمخكې شو ، كله چې ده دوه (۲) تكبيره وكړه ، نو د شاته نه خپلو ملګرو دې كس ته توخې كول چې راپاځه ، خو دې نه راپاڅيدو .

كله چې جنازه ختمه شوه نو مولانا صاحب په غصه كې وويل چې دا اوس نه شي راپاڅيدې . او نور ورته روان شو .

كله چې خلقو هغه او كتلو نو واقعي مړ شوی ؤ ، ډير ټولو راضلوه كړه ، او د مولانا صاحب نه يې معافي اوغوښته ، او ډيرو خلقو په هماغه ځای توبه وويسته .(۱)

نو د علماو او نيكانو د بې عزتۍ نه ځان ساتل په كار دي . نبي كريم ﷺ فرمايي :

رُبَّ أَشْعَثَ أَغْبَرَ مَدْفُوعٍ بِالْأَبْوَابِ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللهِ لَأَبَرَّهُ .(۲)

ډير كرت خوړو وړو ويښتانو واله ، ګرد آلود كس چې د دروازو نه شړلې شي (يعنې داسې پراګنده حال او په خاورو ككړ كس چې په ظاهره ډير غريب او كمزوري معلوميږي خو د الله ﷻ په نزد به دده دومره لوی مقام وي) كه چيرته دې په الله ﷻ باندې قسم اوكړي (چې دا كار به كيږي) نو الله ﷻ به د هغه قسم ضرور پوره كوي ، او دې به قسم كې د حانث كيدلو نه بچ كوي .(۳)

(۱) سوانح قاسمي ۲ / ۷۰ ، عبرت الګيز واقعات ص ۱۵۲ .
(۲) رواه مسلم كتاب البر حديث ۱۳۸ ، والحلية حديث ۳۸ ، والمغازي ۲ / ۱۰ ، الترغيب والترهيب ج ۴ الترغيب في الفقر وقلة ذات اليد وما جاء في فضل الفقراء والمساكين ......
(۳) دعوات حق لمولانا عبد الحق ج ۱ ص ۵۹۷

Scanned with CamScanner

يو شاعر وايي :

هر بیشه گمان مبر که خالیست ❊ شاید که پلنگ خفته باشد

په هر ځنګل دا ګمان مه کوه چې ګني دا خالي دې ، کيدې شي په دې کې زمرې اُوده وي .

نو د غه رنګې دې غريب علماؤ او طلباؤ ته هم په غلط نظر مه ګوره ، ځکه په دوی کې لوي لوي بزرګان او اولياء الله شته ، دوی ته په نقصان رسولو سره به خپل آخرت برباد کړې .

د بزرګانو او نيکانو نه د مخ اړوونکي کس انجام

د هند مشهور عالم مولانا خواجه غريب نواز رحمه الله فرمايي چې يو کس ؤ ، کله به يې چې څوک بزرګ يا نيک سړې اوليده نو خپل مخ به يې ورنه واړول . ځکه دده د نيکانو او علماو سره سخت عداوت ؤ ، هغوی ته يې کتل هم نه خوښول .

کله چې دې مړشو او قبر ته يې کوز کړو ، نو خلقو په قبر کې دده مخ قبلې طرف ته واړول ، خو دده مخ به واپس د قبلې نه رااوګرځيده ، خلقو ډير کوشش وکړو خو قبلې ته به يې مخ نه برابريده ، خلق ډير خفه وو ، په دې کې يو هاتفي آواز ورباندې اوشو :

اې خلقو ! تاسو هسې ځان مه ستړې کوئ ، دې په همدې حالت کې پريږدئ . ځکه ده به په دُنيا کې زما د محبوب بندګانو (نيکانو خلقو) نه مخ اړولو او د هغوی سره به يې بُغض کولو ، نن دده همدا سزا ده چې زما د رحمت نه به لرې وي ، او د قيامت په ورځ چې راپاځي نو په داسې شکل کې به راپاځي چې دده صورت به د خَر وي .

فائده : معلومه شوه چې علماو ته سپک کتل يا د دوی توهين کول غټه بدبختي ده .

محترمو ! که چيرته دغه اهلِ حق علماء نه وې نو بيا به خلق د حلال او حرام ، جائز او ناجائز مسائلو نه چا خبرول ؟

که دغه علماء نه وې نو بيا د ملحدينو او باطلو دلو مقابله چا کوله ؟

که دغه علماء نه وې نو بيا به دغه ظالم بادشاهان د دين د تحريف نه چا منعه کول ؟

دا خو د علماو برکت دی چې په هر دور کې دوی د باطل مقابله کړې ، او د رسول الله صلی الله عليه وسلم په ښائسته تعليماتو يې دُنيا منوّره او روښانه کړې .

د اهلِ علمو سره دُ احسان کولو فایده

په شریعت کې د د اهلِ علمو سره د احسان کولو ډیر زیات فضایل راغلي، هم دُنیوي فایدې، او هم اُخروي فایدې.

دُنیوي یوه فایده یې داده چې کوم کس د اهلِ علمو سره احسان کوي نو الله ﷻ به د دې کس ځوي یا نمسي عالِم کوي.

امام سدید الدین شیرازي رحمه الله فرمایي چې زمونږ مشائخو ویلي دي:

مَنْ اَرَادَ اَنْ يَكُوْنَ اِبْنُهُ عَالِمًا فَيَنْبَغِي اَنْ يُرَاعِيَ الْغُرَبَاءَ مِنَ الْفُقَهَاءِ وَيُكْرِمَهُمْ وَيُطْعِمَهُمْ وَيُعَظِّمَهُمْ وَيُعْطِيَهُمْ شَيْئًا. فَاِنْ لَمْ يَكُنْ اِبْنُهُ عَالِمًا كَانَ حَفِيْدُهُ عَالِمًا. (۱)

ځوک چې دا اراده لري چې د ده ځوي دې عالِم شي نو ده له په کار دي چې د غریبانانو فقهاؤ او علماؤ خیال او ساتي، د دوی عزت او تعظیم وکړي او دوی ته (د خوراک د پاره) څه ورکړي. نو که په څه وجه د ده ځوي عالِم نه شي نو د ده نمسي به عالِم کیږي.

(۱) تعليم المتعلم فصل في تعظيم العلم واهله ص ۳۲.

Scanned with CamScanner

د طالب العلم مقام

محترمو مسلمانانو! زموږ په شريعت کې د علم زده کوونکي (طالب العلم) هم ډير غټ مقام دی:

فرښتې طالب العلم ته خپلې وزرې غوړوي

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي:

إِنَّ الْمَلَائِكَةَ لَتَضَعُ أَجْنِحَتَهَا لِطَالِبِ الْعِلْمِ رِضًا بِمَا يَصْنَعُ .[۱]

بيشکه فرښتې د طالب العلم د پاره خپلې وزرې غوړوي (يعنی د ده د وړاندې عاجزي او تواضع کوي[۲]) ځکه دوی د طالب د دې کار نه راضي او خوشحاله وي.

د امام قرطبي رحمه الله تحقيق

امام قرطبي رحمه الله په خپل تفسير کې د آيت ﴿ قَالَ يَا آدَمُ أَنْبِئْهُم بِأَسْمَائِهِمْ ﴾ د لاندې ليکي: چې د حضرت آدم عليه السلام د علم په وجه چې کله الله ﷻ فرښتو ته د سجدې کولو حکم وکړو نو فرښتو هغه ادب اخيستې، نو اوس هم چې فرښتې په يو انسان کې علم او ګوري نو دوی د هغه د وړاندې عاجزي کوي، او خپلې وزرې ورته غوړوي، ځکه دوی د طالب العلم د دې کار نه راضي او خوشحاله وي.[۳]

---

(۱) اخرجه البخاري في العلم ۱۰، والترمذي في القرآن ۱۰ وفي العلم ۱۹، ۳۵، وابن ماجه في المقدمة ۱۷، واحمد ۲، ۲۵۲، ۳۲۵، ۲۰۷. ابوداود (۳۶۴۱)، (۳۶۴۲)، وابن ماجه (۲۲۳) وابن حبان (۸۰) ورواه الترمذي (۲۶۸۳).

(۲) لَتَضَعُ أَجْنِحَتَهَا: اي تخضع وتتواضع. قرطبي ج ۱ ص ۲۳۰.

قال الخطابي في معنى "وضعها أجنحتها" ثلاثة اقوال: احدها: انه بسط الاجنحة. الثاني: انه بمعنى التواضع تعظيماً لطالب العلم. الثالث: أن المراد به النزول عند مجالس العلم وترك الطيران. نزهة الناظرين في الاخبار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۸.

(۳) امام قرطبي رحمه الله فرمايي: وانما تفعل ذلک لاهل العلم خاصة من بين سائر عيال الله، لان الله تعالی الزمها ذلک في آدم فتأدبت بذلک الادب، فلما اظهر له علم في بشر خضعت له وتواضعت وتذللت إعظاماً للعلم واهله ورضی منهم بالطلب له والشغل به. قرطبي ج ۱ ص ۲۳۰ آيت ۳۳.

وړبسې امام قرطبي رحمه الله فرمايي:

هذا في الطُّلَّابِ مِنْهُمْ فَكَيْفَ بِالْأَحْبَارِ مِنْهُمْ وَالرَّبَّانِيِّينَ مِنْهُمْ. (۱)

دا د فرښتو وزرې غوړول او عاجزي کول خو د طالب العلم د عزت او تعظيم دپاره دي نو اوس د علماو او خداپرستو اهل علمو به څومره لوي شان وي؟

حضرت صفوان بن عسّال المراديّ رضي الله عنه فرمايي چې يو ورځ زه نبي کريم صلى الله عليه وسلم ته راغلم، دې په جُمات کې ناست ؤ، او يو سُور څادر ته يې تکيه وهلې وه، ما ورته وويل:

يَا رَسُولَ اللهِ! إِنِّي جِئْتُ أَطْلُبُ الْعِلْمَ. اې د الله رسوله! زه راغلې يم د علم د زده کړې دپاره. نو نبي عليه السلام راته اوفرمايل:

مَرْحَبًا بِطَالِبِ الْعِلْمِ إِنَّ طَالِبَ الْعِلْمِ لَتَحُفُّهُ الْمَلَائِكَةُ بِأَجْنِحَتِهَا ثُمَّ يَرْكَبُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا حَتَّى يَبْلُغُوا السَّمَاءَ الدُّنْيَا مِنْ مَحَبَّتِهِمْ لِمَا يَطْلُبُ. (۲)

د طالب العلم دپاره مبارکي ده، بيشکه طالب العلم فرښتې په خپلو وزرو کې راګيروي، بيا دا فرښتې دومره ډيرې راشي چې يو بل د پاسه تر آسمانه پورې اورسيږي، دا ځکه چې دا طالب کوم شئ (علم) طلب کوي فرښتې د هغې سره محبت کوي.

فائده: سبحان الله. د علم څومره لوي مقام دی چې د دې په وجه د طالب العلم د تعظيم دپاره فرښتې خپلې وزرې غوړوي.

تنبيه: په مذکوره احاديثو کې هيڅ شک وشُبه نشته، ځکه چاچې په داسې معتمدو احاديثو کې شک وشُبهه کړې هغوی ته الله ﷻ په دُنياکې هم سخته سزا ورکړې، د دې په باره کې درته يو دوه (۲) واقعې بيانوم:

(۱) قرطبي ج۱ ص ۳۳۰ آيت ۳۳.

(۲) رواه الطبراني في المعجم الكبير ۸ / ۶۳، والهيثمي في المجمع ۱ / ۱۳۱، والهندي في الكنز ۲۸۸۲۷، وابن ماجه الحديث ۲۲۶، واحمد في مسنده ۴ / ۲۴۰ والبيهقي ۱ / ۲۸۲ والدارقطني ۱ / ۱۹۷ وابن حبان في صحيحه والحاكم وقال صحيح الاسناد. الترغيب والترهيب ج۱ ص ۴۲ كتاب العلم.

Scanned with CamScanner

په حديث پورې د مسخره کوونکي سړي سزا

يو عالم د پيغمبر عليه السلام دا حديثِ مبارکه بيانول چې نبي ﷺ فرمايي:

مَامِنْ خَارِجٍ مِنْ بَيْتِهِ فِيْ طَلَبِ الْعِلْمِ إِلَّا وَضَعَتْ لَهُ الْمَلَائِكَةُ أَجْنِحَتَهَا رِضًا بِمَا يَصْنَعُ .(۱)

کوم کس چې د علم په طلب کې د کور نه اوځي نو دده د دې کار نه فرښتې دومره خوشحاله وي چې ده ته خپلې وزرې غوړي.

نو يو زنديق کس چې دا حديث واوريده نو هغه د ريشخند او استهزا، په شکل وويل چې زه به نن په خپلو څپلو کې ميخونه لږوم، او په زوره به خپې په زمکه راپرېدم، ددې دپاره چې د فرښتو وزرې ماتې شي.

کله چې ده دغسې کار وکړو او په زوره يې زمکه په خپو اووهله، نو ناڅاپه په زمکه رااوغورځيده، او ځای په ځای يې خپې شَلې (ګډې) شوې، او يو څو ورځې روستو يې په خپو باندې خوږونکې خطرناکه بيماري اولږيده.

چاچې دا واقعه نقل کړې هغه وايي چې ما اوليده چې دغه کس د ذلت په حالت کې په يو ځای کې پروت وُ، او په همدغه حالت کې مړ شو.(۲)

لهذا په دې احاديثو کې هيڅ شک و شبه په کار نه ده.

په حديث کې د شک کوونکي کس انجام

ابن منده اصفهاني رحمه الله چې د علمِ حديث لوي امام دی او يې شميره کتابونه يې ليکلي دي، دې وايي چې زه يو ځل شام کې يو محدِث (د احاديثو استاذ) ته د علم حاصلولو دپاره لاړم، کله چې هغه ته ورغلم نو ما اوليده چې هغه په خپل مخ باندې يوه پَرده اچولې وه، او احاديث يې بيانول.

ابن منده رحمه الله وايي چې کله ما دا اوليده نو زه حيران شوم چې په دې مخ يې دا پَرده ولې اچولې ده؟ کله چې هغه د احاديثو درس ختم کړو، او هغه ته پته اولږيده چې ابن منده راغلې

(۱) اخرجه الترمذي في العلم باب ۱۹، وابن ماجه في المقدمة باب ۱۷، وابن حبان في صحيحه والحاكم وقال صحيح الاسناد. الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۹ الترغيب في الرحلة في طلب العلم.

(۲) عبرت انگيز واقعات ص ۱۳۱.

دي، نو زه يې را او غوښتم، او راته وې ويل چې اې ابن منده! تاته پته شته چې ما په دې خپل مخ باندې دا پرده ولې اچولې ده؟

ما ورته وويل چې ماته هيڅ پته نشته. هغه راته وويل: چې يوه ورځ زه د يو مشر استاذ (شيخ الحديث) په درس کې ناست ووم، هغه د پيغمبر عليه السلام احاديث بيانول، کله چې هغه دې حديث ته را اورسيده چې نبي عليه السلام فرمايي:

أَمَا يَخْشَى أَحَدُكُمْ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنْ رُكُوعٍ أَوْ سُجُودٍ قَبْلَ الإِمَامِ أَنْ يَجْعَلَ اللهُ رَأْسَهُ رَأْسَ حِمَارٍ أَوْ يَجْعَلَ اللهُ صُورَتَهُ صُورَةَ حِمَارٍ. (۱)

کوم کس چې په تاسو کې د امام نه مخکې سر را اوچتوي نو آيا هغه د الله ﷻ نه نه ويريږي چې الله ﷻ د ده سر د خره او ګرځوي، يا د ده صورت په شان د صورت د خره او ګرځوي؟

دې محدث وويل: چې کله ما دا حديث واوريد، نو زما په زړه کې شک پيدا شو: چې دا څنګه کيدې شي چې د يو انسان سر د خره او ګرځي؟

نو چې د شپې اوده شوم، او سهار راپاڅيدم نو زما سر د خره ګرځيدلې و.

د هغې نه روستو ما هيچاته خپل سر نه دې ښکاره کړې، اګر چې طالبانو ته احاديث بيانوم خو هر وخت مې په خپل سر باندې پرده اچولې وي.

خو اې ابن منده! ته راته لوې عالم معلوميږې، زه تاته قسم درکوم چې تر څو پورې زه ژوندې يم ته به هيچاته دا حال نه وائې، او چې کله زه وفات شم نو بيا خلقو ته دا ووايه چې: خبردار! د احاديثو اوريدو په وخت په ډير ادب کينئ، او په احاديثو کې هيڅ قسمه شک و شبه مه کوئ (کنې الله ﷻ به ډيره سخته سزا درکړي).

ابن منده وايي چې ما ورسره دا کلکه وعده وکړه چې ستا تر ژوند پورې به هيچاته دا حال نه وايم، نو هغه د خپل مخ نه پرده لرې کړه، ما اوليده چې لاندې بدن يې د انسان ؤ، او سر يې د خره ؤ. (۲)

---

(۱) اخرجه البخاري في الاذان باب ۵۳، ومسلم في الصلاة حديث ۱۱۵، ۱۱۶، ۱۱۹، وابو داود في الصلاة باب ۷۵، والترمذي في الجمعة باب ۵۶، والنسائي في الامامة باب ۳۸، وابن ماجه في الامامة باب ۴۱ . الترغيب والترهيب ج ۱ ص ۱۹۷ الترهيب من رفع المأموم رأسه قبل الامام في الركوع والسجود.

(۲) عبرت الكنوز والغات ص ۱۳۰ .

فایده: قدرمنو! تاسو واوریده چې د پیغمبر ﷺ په یو حدیث کې یې شک او کړو نو الله رب العزت ورته په دُنیا کې د عبرت د پاره سزا ورکړه.

بهر حال خبره داشروع وه چې د علم حصول دومره عظیم مقصد دې او دومره زیات فضیلت لري چې طالب العلم ته فرشتې خپلې وزرې غوړوي.

طالب العلم ته د حج ثواب ملاویدل

نبي علیه السلام فرمايي:

مَنْ غَدَا إِلَى الْمَسْجِدِ لَا يُرِيدُ إِلَّا أَنْ يَتَعَلَّمَ خَيْرًا أَوْ يُعَلِّمَهُ كَانَ كَأَجْرِ حَاجٍّ تَامًّا حَجَّتُهُ. (۱)

څوک چې جُمات ته صرف د دې د پاره لاړ شي چې دې په جُمات کې د خیر خبره (یعنی علم) زده کړي، یا یې بل ته اوښايي، نو ده ته به د یو کامل حج ثواب حاصلیږي.

د علم د زده کړې په وخت د وفات کیدونکي کس مرتبه

نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمايي:

مَنْ جَاءَهُ أَجَلُهُ وَهُوَ يَطْلُبُ الْعِلْمَ لَقِيَ اللهَ وَلَمْ يَكُنْ بَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّبِيِّينَ إِلَّا دَرَجَةُ النُّبُوَّةِ. (۲)

چاته چې مرګ په داسې حالت کې راشي چې دې علم طلب کوي نو دې به الله تعالی ته په داسې حال کې مخامخ کیږي چې دده او د پیغمبرانو په مینځ کې به صرف یوه درجه فرق وي، هغه درجه د نبوت ده.

---

(۱) رواه الطبراني في المعجم الكبير ۸/ ۱۱۲ والهيثمي في المجمع ۱/ ۱۲۲، ۱۲۳ والهندي في الكنز ۲۸۸۵۹ / قال في المجمع ۱/ ۱۲۳: رواه الطبراني في الكبير ورجاله كلهم موثقون. الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۹ الترغيب في الرحلة في طلب العلم.

(۲) رواه الطبراني في الاوسط، والهيثمي في المجمع ۱/ ۱۲۳، والزبيدي في الاتحاف ۱/ ۱۰۰. مشكوة ص ۳۶ كتاب العلم الفصل الثالث، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۳ كتاب العلم، هكذا في احياء العلوم ج۱ ص ۲۱ كتاب العلم.

په یو روایت کې داسې الفاظ دي، فَبَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّبِيِّينَ دَرَجَةٌ وَاحِدَةٌ فِي الْجَنَّةِ. دده او د نبیانو په مینځ کې به صرف د یوې درجې فرق وي او هغه فرق مرتبه د نبوت ده. مشكوة كتاب العلم.

په يو بل حديث کې راځي ، نبي ﷺ فرمايي :

إِذَا جَاءَ الْمَوْتُ لِطَالِبِ الْعِلْمِ وَهُوَ عَلَى هٰذِهِ الْحَالَةِ مَاتَ وَهُوَ شَهِيْدٌ .(۱)

کله چې طالب العلم ته مرګ راشي او دې د علم په طلب کې وي نو دې شهيد دې ، او ده ده مرګ د شهادت دې .

نو کله چې د علم د زده کولو دومره ډير فضيلت دی نو په کار ده چې هر کس د علم د زده کولو سره مينه پيدا کړي او دې کې ښه خواري او محنت وکړي .

د علم حاصلولو شوق

د علامه ابن تيميه رحمه الله د ژوند په حالاتو کې علماؤ ليکلي چې د وخت بادشاه ده ده نه څه فتوی اوغوښته ، خو ده ورنه کړه ، نو بادشاه دې په جيل کې واچولو . درې (۳) ورځې پس يو ځوان د بادشاه دربار ته راغي ، بادشاه دخپلو وزيرانو سره ناست ؤ ، دې ځوان ډير په سلګو ژړل ، چاچې به هم ده ده مخ ته اوکتل ، نو ده ده په مخ کې د علم رڼا ښکاريده ، په دربار کې چې څومره خلق ناست وو د ټولو دا خواهش و چې بادشاه دې ده ده تمنّی او آرزو پوره کړي ، او د بادشاه زړه هم دا غوښته چې ده ده مقصود دې پوره کړې شي .

نو بادشاه ورنه پوښتنه وکړه : چې اې ځوانه ! ولې دومره زيات ژاړې ؟ که تاته څه تکليف وي چې زه يې لرې کړم ، او که ستا څه ضرورت وي چې زه يې پوره کړم .

نو دې ځوان ورته په ژړا کې وويل : چې ما يو درخواست راوړې دی ، که تاسو دا کار وکړو نو ډيره به ښه وي : هغه دا چې ته ما جيل (محبَس) ته اوليږه .

کله چې بادشاه دا خبره واوريده نو ډير حيران شو ، او پوښتنه يې ورنه وکړه : چې ته جيل ته ولې ځې ؟ په جيل کې خو ډير تکليفونه او سختې دي .

ده ورته وويل چې جناب ! تاسو زما استاذ (علامه ابن تيميه رحمه الله) په جيل کې اچولې دې ، او نن دريمه (۳) ورځ ده چې زما سبقونه قضاء شوي دي ، نو که ته ما جيل ته اوليږې نو خير دی زه خو به د جيل تکليفونه برداشت کړم ، خو دخپل استاذ نه به هلته سبق وايم .

---

(۱) رواه البزار والطبراني في الاوسط ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۴۸ کتاب العلم .

Scanned with CamScanner

سبحان الله ! دېته د علم شوق وايي چې د جيل تکليفونو برداشت کولو ته تيار دي خو سبق قضاء کېدل نه خوښوي . (١)

د طالب العلم مقام

د الله ﷻ په نزد بېشکه د طالب العلم ډېر لوی مقام دی ، ځکه کوم کس چې په دې پُرفتن دَور کې خپل ځان د علم د حصول د پاره وقف کړي نو يقيناً دغه کس ډېر زيات خوش نصيبه دی ، او د الله ﷻ په نزد غوره کس دی .

الله رب العزت فرمايي :

﴿ ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا ... ﴾ . (٢)

ترجمه : بيا موږ د کتاب وارثان هغه خلق جوړ کړه کوم چې موږ په خپلو بندګانو کې غوره کړي وو .

نبي عليه السلام فرمايي :

مَنْ خَرَجَ فِي طَلَبِ الْعِلْمِ فَهُوَ فِي سَبِيلِ اللهِ حَتَّى يَرْجِعَ . (٣)

کوم کس چې د (کور نه د) علم حاصلولو د پاره اووځي ، نو تر څو پورې چې هغه کورته راواپس شوی نه وي تر هغې وخته پورې دی د الله ﷻ په لاره کې دی .

يعنی کوم ثواب چې يو مجاهد ته د الله ﷻ په لار (يعنی جهاد) کې حاصليږي ، نو دغه ثواب د دين طالب العلم ته هم حاصليږي .

ځکه لکه څرنګ چې يو مجاهد د إعلاءِ کلمةُ الله او د دين د سربلندۍ د پاره ميدان جهاد ته راووځي ، نو دغه رنګې طالب العلم هم د دې مقصد د پاره علم حاصلوي چې د عِلم د رڼا په وجه د

(١) اهل دل کے تڑپادینے والے واقعات ج١ ص ٢٦٠ ، وخطبات فقير ج١٠ ص٨٦ .

(٢) سورة فاطر آيت ٣٢ .

(٣) رواه الترمذي كتاب العلم باب ٢ وقال حديث حسن ، الترغيب والترهيب ج١ ص ٦٠ الترغيب في الرحلة في طلب العلم ، مشكوة ص ٣٣ كتاب العلم .

عالم نه د جهالت تياري ختمي كړي، د الله ﷻ دين په ټوله دُنيا كې خور كړي، او خلق د شيطان د مكرو فريب نه خبر دار كړي .(۱)

نبي كريم صلى الله عليه وسلم فرمايي:

خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ .(۲)

په تاسو كې بهترين هغه كس دې چې قرآن كريم زده كړي او بيا يې بل ته او ښايي.

سفيان ثوري رحمه الله فرمايي:

كه چيرته نيت صفا وي نو د طالب العلم نه بهترين بل څوك نشته .(۳)

معلومه شوه چې د الله ﷻ په نزد د طالب العلم ډير لوي مقام دى، ترديې چې كه دې د الله ﷻ نه څه دُعا او غواړي نو الله ﷻ ده د دُعاء هم نه رَدّ كوي، بلكه قبلوي يې.

د طالب العلم د دُعا قبليدو واقعه:

سلطان محمود غزنوي رحمه الله يو عادل بادشاه تير شوي دې، ده ده په زړه كې د يو درې (۳) خبرو معلومولو باره كې ډير شوق ؤ:

۱. اول دا خبره دا چې زه خو د سبكتگين ځوي يم، سبكتگين خو مخكې بادشاه نه ؤ، بلكه يو فوجي ؤ، بيا روستو بادشاه شو. نو آيا زه يقيني د هغه ځوي يم او كه نه؟

---

(۱) مظاهر حق شرح مشكوة ج۱ كتاب العلم.

(۲) رواه البخاري في فضائل القرآن باب ۲۱، وابو داود في الوتر باب ۱۴، ۱۵، ۱۹، والترمذي في ثواب القرآن باب ۱۵، وابن ماجه في المقدمة باب ۱۶، ومسلم، واحمد ۱/ ۸۵، ۹۶، الترغيب والترهيب ج۲ كتاب قراءة القرآن الترغيب في قراءة القرآن.....

علمي نكته: په دې حديث شريف كې د زده كوونكي (طالب) ذكر مخكې شوې، او د ښوونكي (معلم) ذكر روستو شوې. د دې يو څو وجوهات دي: ۱. ظاهري ترتيب دا دې چې اول يو شئ زده كولې شي او بيا روستو ښودلې شي، نو د دې ترتيب په وجه دلته هم د متعلم تذكره مخكې شوې. ۲. طالب تكليفونه ډير برداشت كوي، ځكه استاذ ته ځي تا څه تنخواه يا سهولت وي، او طالب ته خو په زده كړې يوه روپۍ هم نه ملاويږي. ۳. متعلم د زده كړې دپاره سفرونه كوي، كله يو ځاى ته او كله بل ځاى ځي، نو طالب د سفر تكليفونه برداشت كوي، او استاذ خو ډير سفرونه نه كوي. نو ځكه په حديث كې د طالب ذكر مخكې اوشو او د معلم ذكر روستو اوشو. (خطبات فقير ج۳۲ ص۸۳).

(۳) خطبات فقير ج۱۱ ص۱۸۸.

Scanned with CamScanner

۲. دريمه خبره دا چې د دين مختلفې شعبې دي په دې کې د ټولو نه بهترينه شعبه کومه يوه ده؟ او په امت کې د ټولو نه بهترين خلق څوک دي؟

۳. دريمه خبره دا چې د ډير وخت نه ماته د نبي کريم صلى الله عليه وسلم زيارت په خوب کې نه دې نصيبه شوې، نو که دا راته حاصل شي نو ډيره به ښه وي.

يو ورځ دې په يوه کوڅه کې ګرځيده، نو يو طالب العلم يې اوليده چې ديو کور مخې ته څه رڼا ده، هغې ته ناست دی، او خپل کتاب ګوري. ده ورته پوښتنه وکړه چې اې طالبه! ته په جُمات کې ولې کتاب نه ګورې؟

هغه ورته ووييا چې په جُمات کې د رڼا څه انتظام نشته، او دلته ددې کور مخې ته رڼا ده نو ځکه دلته کتاب ګورم.

ده ورته وويل چې بچيه! ته لاړ شه، او د نن نه پس به زه تاله د رڼا مستقل انتظام وکړم. طالب العلم چې دا خبره واوريده نو دُعا يې ورته وکړه چې:

يا الله! ددې کس د زړه مرادونه او آرزو ګانې پوره کړې.

سلطان محمود غزنوي رحمه الله چې کورته راغې او اوده شو، نو په خوب کې يې دنبي کريم صلى الله عليه وسلم سره ملاقات اوشو، پيغمبر ﷺ ورته اوفرمايل:

اې د سبکتګين ځويه! تا زما د يو وارث عزت وکړو، الله تعالى دې تا په دُنيا او آخرت کې عزتمند کړي.

سبحان الله! ددې طالب العلم د دُعاګانو په برکت ده درې (۳) واړه مرادونه پوره شو، او درې واړه خبرې يې حل شوې.

ځکه يو خو يې په خوب کې د نبي کريم ﷺ سره ملاقات هم اوشو، دويم: ده د خپل نسب باره کې شک و چې زه د سبکتګين ځوی يم او که نه؟ هغه شک يې هم ختم شو، ځکه نبي ﷺ ده ته فرمايلي وو: اې د سبکتګين ځويه!

او دريمه خبره هم ورته معلومه شوه چې د دين بهترينه شعبه تعليم او تعلم ده، او په مخ د زمکه بهترين خلق علماء او طلباء دي، ځکه علماء د انبياء وارثان دي. [1]

معلومه شوه چې د دين زده کوونکو طالبانو د الله ﷻ په نزد ډير لوي مقام دی.

---

(۱) خطبات فقير ج۱۰ ص۸۴.

د خواجه باقي بالله رحمه الله د دين د طالبانو نه د دعا درخواست

خواجه باقي بالله رحمه الله چې د مجدد الف ثاني رحمه الله پير او مُرشد دی ، او ډير لوي بزرګ تير شوې دی ، يو ورځ دده مريد دده د وراندې ووېل : چې زمونږه شيخ خو دومره لوي بزرګ دی چې بې شميره مريدان يې دي او ډير کرامتونه يې دي .

دې هلته چپ ولاړ ؤ ، او هغه مريد يې د دې تعريف کولو نه منع نه کړو .

دې نه منع کولو په وجه الله ﷻ په دوی دا امتحان راوست چې په دوی د قبض کيفيت راغې او ټول کيفيات يې ختم شو .

(ځکه چې د يو چا مرتبه څومره اوچته وي نو که دوی نه معمولي غلطي اوشي نو هم دوی ته په هغې باندې تنبيه ورکولې شي . ځکه حَسَنَاتُ الْأَبْرَارِ سَيِّآتُ الْمُقَرَّبِيْنَ)

چونکه دوی چپ پاتې کيدل او مريد د تعريف نه نه منع کول ظاهري خود پَسندي معلوميږي اګر چې په حقيقت کې دوی په زړه کې څه عُجب او لوي نه وه ، خو الله ﷻ پرې بيا هم امتحان راوست ، څو ورځې مسلسل دوی الله ﷻ ته اوژړل ، او دُعا يې وکړه چې يا الله ! د مانه څه غلطي شوې ؟ چې د هغې په وجه په ما باندې دا حالت راغلې ؟

آخر دا چې په خُوب کې ورته اوخودې شو چې ددې خبرې په وجه درباندې دا حالت راغلې .

او اوس ددې حَل دادی چې تاته نزدې يوه مدرسه ده ، په هغې کې واړه واړه طالبان دي ، د قرآن کريم حفظ کوي ، او په ديني زده کړه کې مشغول دي . ته ورشه ، او د هغوی نه د ځان دپاره دُعا اوغواړه ، نو دوباره به درته هر څه نصيبه شي .

کله چې دې سهر راپاڅيد ، او مدرسې ته ورغې . نو هلته ټول استاذان او شاګردان دوی ته دعزت د وجې پاڅيده چې حضرت خواجه صاحب تشريف راوړو .

دې چې هلته کيناست ، نو په مترګو کې يې اوښکې راغلې او وې ويل : تاسو ته خو زه ډير لوي بزرګ ښکارم او راته پاڅيدئ ، خو زما حالت دادی چې ماته په خُوب کې دا حکم اوشو چې ته لاړشه او ددې طالبانو نه د ځان دپاره دُعا اوغواړه .

نو اې طالبانو ! د الله ﷻ په نزد ستاسو ډير لوي مقام دی . تاسو ماته دُعا وکړئ .

Scanned with CamScanner

بیا دې ورو ورو طالبانو ټولو په شريکه خواجه صاحب ته دُعا وکړه، او الله تعالی د ده حقه مخکیني کیفیات ټول دوباره ورکړه. (۱)

د احاديثو په طالبانو د انواراتو راوریدل

۱. شاه ولي الله محدِّث دهلوي رحمه الله فرمايي چې يو کرت زه د حج دپاره لاړم، بيا د نبي كريم صلى الله عليه وسلم روضې مبارکې ته د سلام دپاره حاضر شوم، هلته ما اوليده چې کوم د احادیثو طالب العلم به د سلام دپاره روضې مبارکې ته راغې، نو د نبي کريم ﷺ د زړه مبارک نه به د نمرد شُعاؤ په شان رڼا ګانې راوتې او د دې طالب زړه به يې منوّر کولو. (۲)

۲. ابراهيم بن ادهم رحمه الله يو ډیر لوي صوفي او بزرګ تیر شوی، دې د کشف خاوند ؤ، دې قسَم کوي چې زما دې په الله قسم وي چې کله د قرآن کريم يا احاديثو زده کوونکي ورو کي طالب هم په يوه لاره روان وي، نو ما ته د کشف په ذريعه دا معلومه شوې چې د دې ديني طالب په وجه په دې ټوله علاقه باندې رحمتونه راوريږي. (۳)

د تقرير خلاصه

خلاصه دا چې عِلم داسې يو عظيم صفت دی چې د دې سره د چا هم او د څه شي هم واسطه راغلې، الله تعالى هغه ته ډير لوي عزت و شرافت ورکړې او په مخلوقاتو کې يې معزز او افضل ګرځولې. د غه وجه ده چې په شريعت کې د علماؤ او طلباؤ ډير لوي مقام بيان شوې.

الله تبارک وتعالى دې مونږ ټولو ته هم د عِلم حاصلولو او په علم باندې د عمل کولو توفيق راپه برخه کړي، او الله تعالى دې زمونږ د ټولو په زړونو کې د اهلِ علمو او دين سره محبت پيدا کړي او ورسره دې د دين د خدمت توفيق هم رانصيبه کړي.

آمِيْن يَارَبَّ الْعَالَمِيْن.

وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ

وَصَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى خَيْرِ خَلْقِهٖ مُحَمَّدٍ وَّآلِهٖ وَأَصْحَابِهٖ أَجْمَعِيْن

---

(۱) خطبات فقير ج۱۱ ص ۲۰۷.

(۲) اهل دل کے تڑپادینے والے واقعات ج۳ ص ۱۸۳.

(۳) بحواله ډاکټر شير علي شاه صاحب دامت بر کاتهم العاليه.

فقهي مسائل

اوله مسئله : علماؤ سره د بُغض لرونکي او دوی ته د کنځل کوونکي کس حکم :

د الله ﷻ په نزد د علماؤ ډیره لویه مرتبه او لوی مقام دي . الله رب العزت فرمايي :

﴿ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴾ .(۱)

ترجمه : ته ووايه (اې پيغمبره !) چې کوم خلق پوهيږي او کوم نه پوهيږي آيا دوی برابر دي ؟ (يعنی عالم او غير عالم برابر نه دي) .

او نبي کريم صلی الله عليه وسلم علماء د انبياؤ وارثان گرځولي ، نبي ﷺ فرمايي :

اَلْعُلَمَاءُ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ . (۲) علماء د انبياؤ وارثان دي .

لهذا بغير د څه دُنيوي سبب او جُرم نه د يو عالم اِهانت کول ، او هغه ته کنځل کول د کفر سبب دي . ملا علي قاري رحمه الله فرمايي :

مَنْ اَبْغَضَ عَالِمًا مِنْ غَيْرِ سَبَبٍ دُنْيَوِيٍّ اَوْ اُخْرَوِيٍّ فَيَكُوْنُ بُغْضُهُ لِعِلْمِ الشَّرِيْعَةِ وَلَاشَكَّ فِيْ كُفْرِ مَنْ اَنْكَرَهُ فَضْلًا عَمَّنْ اَبْغَضَهُ . (۳)

کوم کس چې د يو عالم سره بغير د دُنيوي يا اُخروي سبب نه بُغض کوي نو دده دا بُغض په حقيقت کې د دې علمِ شريعت سره دی ، او کوم کس چې دا علمِ شريعت بَدګڼي نو د هغه په کُفر کې هيڅ شک نشته ، او س چې ور سره بُغض کوي نو هغه خو په طريقِ اولیٰ سره کافر دی .

علامه طاهر بن عبد الرشيد البخاري رحمه الله فرمايي :

مَنْ اَبْغَضَ عَالِمًا مِنْ غَيْرِ سَبَبٍ ظَاهِرٍ خِيْفَ عَلَيْهِ الْكُفْرُ . (۴)

---

(۱) الزمر آیت ۹ .

(۲) اخرجه ابوداود في العلم باب ۱ وابن ماجه في المقدمة باب ۱۹ وابن حبان ۸۰ ، ورواه الترمذي في العلم باب ۱۹ ، مشکوة ص ۳۲ کتاب العلم .

(۳) شرح فقه اکبر ص ۱۷۳ .

(۴) عالمگيري ج ۲ ص ۲۷۰ ط مکتبه فرید یه ، خلاصة الفتاوی ج ۴ ص ۳۸۸ کتاب الفاظ الکفر ، فتاوی حقانيه ج ۳ ص ۱۱۹

کوم کس چې د يو عالم سره په غير د څه ظاهري سبب نه بُغض کوي نو دا يره ده چې په دې سره دا سړی کُفر ته اوو ځي .

البته که د څه دنيوي وجوهاتو په بناء باندې يو کس د عالم سره بُغض وحسد کوي يا د هغه اِهانت کوي نو دا کس ګناهګار فاسق او فاجر دی .[1]

دويمه مسئله : ديني کتابونو ته بې اودسه د لاس وروړلو حکم

که چيرته په يو کتاب کې قرآني آيتونه زيات وي نو بيا به دا کتاب بې اودسه نه شي راخيستې (ځکه قرآن کريم ته بې اودسه لاس وروړل صحيح نه دي ، الله تعالی فرمايي :

﴿ لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ ﴾[2] لاس نه شي وروړلی دې قرآن ته مګر پاکان .

او نبي عليه السلام فرمايي : لَا يَمَسُّ الْقُرْآنَ إِلَّا طَاهِرٌ .[3]

قرآن کريم ته به صرف پاک کس لاس وروړي) .

البته که په دې کتاب کې قرآني آيتونه کم وي او نور عبارتونه په کې زيات وي نو بيا يې بې اودسه کس هم راخيستې شي ، په شامي کې ذکر دي :

إِنْ كَانَ التَّفْسِيرُ أَكْثَرَ لَا يُكْرَهُ ، وَإِنْ كَانَ الْقُرْآنُ أَكْثَرَ يُكْرَهُ .[4]

که چيرته په دې کتاب کې د قرآن کريم په نسبت تفسير زيات و نو بيا يې بې اودسه راخيستل مکروهه نه دي ، او که د قرآن کريم آيتونه په کې زيات وو نو بيا يې بې اودسه راخستل مکروهه دي .

---

(۱) فتاوی حقانيه ج۳ ص۱۱۹ .

(۲) الواقعه آيت ۷۹ .

(۳) اعلاء السنن ج۲ ص۲۶۸ ، تفسير معارف القرآن ج۸ ص ۲۸۷ ، فتاوی رشيديه ص ۲۲۱ .

(۴) شامي ج۱ ص۱۷۷ ، فتاوی عثماني لمولانا محمد تقي عثماني دامت برکاتهم العالية ج۱ ص ۲۱۲ کتاب العلم والتاريخ والطب .

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

د اهلِ علمو دپاره د عبرت نه ډک نور معتمد واقعات

نوټ: د علماو او طلباو د پاره مې د عبرت نه ډک نور معتمد واقعات هم ذکر کړي دي چې د مخې په اوريدو سره په انسان کې په دين باندې استقامت، تواضع، عاجزي، استغناء او آدب پيداکيږي او د علم د حصول سره نور هم شوق پيداکيږي او ورسره په خپل علم باندې د عمل کولو توفيق هم نصيبه کيږي.

دا واقعات مې د پنځو (٥) ګټو عنواناتو په ضمن کې ذکر کړي دي، هغه عنوانات دا دي:

١. د اهلِ علمو دپاره استقامت په کار دی. ٢. داهلِ علمو د پاره احتياط په کار دی.

٣. د اهلِ علمو دپاره تواضع او عاجزي په کار ده. ٤. د علم سره ادب په کار دی.

٥. د علم سره استغناء په کار ده. اوس راځو د واقعاتو تفصيل ته.

د اهلِ علمو دپاره استقامت په کار دی

د اهلِ علمو دپاره په کار دي چې که په دوی باندې ددين په لاره کې څه تکليفونه يا امتحانات راشي، يا د باطل سره مقابله راشي نو دوی ته په کار دي چې د استقامت نه کار واخلي، خپل همت او نه بايلي. ځکه که موږ د خپلو اسلافو تاريخ ته او ګورو نو دوی دديِ دين د حفاظت دپاره ډېر تکليفونه او سختئ برداشت کړي، خو بيا هم د حق خبرې نه نه دي اووختي، او هميشه د پاره د باطل په مقابله کې د غره غونډې مضبوط پاتې شوي.

د نمونې دپاره درته د يو څو علماو د قربانيو تذکره کوم.

د شيخ الهند حضرت مولانا محمود الحسن ديوبندي رحمه الله قرباني

شيخ الهند حضرت مولانا محمود الحسن ديوبندي رحمه الله د دين دپاره ډېرې قربانۍ ورکړې دي، دده د ژوند په حالاتو کې علماؤ ليکلي چې کله دې وفات شو، او چاورته غُسل ورکولو، نو هغه دده په ملا باندې د زخمونو غټې غټې نښې اوليدې، دده د خپلوانو او کوروالو نه يې ددې په باره کې پوښتنه وکړه چې دا زخمونه دده په ملا باندې د څه شي په وجه پيدا شوي وو؟

Scanned with CamScanner

خو هيڅ ته دا معلومه نه وه ، ټول حيران وو چې څنګه ده تر آخره وخته پورې خپل کور والدين ته هم حال نه دې ويلې .

حضرت مولانا حسين احمد مدني رحمه الله چې کله د ده د وفات نه خبر شو ، نو په جنازه کې د شرکت دپاره راغې ، خلقو دده نه پوښتنه وکړه چې دده په ملا باندې د زخمونو دا غټې غټې نښې د څه شي وې ؟ نو د حضرت مدني رحمه الله په سترګو کې اوښکې راغلې او وې ويل :

چې دا خو يو پټ راز وُ ، او حضرت زه منعه کړې وم چې زما په ژوند کې به ته هيچا ته دا نه وايې ، نو څکه ما هم تر اوسه پورې هيچا ته نه دي ويلې اوس خو چونکه هغه وفات شوې دی لهذا زه به درته ددې زخمونو وجه بيان کړم :

کله چې زه او مولانا صاحب د مالټا په جيل (محبّس) کې وو ، نو فرنګيانو به مولانا صاحب ته دومره سختې سزاګانې ورکولې چې د هغې په وجه به يې په بدن باندې زخمونه جوړ شو ، تردې چې فرنګيانو به دې په انګار (سکروټو) باندې د پاسه څملول او صرف دا يوه مطالبه به يې ورته کوله چې ته صرف دومره ووايه چې زه د فرنګيانو مخالف نه يم .

ده به ورته وويل چې زه هيڅ کله داسې نه شم ويلې . نو دوی به نوره سزا هم ده ته ورکړه .

کله به چې دې د شپې خپل ځای ته د خوب د پاره راغې ، نو د زخمونو د لاسه به نه شو اوده کيدې ، مونږ به چې دده دا حالت اوليده نو ډير به خفه شو . مونږ يو ورځ ورته په ژړا کې وويل چې حضرت ! امام محمد رحمه الله خو كِتَابُ الْحِيَلْ ليکلې ، نو آيا تاسو سره داسې يوه حيله نشته چې تاسو پرې د سزا نه بچ شې ؟ حضرت او فرمايل چې : نه .

څو ورځې مسلسل به دا سختې سزاګانې ورکولې شوې ، آخر يوه ورځ يو فرنګي ورته وويل چې محمود ! دا په تا څه شوي ؟ ته صرف دومره ووايه چې زه د فرنګيانو مخالف نه يم ، نو مونږ به تا پريږدو . ده ورته وويل چې زه دا څکه نه وايم چې زه د الله جل جلاله د دفتر نه خپل نوم کټ کول ، او ستاسو په دفتر کې نوم ليکل نه غواړم .

حضرت مدني رحمه الله وايي چې يو ورځ مونږ اوليده چې ده ته ډيره سخته سزا ورکړې شوې وه ، نو مونږ يو څو دده شاګردانو (کوم چې دده سره په جيل کې وو) ده ته په شريکه دا وويل چې حضرت ! تاسو څه حيله وکړئ او ددې سزا نه ځان بچ کړئ .

نو د حضرت شيخ الهند رحمه الله په مخ باندې د غصې آثار ښکاره شو او وې ويل :

اې حسين احمد ! آيا تاته زه څنګه ښکارم؟ زه خو د حضرت بلال رضي الله عنه روحاني ځوي يم ، د حضرت خبيب رضي الله عنه روحاني ځوي يم ، د حضرت سميه رضي الله عنها روحاني ځوي يم ،

زه خو د امام مالک رحمه الله روحاني ځوي يم ، د چا مخ چې تور کړې شو او په مدينه منوره کې او ګرځولې شو ،

زه خو د امام اعظم ابوحنيفه رحمه الله روحاني ځوي يم ، د چا جنازه چې د جيل نه را اووته ،

زه خو د امام احمد بن حنبل رحمه الله روحاني ځوي يم ، چاته چې دومره ډيرې کورړې ورکړې شوې وې چې که چيرته دا کورړې يو هاتي ته ورکړې شوې وې نو هغه به هم نه وې برداشت کړې ،

زه خو د مجدد الف ثاني رحمه الله روحاني ځوي يم ، څوک چې دوه کاله د ګواليار په قلعه کې بندي شوې ؤ ،

زه خو د شاه ولي الله رحمه الله روحاني ځوي يم ، د چا لاسونه چې د مرونډ سره نژدې مات کړې شو او بېکاره شو .

اې حسين احمده ! آيا زه د دې فرنګيانو د وړاندې خپل شکست اومنم؟ هرګز نه . زما د جسم نه به روح اووځي خو د زړه نه به مې ايمان هيڅکله اونه اوځي ،

الله جل جلاله دې د غه شان استقامت هر عالم ته ورکړي چې په اخلاص باندې د دين خدمت وکړي ، او د هيچا د وړاندې حق خبره پټه نه کړي .[1]

د حضرت مولانا غلام غوث هزاروي رحمه الله د دين د حفاظت دپاره قرباني

حضرت مولانا غلام غوث هزاروي رحمه الله د مسئله ختم نبوت د پاره بې شميره قرباني ورکړي ، او بې انتهاء تکليفونه يې برداشت کړي:

يو پيره دده يو ځوان ځوي سخت بيمار شو (هسپتال کې يې ورله علاج کولو) ، آخر دا چې يوه ورځ ورته ډاکټرانو ووئيل : مولانا ستا د دې ځوي نور د مونږ سره هيڅ علاج نشته ، دې به صرف د مايښامه پورې ژوندې وي ، بيا به وفات کيږي نو دې کورته بوځه .

(۱) خطبات فقير ج۸ ص۸۰ .

ده چې خپل خوي كورته راوست، نو دهغه خدمت ته ولاړ ؤ، په دې كې بهرنه چا د كور دروازه را اوټكوله، مولانا چې وراووت، نو بهر يو بوډا سړې ولاړ ؤ، د سلام نه روستو ده ورنه پوښتنه وكړه: بابا! څنګه راغلې يې؟ خير خو دى؟

هغه ورته ووېل چې خير چيرته دى، زمونږ علاقې ته يو قاديانې راغلې، خلقو ته تقريرونه كوي، ټول خلق يې ګمراه كړل او ته دادې په كور كې يې غمه ناست يې. مولانا صاحب چې دا خبره واورېده نو په سترګو كې يې اوښكې راغلې (چې څنګه د رسول الله صلى الله عليه وسلم څه اُمتيان د يو قاديانې په خبرو ګمراه شو؟) كورته راننوت او خپلې كوروالې ته يې ووېل:

بي بي! زما بيګ چيرته دى؟ هغې ورله بيګ راواخيست، ده بيګ په لاس كې راواخيست او روان شو.

بي بي چې دا اولېده نو رامنډه يې كړه او دې يې د شاطرف لمن نه ونيوه او ورته وې وېل: مولانا! ستا د ځوان بچي د مرګ آخيري وخت دى، ته دا په دې حالت كې چاته پرېږدى او چيرته ځې؟ مولانا آسمان طرفته اوكته، په سترګو كې يې اوښكې راغلې او راروان شو.

دې بيمار ځوي ورته آواز وكړو: پلاره! زه خو صرف د ماښامه پورې ستاسو ميلمه يم، ته لږ انتظار وكړه چې زما روح اووځي، ته ما په دې حالت كې چاته پرېږدې؟ او چيرته ځې؟

مولانا ورغې او خپل ځوي يې په تندي ښكل (چَپ) كړو، وې ژړل او ورته وې وېل: بچيه! زه خو د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم د دين د حفاظت د پاره روان يم، نور زما او ستا ملاقات به په قيامت كې په حوضِ كوثر باندې كيږي. دا يې ووېل او نور روان شو.

دې ځوي يې تر آخره پورې د مولانا صاحب پسې شاته كتل.

كله چې مولانا صاحب اَدې ته اورسيده او په كادي كې كيناست، نو څه خلقو رامنډې وهلې او وېل يې چې مولانا! ستاسو ځوي وفات شو، د هغه جنازې ته راشه.

مولانا صاحب په دغه وخت كې آسمان طرفته اوكته، په ژړا شو او دې خلقو ته يې ووېل چې جنازه كول فرضِ كفايه ده او د رسول الله صلى الله عليه وسلم اُمت د ګمراهى نه بچ كول فرضِ عين دى. نو زه څنګه فرضِ عين پرېږدم او فرضِ كفايي ته لاړ شم؟

بيا دې ځاى نه روان شو، كله چې هلته علاقې ته وراورسيده، نو مولانا صاحب ته الله ﷻ كاميابي وركړه، هغه قاديانې اوتختيده او خلق د ګمراهى نه بچ شو.

مولانا صاحب چې کله درې (٣) ورځې پس خپل کورته راغې، نو بي بي يې په ژړا کې ورته وويل چې کله ته روان وې نو ستا ځوي تر آخره پورې د تا پسې شاته کتل او ويل يې چې کله مې پلار راشي نو هغه ته زما سلام ووايه.

مولانا صاحب چې دا واوريده نو په سترګو کې يې اوښکې راغلې، فوراً پاڅيده، قبر ته يې ورغې او دا دُعا يې وکړه:

يا الله! د ختم نبوت په وسيله زما د دې ځوي قبر د جنت د باغيچو نه يوه باغيچه او ګرځوې.

د دې دُعا کولو نه پس کورته راغې، د شپې په خوب کې يې د خپل ځوي سره ملاقات اوشو، پوښتنه يې ورنه وکړه (چې په څه حال کې يې؟) هغه ورته وويل:

په الله قسم چې د ختم نبوت په وسيلې سره الله رب العزت زما قبر د جنت د باغيچو نه يوه باغيچه ګرځولې ده. (١)

د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله استقامت

يو کرت حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله داسې يوې علاقې ته لاړو چې هلته به يې دينه خلق زيات وو، تهانوي صاحب د اِصلاح په غرض يوې جلسې ته تقرير کولو، د تقرير په دوران کوم بې دينه کس د کاغذ يو چيټ (پَرچه) ورکړو، چې په هغې کې درې (٣) خبرې ليکلې شوې وې: اوله دا چې ته کافر يې. دويمه دا چې ته ولدِ زنايي (يعنې د زِنا نه پيدا شوې يې). دريم دا چې خبرې په سرې توب کوه.

تهانوي رحمه الله چې دا چيټ اوکتو، نو د غونډې جلسې د وړاندې يې وويل چې دا چيټ چا راليږلې او په دې کې يې درې (٣) خبرې ليکلې دي:

اوله دا چې ته کافر يې. نو تهانوي صاحب خلقو ته وويل چې زه خو مسلمان يم، خو که د ده په کې شک وي نو زه ستاسو د وړاندې بيا کلمه طيبه وايم، نو بيا په زوره يې کلمه طيبه وويله او وې ويل چې اوس خو مسلمان شوم کنه؟

دويمه خبره دې کس دا ليکلې چې ته د زِنا نه پيدا شوې يې. نو تهانوي صاحب وويل چې جناب! زما د مور او پلار نکاح خو شوې وه او هغه ګواهان خو اوس هم موجود دي، که چا ته ضرورت وي نو زه به ورته اَدرس ورکړم، هلته دې ورشي او د هغوى نه دې معلومات وکړي.

---

(١) ياد ګار واقعات، ص ٧٣.

او دريمه خبره دي كس داليكلي چي ته خبري په سري توب كوې ، نو تهانوي صاحب ورپل چي جناب ! زه خو څه چانده نه غواړم چي ګني په سري توب خبري وكړم ، بلكه زه خو دالله ﷻ رضا دپاره د دين خبري كوم او د شريعت مطابق خبري كوم ، نو په دي كي څه نقصان دی؟

بيا تهانوي رحمه الله په غوڅه وعظ كي د بي دينه خلقو د اصلاح خبري وكړي.(۱)

لهذا د علماو د پاره داستقامت نه كار اخيستل په كار دي ، چي په دوی كي به د تحمل او برداشت ماده وي، چي د خلقو اصلاح په ښه طريقي سره وكړي شي.

(۱) خطبات الحكم ج۲۹ ص ۱۳۳ .

د اهلِ علمو د پاره احتياط په كار دی

د اهلِ علمو دپاره ډير د احتياطً ژوند تيرول په كار دي، ځكه دې خو د قوم دپاره مقتدا او راهنما وي نو كه چيرته دده نه څه ناژيبا حركات اوشي نو په دې سره د اهلِ علمو په سپينه جامه باندې تور داغ لږي او ددين د نقصان سبب ګرځي.

حسن بصري رحمه الله ته د يوماشوم نصيحت

حضرت حسن بصري رحمه الله وايي چې يوه ورځ يو ماشوم نصيحت كړې ؤ، زه هغه تراوسه پورې نه شم هيرولې، چا ورته پوښتنه وكړه چې جناب! څه نصيحت يې درته كړې ؤ؟

ده ورته وويل: چې يوه ورځ زه جُمات ته د لمانځه دپاره روان وم، باران شوې ؤ، په لاره كې ختې وې، مخامخ يو ماشوم راروان ؤ، ما ورته وويل چې بچيه! احتياط كوه چې اونه خويږې هسې نه چې نقصان درته اورسي.

هغه راته وويل چې جناب! خبره دې صحيح ده، زه خو احتياط كوم، خو ته هم احتياط كوه. ځكه كه چيرته زه اوخويږم نو نقصان يې صرف ماته رسي، او كه ته اوخويږې نو نقصان يې ټول امت ته رسي.[1]

د امام بخاري رحمه الله احتياط

د امام بخاري رحمه الله مشهوره واقعه ده كومه چې علامه عجلوني رحمه الله رانقل كړې، چې يو كرت ده په كشتۍ كې سفر كولو، دده سره د روپو يوه تيلۍ وه چې په هغې كې شپږ زره (٦٠٠٠) ديناره وو، (ده د جيب نه دا تيلۍ د څه مقصد دپاره راويستې وه) نو يو غَل دده سره دا تيلۍ اوليده او د تيلۍ رنګ يې هم معلوم كړو، كشتۍ چې څه اندازه مخكې لاړه نو دې غل په كشتۍ كې سخت شور جوړ كړو، چې د ماسره يوه تيلۍ وه، د غه رنګ يې دی، په هغې كې ډير شې ديناره وو، هغه رانه چا پټه كړه.

د كشتۍ والا خلقو ورته وويل چې شور مه كوه، د ټولو تلاشي واخله، معلومه به شي چې هغه د چا سره ده.

(۱) خطبات فقير ج۸ ص۱۱٦.

کله چې غَل تالاشي شروع کړه ، د نورو ټولو تالاشي يې اول وکړه او په آخر کې يې د امام بخاري رحمه الله تالاشي هم وکړه ، خو تيلۍ يې د هيڅا سره پيدا نه کړه .

کله چې کشتۍ غاړې ته اورسيده ، امام بخاري رحمه الله ورته کوز شو او آخوا علاقې طرف ته روان شو . نو دا غل هم شا ته ورپسې روان شو ، په لاره کې يې اول خو ورته معافي اوغوښته ، بيا يې ورته ووېل چې جناب ! د تا سره خو هغه تيلۍ وه نو تا هغه څه کړه ؟ ما خو د تا سره پيدا نه کړه .

امام بخاري رحمه الله ورته ووېل چې کله تا اعلان وکړو چې د ما نه چا تيلۍ پټه کړې او دا رنګ يې دی ، نو زه پوهه شوم چې ته خو زما هغه تيلۍ يادوې او هغې ته دې چَل جوړ کړې ، ما د ځان سره سوچ وکړو چې که چېرته دې د ما سره دا تيلۍ بيا موندې نو بيا به خلق په ما باندې د غَل ګمان کوي ، د نبي کريم صلی الله عليه وسلم په احاديثو باندې به داغ اولږي او بيا به د ما نه هيڅوک احاديث نه زده کوي .

زه چونکه د کشتۍ په غاړه ناست ووم ، نو ما هغه تيلۍ درياب ته اوغورځوله ، چې خير دی که دا شپږ زره (۶۰۰۰) ديناره ضايع شي هيڅ پرواه نه کوي خو چې په ما باندې د غَل تهمت او نه لږي او د نبي کريم صلی الله عليه وسلم په احاديثو باندې داغ او نه لږي .

غَل چې دا خبرې واورېدې نو ډېر حيران شو (او ځان سره يې سوچ وکړو چې دې کس د رسول الله ﷺ د احاديثو سره دومره مينه ده ، چې خپل دينار يې ضايع کړه خو خپل ځان يې د غلا د تهمت نه محفوظ کړو) .[1]

---

(۱) امداد الباري ج۱ ص ۳۶۱ ، تحفة المدارس ج ۱ ص ۴۱۲ ، اهل دل کے تڑپادينے والے واقعات ج۳ ص ۱۷۴ .

د اهلِ علمو دپاره تواضع او عاجزي په کار ده

د اهلِ علمو د پاره تواضع او عاجزي هم ډيره ضروري ده ځکه چې په چاکې تواضع او عاجزي پيدا شي نو الله رب العزت ده ته ډير لوي مقام ورکوي، نبي کريم ﷺ فرمايي:

مَنْ تَوَاضَعَ لِلّٰهِ رَفَعَهُ اللهُ .(۱)

چاچې د الله ﷻ د پاره تواضع وکړه الله تعالى به هغه اوچت کړي.

(تواضع ديته وايي چې انسان ته خپل ځان ورو کې (کمزوری) معلوميږي او بل ورته د ځان نه بهتر معلوميږي، يعنې بل مسلمان ته سپک نه کتل).

د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله تواضع

حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله چه کوم کال د دار العلوم ديوبند نه فارغيده، نو د دار العلوم ديوبند انتظاميې واله د دوره حديث طالبانو ته د دستاربندۍ دپاره د يوې جلسې جوړولو اراده وکړه.

تهانوي صاحب چې خبر شو، نو دې او څه نور ملګري خپل استاذ شيخ الهند رحمه الله ته راغله، هغه ورنه پوښتنه وکړه: اشرف علي! څنګه راغلي يئ؟ ده ورته ووېل چې حضرت! موږ خبر شوي يو چې د مدرسې واله زموږ د دستاربندۍ دپاره د جلسې پروګرام جوړولو اراده لري، نو که چيرته زموږ غوندې د نالائقه طالبانو دستاربندي اوشي نو هسې نه چې د دار العلوم ديوبند بدنامي اوشي.

لهذا تاسو دوی منعه کړئ چې دا پروګرام اونه کړي. کله چې شيخ الهند رحمه الله دا خبره واوريده نو په جلال کې راغې او وې ويل:

اشرف علي! تاسو خو اوس د خپلو استاذانو د وړاندې يئ نو ځکه تاسو ته خپل ځان نه معلوميږي، خو چې کله موږ نه يو، نو بيا به صرف همدا تاسو يئ.

واقعي چې بيا داسې يو وخت راغې چې الله رب العزت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله او ده ملګري د ځلانده ستورو په شان په دنيا روښانه کړه، او لوي مقام يې ورته ورکړو.(۲)

(۱) الترغيب والترهيب ج۳ ص۳۵۱ الترغيب في التواضع، والترهيب من الكبر.....

(۲) اشرف السوانح ص۳۱، خطبات فقير ج۱۶ ص۱۵۲ ـ اهل دل کے تڑپا دينے والے واقعات ج۳ ص۲۰۶.

د مولانا رشيد احمد ګنګوهي رحمه الله تواضع

يو کرت حضرت مولانا رشيد احمد ګنګوهي رحمه الله طالبانو ته د حديث درس ورکولو، په دې کې ناڅاپه باران شروع شو، طالبانو خپل خپل کتابونه راواخيستل، او کمرو ته يې منډې کړې، مولانا رشيد احمد ګنګوهي رحمه الله خپل دَسمال (رومال) خور کړو، او په هغې کې يې د طالبانو څپلۍ واچولې، دسمال يې راغوټه کړو او په خپل سَر باندې يې کيښود، او کمرو طرفته راغې (ددې دپاره چې د طالبانو څپلۍ په اُوبو لمدې نه شي).

طالبانو چې کله اوليده، چې حضرت ټولې څپلۍ په سَر راايښي، نو په جلتۍ سره راغله او ورته وې ويل: حضرت! دا بې ادبي ده، مونږ به يې په خپله راوړو، ده ورته وويل:

بچو! تاسو خو ټوله ورځ په قَالَ اللهُ او قَالَ الرَّسُوْل کې لګيا يئ، نو زه رشيد احمد چې ستاسو څپلۍ رانه ورم نو نور به زه څه اوکړم؟ (1)

د بايزيد بسطامي رحمه الله تواضع

حضرت بايزيد بسطامي رحمه الله ته چې الله ﷻ دومره لوي مقام ورکړې ؤ، نو دا ځکه چې دې خپله واقعه بيانوي چې يو پيره ددې ښار خلقو وويل: ډير وخت شوې چې باران نه دې شوې، داسې معلوميږي چې په دې ښار کې څوک ګناهګار کس دې د هغه د ګناهونو په وجه الله ﷻ د رحمت باران بند کړې دی (نو په کار ده چې دغه ګناهګار ددې ښار نه اوويستلی شي). دې وايي چې ما کله دا خبرې واوريدې نو ما په زړه کې سوچ وکړو چې اې بايزيده! اوس تا ته په دې ښار کې د اوسيدو حق نشته، ځکه دغه ګناهګار خو هم دا ته يې، چې ستا په وجه الله ﷻ په نورو خلقو باران نيولې.

نو ما خپل ځان د نورو په نسبت کمزورې او ګناهګار اوګڼل، او د ښار نه اووتم، ددې عاجزۍ په وجه الله ﷻ زاله دا دومره لوي مقام راکړې.

---

(1) اکابر ديوبند کيا تھے؟ ص ۸۹، طلباء کے لئے مثالی تحفه ص ۲۹۸ اهل دل کے تڑپا دينے والے واقعات ج۲ ص ۲۹۸.

(مَنْ تَوَاضَعَ لِلّٰهِ رَفَعَهُ اللّٰهُ.(١)

چاچې د الله ﷻ دپاره تواضع وکړه نو الله ﷻ به هغه اوچت کړي).

د حاجي امداد الله مهاجر مكي رحمه الله تواضع.

حضرت مولانا حاجي امدادالله مهاجر مكي رحمه الله ته يو كس راغې او ورته وې ويل چې فلانكې بزرگ چې چاته بيعت وركوي نو اول استخاره كوي بيا يې خپل مريد جوړوي او تاسو هر كس ته وظائف وركوئ او هر كس خپل مريد جوړوئ ، دا ولې؟

ده ورته وويل چې زه هر كس ته بيعت ددې د وجې وركوم چې كه چيرته صبا د قيامت په ورځ زما مريدان ما اوگوري ، چې زه جهنم طرفته روان يم ، نو كيدې شي په دې مريدانو كې داسې كس وي چې هغه الله ﷻ ته زما شفاعت اوكړي او د هغه د شفاعت په وجه جنت ته لاړ شم. (نو ځكه هر كس ته وظايف وركوم).

دامام اعظم ابوحنيفه رحمه الله تواضع

د امام اعظم ابوحنيفه رحمه الله په وخت كې دوه علماء وو ، ديو نوم زرعه قاص ؤ ، او دبل نوم عمربن زر ؤ ، دوی چونكه مشران علماء وو ، ددې وجې نه دامام اعظم ابوحنيفه رحمه الله بودۍ مور ته به چې څه مسئله پيښه شوه نو دې به چې ددې دوه مشرانو علماو نه پوښتنه وكړه نو بيا به يې زړه مطمئن شو.

دې به امام صاحب ته وويل چې ما فلانكي عالم ته بوځه چې زه ورنه د مسئلې پوښتنه وكړم ، نو امام صاحب به دا په اوښ سوره كړه ، او په خپله به يې د اوښ مهار اونيوه ، او پيادل به ورسره روان ؤ ، خلقو به چې دا اوليده نو حيران به شو چې دا په اوښ څوك دى چې امام صاحب پياده ورسره روان دې؟ چونكه په دغه ورځو كې امام صاحب درس وركولو ، نو په زرهاو شاگردان يې وو ، هغوی به په لاره كې ورته ادبًا ولاړ وو او امام صاحب به په خاموشۍ سره تيريده.

كله به چې امام صاحب د هغه عالم كور ته اورسيده ، دروازه به يې ورته اوټكوله ، هغه به راووت ، ده به ورته وويل چې زما بودۍ مور راغلې ده او د تاسو نه ديوې مسئلې پوښتنه كوي.

(١) الترغيب والترهيب ج٣ ص٣٥١ الترغيب في التواضع ، والترهيب من الكبر ....

ډیر کرت به داسې اوشو چې دې مور به یې ورته د مسئلې پوښتنه وکړه، هغوی ته به د دې مسئلې جواب نه و معلوم، نو دوی به د امام صاحب نه پوښتنه وکړه، امام صاحب به په قلاره ورته جواب وکړو (چې دده مور یې وانه وري)، دې علماو به بیا په زوره بانډې دده مورته جواب ورکړو، کله به چې دې دا جواب ددوی د خولې نه واوریده نو زړه به یې مطمئن شو.

په امام صاحب کې دومره تواضع او عاجزي وه چې ټول عُمر یې د مور سره د اتکلیف برداشت کول، خو هیڅ کله یې مورته دا نه دي ویلي چې: مورې! ته چې کومو علماو ته د مسئلې معلومولو دپاره ورځې هغوی خو د مانه ددې پوښتنه کوي. دا هغه تواضع، عاجزي او ادب ؤ چې ددې به وجه دده نه امام اعظم (لوي امام) جوړ شوې ؤ،[1]

(۱) القصاص المذکرین ۱/ ۳۱۰، تحذیر الخواص ۱/ ۲۳۱، تاریخ بغداد ۱۳/ ۳۶۶، الاسرار المرفوعة ۱/ ۷۱، الطبقات السنیة في تراجم الحنفیة ۱/ ۳۶، اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۲ ص ۲۰۲.

د علم سره ادب په کار دی

د اهلِ علمو دپاره ضروري ده چې په دوی کې به ادب وي ، ځکه چې په کوم سړي کې ادب نه وي هغه ته خو اول د سره علم نه نصيبه کيږي او که بيا څه زده کړي نو د هغې نه کماحقهٗ فائده نشي حاصلولې ، او نه د ده په علم کې برکت وي . بل دا چې اَلدِّيْنُ كُلُّهٗ اَدَبٌ دين خو ټول ادب ادب دی .

حضرت جابر رضي الله عنه فرمايي چې نبي کريم صلى الله عليه وسلم د اُحد شهيدانو لره دوه دوه کسان په يو يو قبر کې دفن کول ، نبي عليه السلام به د صحابه کرامو نه پوښتنه وکړه :

أَيُّهُمَا أَكْثَرُ أَخْذًا لِلْقُرْآنِ ؟ په دې دواړو کې چا ته قرآن کريم ډير ياد دی ؟

نو چې چا طرف ته به اشاره اوشوه (چې ده ته قرآن کريم ډير ياد دی) نو هغه به يې په لحد کې مخکې دفن کولو . (۱)

د دې حديث نه هم معلومه شوه چې نبي کريم صلى الله عليه وسلم هم د اهلِ علمو د تعظيم لحاظ ساتلې دی .

د څه وجه ده چې په شريعت کې د ادب ډير لوی مقام دی ، زمونږ اسلافو ته چې الله ﷻ په علمي ميدان کې دومره غټ مهارت ورکړی وو د هغې غټه وجه ادب هم وو .

د علامه انورشاه کشميري رحمه الله ادب

حضرت مولانا مفتي کفايت الله رحمه الله يو ځيره طالبانو ته درس ورکولو ، نو د طالبانو نه يې پوښتنه وکړه : چې دا راته ووايئ چې د مولانا انورشاه کشميري رحمه الله نه علامه کشميري څنګه جوړ شو ؟ (يعنی دومره لوی علّامه او عالم ورنه څنګه جوړ شو ؟)

د کومو طالبانو چې د تفسير سره شوق و هغوی ووېل : جناب ! هغه غټ مفسر وو نو د دې د وجې ورته علامه ويلې شي ، د چا چې د احاديثو سره شوق وو هغوی ووېل چې هغه ډير غټ

---

(۱) عن جابر رضي الله عنه ان النبي صلى الله عليه وسلم كان يجمع بين الرجلين من قتلى أحد (يعني في قبر واحد) ثم يقول : أَيُّهُمَا أَكْثَرُ أَخْذًا لِلْقُرْآنِ ؟ فَإِذَا أُشِيرَ لَهُ إِلَى أَحَدِهِمَا قَدَّمَهُ فِي اللَّحْدِ . اخرجه البخاري في الجنائز باب ۷۳ ، ۷۶ ، ۷۹ ، والمغازي باب ۲۶ ، الترغيب والترهيب ج۱ كتاب العلم ، الترغيب في اكرام العلماء واجلالهم وتوقيرهم ......

Scanned with CamScanner

محدث ؤ ، د چاچې شاعرۍ سره شوق ؤ هغوی وویل چې هغه ښه شاعر ؤ ځکه په عربۍ کې يې هم اشعار شته .

په آخر کې مفتي كفايت الله رحمه الله وويل چې يو ځل دا پوښتنه د انورشاه كشميري رحمه الله نه په خپله وکړه چې جناب ! تاسو نه دا دومره لوي علامه څنګه جوړ شو ؟ ده ورته وويل : چې دا ټول هر څه د ادب په وجه دي . ځکه ما به د استاذانو ډير زيات ادب کولو ، او همدا رنګې د کتاب مې هم ډير ادب کولو ، چې په ځان پوهه شوې يم چيرته مې هم کتاب بې اودسه نه دې راخيستې ، د بخاري شريف مطالعه چې به مې کوله او حاشيه به مې کتل غوښتل نو کتاب به مې ځان ته نه راتاوول ، بلکه زه به د حاشيې کتلو دپاره تاويدم ، چيرته مې د قرآن کريم د پاسه د احاديثو کتاب نه دې ايښې او د احاديثو د پاسه مې د فقهې کتاب نه دې ايښې او د فقهې د پاسه مې د تاريخ كتاب نه دې ايښې .

نو چې کله دومره ادب سړي کې وي نو خامخا زړه يې منوّر کرځي او د الله ﷻ په نزد مقبول کرځي .

د شيخ الاسلام مولانا حسين احمد مدني رحمه الله ادب

د شيخ الاسلام مولانا حسين احمد مدني رحمه الله په حالاتو کې ذکر دي چې کله دې د خپل استاذ شيخ الهند مولانا محمود الحسن رحمه الله سره د مالټا په جيل کې قيد ؤ ، سخته يخني وه ، شيخ الهند رحمه الله به چې کله شپې د تهجدو دپاره راپاڅيده نو اوبه به سختې يخې وې .

نو مولانا حسين احمد مدني رحمه الله يو تدبير وکړو چې د اوده کيدو په وخت به يې په يو لوخي کې اوبه راوړې او د سجدې په حالت کې به څملاست ، دا لوخي به يې د خپلې خيټې او دواړو څنګلو په مينځ کې کينوده ، د تهجدو تر وخت پورې به اوبه څه اندازه لږې ګرمې شوې وې (ځکه لوخي به د هر طرف نه بند ؤ ، د خيټې او لاسونو د ګرمائش په وجه به اوبه لږې ترمې شوې وې) ، نو دا به دا اوبه د تهجدو په وخت خپل استاذ ته وروړې ، هغه به پرې اودس وکړو .

يوه شپه حضرت مدني رحمه الله بيمار ؤ ، او ستړې ؤ ، اوبه يې راوړې ، خو خوب ورباندې غلبه وکړه ، اوده شو ، اوبه يې د خيټې او لاسونو مينځ کې نه وې ايښې .

د تهجدو په وخت چې شيخ الهند صاحب راپاڅيد او په دې أوبو يې اودس وکړو نو سختې يخې وې، د حضرت مدني رحمه الله ته يې پوښتنه وکړه: دا أوبه دې د همالته ځاى نه راوړې وې د کوم ځاى نه به چې دې مخکې راوړې؟

ده ورته وويل جناب ! نن د ما نه څه اندازه غفلت شوى ؤ ځکه أوبه گرمې نه دي.

نو شيخ الهند رحمه الله ته پته اولېده چې ده تراوسه پورې د ومره تکليف برداشت کولو چې ټوله شپه به د سجدې په حالت کې پروت و چې دا أوبه گرمې شي او بيا به يې ماته راوړې. (نو دير خوشحاله شو او دُعا يې ورته وکړه). [1]

د شيخ الهند مولانا محمود الحسن ديوبندي رحمه الله ادب

شيخ الهند مولانا محمود الحسن ديوبندي رحمه الله له چې الله ﷻ دومره لوى علم او کمال ورکړى ؤ، نو دا هم د خپل استاذ د أدب او عزت په وجه ؤ.

د دارالعلوم ديوبند بانې او مهتمم مولانا محمد قاسم نانوتوي رحمه الله يوه شپه د خپلو شاگردانو (مولانا محمود الحسن ديوبندي، مولانا فخر الحسن گنگوهي او مولانا احمد حسن امروهوي رحمهم الله) سره د ديوبند په مدرسه کې ناست ؤ.

حضرت نانوتوي رحمه الله خبرې کولې، د خبرو په دوران کې يې د خپل يو مريض ذکر وکړو چې پته نه لرې هغه مريض به څنگه شوى وي؟

دا مريض په نانوته کلي کې پروت ؤ (نانوته کلې د ديوبند نه دير لرې ؤ، او لاره هم ټوله په ځنگل کې تللې وه، او سخته تياره هم وه).

حضرت نانوتوي رحمه الله چې دا خبره وکړه، مجلس ختم شو او ټول خواره شو، نو د شيخ الهند مولانا محمود الحسن رحمه الله عُمر په دغه وخت کې کم ؤ، دې د ديرې مالدارې کورنۍ ؤ، ديرو نعمتونو کې پالل شوى ؤ، خو ده په زړه کې د خپل استاذ دومره قدر ؤ چې د شپې پټ نانوته کلي ته پياده روان شو، د يخنى موسم و، سخته تياره وه، لاره هم ټوله په ځنگل کې تللې وه، د مارانو لرمانو او نورو ضررى شيانو خطره هم وه، خو چونکه ده په زړه کې د خپل استاذ دير قدر ؤ، نو دې په همدغه شپه کې نانوتې ته لاړ، هلته يې د مريض حال معلوم کړو او بيا په همدې شپه کې واپس ديوبند ته راغې، د سهر آذان سره ديوبند ته را اورسيده.

---

(۱) اہل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۳ ص ۱۹۴.

کله چې د سهر مانځه ته مولانا ثانوتوي رحمه الله راغې نو ده ورته دهغه مريض حال ووېل.
استاذ يې ډېر خوشحاله شو او ډېرې دُعاګانې يې ورته وکړې. [1]

د استاذ ادب داسې په کار دی

هارون رشيد بادشاه خپل ځوي د تربيت د پاره حضرت اصمعي رحمه الله ته اوليږل، څه وخت
پس هارون رشيد بادشاه د ځوي ليدلو ته راغې، نو وې کته چې حضرت اصمعي رحمه الله اودس
کوي، خپې وينځي او دا شهزاده ورته اُوبه اچوي.
هارون رشيد حضرت اصمعي رحمه الله ته ووېل: جناب! ما خو دا خپل بچې د تربيت د پاره
راليږلې ؤ نو که چېرته تاسو ده ته تربيت او ادب خودې نو څومره به ښه وه. هغه ورته ووېل چې
دا خو دا دې ماته اُوبه را اچوي، دا ادب کافي دی.
هارون رشيد ورته ووېل چې جناب! که چېرته تاسو ده ته دا حکم کړی وې چې په يو لاس دې
درته اُوبه اچوي او په بل لاس دې ستاسو خپه وينځي نو دا به ډېره ښه وه، (ځکه دا به پوره
ادب ؤ). [2]

د استاذ خپلې په سر ايښودل

دکوم استاذ نه چې سړي علم حاصلوي نو په کار ده چې دې دهغه ډېر قدر او عزت وکړي،
دهغه نه دُعاګانې واخلي او دهغه وجود دخپل ځان دپاره يو لوی نعمت اوګڼي.
شيخ الهند حضرت مولانا محمود الحسن ديوبندي رحمه الله د "تحريک ريشمي رومال"
په وخت حرمينو شريفينو ته دتللو اراده وکړه، دې ورځوکې دده په ځای بانديې په دارالعلوم
ديوبند کې بخاري شريف علامه انورشاه کشميري رحمه الله دَرس کوله.
يوه ورځ شيخ الهند صاحب ديوبند ته راغې، په کټ کې کيناست او په ګرمۍ کې يې ديو
کتاب مطالعه کوله.
انورشاه کشميري رحمه الله په دَرس کې مشغول ؤ، هغه چې دې اوليده، نو طالبانو ته يې
ووېل: تاسو لږ انتظار وکړئ، زه راځم، نو دې راغې او د شيخ الهند رحمه الله دوړاندې
کيناست او وې ويل:

(۱) دعوات حق لمولانا عبدالحق رحمه الله ج۱ ص ۶۰۵.
(۲) تعليم المتعلم ص ۲۳، آداب المتعلمين ۳۹.

جناب ! چې کله تاسو دلته وئ نو مونږ ته به چې څه ضرورت او مشکل رامخې ته شو نو تاسو ته به راغلو ، ستاسو د علم او دُعاوَ نه به مستفيد شو ، اوس چې تاسو د دې ځای نه دهجرت اراده لرئ ، نو زمونږ د سَر هغه سوري خو به ورک شي ، مونږ به بيا چاته رجوع کوو؟

انورشاه کشميري رحمه الله دا الفاظ وويل او په ژړا شو ، ډير زيات يې اوژړل . شيخ الهند رحمه الله ورته تسلّي ورکړه او ورته وې ويل :

انورشاه ! چې کله دلته زه ووم نو تاسو او نورو خلقو به ماته رجوع کوله ، اوس چې زه نه يم نو بيا به خلق د علم د حصول او دُعاګانو دپاره تاسو ته رجوع کوي ، شيخ الهند رحمه الله ورته نورې ډيرې دتسلي خبرې هم وکړې .

کله چې شاه صاحب لاړ ، نو شيخ الهند رحمه الله د ځان سره سوچ وکړو چې دوی سره خو دخپل استاذ د دُعاوَ ډير لوي قدردی ، او زه نن د لوي کار دپاره ځم ، خو زما په سَر باندې په دې وخت کې د اُستاذ د دُعاوَ سوری نشته (ځکه په دې وخت کې دده ټول استاذان وفات شوي وو)

دا سوچ يې کولو نو خپل استاذ حضرت مولانا نانوتوي رحمه الله ورته رایاد شو (کوم چې مخکې وفات شوی وَ) په سترګو کې يې اُوښکې راغلې ، راپاڅيد او نيغ د نانوتوي رحمه الله کورته راغي ، دروازه يې اووهله او آوازيې وکړو : آمّا جي ! زه محمود الحسن يم ، که چيرته په کور کې د حضرت نانوتوي رحمه الله څپلی وي نو مهرباني وکړئ او ماته يې راوليږئ .

نو د کور نه يې ورته د نانوتوي رحمه الله څپلی راوليږلې . شيخ الهند رحمه الله د استاذ څپلی په خپل سَر کيښودې او دا دُعا يې وکړه :

اې الله ! اوس په دې وخت کې خو زما سَر باندې د يو استاذ سوری هم نشته (ټول وفات شوي) خو اې الله ! ما د خپل استاذ څپلی په سَر باندې ايښې ، د دې نسبت په وجه زما حفاظت وکړې او ما په خپل مقصد کې کامياب کړې . دا دُعا يې وکړه او واپس راروان شو .[1]

د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله ادب

مفتي اعظم پاکستان حضرت مولانا مفتي محمد شفيع رحمه الله وايي چې مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله څو څو ځلې دا خبره کړې چې ما خو د علم د حصول په وخت نه څه ډير محنت کړې او نه مې د خارجي کتابونو مطالعه ډيره کړې ، خو بيا هم چې الله ﷻ راته د دې دين

(۱) خطبات فقير ج۸ ص ۱۰۶ .

د خدمت توفيق راکړي ، نو دا صرف د خپلو استاذانو د دُعاؤ او خدمت برکت دی چې تر آخره پورې مې يو استاذ هم د خپل ځان نه د اړوخت دپاره هم نه دی خفه کړي .

او حضرت تهانوي رحمه الله به اکثر د يو شاعر دا شعر ويل :

نه کتابوں سے ، نه کالج سے ، نه زر سے پیدا

علم هوتاہے بزرگوں کي نظر سے پیدا . (۱)

هر استاذ ته د قدر په نظر کتل په کار دي

د مدرسه مظاهر العلوم صدر مدرس شاه عبد الرحمن محدث پاني پتي رحمه الله په باره کې راځي چې کله دې د طالب علمی په زمانه کې د پاني پت نه سهارنپور ته تللو نو د ټولو استاذانو نه يې رخصت راواخيستو ، خو صرف د يو استاذ نه يې رخصت راوانه خيستو د کوم نه چې ده ابتدايي واړه کتابونه ويلي وو .

کله چې دې سهارنپور ته لاړ او کتابونه يې شروع کړه ، نو سبقونه يې نه ياديده ، څو ورځې مسلسل د غه شان تيرې شوې . آخر يې ذهن ته خبره راغله ، چې کله زه د پاني پت نه راتلم ، نو د هغه يو استاذ نه مې رخصت نه وُ اخيستې ، کيدې شي دا د سبق نه ياديدل د هغې اثر وي .

نو هغه استاذ ته يې يو خط اوليکه او په هغې کې يې معذرت اوغوښتو .

استاذ ته چې خط اورسيده ، نو هغه ورته په جواب کې رااوليکل چې کله ته د دې ځای نه تللې نو د تورو استاذانو نه دې رخصت واخيستو او د ما نه دې وانه خيستو (نو زما زړه ته خفګان راغې) اوس چې تاسو معذرت بيان کړو نو زه هم درته د زړه نه دُعا کوم .

کله چې ده ته دا خط اورسيده ، نو د رسيدو سره ذهني سکون ورته ملاؤ شو او سبق به يې هم بيا ښه ياديده . (۲)

معلومه شوه چې يو کس که د يو استاذ نه وړوکې کتاب هم ويلي وي خو بيا هم د هغه قدر او ادب کول په کار دي او هغه ته سپک کتل نه دي په کار .

---

(۱) اساتذه کرام سے آداب وحقوق ص ۵۴ ، تحفة المدارس ج ۱ ص ۳۳۷ .

(۲) آداب المتعلمين ص ۳۹ .

الله رب العزت فرمايي :

﴿ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَىٰ أَمْرٍ جَامِعٍ لَّمْ يَذْهَبُوا حَتَّىٰ يَسْتَأْذِنُوهُ ﴾ .(۱)

ترجمه : بيشکه مومنان هغه خلق دي چې په الله ﷻ او دده په رسول يې ايمان راوړو . او هر کله چې دوی د پيغمبر عليه السلام سره په يو اجتماعي کار راټول شوي وي ، نو د وی تر هغه وخته پورې نه ځي ترڅو يې چې د پيغمبر ﷺ نه اجازت نه وي اخيستې .

ددې آيت نه بعضې علماؤ دا خبره هم معلومه کړې چې د استاذ د خدمت نه به هم بغير د هغه د اجازت نه نه ځي ، البته که هغه اجازت وکړي نو بيا خير دی تللی شي (که دا اجازت صراحتاً وي او که دلالةً) (۲)

امام مالک رحمه الله او د احاديثو ادب

امام مالک رحمه الله يو پيره د احاديثو دَرس کولو ، نو د درس په دوران کې يې د مخ رنګ څو پيرې بدل (متغير) شو ، د درس نه روستو يو شاګرد ورته پوښتنه وکړه چې جناب ! د دَرس په دوران کې به ستاسو په رنګ کې تغير راتلو ددې څه وجه وه ؟ هغه ورته ووېل چې د دَرس په دوران کې زه لړم يوولس (۱۱) پيرې اوچيچلم ، خو د احاديثو د آدب په وجه پانه ځيدم .

تاسو اوګورئ چې هغه لړم څه شو ؟ او مړيې کړئ ، هغوی چې تلاش وکړو نو غټ لړم يې پيدا کړو او مړيې کړو .(۳)

د احاديثو د ادب په وجه مقبوليت

امام بخاري رحمه الله فرمايي چې ما دا کتاب (صحيح البخاري) د شپږ لکه (۶۰۰۰۰۰) احاديثو نه منتخب کړې او په دې کې مې اووه زره دوه سوه او پنځه اويا (۷۲۷۵) احاديث

---

(۱) النور آيت ۶۲ .

(۲) اصلاح الطلبه ص ۲۷۷ ، اساتذه کرام کے آداب وحقوق ص ۲۹ .

(۳) حضرت تهانوي رحمه الله کے پسنديده واقعات ص ۷۲ .

Scanned with CamScanner

راجمع کړي، د هر حديث ليکلو په وخت مې تازه غسل کړی او دوه رکعته لمونځ مې کړي.(۱)

دا خو ددې احاديثو دادب برکت دی چې الله ﷻ دې ته او دده کتاب ته داسې مقبوليت ورکړو چې د قرآن کريم نه وروستو په دويمه مرتبه کې ددې کتاب مقام دی.

د بې ادبۍ په وجه انسان دعلمي فيض نه محرومه کيږي

حضرت مولانا قاري محمد طيب رحمه الله وايي چې ډير داسې فضلاء راته معلوم دي چې هغوی سبقونه په دارالعلوم ديوبند کې ويلي او ښه د استعداد خاوندان وو، خو چونکه د خپلو استاذانو سره يې د بې ادبۍ معامله کوله، نو کله چې د دارالعلوم ديوبند نه فارغ شونو د علم د خدمت نه محروم شو، محدث يا مفسّر ورنه جوړ نه شو بلکه څوک دکانداري کوي، او څوک ګادي چلوي.

او ډير داسې کسان راته معلوم دي چې علمي استعداد به يې ډير کم ؤ، خو چونکه د ادب او خدمت ماده په کې دومره ډيره وه چې شپه او ورځ به يې د استاذانو خدمت کولو، اوس مونږ ګورو چې د همدغه خلقو نه الله ﷻ د دين ډير لوي خدمت اخلي. دا مقبوليت دوی ته د ادب او خدمت په وجه حاصل شوي.(۲)

د استاذ د بې ادبۍ په وجه د علم نه محرومه کيدل

مولانا عبدالواحد رحمه الله د دارالعلوم ديوبند فاضل دی، دې وايي چې زما يو سبقي ملګري ؤ، ډير زيات تکړه او ذهين ؤ، مونږ دواړو په دارالعلوم ديوبند کې په وړه دوره (درجه موقوف عليه) کې سبقونه ويل. يوه ورځ استاذ د هداية رابع درس ورکول، نو دې طالب په يوه مسئله کې په استاذ باندې اعتراض وکړو، استاذ ورته جواب ورکړو خو دده تسلي او نه شوه، نو ده هدايه راواخيستله، او استاذ طرفته يې ور أوويشتله، او وې ويل: چې ددامې تدريس څه فائده؟ دا شان هدايه خو زه هم درس کولي شم، بلکه ددې نه يې ښه درس کولې شم

---

(۱) تحفة المدارس ج۱ ص ۳۳۰.

(۲) خطبات حکيم الاسلام ج۳ ص ۲۷۸.

دټولو طالبانو د وراندي يې دې استاذ ته نوري ډيري خبري هم وکړي ، استاذ بالکل چُپ ناست و ، هيڅ يې اونه ويل ، دا طالب لاړ او سبق يې مکمل پريښود .

مولانا عبدالوحد رحمه الله وايي چې ډيره زمانه پس يوه ورځ زه په بنارکي په يوه کوڅه کي تيريدم ، نو ناڅاپه مې يو کس اوليد ، چې غاړي ته يې دلرګي وړوکې صندوقچه اچولې وه ، په هغې کي سګرټ ، نسوار او پان پراته وو ، دې په کوڅو کي ګرځيده او دا يې خرڅول .

ما چې ورته په زور نظر اوکته ، نو ما اوپيژنده چې دا خوزما هماغه درسي ملګرې دی ، چا چې د کتاب او د استاذ بې عزتي کړې وه .

چونکه ګيره يې خريلې وه ، او شکل يې مکمل بد رنګ شوې ؤ ، نو ځکه ما پوره او نه پيژنده ، د خبرو نه روستو ما ورته د هغه استاذ د بې ادبۍ واقعه راياده کړه ، نو هغه خپل سر ښکته کړو او ډير په افسوس يې وويل :

مولانا صاحب ! ته چې نن ما په دې بد حالت کي ګوري نو دا صرف او صرف د همغه بې ادبۍ نتيجه ده چې ما د کتاب او استاذ بې عزتي کړې وه . دا خبره يې وکړه ، او تور روان شو . [1]

علماء د انبياؤ وارثان دي

علامه توکل شاه انبالوي رحمه الله ډير لوي بزرګ تير شوې ، ده ته الله ﷻ ډير مال ودولت هم ورکړې ؤ ، دې ډير زيات سخي ؤ ، عام اعلان يې کړې ؤ چې څوک غريب وي ، مسافر وي او يا ضرورت مند وي هغه دې راځي او زما په دستر خوان دې مُفت د الله ﷻ د رضا دپاره خوراک کوي . نو په سوونو غريبانان به په هره ورځ ده د خانقاه ته راتله او مفت خوراک به يې کولو .

يوه شپه ده په خوب کي د نبي کريم صلی الله عليه وسلم سره ملاقات اوشو ، دې ډير خوشحاله شو ، پيغمبر عليه السلام ورته اوفرمايل توکل شاه ! ته خو په هره ورځ د الله ﷻ دعوت کوې خو زما دعوت دې هيچري او نه کړو .

کله دې چې راويښ شو ، نو په سوچ کي پريوت چې ددې خوب څه تعبير دی ؟ ډيره ژړا او زاري يې الله ﷻ ته اوکړه ، او د الله ﷻ نه يې دا سوال کولو چې ددې خوب په مطلب پوهه شم .

(۱) طلباء کے لئے مثالی تحفه ص ۲۶۸ .

آخر دا چې الله رب العزت ده ته په زړه کې دا خبره ورواچوله، او د ځان سره يې سوچ وکړو چې زه کومو غريبانانو ته د الله ﷻ د رضا دپاره خوراک ورکوم نو ګويا دا خو د الله ﷻ د پاره شو.

او د نبي کريم صلی الله عليه وسلم وارثان خو علماء، طلباء او حفاظان دي، ما خو دوی ته هيڅ کله دعوت نه دې کړې، نو ځکه ما ته نبي کريم صلی الله عليه وسلم اوفرمايل چې تا خو زما (يعنی زما د وارثانو) دعوت نه دې کړې.

نو ده د غونډې ښار علماء، طلباء او حافظان راجمع کړه او هغوی له يې هم غټ دعوت وکړو، (ګويا دا د نبي عليه السلام دعوت شو). (۱)

(۱) خطبات فقير ج ۵، طلباء کے لئے مثالي تحفه ص ۲۹۸.

د علم سره استغناء په کار ده

حکيم الاسلام حضرت مولانا قاري محمد طيب رحمه الله وايي:

اهلِ علمو ته په کار دي چي دوی د خپل علم عزت وکړي، نو په دې سره به د دوی عزت هم پخپله پيدا شي، او چي دوی د خپل علم عزت په خپله نه کوي نو په دې سره خود به خود د دوی هم بې حرمتي او عزتي راځي.

اوس د علم عزت په استغناء او توکل على الله کې دی، نو څومره چي اهلِ علم خپل ځان دُنيا دارو ته محتاجه ګڼي او د دوی نه طمعه ساتي، هم دومره اندازه کې به دوی ذليله کيږي.

او که په اهلِ علمو کې استغناء پيدا شي نو بيا به دُنيادار خلق په خپله د دوی د وړاندې عاجزي کوي او د دوی خدمت به کوي.(١)

حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه فرمايي:

لَوْ أَنَّ أَهْلَ الْعِلْمِ صَانُوا الْعِلْمَ وَوَضَعُوهُ عِنْدَ أَهْلِهِ لَسَادُوا بِهِ أَهْلَ زَمَانِهِمْ وَلٰكِنَّهُمْ بَذَلُوهُ لِأَهْلِ الدُّنْيَا لِيَنَالُوا بِهِ مِنْ دُنْيَاهُمْ فَهَانُوا عَلَيْهِمْ.(٢)

که چيرته اهلِ علمو (علماؤ) د (خپل) علم حفاظت کولی او علم يې د هغې اهل (يعنی د علم قدرداني کوونکو خلقو) مخکې کيښودی، نو بيشکه دوی به د دې علم په وجه د دُنيا والو سرداران جوړشوي وې، خوليکن علماؤ داسې اونه کړل بلکه هغوی علم په دُنيادارو (يا حاکمانو د وخت) باندې د دُنيا د حصول دپاره خرڅ کړو چي د دې په وجه سره د غه علماء د دې دُنيا دارو په نظر کې سپک (او ذليله) شو.

حکيم الامت حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله فرمايي: زه دا په يقين سره وايم چي که چيرته اهلِ علم په الله ﷻ باندې توکل او اعتماد وکړي او خپل ځانونه د دُنيادارو نه مستغني اوګرځوي نو الله تعالی به د غيبو نه د دوی امداد کوي، او هر کس به د دوی ته محتاج وي.

(١) خطبات حکيم الاسلام ج١، تحفة المدارس ج٢ ص٣٣٦، ٣٢٠.

(٢) رواه ابن ماجه و رواه البيهقي في شعب الايمان عن ابن عمر، مشکوة کتاب العلم حديث ٥٩.

ځکه په دُنيا کې هر کس دين ته خامخا محتاج دی (او که څوک وايي چې زه دين ته محتاج نه يم نو دې خو بيا د سره مؤمن نه دی) او دين خو د اهلِ علمو نه زده کيږي.

معلومه شوه چې هر کس علماو ته خامخا په دين کې محتاج دی ، لهذا علماو ته استغنی په کار ده. (۱)

بل دا چې: طمعې او لالچ سره د انسان د علم برکت هم ختميږي ، حضرت عمر رضی الله عنه د حضرت کعب الاحبار ﷺ نه پوښتنه وکړه:

مَا أَخْرَجَ الْعِلْمَ مِنْ قُلُوْبِ الْعُلَمَاءِ؟

کوم شئ د علماو د زړونو نه علم اوباسي؟

حضرت کعب ﷺ ورته جواب ورکړو: اَلطَّمَعُ. طمعه او لالچ. (۲)

يعنی کله چې د علماو په زړونو کې طمعه ، لالچ ، او د جاه وجلال محبت پيدا شي ، نو په دې سره به د دوی د زړونو نه د علم نُور ، عظمت او برکت اوځي . او د دوی زړونه به بيا په حقيقي رڼا سره نه منوّر کيږي. (۳)

د حضرت سالم رحمه الله اِستغناء

که چيرته مونږ د خپلو اکابرينو ژوند ته نظر وکړو نو مونږ ته به معلومه شي چې په دوی کې څومره اندازه اِستغناء وه.

د حضرت عمر ﷺ نمسي حضرت سالم رحمه الله يوه کرت مکې معظمې ته لاړ ، او هلته يې د خانه کعبې نه طواف کولو ، په مطاف کې ورسره د وخت بادشاه هشام بن عبد الملک يوځای شو هشام ورته ووئيل: جناب! که تاسو ته څه ضرورت وي نو ماته ووايه ، زه به در له هغه ضرورت پوره کړم . ده ورته ووئيل:

هشامه! چې کله زه د بيت الله مخامخ ولاړ يم او په دې حال کې زه د غير الله نه مدد غواړم؟ نو دا زما دپاره ډيره د شرم خبره ده . په کار خو دا ده چې زه دلته صرف د الله ﷻ نه مدد اوغواړم؛

(۱) دعوات عبديت ، تحفة المدارس ج۱ ص ۳۳٦ .

(۲) رواه الدارمي ، مشکوة کتاب العلم .

(۳) مظاهر حق شرح مشکوة کتاب العلم .

Scanned with CamScanner

هشام چې دا خبره واوريده نو لاجوابه شو ، او روان شو .
کله چې حضرت سالم رحمه الله طواف پوره کړو ، او د حرم شريف نه بهر اووت ، نو هلته بهر ورته هشام ولاړ ؤ ، بيا ورته رامخې ته شو ، او ورته وې ويل : اې سالمه ! اوس خو ته بهر رااووتې ، نو اوس خو راته څه اوغواړه چې زه يې درکړم . ده ورته ووېل :
د تانه څه شئ اوغواړم ، دين ، که دُنيا ؟
(هشام ته خو پته وه چې دې ډېر لوي عالِم او بزرګ دی ، علم خو ورسره شته) نو ده ورته ووېل چې دُنيا راته اوغواړه . حضرت سالم رحمه الله ورته ووېل :
اې هشامه ! کوم ذات چې دا دُنيا پيدا کړې ده ما ترا وسه پورې د هغه نه دُنيا نه ده غوښتې ، نو د تانه يې څنګه اوغواړم ؟
هشام چې دا خبره واوريده نو رنګ يې زيړ شو او په مخه روان شو .
ديته استغناء وايي چې د وخت بادشاه ته هم خان محتاجه نه کړې . [1]

د مولانا قاسم نانوتوي رحمه الله استغناء

د دارالعلوم ديوبند باني حضرت مولانا محمد قاسم نانوتوي رحمه الله يو پيره رياست رامپور ته لاړو . کله چې هلته نواب کلب علي خان ته د ده د راتګ نه خبر شو ، نو ده د پسې يې خپل يو خاص کس را اوليږل ، او ورته وې ويل چې مولانا صاحب ته اووايه چې تاسو دلته راشئ .
مولانا صاحب ورته حيله جوړه کړه چې زه د باندې يو کس يم ، په شاهي آدابو نه پوهيږم ، کيدې شي څه بې ادبي راته اوشي . (نو ځکه نه درځم) .
نواب صاحب ورته دوباره کس را اوليږل ، او ورته وې ويل چې خير دی تاسو د شاهي آدابو نه مستثنیٰ يئ ، خو تاسو صرف راشئ ، ځکه زما ستاسو د ليدلو ډير شوق دی .
مولانا صاحب ورته فوراً ووېل : عجيبه ده ، د ليدلو شوق ستاسو دی او ملاقات ته زه درشم ؟ ستاسو په خپو باندې خو څه نکريزې نه دي ، تاسو راشئ کنه ؟ نو مولانا صاحب هلته ورته رغې . [2]

---

(۱) تحفة المدارس ج۲ ص ۳۴۲ ، اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۲ ص ۱۰۷ .
(۲) منقول از اشرف التنبيه ، حکايات اولياء للتهانوي رحمه الله ص ۲۱۳ .

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

د درودِ شريف فضيلت او اهميت:

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَحْدَهٗ ، وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى مَنْ لَّا نَبِيَّ بَعْدَهٗ ، وَلَا رَسُوْلَ بَعْدَهٗ ، وَهُوَ خَاتَمُ النَّبِيِّيْنَ ، وَعَلٰى آلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ اَجْمَعِيْنَ ، وَعَلٰى مَنْ تَبِعَهٗ وَتَبِعَهُمْ بِاِحْسَانٍ اِلٰى يَوْمِ الدِّيْنِ ، اَمَّا بَعْدُ فَاَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ . قَالَ اللّٰهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى فِي الْقُرْآنِ الْمَجِيْدِ وَالْفُرْقَانِ الْحَمِيْدِ:

﴿اِنَّ اللّٰهَ وَمَلٰٓئِكَتَهٗ يُصَلُّوْنَ عَلَى النَّبِيِّ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا صَلُّوْا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوْا تَسْلِيْمًا﴾ (۱)

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : مَنْ صَلّٰى عَلَيَّ صَلَاةً وَاحِدَةً صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ عَشْرًا . (رواه مسلم وابوداود والنسائي والترمذي وابن حبان في صحيحه) . (۲)

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : اَلْبَخِيْلُ مَنْ ذُكِرْتُ عِنْدَهٗ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ . (رواه النسائي وابن حبان في صحيحه والحاكم وصححه الترمذي) . (۳)

صَدَقَ اللّٰهُ الْعَظِيْمُ .

زما خوږو قدرمنو او عزت مندو مسلمانانو وروڼو ! کوم آيتِ مبارکه چې ما په خطبه کې تلاوت کړو په دې کې الله تعالى مسلمانانو ته دا حکم کړې چې تاسو په نبي کريم صلى الله عليه وسلم باندې درود و سلام ليږئ ، خو د دې نه يې تعبير په داسې انداز سره وکړو چې اول الله تعالى خپل او د فرښتو " صلاة " د نبي عليه السلام د پاره بيان کړو او بيا يې عامو مؤمنانو ته دا حکم وکړو چې تاسو هم په نبي عليه السلام باندې درود ليږئ .

---

(۱) الاحزاب آيت ۵۶.

(۲) اخرجه ابوداود في الوتر باب ۲۶ ، والنسائي في الاذان باب ۳۷ والسهو باب ۵۵ ، ومسلم في الصلاة ، الترغيب والترهيب ج۲ ص ۳۲۳ الترغيب في اكثار الصلوة على النبي ﷺ ط . مكتبة الحرمين الشريفين كوئيه .

(۳) اخرجه الترمذي في الدعوات باب ۱۰۰ ، والبيهقي في الشعب ج۲ ص۲۱۳ رقم :۱۵۶۶ ، واحمد في المسند ج۱ ص۲۳۱ رقم : ۱۷۳۸ ، والحاكم في المستدرك ج۱ ص۷۳۴ رقم :۲۰۱۵ ، وقال عقبه هذا حديث صحيح الاسناد ولم يخرجاه و وافقه الذهبي ، كنز العمال ، الترغيب والترهيب ج۲ ص ۳۳۲ الترغيب في اكثار الصلوة على النبي ﷺ .

Scanned with CamScanner

نو كوم كار (په نبي ﷺ باندې درود) چې الله ﷻ او د هغه فرښتې كوي نو په كار داده چې عام مؤمنان خو يې په طريق اولیٰ سره وكړي، ځكه په دوی باندې خو د نبي كريم صلی الله عليه وسلم بې شميره احسانات دي.

بل دا چې په دې آيت كې د عامو مسلمانانو هم ډير لوي فضيلت او غوره والى ثابت شو، ځكه چې الله تعالى دوی د ځان سره په هغه كار كې شريک كړل كوم چې دې پخپله او د هغه فرښتې كوي (چې هغه په نبي ﷺ باندې درود ليږل دي).(۱)

قدرمنو! په قرآن مجيد كې الله تعالى ډير احكامات ذكر كړي لكه: لمونځ، روژه، زكوة، حج، جهاد وغيره. او د ډيرو پيغمبرانو تعريفونه يې هم بيان كړي، خو ليكن په هيڅ يو حكم او اعزاز كې يې دا ندي فرمايلي چې ګني دا كار زه هم كوم نو تاسو يې هم كوئ.

بلكه دا اعزاز صرف او صرف د سيد الكونين، فخرِ دوجهان مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ الله صلی الله عليه وسلم د پاره ثابت دی چې الله تعالى اول د صلاة نسبت خپل ځان طرفته وكړو، بيا يې ملائكو طرفته وكړو او ددې نه روستو يې بيا عامو مؤمنانو ته دا حكم وكړو چې اې مؤمنانو تاسو هم په نبي عليه السلام باندې درود وسلام وايئ.(۲)

د علامه اسماعيل حقي رحمه الله تحقيق:

صاحب د روح البيان (علامه اسماعيل حقي رحمه الله) دلته ليكلي دي چې د غه شرافت او اعزاز كوم چې الله تعالى زمونږ پيغمبر عليه السلام ته وركړې، دا د هغه شرافت او اعزاز نه زيات دی كوم چې الله ﷻ حضرت آدم ﷺ ته وركړې و "چې فرښتو ته يې حكم كړې و چې تاسو حضرت آدم ﷺ ته سجده د تعظيم وكړئ".

ځكه په هغه سجده كولو كې الله تعالى په خپله شريک نه و، او په نبي عليه السلام باندې "صلاة" ليږلو كې الله تعالى او د هغه فرښتې هم شريكې دي.

(۱) معارف القرآن سورة احزاب آيت ۵۶.

(۲) قَالَ سَهْلُ بْنُ عَبْدِاللهِ التُّسْتَرِي قدس سره: اَلصَّلَاةُ على محمدٍ اَفْضَلُ الْعِبَادَاتِ. لِاَنَّ الله تعالى تولاها هو وملائكته ثُمَّ اَمَرَ بِهَا المؤمنين. وسائرُ العبادات ليس كذالك، يعنى ان الله تعالى اَمَرَ بسائرِ الْعِبَادَاتِ ولم يَفْعَلْهُ بِنَفْسِه. (روح البيان ج۷ ص ۲۶۶ الاحزاب آيت ۵۶).

Scanned with CamScanner

لهذا دا شرافت او عزت زيات شو . (۱)

د علامه آلوسي رحمه الله تحقيق :

صاحب د رُوح المعاني علامه آلوسي رحمه الله ليکلي چې په دې آيت کې د نبي کريم صلى الله عليه وسلم داسې تعظيم او شرافت بيان شوې دی چې د دې هيڅ نظير نشته .

او بيا د دې نه تعبير په داسې انداز سره شوې چې که د آيت سَر (إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ) ته اوګورو نو دا جمله اسميه ده ، دلالت کوي په " دَوَامْ او إِسْتِمْرَارْ " باندې .

او که روستو (يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ) ته اوګورو نو دا جمله فعليه ده چې دلالت کوي په " حُدُوْث او تَجَدُّدْ " باندې .

نو او س به مطلب دا شو چې : الله ﷻ او د هغه فرښتې هميشه د پاره وَقْتًا فَوَقْتًا په نبي کريم صلى الله عليه وسلم باندې درود ليږي نو اې مؤمنانو ! تاسو هم پرې هر وخت درود ليږئ . (۲)

---

(۱) وَهذا التَّشْرِيفُ الَّذِي شَرَّفَ اللهُ به نَبِيَّنَا عليه السلام أَتَمُّ مِن تَشْرِيفِ آدَمَ عليه السلام بِأَمرِ الملائكة بالسُّجُودِ له. لِأَنَّهُ لَا يَجُوزُ أَنْ يَكُونَ اللهُ تعالى مع الملائكة في هذا التَّشْرِيف . وَقَدْ أَخْبَرَ تعالى عن نَفْسِهِ بِالصَّلَاةِ عَلَى النَّبِيِّ ثُمَّ عَنِ الملائكة . (تفسير روح البيان ج ۵ ص ۲۶۵ الاحزاب آيت ۵۶).

(۲) وَالتَّعْبِيرُ بِالجُمْلَةِ الإِسْمِيَّةِ لِلدَّلَالَةِ عَلَى الدَّوَامِ وَالإِسْتِمْرَارِ . وَذَكَرَ أَنَّ الجُمْلَةَ تُفِيدُ الدَّوَامَ نَظَرًا إِلَى صَدْرِهَا مِن حَيثُ أَنَّهَا جُمْلَةٌ إِسمِيَّةٌ ، وَتُفِيدُ التَّجَدُّدَ نَظَرًا إِلَى عَجُزِهَا مِن حَيثُ أَنَّهَا جُمْلَةٌ فِعْلِيَّةٌ . فَيَكُونُ مَفَادُهَا إِسْتِمْرَارَ الصَّلَاةِ وَتَجَدُّدَهَا وَقْتًا فَوَقْتًا . وَتَأكِيدُهَا بِإِنَّ لِلإِعْتِنَاءِ بِشَأنِ الخَبَرِ . (روح المعاني ج ص ۲۳۲ الاحزاب آيت ۶۵).

Scanned with CamScanner

د درود شريف فضائل

محترمو ! لکه څرنګ چې د قرآن کريم تلاوت کول عبادت دى او انسان ته پرې د دوارو جهانو سعادت حاصليږي، نو دغه شان په نبي کريم صلى الله عليه وسلم باندې درود شريف ويل هم عظيم عبادت دى، په دې سره هم انسان ته د دوارو جهانونو سعادت او نيک بختيا حاصليږي دغه وجه ده چې په احاديثو مبارکه ؤ کې د درود شريف ډير زيات فضايل، فوائد، خصوصيات او برکات ذکر شوي دي، او علماء کرامو په دې باندې مستقل کتابونه هم ليکلي دي (١)، څو زه به درته صرف يو څو عمده فضايل بيان کړم.

١ . د الله ﷻ د رحمت ذريعه ده :

د درود شريف يو فضيلت دا دې چې په يو ځل درود ويلو سره الله ﷻ په انسان باندې لس (١٠) رحمتونه راوروي.

١. نبي کريم صلى الله عليه وسلم فرمايي :

مَنْ صَلَّى عَلَيَّ صَلَاةً وَاحِدَةً صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ عَشْرًا. (رواه مسلم وابوداو والنسائي والترمذي وابن حبان في صحيحه). (٢)

څوک چې په ما باندې يو ځل درود ووايي نو الله تعالى په هغه باندې لس (١٠) رحمتونه نازلوي.

څکه الله تعالى فرمايي : ﴿ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا ﴾. (٣)

څوک چې (د الله ﷻ دربار ته) يوه نيکي راوړي نو د هغه د پاره لس چنده بدله ده.

---

(١) **يادونه** : د درود شريف په موضوع باندې زما والد صاحب (حضرت مولانا اول شاه صاحب) يوه جامع رساله ليکلې چې نوم يې دى " قُرَّةُ الْعَيْنَيْنِ بِفَضِيلَةِ الصَّلَاةِ عَلَى سَيِّدِ الْكَوْنَيْنِ " . دې رسالې ته ما ليا ځه ترتيب ورکړو او د درود شريف متعلق فضايل، مسايل او احکامات ټول په کې جمع دي، (په مکتبو کې پيدا کيږي).

(٢) اخرجه ابوداود في الوتر باب ٦٢ ، والنسائي في الاذان باب ٣٧ والسهو باب ٥٥ ، ومسلم في الصلاة، الترغيب والترهيب ج٢ ص٣٢٣ الترغيب في اكثار الصلوة على النبي ﷺ ط . مكتبة الحرمين الشريفين كوئته .

(٣) الأنعام آيت ١٦٠ .

نو كوم كس چې په نبي كريم صلى الله عليه وسلم باندې يوه پېره درود ووايي نو الله تعالى د دې په عوض كې په ده باندې لس رحمتونه راوروي .(۱)

۲ . په يو بل حديث كې په يو ځل درود ويونكي باندې د اويا (۷۰) رحمتونو ذكر شوي ، حضرت عبد الله بن عمرو بن العاص ﷺ فرمايي :

مَنْ صَلَّى عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاحِدَةً صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَمَلٰئِكَتُهُ سَبْعِيْنَ صَلَاةً .(۲)

كوم كس په نبي كريم ﷺ باندې يو ځل درود ووايي نو الله تعالى او د هغه فرښتې په هغه باندې اويا (۷۰) ځله درود (رحمت او دعا) لېږي .

۳ . حضرت عبد الله بن طلحه د خپل پلار نه دا روايت نقل كوي چې يوه ورځ نبي كريم صلى الله عليه وسلم تشريف راوړو نو د دوى په مخ مبارك باندې خوشحالي ښكاريده ، صحابه كرامو عرض وكړو :

يَا رَسُوْلَ اللهِ ! إِنَّا نَرٰى فِيْ وَجْهِكَ بِشْرًا لَمْ نَكُنْ نَرَاهُ .

اې د الله رسوله ! مونږ ستاسو په مخ مبارك كې داسې خوشحالي ګورو چې د دېنه مخكې مو چېرته نه وه ليدلې ، نو حضور اكرم ﷺ وفرمايل :

أَجَلْ أَنَّهُ أَتَانِيْ مَلَكٌ فَقَالَ : يَا مُحَمَّدُ ! إِنَّ رَبَّكَ يَقُوْلُ : أَمَا يُرْضِيْكَ أَلَّا يُصَلِّيْ عَلَيْكَ أَحَدٌ مِنْ أُمَّتِكَ إِلَّا صَلَّيْتُ عَلَيْهِ عَشْرًا . وَلَا يُسَلِّمُ عَلَيْكَ إِلَّا سَلَّمْتُ عَلَيْهِ عَشْرًا .(۳)

---

(۱) مظاهر حق شرح مشكوة باب فضل الصلاة على النبي ﷺ وفضلها .

(۲) رواه احمد باسناد حسن ، المسند ۴ / ۱۰۸ ، ورواه الهيثمي في المجمع ۱۰ / ۱۶۰ ، مشكوة ص ۷۸ ، الترغيب والترهيب ج۲ ص ۳۲۵ الترغيب في اكثار الصلوة على النبي ﷺ القول البديع ص ۱۰۳ .

نوټ : دا حديث موقوف دې (يعنې د حضرت عبد الله بن عمر ﷺ قول دې) خو حكمًا مرفوع دې ، ځكه يو صحابي هم د اعمالو ثواب د ځان نه نشي بيانولې ترڅو چې يې دا مضمون د نبي عليه السلام نه نوي اوريدلي ، مظاهر حق شرح مشكوة باب فضل الصلاة على النبي وفضلها .

(۳) رواه الدارمي في سننه ج۲ ص۷۷۲ رقم : ۲۶۷۱ ، والإمام احمد في المسند ج۳ ص۶۱۱ رقم : ۱۵۹۲۶ ، والنسائي في السنن الكبير ج۱ ص۳۸۰ رقم : ۱۲۰۵ ، والحاكم في المستدرك ج۲ ص ۴۲۰ رقم : ۳۵۷۵ ، وقال صحيح الإسناد ولم يخرجاه و وافقه الذهبي ، هكذا في المشكوة باب فضل الصلاة على النبي صلى الله عليه وسلم وفضلها .

Scanned with CamScanner

او، ماته اوس حضرت جبريل عليه السلام راغلې ؤ او راته وې ويل : چې اې محمده (ﷺ)!
ستا رب فرمايې : چې آيا ته خوشحاله نه يې ؟ (يعنې خوشحاله اوسه) په دې خبره چې ستا يو
امتي په تاسو باندې يو ځل درود ووايي نو زه په هغه باندې لس (۱۰) رحمتونه نازلوم، او چې
ستا يو امتي په تاسو باندې يو ځل سلام ووايي نو زه په هغه باندې لس (۱۰) ځله سلام وايم.

حضرت موسى عليه السلام ته وحي

الله جل جلاله حضرت موسى عليه السلام ته وحي وکړه، او ورته وې فرمايل چې : اې زما
خوږه کليمه ! که چيرته په دُنيا کې زما څوک حمد ويونکې نه وې نو ما به د باران يو څاڅکې هم
د آسمان نه نه وې نازل کړې او نه به مې د ځمکې نه يو دانه پيدا کړې وې او نور يې هم ډير
شيان ذکر کړه، تر دې چې الله تعالى او فرمايل :

يَا مُوسَى أَتُرِيْدُ أَنْ أَكُوْنَ أَقْرَبَ إِلَيْكَ مِنْ كَلَامِكَ إِلَى لِسَانِكَ ، وَمِنْ وَسَاوِسِ قَلْبِكَ إِلَى
قَلْبِكَ ، وَمِنْ رُوْحِكَ إِلَى بَدَنِكَ ، وَمِنْ نُوْرِ بَصَرِكَ إِلَى عَيْنِكَ ؟

اې موسىٰ ! آيا ته دا غواړې چې زه تاته ډير درنژدې شم ؟ څنګه چې ستا خبرې ستا د ژبې
سره ، ستا د زړه وسوسې ستا د زړه سره ، ستا روح ستا د بدن سره او ستا د سترګو رڼا ستا د
سترګو سره نژدې ده ، نو آيا زه تاته د دې نه هم ډير درنژدې شم؟

حضرت موسى عليه السلام ورته عرض وکړو چې آو . يا الله زما دا خوښه ده چې تاسو ماته
ډير رانژدې شئ . نو الله تعالى ورته او فرمايل :

فَأَكْثِرِ الصَّلَاةَ عَلَى رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ .

نو په رسول الله صلى الله عليه وسلم باندې ډير درود وايه (د دې په عوض کې به تاته زما
قُرب او نزديکت نصيبه شي) . (۱)

۲ . د نبي عليه السلام د شفاعت ذريعه ده :

د درود شريف دويم فضيلت دا دې چې درود ويونکي ته به د قيامت په ورځ د نبي کريم صلى
الله عليه وسلم شفاعت نصيب کيږي .

(۱) ذکره ابونعيم الحافظ في الحلية عن کعب القول البديع ص۱۳۲ ، سعادة الدارين ص۸۷ ، معارج النبوة ص۳۰۸ ، مقاصد السالکين ص۴۵ .

رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي:

مَنْ صَلَّى عَلَيَّ حِيْنَ يُصْبِحُ عَشْرًا وَحِيْنَ يُمْسِي عَشْرًا أَدْرَكَتْهُ شَفَاعَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ. (۱)

څوک چې په ما باندې صبا او بيگاه لس (۱۰)، لس (۱۰) کرته درود شريف لولي، نو هغه ته به د قيامت په ورځ زما شفاعت نصيبه کيږي.

د فقيه ابوا لليث ثمرقندي رحمه الله وينا

فقيه ابوالليث ثمرقندي رحمه الله وايي چې که چيرته په درود شريف کې د نبي کريم صلى الله عليه وسلم د شفاعت نه علاوه څه بله فائده نه وې نو بيا هم په عقل مند باندې دا واجب وه چې دې د دې درود شريف نه غافل نه شي. ځکه د نبي کريم صلى الله عليه وسلم شفاعت خو يو عظيم سعادت دی. حالانکه په درود شريف کې خو نورې ډيرې فائدې هم شته چې د الله ﷻ د رحمت او د انسان د گناهونو د بخشش ذريعه گرځي (نو په انسان باندې درود شريف ويل لازمي دي). (۲)

۳. د نيکيو د زياتوالي، د گناهونو د مغفرت او د مرتبې د اوچتوالي ذريعه ده:

د درود شريف دريم فضيلت دا دی چې د دې په وجه د انسان په عملنامه کې نيکۍ ليکلې کيږي، گناهونه يې ختميږي او مرتبې يې اوچتيږي. نبي کريم صلى الله عليه وسلم فرمايي:

مَنْ صَلَّى عَلَيَّ مَرَّةً وَاحِدَةً كَتَبَ اللهُ لَهُ عَشْرَ حَسَنَاتٍ. (۳)

څوک چې په ما باندې يو ځل درود ووايي نو الله تعالى به د دې په عوض کې د ده په عملنامه کې لس (۱۰) نيکۍ وليکي.

---

(۱) رواه الطبراني، الجامع الصغير رقم الحديث ۶۲۳۲، القول البديع.

(۲) تنبيه الغافلين ص۱۶۶.

(۳) رواه الإمام الأحمد في المسند ج۲ ص۵۱۶ رقم: ۷۵۰۸، والبيهقي في مجمع الزوائد ج۱۰ ص۸۶، وكنز العمال ج۱ ص۲۲۹، القول البديع ص۱۱۸.

همدارنګې نبي عليه السلام فرمايي:

مَنْ صَلَّى عَلَيَّ صَلَاةً صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ عَشْرَ صَلَوَاتٍ ، وَيَحُطُّ عَنْهُ بِهَا عَشْرَ سَيِّئَاتٍ ، وَرَفَعَهُ بِهَا عَشْرَ دَرَجَاتٍ . (۱)

څوک چې په ما باندې يو ځل درود ووايي نو الله تعالى به ددې په عوض کې په ده باندې لس (۱۰) رحمتونه نازل کړي ، د ده لس (۱۰) ګناهونه به معاف کړي ، او لس (۱۰) درجې به يې اوچتې کړي-

د درود شريف په وجه د امام شافعي رحمه الله مغفرت

په روضة الأحباب کې دامام اسماعيل ابراهيم مزني رحمه الله نه نقل دي (کوم چې د امام شافعي رحمه الله په لوي شاګردانو کې ؤ) چې ما امام شافعي رحمه الله د وفات نه روستو په خوب کې وليده ، نو پوښتنه مې ترې وکړه : چې الله تعالى در سره څه معامله وکړه؟

هغوی وفرمايل : چې الله تعالى زما مغفرت وکړو ، او فرښتو ته يې حکم وکړو چې ما په تعظيم او احترام سره جنت ته بوځي ، او دا ټول برکت د يو درود شريف دی کوم چې به ما لوستلو.

(اسماعيل ابراهيم مزني رحمه الله وايي چې) ما ترې پوښتنه وکړه چې هغه کوم درود دی؟

نو وې ويل هغه دادی:

((اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ كُلَّمَا ذَكَرَهُ الذَّاكِرُوْنَ وَكُلَّمَا غَفَلَ عَنْ ذِكْرِهِ الْغَافِلُوْنَ)) (۲)

د درود شريف په وجه د يو کاتب مغفرت

د عبيدالله بن عمر قواريري رحمه الله نه نقل دي چې يو کاتب زما ګاونډي ؤ ، هغه مړشو ، ما هغه په خوب کې وليد ، او پوښتنه مې ترې وکړه چې الله تعالى در سره څه معامله وکړه؟

هغه راته وويل : زه يې اوبخلم . ما ترې پوښتنه وکړه چې په څه وجه يې اوبخلې؟

نو راته وې ويل زما دا عادت ؤ چې کله به مې د رسول الله ﷺ نوم مبارک په کتاب کې ليکلو نو صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به مې هم ورسره ليکل ، نو الله تعالى ما ته ددې په عوض کې دا سې

---

(۱) اخرجه النسائي في الافتاح باب ۷۳ والسهو باب ۵۵ ، واحمد في المسند ۲ / ۱۶۸ ، ۲۷۲ ، ۳۷۵ ، ۳۸۵ ، الترغيب والترهيب ج۳ ص ۳۲۳ .

(۲) حاشيه حصن از فتح القدير بحواله زاد السعيد لمولانا اشرف علي التهانوي رحمه الله ، وسعادة الدارين ص ۱۱۸-

نعمتونه راکړه چې نه خو د چا سترګو لیدلي دي، نه د چا غوږونو اوریدلي دي او نه د چا په زړه کې تیر شوي دي. (۱)

د درود شریف په وجه د یو ګناهګار مغفرت

علامه سخاوي رحمة الله په خپل کتاب (القول البدیع) کې یوه واقعه رانقل کړې چې په بني اسرائیلو کې یو کس ؤ، ډیر سخت ګناهګار او مجرم ؤ، ټول عمر یې په فسق وفجور کې تیر کړي ؤ، د مرګ نه روستو خلکو ده (په ډیران) او غورځول.

نو الله ﷻ حضرت موسی علیه السلام ته وحي وکړه چې: ای زما خوږه کلیمه! زما یو بنده مړ دی، او بني اسرائیلو غورځولی دی. نو ته خپل قوم ته ووایه چې هغه د هاغه ځاي نه راپورته کړي، جنازه وربانديې وکړي، او دفن یې کړي. ځکه ما ده ته مغفرت کړې دی.

کله چې حضرت موسی ﷺ هلته ورغې نو هغه سړی یې وپیژندو. د حکم د تعمیل نه پس یې عرض وکړو: چې ای ربه! دا سړې خو مشهور مجرم ؤ، نو د سزا په ځاي د دې دومره لوي عزت حقدار څنګه شو؟ الله تعالی ورته او فرمایل:

إِنَّهُ فَتَحَ التَّوْرَاةَ يَوْمًا فَوَجَدَ فِيْهَا اِسْمَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَصَلَّى عَلَيْهِ وَقَدْ غَفَرْتُ لَهُ بِذَلِكَ.

بیشکه (دې د ډیرې سزا مستحق ؤ خو) ده یوه ورځ تورات خلاص کړې ؤ، او په هغې کې یې د محمّد رسول الله صلی الله علیه وسلم نوم ولیده نو ده په هغه باندې درود وویل. نو د همدې په وجه ما ده ته ټول ګناهونه معاف کړه او مغفرت مې ورته وکړو. (۲)

۴. د نبي کریم ﷺ سره د نزدیکت ذریعه ده

د درود شریف څلورم فضیلت دادې چې درود ویونکې به د قیامت په ورځ د نبي کریم صلی الله علیه وسلم سره نزدې وي.

۱. نبي علیه السلام فرمایي:

---

(۱) زاد السعید لمولانا اشرف علي التهانوي رحمه الله.

(۲) القول البدیع ص ۱۱۸، مقاصد السالکین ص ۵.

إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَكْثَرُهُمْ عَلَيَّ صَلَاةً . (۱)

بېشکه د قيامت په ورځ به ماته په ټولو خلکو کې هغه کسان ډېر نژدې وي چاچې په ما باندې ډېر درود ويلي وي.

۲ . إِنَّ أَقْرَبَكُمْ مِنِّي يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي كُلِّ مَوْطِنٍ أَكْثَرُكُمْ عَلَيَّ صَلَاةً فِي الدُّنْيَا . (۲)

بېشکه د قيامت په ورځ به په هرمقام او هرځاي کې په تاسو ټولو کې ماته هغه څوک ډېر زيات نژدې وي چاچې په دُنيا کې په ما باندې ډېر درود شريف ويلي وي.

۵ . د مصيبتونو او غمونو د ازالې ذريعه ده

د درود شريف پنځم فضيلت او فائده داده چې ددې په وجه الله جل جلاله انسان ته د مصيبتونو نه نجات ورکوي او ګناهونه يې معاف کوي.

حضرت ابي بن کعب ﷺ فرمايي: چې زه يوه ورځ دربارِ نبوت ته حاضر شوم او عرض مې وکړ: يَارَسُوْلَ اللهِ ! إِنِّي أُكْثِرُ الصَّلَاةَ عَلَيْكَ فَكَمْ أَجْعَلُ لَكَ مِنْ صَلَاتِي ؟ (۳) فَقَالَ: مَاشِئْتَ . قُلْتُ الرُّبُعَ . قَالَ مَاشِئْتَ . فَإِنْ زِدْتَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ . قُلْتُ: فَالنِّصْفُ . قَالَ: مَاشِئْتَ فَإِنْ زِدْتَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ . قُلْتُ: فَالثُّلُثَيْنِ . قَالَ: مَاشِئْتَ فَإِنْ زِدْتَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ . قُلْتُ: أَجْعَلُ صَلَاتِي كُلَّهَا . قَالَ: إِذًا يُكْفَىٰ هَمُّكَ، وَيُغْفَرُ لَكَ ذَنْبُكَ . رواه احمد والترمذي في القيامة باب ۲۳ والحاکم وصححه . قال الترمذي حديث حسن صحيح . (۴)

---

(۱) رواه الترمذي وابن حبان في صحيحه کلاهما من رواية موسى بن يعقوب ، کذا في الترغيب ج ۲ ص ۷۳۲ ، وبسط السخاوي في القول البديع الکلام على تخريجه .

(۲) کنز العمال ج ۱ ص ۵۰۴ ، سعادة الدارين ص ۶۰ .

(۳) قوله " أُكْثِرُ الصَّلَاةَ عَلَيْكَ فَكَمْ أَجْعَلُ لَكَ مِنْ صَلَاتِي ؟ " معناه: أكثر الدعاء فكم أجعل لك من دعائي صلاة عليك . الترغيب والترهيب ج ۲ ص ۳۲۷ الترغيب في إكثار الصلوة على النبي ﷺ .

(۴) رواه الترمذي ، مشکوة شريف ۸۶ ، الزواهر ص ۱۱۷ وبسط السخاوي في تخريجه .
په بل روايت کې داسې الفاظ دي: إِذًا يَكْفِيكَ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى مَا أَهَمَّكَ مِنْ دُنْيَاكَ وَآخِرَتِكَ . مشکوة ص ۸۶ ، و رواه الطبراني باسناد حسن ، مسند احمد ۵ / ۱۳۶ الترغيب والترهيب ج ۲ ص ۳۲۶ ، وبسط السخاوي في تخريجه .
که چېرې ته داسې وکړې نو الله تعالى به ستا د دنيا او آخرت د ټولو معاملو دپاره کافي شي .

Scanned with CamScanner

اې د الله رسوله! زه غواړم چې په تاسو باندې زيات درود ووايم، نو آيا څومره يې ووايم؟ نبي کريم ﷺ عرض وکړ: څومره چې ستا خوښه وي (هغومره مقدار کې وايه). ما بيا عرض وکړو چې څلورمه حصه ولولم؟ نو نبي کريم ﷺ وفرمايل: څومره چې ته غواړې، که چيرې د دې نه يې هم زيات کړې نو دا ستا د پاره ډيره بهتره ده. ما بيا عرض وکړو چې اې زما آقا زه به (د نفلي اذکارو او د خپلې دُعا په وخت کې) نيم وخت درود شريف وايم؟ نبي کريم ﷺ وفرمايل: چې ستا خوښه ده، که د دې نه يې هم زيات کړې نو ستا د پاره ډيره غوره ده. ما عرض وکړو چې په درې حصو کې دوه حصې وخت کې به درود شريف وايم؟ نبي کريم ﷺ وفرمايل: چې ستا مرضي ده، که د دې نه يې هم زيات کړې نو دا ستا د پاره ډيره غوره ده.

ما عرض وکړ چې اې زما آقا زه به (د نفلي اذکارو او دُعاؤ) په ټول وخت کې درود شريف وايم، نو رسول الله ﷺ او فرمايل:

چې که چيرته ته داسې وکړې نو دا به ستا د پاره د ټولو غمونو د پاره کافي وي او ستا ټول ګناهونه به تا ته اُوبخلې شي.

فايده: د دې نه معلومه شوه چې د درود شريف دا برکت او فضيلت دی چې کوم سړی دا وايي او د خپل ژوند يو ضروري جز يې او ګرځوي، نو دده د دُنيا او آخرت ټول مقاصد پوره کيږي ځکه مَنْ كَانَ لِلّٰهِ كَانَ اللّٰهُ لَهٗ. څوک چې د الله شو، نو الله د هغه شو. (۱)

د درود شريف په برکت د مصيبت نه د نجات واقعه:

علامه اسماعيل حقي رحمه الله په خپل تفسير (روح البيان) او امام غزالي رحمه الله په خپل کتاب (احياء العلوم) کې يوه واقعه رانقل کړې: چې سفيان ثوري رحمه الله وايي چې زه يو کرت حج ته لاړم، نو هلته مې يو سړی وليده چې په هر ځای کې يې قدم په قدم په کثرت سره درود شريف ويل (په حرم شريف کې، طواف کې، منیٰ کې، عرفات کې يعنې هر ځای کې چې قدم او چتوي او ږدي، نو درود شريف وايي)، آخر ما پوښتنه ورنه وکړه:

ای د الله ﷻ بنده! دلته خو د هر مقام ځانله ځانله دعاګانې دي، نوافل دي، مګر ته په هر ځای کې درود شريف وايې، نو دا ولې؟ هغه را ته خپله واقعه بيان کړه چې زه د پلار سره د خراسان نه

(۱) مشكوة باب فضل الصلاة على النبي صلى الله عليه وسلم وفضلها.

حج ته راروان وو م ، كله چې كوفې ته راورسيدلو نو زما پلار بيمار شو ، او بيماري يې ورځ په ورځ زياتيده ، تردې چې وفات شو ، خو د وفات کيدو نه روستو د هغه مخ تک تور شو ، خپله يې اوپرسيده او په ډير بد حالت شو ، ما چې دا اوليده نو سخت خفه شوم ، په ژړا شوم او إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُوْنَ مې وويل ، او د خپل پلار په مخ مې کپړه واچوله .

زه د پلار د لاش سره غمجن او پريشانه سر په زنګون ناست وم ، د ډير خفګان د لاسه مې سترګې پټې شوې ، نو ما وليده چې دا سې يو حسين و جميل ، پاکيزه صورت والا کس تشريف راورو چې ددې نه مخکې ما چيرته دومره ښکلي مخ واله کس نه وو ليدلې ، دې نزدې راغې او زما د پلار د مخ نه يې کپړه لرې کړه ، او په مخ يې ورله لاس راښکود ، چې ددې په وجه د هغه مخ د شودو (پيو) غوندې تک سپين شو ، بيا يې ورله په خيټه لاس راښکود ، نو خيټه يې هم ښه شوه .

كله چې دې کس د تللو اراده وکړه ، نو زه ورپاڅيدم ، پوښتنه مې ورنه وکړه چې اې زما سرداره ! ماته دا ووايه چې تاسو څوک يئ ؟ چې ستاسو تشريف آوري زما د پلار د رحمت او برکت باعث شوه ، او تاسو د ماسره ډير احسان وکړو ؟ دا چې يې واوريدل نو وې فرمايل :

أَمَا تَعْرِفُنِيْ ؟ أَنَا مُحَمَّدٌ رَسُوْلُ اللهِ كَانَ أَبُوْكَ هٰذَا كَثِيْرَ الْمَعَاصِيْ غَيْرَ أَنَّهٗ كَانَ يُكْثِرُ الصَّلَاةَ عَلَيَّ .

آيا ته ما نه پيژنې ؟ زه خو محمد رسول الله (ﷺ) يم ، ستا دا پلار ډير ګناهګار وو ، خو ليکن ده به په ما باندې ډير درود شريف ويل .

كله چې زه د خوب نه راپاڅيدم نو ما اوکته چې زما د پلار مخ (د څوارلسمې شپې سپوږمې غوندې) تک سپين شوې وو ، او د خيټې پړسوب يې هم ختم شوې وو .

سفيان ثوري رحمه الله وايي چې دې کس ماته وويل چې د هغې وخت نه راپه ديخوا زه هم مسلسل په نبي کريم صلى الله عليه وسلم باندې درود شريف وايم . (۱)

دا واقعه چې قاضي شيخ يوسف رحمه الله په خپل کتاب " سعادة الدارين في الصلاة على سيد الكونين " کې ذکر کړې نو په هغې کې دا هم ذکر دي چې دې کس وويل چې زما د پلار د

(۱) تفسير روح البيان ج۷ ص ۲۶۷ سورة احزاب آيت ۵۶ ، سعادة الدارين ص۱۲۵ ، احياء العلوم .

وفات نه روستو د هغه سَر د خره او ګرځيده ، او رنګ يې تک تور شو ، کله چې زما سترګې د خفګان نه پټې شوې او د نبي کريم صلى الله عليه وسلم سره مې په خوب کې ملاقات اوشو ، هغوی دده په مخ لاس راښکود ، نو مخ يې د څوارلسمې شپې د سپوږمۍ غوندې شو ، نو ما د نبي کريم صلى الله عليه وسلم نه پوښتنه وکړه چې د ده مخ ولې د خره په شان ګرځيدلې ؤ ؟ تو راته وی فرمايل :

إِنَّ وَالِدَكَ أَكَلَ الرِّبَا وَإِنَّ مِنْ حُكْمِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ أَنَّ مَنْ أَكَلَ الرِّبَا أَنْ يُحَوِّلَ اللهُ صُورَتَهُ عِنْدَ الْمَوْتِ كَصُورَةِ حِمَارٍ إِمَّا فِي الدُّنْيَا وَإِمَّا فِي الْآخِرَةِ . وَلٰكِنْ كَانَ مِنْ عَادَةِ وَالِدِكَ أَنْ يُصَلِّيَ عَلَيَّ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ قَبْلَ أَنْ يَضْطَجِعَ عَلَى فِرَاشِهِ مِائَةَ مَرَّةٍ . فَلَمَّا عَرَضَتْ لَهُ هٰذِهِ الْمِحْنَةُ مِنْ أَكْلِ الرِّبَا جَاءَنِي الْمَلَكُ الَّذِي يُعْرِضُ عَلَيَّ أَعْمَالَ أُمَّتِي فَأَخْبَرَنِي بِحَالَةِ وَالِدِكَ فَسَأَلْتُ اللهَ فَشَفَّعَنِي فِيهِ .(۱)

بيشکه ستا پلار سُود خور ؤ ، او دا د الله تعالى قانون دی چې د سُود خور سړي شکل په دُنيا يا آخرت کې ضرور د خره په شان مَسخه کوي (او ستا د پلار مخ په دُنيا کې بَدل شو) . خو ليکن ستاد پلار دا عادت ؤ چې هغه به د شپې د څملاستو نه مخکې سل (۱۰۰) پيرې په ما باندې درود شريف ويل ، بيا چې کله په ده باندې د سُود خورۍ په وجه دا مصيبت راغې نو کومې فرښتې چې ماته د امت اعمال پيش کول ، هغې ماته د دې کس په باره کې خبر راکړو ، نو ما د الله ﷻ نه د ده د پاره د مغفرت سوال وکړو ، الله ﷻ دده په حق کې زما شفاعت قبول کړو .

فايده : معلومه شوه چې د درود شريف په وجه انسان ته د هر مصيبت او آفت نه نجات حاصليږي .

۲ . د دُعا قبليدو ذريعه ده :

د درود شريف شپږم فضيلت دا دې چې د دې په وجه سره د انسان دُعا قبليږي ، يعنې د کومې دُعا نه مخکې چې درود شريف ويل شي نو الله تعالى دا دُعا قبلوي .

۱ . حضرت فضالة بن عبيد رضي الله عنه وايي : چې يوه ورځ رسول الله ﷺ تشريف فرما ؤ ، يو سړې راغې او لمونځ يې وکړو ، کله چې د لمانځه نه فارغ شو نو دُعايې شروع کړه چې :

(۱) سعادة الدارين في الصلاة على سيد الكونين ص۱۳۱ ط دار الكتب العلمية بيروت ، تنبيه الغافلين ص ۱٦۱ .

اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِيْ وَارْحَمْنِيْ . يا الله! ما اوبخې ، او په مارحم وکړې .

نبي كريم صلى الله عليه وسلم ورته اوفرمايل : عَجِلْتَ اَيُّهَا الْمُصَلِّيْ ، إِذَا صَلَّيْتَ فَقَعَدْتَ فَاحْمِدِ اللهَ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ ، وَصَلِّ عَلَيَّ ، ثُمَّ ادْعُهُ .

اې لمونځ گزاره! تا ډيره جلدبازي وکړه ، کله چې ته لمونځ وکړې نو کېنه ، او دالله تعالى حمد وثنا بيان کړه ، بيا په ما باندې درود ووايه ، بيا دُعا وغواړه .

راوي وايي چې بيا يو بل کس راغې ، لمونځ يې وکړو ، او دالله تعالى حمد وثنا يې بيان کړه ، بيا يې په نبي کريم ﷺ درود ولوستو ، نونبي عليه السلام ورته اوفرمايل :

أَيُّهَا الْمُصَلِّيْ ! اُدْعُ تُجَبْ . (۱)

اې لمونځ گزاره! ته دعاکوه ، ستا دعا به قبليږي .

۲. حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ فرمايي چې (يوه ورځ) ما لمونځ کولو ، نبي کريم صلى الله عليه وسلم هم تشريف فرما ؤ ، حضرت ابوبکر صديق ﷺ او حضرت عمر ﷺ هم ورسره وو .

د لمانځه نه پس چې زه کيناستم نو د الله ﷻ ثنا مې شروع کړه او بيا مې په نبي عليه السلام درود ووېل ، د هغې نه پس مې خپل (ديني او دُنيوي مقاصد و دپاره) خپل ځان له دُعا اوغوښته (دې ليدلو سره) رسول الله ﷺ راته اوفرمايل :

سَلْ تُعْطَهُ ، سَلْ تُعْطَهُ . (۲)

سوال کوه ، تاته به درکولې شي ، سوال کوه ، تاته به درکولې شي (يعنى دُعا غواړه ضرور به قبلولې شي) .

---

(۱) رواه الترمذي وابوداود ونسائي ، مشكوة شريف ص ۸۴ .

(۲) عَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ مَسْعُوْدٍ قَالَ كُنْتُ أُصَلِّيْ وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَاضِرٌ وَأَبُوْبَكْرٍ وَعُمَرُ مَعَهُ . فَلَمَّا جَلَسْتُ بَدَأْتُ بِالثَّنَاءِ عَلَى اللهِ تَعَالٰى ثُمَّ الصَّلَاةِ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ دَعَوْتُ لِنَفْسِيْ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : سَلْ تُعْطَهُ ، سَلْ تُعْطَهُ . رواه الترمذي ، مشكوة شريف ص ۸۷ حديث نمبر ۱۳ باب فضل الصلاة على النبي صلى الله عليه وسلم وفضلها .

Scanned with CamScanner

اهمه نکته : په حصن حصين کې د شيخ ابوسليمان داراني رحمه الله نه نقل دي چې کله تاسو د الله ﷻ نه دُعا غوارئ نو په اول او آخر کې ورته درود شريف وايئ، او په مينځ کې خپل حاجت غوارئ. ځکه الله ﷻ خو دواړه درُدونه قبلوي نو د هغه د فضل وکرم او احسان نه دا لرې ده چې هغه مخکې او روستو درود شريف خو قبول کړي، او دا مينځ کې دُعا قبوله نه کړي (بلکه دا دُعا په هم په خپل فضل وکرم سره قبلوي).(۱)

۳. دغه وجه ده چې نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي :

إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ فَلْيَبْدَأْ بِتَمْجِيدِ اللّٰهِ وَالثَّنَاءِ عَلَيْهِ، ثُمَّ يُصَلِّيْ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ يَدْعُوْا بِمَاشَاءَ.(۲)

کله چې په تاسو کې يوتن لمونځ وکړي نو پکار ده چه په الله تعالی باندې په حمدوثناء ويلوسره شروع وکړي، بيا په نبي کريم صلی الله عليه وسلم باندې درود شريف ولولي، بيا دې دُعا اوغواړي څه يې چې خوښه وي.

د درود شريف نه بغير دُعا نه قبليږي :

لهذا انسان ته په کار دي چې د دُعا نه مخکې درود شريف اولولي، ځکه که چيرته د دُعا نه مخکې درود شريف اونه ويل شي نو دا دُعا نه قبليږي.

حضرت عمر رضی الله عنه فرمايي :

إِنَّ الدُّعَاءَ مَوْقُوْفٌ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَا يَصْعَدُ مِنْهُ شَيْءٌ حَتّٰى تُصَلِّيَ عَلَى نَبِيِّكَ.(۳)

---

(۱) مظاهر حق شرح مشکوة باب فضل الصلاة على النبي صلى الله عليه وسلم وفضلها.

(۲) رواه ابوداود في السنن ج۲ ص۱٦۲ رقم:۱۴۸۱، والترمذي في جامعه ج۵ ص۴۸۲ رقم:۳۴۷۷، وقال عقبه هذا حديث حسن صحيح، وابن خزيمة في صحيحه ج۱ ص۳۵۱ رقم:۷۱۰، وابن حبان في صحيحه الإحسان ج۵ ص۲۹۰ رقم:۱۹٦۰.

(۳) رواه الترمذي، مشكوة باب فضل الصلاة على النبي ﷺ وفضلها، رواه الطبراني ج۱ ص ۲۲۰ رقم ۷۲۱، كنز العمال ۳۹۸۴.

نوټ : علامه طيبي رحمه الله ددې حديث په باره کې فرمايي چې دا حديث موقوف دې خو محققين علماء ليکي چې داسې قسمه خبرې هيڅ راوي د ځان نه نشي کولې بلکه ده به خامخا دا مضمون د نبي عليه السلام نه اوريدلې وي، لهذا دا د حديث مرفوع په حکم کې دې.

يقيناً دُعا د آسمان او ځمکې په مينځ کې موقوفه (معلق او بنده) وي او پورته د قبليدو دپاره نه خيژي ترڅو پورې چې تاسو په نبي کريم صلی الله عليه وسلم باندې درود او نه وايئ[1]

۷. د درود شريف په وجه اعزاز

د درود شريف اووم فضيلت دا دی چې د دې په وجه انسان په دُنيا او آخرت دواړو کې د عزت او اکرام مستحق ګرځي.

نبي کريم ﷺ د درود ويونکي خُله ښکل کړې

علامه سخاوي رحمه الله په خپل کتاب "القول البديع في الصّلاة على الحبيب الشّفيع" کې، علامه ابن حجر رحمه الله او نورو معتمدو علماؤ د محمد بن سعيد بن مطرق رحمه الله يوه واقعه رانقل کړې، کوم چې ډير نيک او بزرګ سړي تير شوي.

محمد بن سعيد بن مطرق وايي: چې ما په خپل ځان باندې د اوده کيدو په وخت يو مخصوص انداز کې درود ويل لازم کړي وو، چې کله به مې هغه مقدار درود وويل نو بيا به اوده کيدم. يوه شپه زه په خپله بالاخانه کې ناست وم، درود شريف مې وويل او بيا کيناستم. د دې دوران کې زما سترګې ورغلې اوده شوم، په خوب کې مې د نبي کريم صلی الله عليه وسلم سره ملاقات اوشو، پيغمبر عليه السلام د بالاخانې په دروازه دننه تشريف راوړو، د نبي کريم ﷺ د نور مبارک نه ټوله بالاخانه روښانه شوه، بيا رسول کريم ﷺ زما خواته تشريف راوړو او وې فرمايل:

هَاتِ هٰذَا الْفَمَ الَّذِيْ تُكْثِرُ بِهِ الصَّلَاةَ عَلَيَّ اُقَبِّلُهٗ.

په کومه خُله باندې چې ته په ما باندې ډير درود وايې هغه راديخوا کړه چې زه يې چَپ (ښکل) کړم.

محمد بن سعيد بن مطرق وايي چې ماته حيا راغله (چې څنګه نبي عليه السلام زما خُله ښکل کوي؟ دا خو بې ادبي ده) نو ما خپل مخ ديخوا راواړول، نو نبي کريم ﷺ زه په رخسار

(۱) په يو بل حديث کې دا سې الفاظ دي: حضرت علي ﷺ فرمايي: كُلُّ دُعَاءٍ مَحْجُوْبٌ حَتّٰى يُصَلِّيَ عَلٰى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. رواه القاضي عياض في الشفاء ۲/ ۱۵۴، والهيثمي في المجمع ۱۰/ ۱۰

Scanned with CamScanner

باندې ښکل کړم ، دغه وخت په دې کور کې داسې خوشبوئي خوره شوه چې د هغې په مخکې د دنيا ټولې خوشبوياني هيڅ نه وې ، د دې خوشبوئي په وجه زما بې هم راويخه شوه.

محمد بن سعيد بن مطرق وايي چې د راويخيدو نه روستو هم په دې کور کې څو ورځې خوشبويي موجوده وه او زما د رخسارنه اته (۸) ورځې مسلسل خوشبويي تلله . (۱)

د يو درود شريف د ثواب په وجه د غونډې مقبرې والا نه عذاب پورته کيدل :

حسن بصري رحمه الله ته يوه ښځه راغله او ورته وې ويل چې زما لور وفات شوې ده ، او زما دا آرزو ده چې زه هغه په خوب کې ووينم ، نو حضرت حسن بصري رحمه الله ورته وويل : د ماسخوتن د لمانځه نه پس څلور رکعاته نفل لمونځ وکړه ، او په هر رکعت کې د " اَلْحَمْدُ " نه پس سورة تکاثر ﴿ اَلْهٰكُمُ التَّكَاثُرُ ﴾ ولوله ، او د هغې نه پس اوده شه ، خو د اوده کيدو پورې په نبي کريم صلى الله عليه وسلم باندې درود وايه .

هغې ښځې د غسې وکړه ، دې هغه خپله لور په خوب کې وليده چې په ډير سخت عذاب کې مبتلاء وه ، د تارکولو لباس ورا غوستې شوې دې ، د واړه لاسونه يې ترلي شوي وو او د اور په زنځيرونو کې بندي وه .

دا ښځه چې سحر راپاسيده ، نو د حسن بصري رحمه الله په خدمت کې حاضره شوه ، او ټوله واقعه يې ورته بيان کړه.

حسن بصري رحمه الله ورته وويل چې صدقه وکړه او ثواب يې د هغې پسې اوبخه ، شايد چې الله تعالى د دې په وجه ستا لور معاف کړي ، هغه ښځه لاړه .

په همدغه شپه حسن بصري رحمه الله خوب وليده چې د جنت يو باغ دی ، په هغې کې يو ډير اوچت تخت دی او هغې باندې يوه ډيره خوبصورته حسينه جميله جينۍ ناسته ده ، او د هغې په سر باندې د نور يو تاج دی . دې جينۍ د حسن بصري رحمه الله نه پوښتنه وکړه :

يَا حَسَنُ ! اَتَعْرِفُنِيْ ؟ اې حسن بصري ! ته ما پيژنې ؟

(۱) القول البديع ص ۱۳۵ ، سعادة الدارين ص ۱۲۳ ، جذب القلوب ص ۲۶۵ ، فضائل درود وسلام ، زاد السعيد ص ۱۰ .

ده ورته وويل چې نه . ته څوک يې ؟ هغې ورته وويل : زه خو د هغې ښځې لور يم کومې ته چې تا د درود شريف ويلو حکم کړی ؤ (چې د ماسخوتن نه پس او ده کيد و پورې درود وايه) .

حسن بصري رحمه الله ورته وويل : ستا مور خو ستا حال د دې برعکس ښودلې ؤ (چې په ډير عذاب کې گرفتاره ده) . هغې جينۍ ورته وويل : زما حالت هم هغه ؤ کوم چې زما مور درته بيان کړی ؤ .

تو ده ورته پوښتنه وکړه چې بيا دا دومره غټه مرتبه درته څنګه حاصله شوه ؟ هغې ورته وويل :

كُنَّا سَبْعِيْنَ أَلْفَ نَفْسٍ فِي الْعُقُوْبَةِ وَالْعَذَابِ كَمَا وَصَفَتْ لَكَ وَالِدَتِيْ ، فَمَرَّ رَجُلٌ مِنَ الصَّالِحِيْنَ عَلَى قُبُوْرِنَا وَصَلَّى عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّةً وَجَعَلَ ثَوَابَهَا لَنَا . فَقَبِلَهَا اللهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنْهُ وَأَعْتَقَنَا كُلَّنَا مِنْ تِلْكَ الْعُقُوْبَةِ .

مونږ اويا زره (۷۰۰۰۰) کسان دې عذاب کې مبتلا ، وو کوم چې زما مور تا ته بيان کړی ؤ ، خو د صلحاو او نيکانو نه يو بزرگ زمونږ په مقبره باندې تير شو ، هغه يو ځل په نبي عليه السلام درود شريف ولوست ، او د هغې ثواب يې مونږ ټولو مقبرې والو ته را اوبخښه ، نو الله تعالى هغه درود د اسې قبول کړو چې د هغې په برکت يې مونږ ټول د هغې عذاب نه آزاد کړو .

او ما ته د هغې يو درود د ثواب په نتيجه کې دا اعزاز او اکرام راکړی شو . او ټول صرف د يو درود شريف د برکت په وجه وو . (۱)

(۱) القول البديع ص۱۳۶ ط دار الكتاب العربي بيروت ، سعادة الدارين ص۱۲۸ ، شرح الصدور .

د درود شریف نه ویلو نقصانات :

کله چې یو انسان د نبي کریم صلی الله علیه وسلم نوم مبارک واوري نو په کار ده چې دې په هغه باندې درود شریف ووایي ، ځکه که دې بغیر د څه شرعي عذر نه درود ونه وایي نو دداسې کس باره کې ډیر وعیدونه راغلي دي ، زه به درته یو څو غټ وعیدونه ذکر کړم .

١. د نبي کریم ﷺ د خیرو سبب دې

د نبي کریم ﷺ د نوم مبارک اوریدو نه روستو بلا عذره درود نه ویونکي ته پیغمبر علیه السلام خیرې کړي دي .

د حضرت ابو هریرة رضی الله عنه نه روایت دې چې نبي کریم ﷺ فرمایلي دي :

رَغِمَ أَنْفُ رَجُلٍ ذُكِرْتُ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ . الحديث (١)

د هغه سړي پوزه دې په خاورو ککړه شي (یعنی ذلیل دې شي) د چا د وړاندې چې زما ذکر وشي او دې په ما باندې درود او نه وایي .

٢. د حضرت جبرائیل علیه السلام د بد دُعایي ذریعه ده

کله چې یو کس په یو مجلس کې په اول ځل د پیغمبر علیه السلام نوم مبارک واوري او دې بغیر د څه عذر نه درود شریف ونه وایي نو داسې کس ته حضرت جبریل علیه السلام خیرې کړي او نبي علیه السلام ورباندې آمین ویلې دی . چې دا د انسان د پاره د هلاکت او بدبختۍ ذریعه ده .

(١) رواه الإمام احمد في المسند ج ٢ ص ٤٠١ رقم : ٧٤٠٢ ، والترمذي في جامعه ج ٥ ص ٥١٣ رقم : ٣٩٣٥ وقال هذا حديث حسن غريب من هذا الوجه ، وابن حبان في صحيحه الإحسان ج ٣ ص ١٨٩ رقم : ٩٠٨ ، مشكوة باب فضل الصلاة على النبي صلى الله عليه وسلم وفضلها .

د حضرت کعب بن عجرة ﷺ نه روايت دی چې يو ځل نبي کريم ﷺ وفرمايل :

أَحْضُرُوا الْمِنْبَرَ . تاسو ممبر ته رانژدې شئ .

نو موږ ممبر ته رانژدې شو ، کله چې نبي کريم صلی الله عليه وسلم د ممبر په رومبۍ پوړۍ باندې قدم مبارک کېښود ، نو وې فرمايل "آمِيْن" بيا يې په دويمه پوړۍ قدم مبارک کېښود نو وې فرمايل "آمِيْن" بيا يې په دريمه پوړۍ قدم مبارک کېښود نو وې فرمايل : "آمِيْن"

کله چې نبي کريم ﷺ د خطبې نه فارغ شو ، او ښکته راکوز شو ، نو موږ ورته عرض وکړو :

يَارَسُوْلَ اللهِ ! لَقَدْ سَمِعْنَا مِنْكَ الْيَوْمَ شَيْئًا مَا كُنَّا نَسْمَعُهُ ؟

اې د الله تعالى رسوله ! تاسو نه موږ (ممبر ته د ختلو په وخت) داسې خبره واوريده چې مخکې مو چېرته نه وه اوريدلې ؟

نو حضور ﷺ اوفرمايل چې (کوم وخت ما د ممبر په رومبۍ پوړۍ باندې قدم کېښود نو دغه وخت) حضرت جبرائيل ﷺ زما مخې ته راغې ، او وې فرمايل :

بَعُدَ مَنْ أَدْرَكَ رَمَضَانَ فَلَمْ يُغْفَرْ لَهُ .

هلاک دې شي هغه سړی چې په چا باندې د رمضان مياشت راشي ، اوبيا هم د هغه مغفرت ونشي .

نو ما ووېل : " آمِيْن " . بيا چې کله دويمې پوړۍ ته وختم نو هغه ووېل :

بَعُدَ مَنْ ذُكِرْتَ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيْكَ .

هلاک دې شي هغه سړی چه د هغه مخکې ستاسو ذکر وشي او هغه په تاسو درود اونه وايي .

نو ما ووېل : " آمِيْن " . بيا چې کله دريمې پوړۍ ته وختم نو هغه ووېل :

بَعُدَ مَنْ أَدْرَكَ أَبَوَيْهِ الْكِبَرَ أَوْ أَحَدَهُمَا فَلَمْ يُدْخِلَاهُ الْجَنَّةَ .

هلاک دې شي هغه سړی چې چا خپل مور او پلار دواړه يا يو د بوډا والي په حالت کې ومونده او هغوي دې جنت ته داخل نکړي (يعني د هغوي خدمت اونکړي چې جنت ته پرې

Scanned with CamScanner

داخل شي) نو ما وويل : " آمِين " . (۱)

فائده : چاته چې حضرت جبريل عليه السلام خيرې کړي او پيغمبر عليه السلام ورباندې آمين ويلي نو يقيني چې دا کس به ډير بختـه وي . لهذا که په يو مجلس کې د رسول الله صلى الله عليه وسلم نوم مبارک په اول ځل ذکر شي نو خامخا درود شريف ويل په کار دي .

۳. د رسول الله ﷺ نوم مبارک اوريدو نه روستو درود نه ويل بُخل دي

۱. حضرت علي رضى الله عنه فرمايي :

اَلْبَخِيْلُ الَّذِيْ مَنْ ذُكِرْتُ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ . (۲)

بخيل هغه کس دی چې د چا ګوراندې زما ذکر وشي او دې په ما باندې دورد ونه وايي .

---

(۱) عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ : " أُحْضُرُوا الْمِنْبَرَ " فَحَضَرْنَا . فَلَمَّا ارْتَقَىٰ دَرَجَةً قَالَ : " آمِيْن " فَلَمَّا ارْتَقَى الدَّرَجَةَ الثَّانِيَةَ قَالَ : " آمِيْن " فَلَمَّا ارْتَقَى الدَّرَجَةَ الثَّالِثَةَ قَالَ : " آمِيْن " فَلَمَّا نَزَلَ عَنِ الْمِنْبَرِ قُلْنَا : يَارَسُوْلَ اللهِ ! لَقَدْ سَمِعْنَا مِنْكَ الْيَوْمَ شَيْئًا مَا كُنَّا نَسْمَعُهُ ؟ قَالَ : إِنَّ جِبْرِيْلَ عَرَضَ لِيْ فَقَالَ : بَعُدَ مَنْ أَدْرَكَ رَمَضَانَ فَلَمْ يُغْفَرْ لَهُ . فَقُلْتُ : " آمِيْن " فَلَمَّا رَقِيْتُ الثَّانِيَةَ قَالَ : بَعُدَ مَنْ ذُكِرْتَ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيْكَ . فَقُلْتُ " آمِيْن " فَلَمَّا رَقِيْتُ الثَّالِثَةَ قَالَ : بَعُدَ مَنْ أَدْرَكَ أَبَوَيْهِ الْكِبَرَ عِنْدَهُ أَوْ أَحَدَهُمَا فَلَمْ يُدْخِلَاهُ الْجَنَّةَ فَقُلْتُ : " آمِيْن " .

الترغيب والترهيب ج۲ ص ۳۳۰ الترغيب في اكثار الصلاة على النبي ﷺ ، حديث نمبر ۳۳ ، ورواه الحاكم في المستدرک ج ۴ ص ۱۷۰ رقم : ۷۲۵۶ ، وقال هذا حديث صحيح الاسناد ولم يخرجاه ووافقه الذهبي والبخاري في بر الوالدين ، وابن حبان في صحيحه ، ورواه الهيثمي في مجمع الزوائد ج ۱۰ ص ۱۶۶ وعزاه للطبراني .

(۲) مشكوة باب الصلاة على النبي ﷺ وفضلها حديث نمبر ۱۵ ، ورواه الترمذي في جامعه ج۵ ص ۵۱۵ رقم : ۳۵۴۶ وقال عقبه هذا حديث حسن صحيح غريب ، وابن حبان في صحيحه الإحسان ج۳ ص ۱۸۹ رقم : ۹۰۹ ، والنسائي في السنن الكبرى ج۶ ص ۲۰ رقم : ۹۸۸۵ ، والأصبهاني في الترغيب والترهيب ج۲ ص ۳۳۱ .

وفي رواية : إِنَّ الْبَخِيْلَ : مَنْ ذُكِرْتُ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ . رواه الأصبهاني في الترغيب والترهيب ج۱ ص ۲۴۰ رقم : ۵۱۸ ج۲ ص ۶۹۱ رقم : ۱۶۶۶ ، وابن ابي عاصم في كتاب الصلاة على النبي ﷺ ص ۳۱ حديث رقم : ۳۰ ، ورواه البيهقي في الشعب ج۲ ص ۲۱۳ رقم : ۱۵۶۷ .

Scanned with CamScanner

۲. حضرت ابوذر ﷺ فرمايي چه زه يوه ورځ راغلم او وتم او نبي کريم ﷺ ته راغلم نو هغوي ﷺ او فرمايل:

أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَبْخَلِ النَّاسِ؟ آيا زه تاسو ته د ټولو خلکو نه ډير بخيل و نه ښايم؟

صحابه کرامو عرض وکړو: اې د الله رسوله! راته وې ښايې، نو رسول الله صلى الله عليه وسلم او فرمايل:

مَنْ ذُكِرْتُ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ فَذٰلِكَ أَبْخَلُ النَّاسِ. (۱)

د چا دوړاندې چې زما ذکر وشي او دې په ما باندې درود اونه وايي نو دا کس د ټولو نه ډير بخيل دی.

يعنې يو هغه بخيل دی چې چاته مال نه ورکوي خو د ټولو نه ډير لوي بخيل هغه کس دی چې د خپل غفلت او سستې په وجه د نبي کريم صلى الله عليه وسلم په نوم اوريدو سره دده د ژبې او زړه نه درود اونه ووځي.

حالانکه د نبي کريم صلى الله عليه وسلم په خپل امت باندې بې شماره احسانات دي، نو که امتيان د رسول الله ﷺ په نوم باندې خپل ځانونه قربان کړي نو دا هم کمه ده. او س چې يو سړې دومره سست او غافله وي چې د پيغمبر عليه السلام د نوم اوريدو په وجه دده د ژبې او زړه نه د درود څه کلمات نه اوځي نو دا يقيني غټ بخيل دی. (۲)

د نبي ﷺ نوم مبارک سره درود نه ليکونکي ته وعيد

ابوالحسن بن علي عطار رحمه الله وايي چې ماته ابوطاهر رحمه الله څه کاغذونه راکړه چې ده په هغې کې د پيغمبر عليه السلام څه احاديث ليکلي وو، ما هغې کې اوليده چې په هر ځای کې يې د پيغمبر عليه السلام د نوم نه روستو " صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَسْلِيْمًا كَثِيْرًا " ليکلي ؤ، ماترې پوښتنه وکړه چې دا سې دې ولې کړي؟ نو هغه راته ووېل:

چې دده نه مخکې به ما احاديث ليکل خو د نبي کريم ﷺ نوم سره به مې درود نه ليکل، ما يو ځل په خوب کې د پيغمبر عليه السلام زيارت وکړ، نو زه د نبي کريم ﷺ خدمت کې حاضر

(۱) الترغيب والترهيب ج۲ ص۳۳۲ الترهيب في اكثار الصلاة على النبي صلى الله عليه وسلم حديث نمبر ۴۳.

(۲) مظاهر حق شرح مشكوة لمولانا قطب الدين دهلوي رحمه الله باب الصلوة على النبي ﷺ وفضلها.

شوم او سلام مې عرض کړو ، نبي عليه السلام راته مخ مبارک واړول ، زه د بل طرف نه حاضر شوم ، سلام مې وکړو خو پيغمبر عليه السلام د هغې اړخ نه هم مخ مبارک واړول ، زه په دريم ځل د وی ته راغلې ته شوم نو ما عرض وکړو : يا رسول الله ﷺ ! تاسو د ما نه مخ مبارک ولې اړوئ ؟ پيغمبر عليه السلام راته او فرمايل :

ځکه چې کله ته خپل کتاب کې زما نوم ليکې نو د هغې سره درود نه ليکې .

ابو طاهر رحمه الله وويل چې د هغې نه پس دا زما عادت شو چې کله هم زه د نبي کريم ﷺ نوم مبارک ليکم نو ورسره " صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَسْلِيمًا كَثِيرًا كَثِيرًا " هم ليکم .(۱)

٤ . د جنت نه د محروميا سبب دى

۱ . پيغمبر عليه السلام فرمايي :

مَنْ نَسِيَ الصَّلَاةَ عَلَيَّ خَطِئَ طَرِيقَ الْجَنَّةِ .(۲)

څوک چې په ما باندې درود ويل هير کړي نو هغه د جنت لاره خطاء کړه .

۲ . په يو بل حديث کې دا شان الفاظ دي :

مَنْ ذُكِرْتُ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ خَطِئَ طَرِيقَ الْجَنَّةِ .(۳)

د چا د وړاندې چې زما ذکر وشي او هغه په ما باندې درود ونه وايي نو د هغه د جنت لاره خطاء کړه .

۵ . په قيامت کې د پښيمانتيا سبب دې

۱ . د حضرت ابو هريرة رضي الله عنه نه روايت دې چې نبي کريم ﷺ فرمايلي دي :

---

(۱) القول البديع ص ۲۵۳ ، سعادة الدارين ص ۱۳۰ .

(۲) رواه ابن ابي شيبة في المصنف ج۶ ص ۳۳۰ رقم : ۳۱۷۸۴ ، طبراني ج۱۲ ص ۱۳۹ رقم : ۱۲۸۱۹ ، وابن ماجه في السنن ج۱ ص ۲۹۴ رقم : ۹۰۸ ، الأصبهاني الترغيب والترهيب ج۲ ص ۶۸۹ رقم : ۱۶۵۸ ، والبيهقي في الشعب ج۲ ص ۲۱۵ رقم : ۱۵۷۳ .

(۳) الطبراني في الكبير ج۳ ص ۱۲۸ رقم : ۲۸۸۷ متصلا ، ورواه الفيروزآبادي في الصلاة والبشر ص ۶۵ حديث : ۸۷

Scanned with CamScanner

مَا قَعَدَ قَوْمٌ مَقْعَدًا لَمْ يَذْكُرُوا فِيهِ عَزَّ وَجَلَّ وَيُصَلُّوا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَّا كَانَ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَإِنْ دَخَلُوا الْجَنَّةَ لِلثَّوَابِ . (۱)

په کوم مجلس کې چې خلک د الله تعالى ذکر ونکړي او په نبي کريم ﷺ باندې درود ونه وايي نو همدغه مجلس به د قيامت په ورځ د دغه خلکو د پاره د پښيمانتيا او حسرت سبب وي اګرچې دوي د نيکو اعمالو په وجه جنت ته هم داخل شي .

(ځکه چې دوی هلته د درود شريف ثواب او ګوري نو بيا به په همدغه مجلس باندې پښيمانه وي په کوم کې چې يې درود نه وي ويلي) .

۲ . حضرت ابوسعيد خدري ﷺ فرمايلي دي :

مَا مِنْ قَوْمٍ يَقْعُدُونَ ثُمَّ يَقُومُونَ وَلَا يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ إِلَّا كَانَ عَلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَسْرَةً وَإِنْ دَخَلُوا الْجَنَّةَ لِمَا يَرَوْنَ مِنَ الثَّوَابِ . (۲)

کوم خلک چه په يو مجلس کې کيني ، بيا د مجلس نه پاڅي او په نبي کريم صلى الله عليه وسلم باندې درود او نه وايي نو دغه مجلس به د دوي دپاره د قيامت په ورځ د پښيمانتيا او افسوس سبب وي اګرچې دوی جنت ته هم داخل شي ، ددې دوجې نه چې دوی به د درود شريف ثواب اوګوري (نو دوی به په هغه مجلس پښيمانه وي په کوم کې چې يې په نبي کريم ﷺ درود نه وي ويلي) .

لهذا انسان ته په کار دي چې دې کله هم د نبي عليه السلام نوم مبارک واوري نو دې په هغه باندې درود شريف ووايي ، ځکه د پيغمبر عليه السلام په خپل امت باندې ډير زيات احسانات دي ، نو انسان له هم ضروري ده چې دې لکه څرنګ چې نورو نفلي آذکارو له وخت ورکوي دغه شان درود شريف ته هم وخت ورکړي او په هغې کې په نبي کريم صلى الله عليه وسلم باندې درود شريف ووايي . الله جل جلاله دې مونږ ټولو ته د درود شريف ويلو توفيق رانصيبه کړي .

آمين يارب العالمين

---

(۱) رواه احمد وابن حبان والحاكم والخطيب، سلسلة الأحاديث الصحيحة للألباني الجزء الأول رقم الحديث:۷٦ .

(۲) رواه النسائي في السنن الكبرى ج٦ص ۱۰۸ رقم:۱۰۲۴۲\۱۰۲۴۳ ، والأصبهاني في الترغيب والترهيب ج۲ ص۱۹۱ رقم : ۱٦٦٦ ، وروي عن طريق أبي هريرة ، وابن حبان في صحيحه الإحسان ج۲ ص۳۵۲ رقم : ۵۹۱ ، والبيهقي في الشعب ج۱ ص۲۰۳ رقم : ۵۴۲ ، والسخاوي في القول البديع ص۲۲۱ وقال هو حديث حسن صحيح .

Scanned with CamScanner

د درودِ شریف متعلق فقهي مسائل :

مسئله ۱ : په ټول عمر کې یو ځل درود شریف ویل فرض دي ځکه الله تعالی په قرآن مجید کې حکم کړی دی : ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ .
او آمر د تکرار تقاضا نکوي، نو په ټول عمر کې یو ځل د کلمه توحید په شان ویل فرض دي[۱]

(۱) سعاية ص۳۸، القول البديع . علامه ابن كثير رحمه الله فرمايي : والاية تدل على وجوب الصلوة والسلام في الجملة ولو في العمرة مرة ويه قال ابو حنيفة ومالک رحمهما الله واختاره الطحاوي . قال ابن همام موجب الامر القاطع الافتراض في العمر مرة لانه لايقتضي التكرار وقلنا به .(تفسير ابن كثير ج۷ الاحزاب آيت ۳۲).

د درود شريف د حکم باره کې د علماو اختلاف دی : بعضي علماء وايي چې کله هم انسان د نبي کريم ﷺ نوم مبارک ذکر کړي او یا یې واوري نو په ده باندې درود ویل مطلقا فرض دي بغير د څه شمار او عدد نه .
او بعضي وايي چې چاته په درود ویلو قدرت وي نو په هغه باندې په عُمر کې صرف یو ځل درود شریف ویل فرض دي
د حافظ ابن عبدالبر رحمه الله دا قول دی چې درود شریف د کلمه توحید په شان په ټول عمر کې صرف یو ځل ویل فرض دي که دا په لمانځه کې وي یا بهر د لمانځه نه وي ، او همدا مذهب د امام ابوحنیفه رحمه الله هم دی، لکه چې ددې تصریح ابوبکر رازي رحمه الله کړیده .
او همدغه شان مسلک د امام مالک ، امام ثوري ، امام اوزاعي رحمهم الله او د جمهور امت هم دی . ځکه چې په قرآن کریم کې د درود شریف په باره کې چې کوم آمر راغلی دی : ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ .
نو دا امر تقاضا د تکرار نه کوي او نفس ماهيت او په آمر باندې عمل کول صرف په یو ځل درود ویلو سره پوره کیږي نو بار بار ویل فرض نه دي (لکه د دې خبرې پوره وضاحت امام سخاوي رحمه الله په "القول البديع" کې کړی)
امام قرطبي او ابن عطيه رحمه الله فرمايي چې په نبي کريم ﷺ باندې درود ویل داسې واجب او لازم دي لکه څرنګې چې سنت مؤکده لازم او ثابت دي ، او بې عذره پرېښودونکې به غافله او بې خبره وي .
د امام طحاوي رحمه الله او د احنافو او شوافعو نه د یو ټولي دا قول دی چې کله هم انسان د نبي کريم ﷺ نوم مبارک واوري یا یې پخپله ولولي نو په ده باندې په هر ځل درود ویل واجب دي .
امام طبري رحمه الله فرمايي : چې درود شریف مطلقاً مستحب دی او په دې خبره د علماؤ د اجماع دعوی هم نقل کړې ده .
لیکن د ټولو نه بهترین او متوسط قول دا دی : چې که په یو مجلس کې د نبي کريم ﷺ نوم مبارک په اول ځل ذکر شي نو درود شریف ویل واجب دي ، او که بار بار ذکر کولې شي نو بیا درود شریف ویل مستحب دي .
دا خبره د هدايي بعضي شارحینو هم ذکر کړې او ملا علي قاري رحمه الله په دې تصریح هم کړې ده . (ددې مسئلې څه تفصيل په تفسير روح المعاني پاره ۲۲ الاحزاب آيت ۵۶ کې هم ذکر دی) .

مسئله ۲: که چیرته په یو مجلس کې څو ځلې د نبي کريم ﷺ نوم مبارک ذکر شي نو د امام طحاوي رحمه الله مسلک دادی چې په هر ځل په ویونکي او اوریدونکي باندې درود ویل واجب دي. او دې خبرې ته صاحب د "بحرالرائق" علامه ابن نجيم مصري رحمه الله هم میلان کړی دی.

خو فتوی پدې ده چې په اول ځل په ویونکي او اوریدونکي باندې درود شریف واجب دی او بیا مستحب دي. (۱)

لیکن بهتره او احوطه دا ده چه په هره پیره درود شریف ولوستلې شي. (۲)

مسئله ۳: کله چې د جُمعې د خُطبې یا د اخترونو خُطبو یا په نورو خطبو کې د نبي کريم ﷺ نوم مبارک راشي او خطیب دا آیت ولولي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ نو اوریدونکي به په ژبه درود نه وایي بلکه خطبه به اوري، البته په خپل زړه کې بغیر د ژبې د حرکت نه "صلی الله علیه وسلم" ویل پکار دي. (۳)

مسئله ٤: د انبیاء کرامو نه علاوه په بل چا باندې مستقلا درود ویل د جمهورو علماؤ په نزد جائز نه دي، چنانچه امام بیهقي رحمه الله په خپل "سنن" کې د حضرت ابن عباس رضی الله عنه دا فتوی نقل کړې:

لَا يُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ إِلَّا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَكِنْ يُدْعَى لِلْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ بِالْإِسْتِغْفَارِ. (۱)

البته تبعًا په نورو ویل څه پرواه نکوي. (مثلاً رسول الله صلی الله علیه وسلم باندې په صلوة وسلام ایپلو کې ورسره آل، صحابه کرام یا ټول مؤمنان شریک کړي.

لهذا "اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى آلِ مُحَمَّدٍ" ویل صحیح نه دي بلکه "اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَّعَلٰى

(۱) بحر الرائق ج۱ ص۳۴۶، سعاية، ومعارف القرآن الاعراف آیت ٥٦.
(۲) بحر الرائق ج۱ ص۳۴۷.
(۳) شامي ج۱ ص٥١٩.
(٤) معارف القرآن الاعراف آیت ٥٦.

آلِ مُحَمَّدٍ" ويل پکار دي . (۱)

(۱) درمختار ج۱ ص۵۱۹ ، ومعارف القرآن الاعراف آيت ۵۶ .

دانبياء كرامو نه علاوه په بل چا باندې درود ويل په دوه (۲) قسمه دي:

۱: اول داچې مستقل او بالذات وړ باندې درود ويل شي لکه:

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى آلِ مُحَمَّدٍ . يا: قَالَ أَبُوْبَكْرٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . يا: قَالَ عَلِيٌّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ .

۲: دويم داچې مستقل درود وړباندې ونه ويل شي بلکه تبعًا وړ باندې وويل شي لکه:

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَّعَلٰى آلِ مُحَمَّدٍ .

دويم قسم خو بالاتفاق جائز دې ، او په اول قسم کې اختلاف دې ؛ بعضې علماء يې جائز ګڼړي ، خو جمهور علماء يې ناجائز ګڼړي ځکه چې دا درود خاصه او شعار د انبياء كرامو دې نو په دې کې وړ سره بل څوک نشي شريک کيدې نو حضرت ابوبکر صديق صلى الله عليه وسلم ويل جائز نه دي اګرچې معنى يې صحيح ده ، لکه څرنګې چې "عزوجل" دا خاصه او شعار د الله تعالى دى او په دې کې وړ سره بل څوک نه شي شريک کيدې ، نو محمّد عزوجل ويل جائز نه دي اګرچې ددې معنى هم صحيح ده ، تو دغه شان درود شريف هم خاصه او شعار د انبياء كرامو دې نو مستقلا په بل چا باندې ويل يې جايز نه دي . د جمهورو علماو دپاره لاندېني دلائل دي:

حضرت ابن عباس ﷺ فرمايي : لا تصلح صلاة على أحد إلا على النبي ﷺ ولكن يدعى للمسلمين والمسلمات بالاستغفار . (رواه الطبراني في الكبير ۲۴۲:۱۱ ، (۱۱۱۸۱۳) . والهيثمي في مجمع الزوائد ۱۶۷:۱۰ ، والبيهقي في الشعب ۲:۲۱۸ (۱۸۸۵) والسيوطي في الدرر المنثور ۵:۴۱۲ .

چې د نبي نه علاوه په بل چا باندې درود نه شي ليږلې . ليکن د مسلمانانو سړو او مسلمانانو ښځو دپاره به د استغفار دعاء کولې شي .

عن جعفر بن برقان رحمه الله قال كتب عمر بن عبدالعزيز رحمه الله : أمابعد ! فإنّ أناسا من الناس قد التمسوا الدنيا بعمل الاخرة وانّ الناس من القصاص قد احدثوا في الصلاة على خلفائهم وامرائهم عدلَ صلاتهم على النبي صلى الله عليه وسلم فإذا جاءك كتابي هذا فمرهم أن تكون صلاتهم على النبيّين ودعاؤهم للمسلمين عامة ويدعوا ماسوى ذلك . (رواه ابن ابي شيبة في المصنف ۷: ۱۸۸۴ (۳۵۰۸۳) وابن كثير في تفسيره ۳: ۶۷۷ ، والحافظ في الفتح ۸: ۳۹۵) .

او بعضې علماء وايي چې د انبياء كرامو نه علاوه په بل چا باندې مستقلا او بالذات درود شريف ويل ځکه جائز نه دي چې دا د اهل الهواء او بدعتيانو طريقه ده چې په چا باندې يې لږه غوندې عقيده برابره وي نو په هغه باندې مستقلا او بالذات درود وايي . نو په دې سره د هغوي تابعداري راځي . او د جواز قايلينو ته يې دا جواب ورکړې چې په کومو آيتونو او احاديثو کې د نورو د پاره درود راغلې نو هغه په معنى د دُعا سره دي .

بيا جمهور علماء په خپل مينځ کې مختلف دي چې آيا دا په بل چا باندې مستقلا درود شريف ويل حرام دي که مکروه تنزيهي دي او که خلاف اولى دي . نو امام نووي رحمه الله فرمايي : چې صحيح دا ده چې دا مکروه تنزيهي دي او دا د اکثرو علماؤ قول هم دي ، ځکه چې په بل چا باندې مستقلا درود ويل د اهل بدعو (بدعتيانو) شعار دي او موږ د دې نه منع شوي يو .

همدا خبره قاضي ثناء الله پاني پتي رحمه الله هم په خپل تفسير (تفسير مظهري) کې کړې:

وَالصَّحِيْحُ اَنَّ الصَّلَاةَ وَالسَّلَامَ عَلٰى غَيْرِ الْاَنْبِيَاءِ يَجُوْزُ تَبَعًا وَيُكْرَهُ اِسْتِقْلَالًا كَمَا يُكْرَهُ اَنْ يُقَالَ مُحَمَّدٌ عَزَّ وَجَلَّ مَعَ كَوْنِهٖ عَزِيْزًا جَلِيْلًا لِاِخْتِصَاصِهٖ بِالْاَنْبِيَاءِ عُرْفًا كَاِخْتِصَاصِ ذٰلِكَ بِاللّٰهِ تَعَالٰى. (۱)

صحيح خبره داده چې د انبياء کرامو نه علاوه په بل چا باندې تبعًا خو درود ويل جائز دي خو مستقلا ويل مکروهه دي. لکه څرنګې چې مُحَمَّدٌ عَزَّ وَجَلَّ ويل مکروهه دي اګر چې معنی يې صحيح ده ځکه چې دا "عزوجل" د الله ﷻ سره خاص دي. نو دغه رنګې درود وسلام هم عرفًا د انبياء کرامو سره خاص دي نو استقلالاً يې په بل چا نه شي ويلې.

مسئله ۵: که يو کس د قرآن کريم تلاوت کولو او په دې کې داسې آيت راغې چې په هغې کې د نبي کريم ﷺ نوم مبارک وُ نو د تلاوت په منيځ کې به درود نه لولي. (۲)

مسئله ۶: که يو کس د قرآن کريم تلاوت کولو او ده د بل چانه د قرآن کريم داسې آيت واوريده چې په هغې کې د رسول الله ﷺ نوم مبارک وُ نو په ده باندې په دې دوران کې درود شريف ويل واجب نه دي، البته د تلاوت نه د فارغيدو نه وروستو درود شريف ويل بهتر دي. (۳)

مسئله ۷: کله چې د نبي کريم ﷺ نوم مبارک ليکلې شي نو د نوم نه وروستو د درود شريف پوره صيغې ليکل په کار دي، بعضې خلک د صلی الله عليه وسلم په ځاې صرف (ص) يا: (صلعم) ليکي نو دا صحيح نه دي، ځکه په دې سره نه خو د درود حکم اداء کيږي، نه ثواب حاصليږي او نه واجب ساقطيږي. (۴)

---

(۱) تفسير مظهري ج۷ الاحزاب آيت ۳۳.

(۲) شامي ج۱ ص۵۱۹.

(۳) شامي ج۱ ص۵۱۹.

(۴) زاد السعيد لمولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله ص ۲۳.

د درود شريف متعلق نور بهترين واقعات:

د درود شريف متعلق مې نور داسې بهترين او زړه راښکونکي واقعات ذکر کړي دي چې د هغې په اوريدو سره د انسان په زړه کې د نبي کريم صلی الله عليه وسلم سره محبت پيدا کيږي، او په هغه باندې د زيات درود ويلو توفيق ورته نصيبه کيږي.

د درود ويونکي د قبر او کورنه د مُشکو خوشبوي تلل:

۱. حکيم الامت حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله په خپل کتاب "زاد السعيد في الصّلاة على النّبيّ الوحيد ﷺ" کې ليکلي دي چې د دلايل الخيرات مصنِّف (محمد بن سليمان جزولي رحمه الله) په باره کې شيخ زروق رحمه الله ليکلي دي چې د دوي د قبر نه به د مشکو او عنبرو په شان خوشبويي تلله. دا ټول برکت د درود شريف ؤ (۱)

۲. مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله دا هم ليکلي دي چې د مولانا فيض الحسن سهارنپوري رحمه الله خوم مانه دا خبره وکړه چې کوم کورکې د مولانا صاحب انتقال وشو، د هغې کورنه د يوې مياشتې پورې د عطرو خوشبويي تلله. حضرت مولانا محمد قاسم رحمه الله ته مې دا خبره وکړه نو راته وې ويل چې دا برکت د درود شريف دی. ځکه د مولانا صاحب دا معمول ؤ چې د هرې جُمعې په شپه به بيدار او سيدو او درود شريف به يې ويل. (۲)

حضرت موسی عليه السلام ته وحي

الله جل جلاله حضرت موسی عليه السلام ته وحي وکړه:

يَا مُوسَىٰ! أَتُحِبُّ أَنْ لَا يَنَالَكَ مِنْ عَطَشٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟

ای موسی! آيا ستا دا خوښه ده چې ته د قيامت په ورځ تږي نه شې؟

حضرت موسی عليه السلام ورته اوفرمايل: نَعَمْ. آو (زما دا خوښه ده)

نو الله تعالی ورته اوفرمايل:

---

(۱) زاد السعيد في الصلاة على النبي الوحيد ﷺ لاشرف علي تهانوي رحمه الله ص۱۸، و مطالع المسرات ص۴.

(۲) زاد السعيد في الصلاة على النبي الوحيد ﷺ ص۱۹.

فَأَكْثِرْ مِنَ الصَّلَاةِ عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ .(۱)

تو په محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم باندې ډير درود وايه . (تو ددې په عوض کې به د قيامت په ورځ د تندې نه محفوظ شې).

د دروډ شريف په وجه حاجتونه پوره کيږي :

د '' دلايل الخيرات '' مصنّف '' محمد بن سليمان جزولي رحمه الله '' يو ځای ته لاړ ، د لمانځه وخت شو ، ده د اودس اراده وکړه خو اوبه يې پيدا نه کړې . دې په يو ځای کې کوهې وليده چې اوبه پکې شته ، خو داوبو راويستلو انتظام يې نشته (يعنی نه پړې شته ، او نه بُوقه).
دې وايي چې زه لا په دې سوچ او فکر کې وم چې يوې ماشومې د کور په ديوال سَر را ښکاره کړ ، اووې ويل : څه دې ؟ ماورته ووېل چې اودس له مې اوبه په کار دي خو د کوهې نه د راويستلو څه ذريعه نشته .
هغې ماشومې پوښتنه وکړه : ستا نوم څه دی؟ ماورته ووېل چې ماته خو خلک '' محمد بن سليمان جزولي '' وايي . هغې ماشومې ووېل : بښه نو هغه تاسويې؟ د چاد مَدحې او ثناء چې دومره ډَنډورې غږيږي ؟ حالانکې دکوهې نه اوبه قدرې هم نه شې راويستې ؟
ماشومې دومره ووېل ، او د ږيې دسَرته يې په کوهې کې يو ځاځکې اوغورځاوه ، د غورځيدو سره اوبه دکوهې سَرته را ورسيدې ، بلکه په زمکه خورې شوې .
ده پرې اودس وکړو ، اولمونځ يې وکړ ، بيا يې ماشومې له قسَم ورکړو چې دا راته ووايه چې تا داکمال څنګه پيدا کړې دی ؟
ماشومې ووېل : داهر څه چې تاوليدل داپه رسول الله صلی الله علیه وسلم باندې د درود شريف ويلو په برکت شوي دي .
نو علامه جزولي رحمه الله هم هلته قسَم وکړ چې د درود شريف په باره کې به خامخا کتاب ليکم . او بيا يې يو کتاب وليکه چې نوم يې '' دلائل الخيرات '' دی .(۲)

(۱) رواه ابو القاسم التيمي في ترغيبه القول البديع ص ۱۳۰ ط دار الكتاب العربي بيروت ، سعادة الدارين ص ۸۷ .
(۲) سعادة الدارين ص ۱۴۲ ، و زاد السعيد في الصلاة على النبي الوحيد ﷺ ص ۱۸ .

د حضرت حواء رضي الله عنها په مهر کې درود شريف مقررول

شيخ عبدالحق محدث دهلوي رحمه الله په "مدارج النبوة" کې ليکلي دي: چې کله حضرت حواء رضي الله عنها پيدا شوه نو حضرت آدم عليه السلام هغې ته لاس وروړاندې کول اوغوښته، ملائيکو ورته وويل:

ته تر هغې وخته پورې صبر وکړه چې ستا نکاح ورسره وشي او مهر اداء کړې.

حضرت آدم عليه السلام ورته پوښتنه وکړه: مهر يې څه شی دی؟ فرښتو وويل: چې په رسول الله صلى الله عليه وسلم باندې درې (۳) ځله درود ووايه (دا دې مهر دی).

او په يو روايت کې شل (۲۰) ځله درود ويل راغلي دي. (۱)

د درود شريف په برکت د يوې فرښتې معاف کيدل

شيخ عبدالحق محدث دهلوي رحمه الله د "زهرة الرياض" په حواله يوه واقعه ذکر کړې چې يوه ورځ حضرت جبريل عليه السلام د رسول الله صلى الله عليه وسلم دربار ته حاضر شو او عرض يې وکړو: يارسول الله (ﷺ)! ما نن يوه عجيبه واقعه وليده.

نبي کريم ﷺ ورته پوښتنه وکړه چې څه واقعه دې وليده؟ نو حضرت جبرائيل ﷺ ورته اوفرمايل: يارسول الله (ﷺ)! زه "کوه قاف" غر ته لاړم. نو هلته مې څه آه وفرياد واوريده. زه هم په دغه آواز پسې وراوګرځيدم (چې معلومات وکړم، دا فرياد د څه شي دی؟) نو هلته مې يوه فرښته وليده چې دا ما مخکې په آسمان کې هم ليدلې وه، خو هغه وخت يې ډير عزت ؤ: ځکه دا هغه وخت په يو نوراني تخت ناسته وه، او اويازره (۷۰۰۰۰) نورې فرښتې يې په خدمت کې چاپيره وې.

ليکن نن مې هغه فرښته د "کوه قاف" په غرونو کې ډيره د تکليف او پريشانۍ په حالت کې وليده چې ډيرې زارۍ يې کولې.

ماترې د حال پوښتنه وکړه، نو راته يې وويل: د معراج په شپه چې کله زه په خپل نوراني تخت ناسته وم نو زما په خوا کې د حبيب کبريا محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم سورلۍ تيره شوه، خو ما د هغوی د تعظيم او آدابو خيال ونه ساتلو.

(۱) مدارج النبوة، زادالسعيد للتهانوي ص ۲۰.

نو الله تعالی ته زما دا لويې خوښه نه شوه او د ذلالت سره يې په دې قيدکې واچولم.

بيا راته دې فرښتې دا هم ووېل چې د الله تعالى په دربارکې ته زما سفارش وکړه چې زما دا غلطي معاف کړي او ما بيا په خپل مقام باندې بحال کړي.

اې د الله رسوله! ما د پروردګار عالم په دربار کې ډېر په عاجزۍ سره ددې فرښتې سفارش وکړو، نو ماته د الله ﷻ د طرفه دا اوفرمايلې شو چې اى جبريل! ته دې فرښتې ته ووايه چې که معافي غواړې نو زما په حبيب (محمد رسول الله ﷺ) باندې درود شريف ووايه.

يارسول الله (ﷺ)! کله چې مې دې فرښتې ته د الله ﷻ دا حکم واورول، نو هغه په هم هغه وخت د درود په ويلو کې مشغوله شوه، نو ما کتل چې وېښته او وزر (يعنې بڼکې) را ختل پرې شروع شو، اوبيا د هغه ذلت او پستۍ نه په بره والوتله.(۱)

(۱) معارج النبوة ج۱ ص۳۱۷.

خوشخبري

په آخر کې زه دا خبره واضح کول غواړم چې ددې کتاب د تالیف په وخت مې حتی الوسع پوره خواري او محنت کړی، او کوشش مې دا کړی چې هره موضوع په هر اعتبار سره جامع، عِلمي او مُدَلّلـه وي، دغه وجه ده چې د هر تقریر په لیکلو کې څو څو میاشتې تیرې شوي.

ځکه که یو طرفته دَرسي مصروفیات وو نو بل طرفته ما په ځپل ځان باندې دا لازمه کړې وه چې داسې جامعه ذخیره تیاره کړم چې په هر تقریر کې عِلمي رنګ وي، په معتمدو حوالو مُزَیّنه وي او د خلقو د اِصلاح سبب اوګرځي.

اګرچې بعضې تقریرونه څه اندازه اوږده شوي دي، خو لیکن بیا هم هر تقریر ته په داسې انداز کې ترتیب ورکړې شوې چې که مقرِر او غواړي نو هره موضوع ځانته په دوه یا درې حصو کې په آسانه تقسیمولې شي.

لهذا فی الحال مې دا یو څو موضوع ګانې ولیکلې او د کتاب اول جلد مې تیار کړو، اِن شاء الله په همدغه انداز باندې به نورې موضوع ګانې هم لیکم چې په نزدې وخت کې به هغه هم ترتیب وار چاپ شي.

الله تعالی دې واقعي دا کتاب د معاشرې د اصلاح او د خلقو د کامیابۍ ذریعه وګرځوي. آمین یارب العالمین.

نورالهدیٰ عفی عنه

نوټ: که د کتاب متعلق یا بله څه مفیده مشوره وي نو په دې لاندې نمبر رابطه کولې شئ.

موبائل نمبر: ۰۳۰۶ ۵۴۴۷۱۷۴

مکتبہ اعزازیہ
جادہ میوند پختہ فروشی کابل: 0764857797
Scanned with CamScanner